

1949

**AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁG STATISZTIKAI RÉGIÓ
IDEGENFORGALMI TÉRSZERKEZETÉNEK
ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI ÉS VÁLTOZÁSAI AZ
EURÓPAI UNIÓS TURIZMUSFEJLESZTÉSI
FORRÁSOK TÜKRÉBEN 2004-2019 KÖZÖTT**

Egyetemi doktori (PhD) értekezés

a szerző neve: Gyurkó Ádám
témavezető neve: Dr. habil. Bujdosó Zoltán

DEBRECENI EGYETEM
Természettudományi és Informatikai Doktori Tanács
Földtudományok Doktori Iskola
Debrecen, 2020

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Természettudományi és Informatikai Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola Társadalomföldrajz és Területfejlesztés programja keretében készítettem a Debreceni Egyetem természettudományi doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából. Nyilatkozom arról, hogy a tézisekben leírt eredmények nem képezik más PhD disszertáció részét.

Debrecen, 2020. február 28.

.....
a jelölt aláírása

Tanúsítom, hogy Gyurkó Ádám doktorjelölt 2015-2020 között a fent megnevezett Doktori Iskola Társadalomföldrajz és Területfejlesztés programjának keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Nyilatkozom továbbá arról, hogy a tézisekben leírt eredmények nem képezik más PhD disszertáció részét. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2020. február 28.

.....
a témavezető aláírása

TURIZMUS, MINT A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZE AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁG RÉGIÓBAN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a földtudományok tudományágban

Írta: Gyurkó Ádám okleveles geográfus

Készült a Debreceni Egyetem Földtudományok Doktori Iskolája
(Társadalomföldrajz és Területfejlesztés programja) keretében

Témavezető: Dr. habil. Bujdosó Zoltán

A doktori szigorlati bizottság:

elnök:	Dr. Lóki József.....
tagok:	Dr. Nagy Zoltán
	Dr. Molnár Ernő.....

A doktori szigorlat időpontja: 2019. november 12.

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök:	Dr.
tagok:	Dr.
	Dr.
	Dr.
	Dr.

Az értekezés védésének időpontja: 20... ..

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	1
1.1.	A kutatás célkitűzései.....	2
2.	Szakirodalmi áttekintés	4
2.1.	A turizmus rendszere, környezete	4
2.2.	A területfejlesztés fogalma, értelmezése	6
2.2.1.	Térségek, régiók, régióképződés	8
2.2.2.	Magyarország és a célterület térszerkezetének jellemzői.....	9
2.3.	Turizmus és a területfejlesztés kapcsolata.....	10
2.3.1.	A turizmus és a területfejlesztés alapvető célrendszerei	13
2.3.2.	A turizmus társadalmi-gazdasági hatása a területfejlesztésre, foglalkozás-javításra.....	14
2.4.	A turizmuspolitika, a turizmusfejlesztés értelmezése.....	16
2.4.1.	Turizmus megjelenése hazai területfejlesztési dokumentumokban	17
2.5.	Turizmusfejlesztés speciális térségekben	19
2.5.1.	A versenyképesség meghatározása	19
2.5.2.	Fejlesztési pólusok elmélete a turizmusfejlesztésben	20
2.5.3.	Turizmus hátrányos helyzetű térségekben	21
2.5.4.	Határ menti térségek turizmusa.....	23
2.6.	Az Európai Unió fejlesztéspolitikája és annak turisztikai vonatkozásai	24
2.6.1.	Az európai uniós fejlesztési források megjelenése a hazai turizmusfejlesztésben	25
2.7.	Hazai gyakorlatok a turisztikai térségek kijelölésére	29
2.7.1.	Kiemelt üdülőkörzetek	29
2.7.2.	Turisztikai régiók	30
2.7.3.	Kiemelt turisztikai térségek.....	31
3.	Az Észak-Magyarország régió célterület bemutatása.....	33
3.1.	Társadalomföldrajzi jellemzők.....	33
3.2.	Gazdaságföldrajzi jellemzők	36
3.3.	Infrastrukturális jellemzők	38
3.4.	Turisztikai jellemzők.....	41
4.	Anyag és módszer.....	42
4.1.	Az európai uniós források hatásainak vizsgálata.....	42
4.2.	A vendégforgalom regionális elemzésének módszertana.....	42
4.2.1.	Hoover-index.....	43
4.2.2.	Súlypontelemzés	44
4.3.	A turisztikai magterület-lehatárolás módszertana	45
4.3.1.	Jelenlegi vonzerők.....	46
4.3.2.	Meghatározó turisztikai termékek	47
4.3.3.	Forgalmi mutató	49
4.3.4.	Turisztikai hálózatok és a fejlesztési aktivitás	49
4.3.5.	Helyi idegenforgalmi adó.....	50
4.4.	A gazdasági versenyképesség módszertana	50

4.5.	A turisztikai versenyképesség módszertana	52
4.6.	A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek elemzésének módszertana	54
5.	Eredmények	55
5.1.	Európai uniós turisztikai célú források hatása az Észak-Magyarország régióban	55
5.1.1.	A 2004-2006 közötti európai uniós fejlesztési források hatása az Észak-Magyarország régióban	55
5.1.2.	A 2007-2013 közötti európai uniós fejlesztési források hatása az Észak-Magyarország régióban	60
5.1.3.	Az európai uniós fejlesztési források területisége Magyarországon 2004-től 2013-ig	63
5.1.4.	A 2014-2020 közötti európai uniós fejlesztési ciklus turisztikai eredményei	68
5.2.	A vendégforgalom regionális elemzése	71
5.2.1.	A vendégforgalom területi átrendeződése – Hoover-index	71
5.2.2.	A vendégforgalom területi súlypontelemzése	76
5.3.	Turisztikai magterület-lehatárolás	79
5.3.1.	A turisztikai magterület-lehatárolás szakmai háttere	79
5.3.2.	A magterületi lehatárolás paraméterei	79
5.3.3.	Eredmények	92
5.4.	Versenyképességi számítások	100
5.4.1.	Gazdasági versenyképesség	100
5.4.2.	Turisztikai versenyképesség	104
5.5.	A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek kijelölésének lehetséges hatásai Magyarország és az Észak-Magyarország régió idegenforgalmára ...	108
5.5.1.	A kiemelt turisztikai térségekben tervezett fejlesztések az Észak-Magyarország régióban	109
6.	Következtetések	114
6.1.	Következtetések és javaslatok	114
6.2.	A kutatás új és újszerű eredményei	116
7.	Összefoglalás	118
8.	Summary	121
	Felhasznált Irodalom	124
	Ábrajegyzék	142
	Táblázatjegyzék	145

1. BEVEZETÉS

Néhány évtized alatt a turizmus világszerte nemzetgazdaságokat meghatározó iparággá nőtte ki magát. A legnagyobb arányú bővülés a forgalmi mutatókban Ázsiában zajlott le, de jelentős az európai felfutás is. A turizmus teljesítménye 2010 óta évről évre rekordokat dönt Magyarországon, a bővülés pedig a még kihasználatlan potenciál és a minőségi fejlesztések révén hosszú éveken át előre jelezhető. A pozitív tényként értelmezhető bővülés mellett ugyanakkor egyre nagyobb kihívásokkal és negatív tendenciákkal párosul, mint a növekvő jogsértések száma (MÁTYÁS, SZ. 2017)

A KSH szatellit számla jelentése szerint 2018-ban a turizmus gazdasághoz való közvetlen hozzájárulása a GDP 6,8%-a, a közvetett hatásokat is magában foglaló hozzájárulás pedig a GDP 10,7%-a. A turisztikai ágazatokban betöltött állások száma is magas, 428 ezer fő, amely a munkahelyek 10,0%-át jelenti közvetlenül, közvetve pedig 13,2%. A tavalyi évben 12,5 millió fő vendég volt hazánkban és az általuk eltöltött vendégéjszakák száma 30,9 millió db volt. 2010-hez képest a bővülés 58,1%-ot jelentett, a belföldi 57,0%-os, a külföldi pedig 58,1%-os. A gazdasági teljesítőképesség a szálláshelyek bruttó bevételei alapján jelentős a szektor megtérülési mutatói, ugyanis 300,9 milliárd forintot tettek ki a közvetlen bevételei a szálláshelyeknek. A kereskedelmi szálláshelyek összes szállásdíjbevételeinek 88,4%-a szállodákban keletkezett. Látható tehát a jelentős gazdasági szerepköre az idegenforgalmi szektornak, a jövőben pedig a befolyt bevételek és az utazási hajlandóság további növekedése prognosztizálható hazánkban. Mindezt úgy éri el a szektor, hogy Magyarország nem nevezhető egy turisztikai „nagy hatalomnak”, ugyanis nincsenek tengerpartok, magashegységek, nemzetközi szinten ismert attrakciók. A főbb turisztikai termékek az egészségturizmus és a vízparti turizmus – a Balaton révén –, jelentős még a városi turizmus, elsősorban Budapest – évi több mint 10 millió vendégéjszakás forgalmi mutatóval – látogatottsága felülreprezentált.

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása és az így elérhető források révén számos turisztikai beruházás valósult meg. Korábban már a hazai forrásból megvalósult I. Széchenyi Terv is hozzájárult az idegenforgalom felfutásához. Ezt követően 2004-től a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT), majd a 2007-2013-as időszakban az Új Magyar Fejlesztési Terv (ÚMFT) és az Új Széchenyi Terv (ÚSZT) állt a turizmusfejlesztés rendelkezésére. A jelenlegi 2014-2020-as időszakban pedig a Széchenyi 2020 tartalmaz jelentős turizmusfejlesztésre elkülönített pénzügyi forrásokat. Az említett időszakokban a vendéglátóhelyek, szálláshelyek és az eltöltött vendégéjszakák száma is jelentősen megemelkedett. Ennek nyilvánvalóan gazdaságélénkítő vonzata van a turizmus multiplikátor hatása révén, hiszen a turisták a szálláson felül egyéb szolgáltatásokat is igénybe vesznek. Néhány hátrányos helyzetben lévő település, térség számára az egyetlen regionális fejlettségi különbségeket mérséklő lehetőség a turisztikai attrakciók kialakítása, fejlesztése.

Jelen értekezés célterületén az Észak-Magyarország régióban az Európai Unióhoz való csatlakozás után számos turizmusfejlesztési projekt valósult meg. Az egyes tervezési időszakokban a célterületen több mint 100 milliárd Ft

támogatás állt a turizmusfejlesztés rendelkezésére. A fejlesztési tervdokumentumok turizmusfejlesztési célkitűzése a régió turizmusának tudatos fejlesztése, a turisztikai vállalkozások támogatása, a belföldi turizmus erősítése, a humán erőforrás-fejlesztés, a gazdasági hatékonyságnövelés, a kooperáció elősegítése a turisztikai térségekben és az egyedi turisztikai kínálat kialakítása volt, melyeknek kivitelezésében nagy jelentőséggel bírtak az európai uniós fejlesztési források.

Az olvasottak alapján így kiemelten fontos ezen ágazattal foglalkozni, hiszen települések, térségek számára hosszú távú területfejlesztési stratégia kidolgozásának lehet az alapja a turizmus szektor. Továbbá eszközként alkalmazva a területfejlesztésben akár a hátrányos helyzetből való kikerülés egyik lehetséges megoldásaként tekinthetünk az idegenforgalmi fejlesztésekre.

1.1. A kutatás célkitűzései

Az értekezés célkitűzése, hogy a turizmus általános térszerkezetét és annak az európai uniós források hatásaira végbement változásait vizsgálja. Ezen célkitűzés megvalósítása öt kutatási alapkérdést vont maga után, melyek egyben az 5. fejezetben bemutatásra kerülő főbb kutatási témaköröket ölelik fel.

Kutatási alapkérdések:

1. Milyen mértékben és hatással voltak jelen az Európai Unió turizmusfejlesztésre megítélt forrásai a célterületen?
2. A vendégforgalom regionális elemzése mutat-e területi átrendeződést a célterületen? Továbbá az EU-s turizmusfejlesztési források hatással voltak-e az esetleges területi átrendeződésre?
3. Melyek a célterület turisztikailag legmeghatározóbb települései és hány összefüggő turisztikai magterület azonosítható a célterületen?
4. Az Észak-Magyarország statisztikai régió települései milyen gazdasági és turisztikai versenyképességi mutatókkal bírnak? Továbbá ezen mutatók milyen kapcsolatban állnak a turisztikai meghatározottság-vizsgálattal?
5. A hazai turizmusfejlesztés jelenlegi legmeghatározóbb szinterei a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek adnak-e teret az együttműködésre? Továbbá van-e mérhető turisztikai potenciál ezen térségek településein?

A disszertáció alapkérdéseinek megválaszolására számos részcélt volt indokolt meghatározni, melyek az alábbiak.

Elemezni és nyomon követni:

- a vendégforgalom területi átrendeződését;
- a célterület vendégéjszakáinak súlypontját;
- az európai uniós fejlesztési időszakokban (2004-2006, 2007-2013, 2014-2020) megítélt turisztikai projektek számát és pénzügyi háttérét;
- a fejlesztési időszakok sajátosságait és forrásfelhasználásuknak az eredményességét;
- a fejlesztési pénzek területi elosztását;
- a kiemelt turisztikai fejlesztési térségekhez rendelt források lehetséges hatásait a desztinációkra.

Feltárni, azonosítani:

- az európai uniós turisztikai jogcímen megítélt források hatását;
- a célterület településeinek turisztikai meghatározottságát;
- az Észak-Magyarország régió turisztikai térségeit;
- a célterület gazdasági versenyképességét;
- a célterület turisztikai versenyképességét.

Összefüggéseket keresni:

- egyes települések turisztikai felfutása és a vendégéjszakák súlypontjának átrendeződése között;
- a turisztikai potenciál és a gazdasági versenyképesség között;
- a turisztikai potenciál és a turisztikai versenyképesség között.

Az értekezés alapvetően két nagy egységre bontható.

- A szakirodalmi áttekintés szintén kétosztható, mely foglalkozik a turizmus és a területfejlesztés általános elméletével, továbbá ezen két terület kapcsolatrendszerével. Az általános és kapcsolati rendszerek vizsgálatán túl a szakirodalom fejezet tárgyalja még az európai uniós fejlesztési források általános és a turizmus szektorra gyakorolt hatásait, továbbá az egyes speciális térségekben megvalósuló idegenforgalom sajátosságait.
- A disszertáció második nagy elemét a kutatási eredmények jelentik, mely először az európai uniós források hatásvizsgálatával foglalkozik. A fejlesztési időszakok külön-külön és egyesítve is elemzésre kerülnek országos kitekintéstől a helyi szintig minden tércategóriában. Ezt követően a vendégforgalom regionális elemzése kerül górcső alá. A vizsgálat alapkérdése, hogy a vendégforgalom milyen területi átrendeződésen esett át a vizsgált időszakokban. A dolgozat legnagyobb volumenű kutatása a turisztikai magterület-lehatárolás a célterületen, mely öt paramétervizsgálat mentén kategorizálja a településeket idegenforgalmi meghatározottságuk alapján. Gazdasági és turisztikai versenyképesség-vizsgálatokra is sor került, melyek statisztikai összevetésre kerültek a potenciálvizsgálattal. Végül a kiemelt turisztikai fejlesztési térségekben tervezett projektek lehetséges hatásaival foglalkozik az értekezés, ugyanis a célterület három térsége is érdekelt a legjelentősebb hazai turizmusfejlesztési programban.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

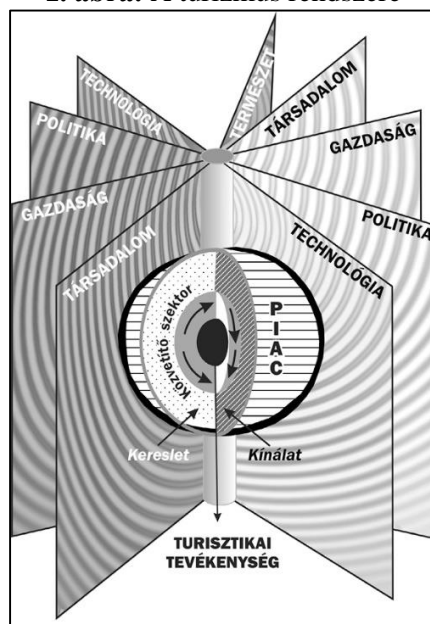
2.1. A turizmus rendszere, környezete

A turizmus napjainkban a kikapcsolódás egyik elsődleges formája, mely a mindennapi életből kiszakítva kínál pihenési lehetőséget az emberek számára (GMELCH, S. – KAUL, A. 2018; SHARPLEY, R. 2018). A turizmust lehetetlen önmagában kezelni, környezetében és rendszerében kell róla gondolkodni, melynek központi szereplője az ember, amit a közgazdasági-, technológiai-, ökológiai-, társadalmi környezet tesz teljessé (HOLDEN, A. 2016; MICHALKÓ, G. 2016). A turizmus térbeli jellegénél fogva jelentős hatással van az adott célterületre, továbbá a turisztikai termék fogyasztása és termelésének érdekes sajátossága, hogy azonos időben és térben van jelen, továbbá a keresletnek szükséges a kínálathoz eljutnia (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. 2003, DÁVID, L. et al. 2010).

A turizmust tehát rendszerben kell értelmezni, mely alapvetően négy alrendszerre bontható (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. 2003).

1. A turisztikai kereslet, amely összefügg a motivációkkal.
2. Turisztikai erőforrásokat „menedzselő” állami és magán mechanizmusok, fejlesztési folyamatok és források, amelyek kialakítják a turisztikai termékeket.
3. Helyváltoztatás, közlekedési-szállítási alrendszer.
4. Turisztikai desztináció (attrakciók, helyi lakosság, szolgáltatások, infrastruktúra).

1. ábra: A turizmus rendszere

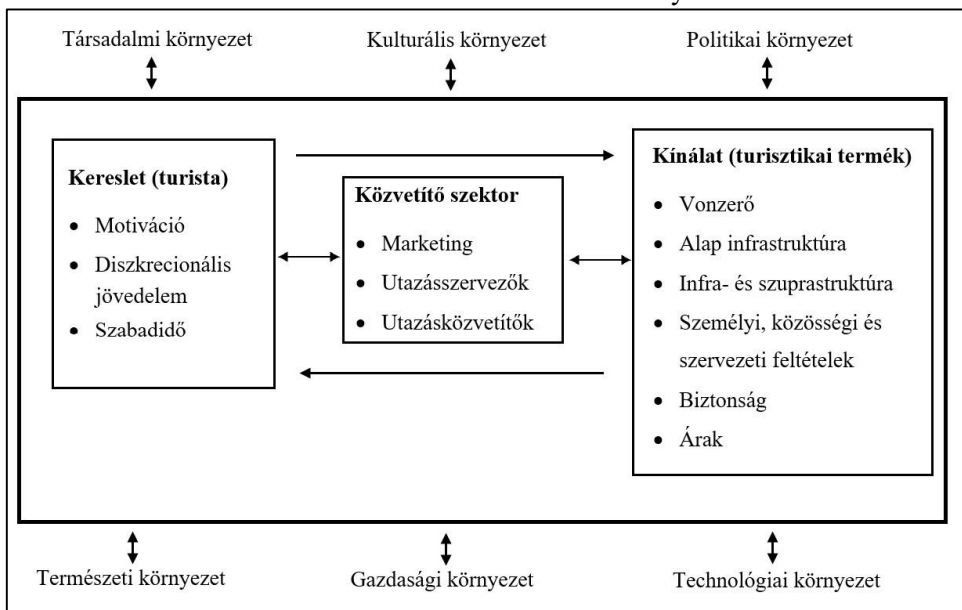

Forrás: MICHALKÓ, G. (2016)

A turizmust befolyásoló legmeghatározóbb tényezők a gazdasági, a társadalmi-kulturális, a politikai, a technológiai és a természeti környezet (1. ábra). A turizmus kölcsönös függések bonyolult és meglehetősen érzékeny rendszereként értelmezhető. A turizmus keresletének és kínálatának piacát tehát egyaránt befolyásolják ezen rendszerek működései, melyek egymással harmonikus viszonyban oda-vissza hatnak egymásra.

A turizmus szektorban a rendszerszemlélet a modernkori turizmus alapja, napjaink élményközpontú utazásait csak így lehet vizsgálni, melynek jelentéstartalma, hogy az idegenforgalmat nem csupán piaci mechanizmusként kell értelmezni, nemcsak keresletből és kínálatból tevődik össze, alkotóelemei jelentős kölcsönhatásban vannak egymással. A turizmus tehát kölcsönös függések bonyolult és meglehetősen érzékeny rendszereként értelmezhető. A turisztikai tevékenység nem különíthető el a környezettől, továbbá a környezet meghatározó mértékben befolyásolja a folyamatok minőségét, így nyílt rendszerként tekinthetünk a szektorra (MICHALKÓ, G. 2016). Ezen ismertetett szemléletmódban való gondolkodás eredményeképpen számíthatunk csak sikeres turizmusra.

2. ábra: A turizmus rendszere és környezete

Forrás: LENGYEL, M. (2004) nyomán saját szerkesztés

A turizmus nyílt rendszerként értelmezhető, melyek központi elemét a kereslet és a kínálat határozza meg (MICHALKÓ, G. 2016). A kereslet és kínálat közötti kapcsolatot a közvetítő szektor biztosítja, mint a marketing, az utazásszervezők és az utazásközvetítők (2. ábra). A rendszer működését nemcsak a belső mechanizmusok irányítják, hanem a külső környezet és az alrendszerek között létrejövő kapcsolatok és a környezeti elemek keresleti, illetve kínálati paraméterekre gyakorolt hatásai is meghatározzák (HORVÁTH, A. 2010).

MICHALKÓ, G. (2016) és LENGYEL, M. (2004) turizmus rendszeréről alkotott modelljei egyaránt kihangsúlyozzák a rendszerre ható környezet fontosságát. Utóbbi modell nagyobb hangsúlyt fektet a piaci mechanizmusok megjelenítésére, a kereslet, a kínálat és a közvetítő szektor részletesebben kerül ismertetésre. Jelen sorok írója mindkét modellből hiányolja a befolyásoló környezet részletesebb ismertetését, ugyanis az idegenforgalom nemzetgazdasági jelentőségű iparággá vált, viszont rendkívül sérülékeny rendszer is egyben, mely főként a környezeti elemekkel való szoros kapcsolatára vezethető vissza. Ezen indokok alapján mindenképpen indokolt lenne egy olyan modell megalkotása, melyből az idegenforgalmi szektor sérülékenysége is következtetni lehet.

2.2. A területfejlesztés fogalma, értelmezése

A területfejlesztés elmélete és gyakorlata napjainkban egyre inkább felértékelődik, folyamata a politika területi keretében valósul meg, mely sok vitát gerjeszt (SZABÓ, P. – JÓZSA, V. 2017). A területfejlesztés számos módon értelmezhető, így annak definíciói a diszciplínát érintő szakirodalmak alapján kerülnek bemutatásra, annak érdekében, hogy kiderüljön, az egyes releváns fogalmak hogyan értelmezhetők a témában.

A hazai értelmezésű területfejlesztés definícióját az 1996. évi XXI. törvény is átfogóan leírja. „Területfejlesztés az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben.” (1996. ÉVI XXI. TÖRVÉNY A TERÜLETFEJLESZTÉSRŐL ÉS A TERÜLETRENDEZÉSRŐL)

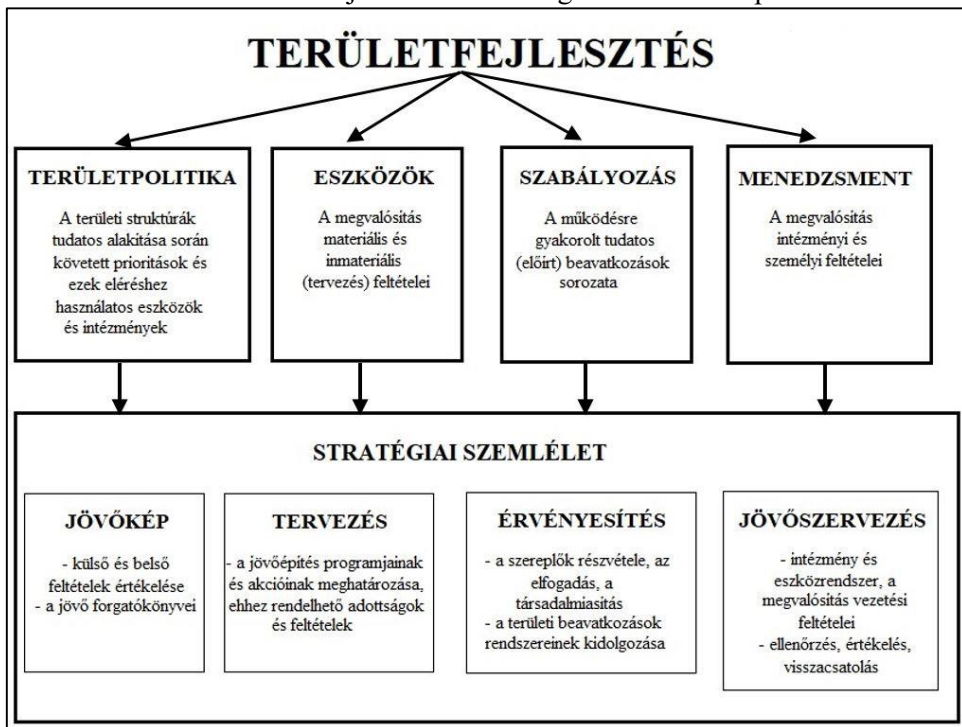
A területfejlesztés témakörében íródott szócikkek jelentős része foglalkozik az alulról felfelé való szerveződés kérdésével, melynek helyes alkalmazása kulcskérdés a sikeres területfejlesztés megvalósulásában (CRESCENZI, R. – RODRÍGUEZ-POSE, A. 2011; PIKE, A. – RODRÍGUEZ-POSE, A. – TOMANEY, J. 2017; NJØS, R. – FOSSE, J. K. 2018).

A területi tervezésben alapvetően két folyamat megy végbe, a felülről lefelé irányuló tervezés (top-down) és az alulról felfelé irányuló folyamat (bottom-up). A két folyamatnak pedig egymással párhuzamosan és kooperációban kell lezajlania, a szakpolitika megfelelő működése érdekében (HUSZTI, ZS. – TENK, A. 2010). Jelen sorok írója is a kompromisszum megtalálását ösztönzi a területfejlesztésen belül, a helyi szintű szerveződés elengedhetetlen az alapvetően felülről irányított területfejlesztés sikeres megvalósításához.

A 3. ábra a területfejlesztés és a stratégiai szemlélet kapcsolatát mutatja be. A területfejlesztés a térhasználat tudatos irányítását jelenti, ahol a területpolitika, a szabályozás és a szervezeti feltétel garantálja a rendszer hatékony működését. Ezen rendszerszemlélet vezet a stratégiai szemlélet kialakulásához, mely az egyes alkotóelemek kapcsolatait új dimenzióba rendezi. A stratégiai gondolkodás a sikeres területfejlesztés alapfeltétele, melynek mentén egy jövőkép rajzolható fel különböző forgatókönyvekkel, ezt követi a tervezés fázisa, melyet az egyes területi

szereplők érvényesítenek, végül a jövőszerzés fázisával az ellenőrzéssel, az értékeléssel és a visszacsatolással zárul (BARANYI, B. 2013). A stratégiai szemlélet gyakorlatilag hosszútávú fejlesztési irányvonalat jelöl ki egy térség számára, azonban a 3. ábra jelentős hiányossága, hogy az időtényező nem szerepel a modellben. Napjainkban a stratégiaalkotás kiemelten fontos versenyképességi tényező, ugyanis a gazdasági, társadalmi és a természeti rendszerek egyre nagyobb mértékű változékonysága tudatos tervezést igényel, így a sikeres területfejlesztés alapkitételévé vált.

3. ábra: A területfejlesztés és a stratégiai szemlélet kapcsolata

Forrás: RECHNITZER, J. (1995) nyomán saját szerkesztés

A fejlesztések sikerességének tartalmi kritériumának tekinthető a tervezés fontossága, a tudatos és tetterős helyi társadalom, a vállalkozóbarát környezet, a periféria bevonása, a versenyképesség növelése, a komplexitás és a környezettudatosság (HUSZTI, ZS. – TENK, A. 2010). Azonban a tartalmi elemek maradéktalanul való teljesülése nem feltétlenül vezet eredményre, társadalmi-politikai összefogás és partnerség híján életképtelen, nehezen fenntartható fejlesztés valósul meg (BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. – RADICS, ZS. 2010; HALKIER, H. – GJERTSEN, A. 2018). Így a területfejlesztésben kiemelten fontos a partnerség és az érdekelttek közötti kommunikáció érvényesülése. Egy fejlesztési projekt vagy program akkor válik igazán sikeressé, ha megfelelő kommunikáció (marketing) révén elismertté, jó gyakorlattá, követendő példává válik (KOZMA, G. 2003; BUJDOSÓ, Z. – REMENYIK, B. 2008).

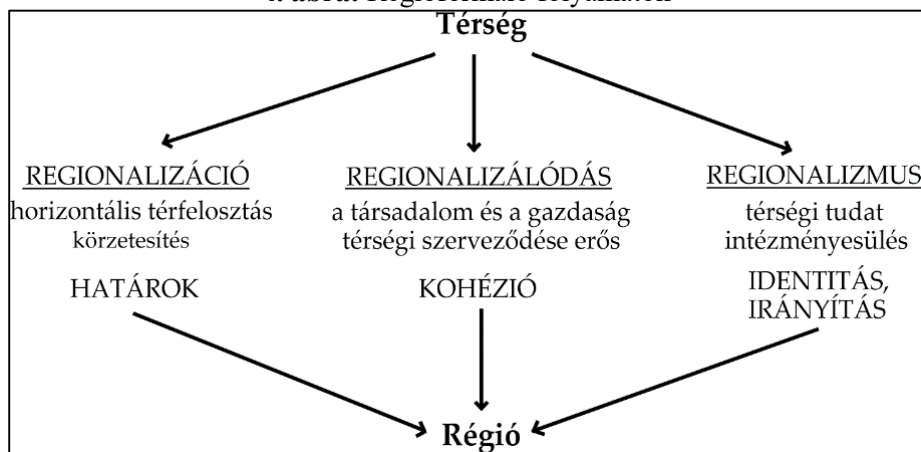
2.2.1. Térségek, régiók, régióképződés

Jelen disszertáció a turizmusfejlesztés regionális szintű jelenségével foglalkozik, így szükségeszerű értelmezni ezen tércategória sajátosságait, kialakulásának aspektusait. A globalizáció hatására a nemzetállami szerepkörök várhatóan egyre inkább halványulnak, azonban jelenleg nem egyértelmű, hogy a regionális szint kerülne-e előtérbe. Európában a gazdasági globalizáció hatására a helyi termelési rendszerek növekvő fontossága figyelhető meg (DANSON, M. – HALKIER, H. – DAMBORG, C. 2019). A turizmus szektor viszont regionális szinten is jelentős gazdaságnövekedési potenciállal bír. Az ágazat ezen képessége nagymértékben függ a térbeli és helyi tényezőktől, mivel az idegenforgalom térszerkezete szorosan kapcsolódik az esetlegesen kifejtett hatás természetéhez és mértékéhez (VIEIRA, A. C. – SANTOS, L. D. 2017; ROMÃO, J. 2018).

Térségeknek határvonalakkal elválasztott térrészeket nevezünk, melyek önmagukban értékeslegesen tércategóriák, azonban vizsgálatuk érdemi kérdéssé válik nemzetközi regionális egyenlőtlenségek összehasonlításakor. A szubnacionális térségek területi, népességi és gazdasági jelentősége igen eltérő képet mutathat (NEMES NAGY, J. 2009; LENGYEL, I. 2010).

A régió fogalma alatt – a geográfusok – egyedi sajátosságokat felmutató és közös jellemzőket magában foglaló földrajzilag körbehatárolható egységeket értenek. A régiómeghatározás a társadalom- és gazdaságföldrajz területén használatos, a természetföldrajzban a „táj” fogalma jelenik meg ebben az értelemben (SCHMIDT, A. 2012).

4. ábra: Régióformáló folyamatok

Forrás: NEMES NAGY, J. 2009

A régió tehát egy környezetétől elkülönülő területi egység, melyben társadalmi-gazdasági összekapcsolódás figyelhető meg (kohézió), mely összetartozás közös identitástudattal is párosul, valamint regionális intézményrendszerrel is rendelkezik (NEMES NAGY, J. 2009). A régióképződés folyamata (4. ábra) ezen fogalommeghatározásban szereplő elemek lejátszódásával jöhet létre. Ezen

általános kritériumok (kohézió, identitástudat, regionális intézményrendszer) teljesülése esetén egy semleges tércategóriából új társadalmi entitásnak tekinthető régió képződik (PATKÓS, CS. 2010). A régióképződés és annak legitimálása időigényes folyamat, mely negyedik tényezőként indokolt lenne feltüntetni a régióformáló folyamatok között.

Magyarországon ilyen értelemben vett régióképződés nem teljesedett ki, melynek oka a trianoni békediktátum következtében kialakuló egyközpontú településhálózat. A regionális központok nélkül maradt Budapest központú ország részben a „természetes” módon megindult racionalizációs folyamat megszakadt. Határokon túl rekedt az összes olyan regionális nagyváros (Pozsony, Kassa, Ungvár, Nagyvárad, Kolozsvár, Újvidék, Zágráb), mely Budapest ellenpólusaként volt értelmezhető.

Kitekintve a kelet-közép-európai térbe, a regionalizmus a szocialista blokk országokban sem tudott kiteljesedni az államközpontúság miatt. A rendszerváltással meginduló új gazdasági, politikai folyamatok hatására kezdett kibontakozni a régiók irányító szerepe, viszont ez sem olyan módon zajlott le, mint korábban Nyugat-Európában, felülről, központilag irányítottak voltak a regionális törekvések (KOVÁCS, T. 2003). Továbbá a V4-ek országai az elmúlt években egyre inkább a nemzetek szuverenitását hangsúlyozzák a régiók Európája gondolattal szemben (ÁGH, A. 2018).

Jelenleg az Európai Unión belül – így hazánkban is – a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrája (NUTS) van érvényben a régió-lehatárolás tekintetében. A NUTS az Európai Unió hierarchikus, statisztikai, földrajzi alapú kódolási rendszere, mely gazdasági értelemben különböző területi szintekre osztja fel a közösséget. A térségi kijelölés elsődleges célja, hogy statisztikai adatbázis összegyűjtésére, kidolgozására, harmonizálására, továbbá társadalmi-gazdasági összehasonlítások kivitelezésére legyen alkalmas.

2.2.2. Magyarország és a célterület térszerkezetének jellemzői

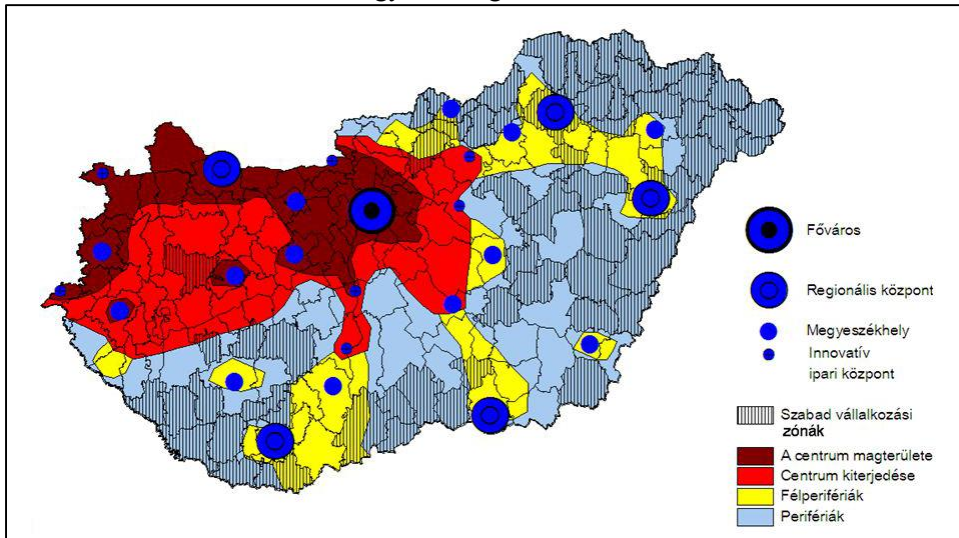
Térszerkezete ugyan sok mindennek van (pl.: etnikumok, ipar), azonban általánosságban véve a hazai és a nemzetközi szakirodalom is elsősorban a soktényezős társadalmi-gazdasági térszerkezetre asszociál elsősorban, melyhez centrumok, perifériák, továbbá fejlettség és elmaradottság jelenségei párosulnak (MEIJERS, E. J. – BURGER, M. J. 2010; PARR, J. B. 2013; RECHNITZER, J. 2013; KINCSES, Á. – NAGY, Z. – TÓTH, G. 2014; SZABÓ, P. – FARKAS, M. 2014).

Magyarország társadalmi-gazdasági térszerkezetében gyökeres átalakulást eredményeztek az 1990-es évek rendszerváltozásával járó új folyamatok, melyek karakteres törésvonalakat hoztak létre. Ezen törések regionális és településcsoportok között is tetten érhetők, melyek a társadalmi és gazdasági viszonyok állapotát tükrözik. Ezen folyamatok eredményeképpen emelkedett ki a budapesti agglomeráció, a vidéki ipari körzetek pedig – elsősorban Észak-Magyarország – válságterületté váltak (ENYEDI, GY. 2010).

Magyarország társadalmi-gazdasági térszerkezetéről jelenleg elmondható, hogy hazánk főváros-központú, Budapest dominanciája figyelhető meg (5. ábra). Jelentős centrumtérségként értelmezhető még a nyugati ország rész, elsősorban

Fejér, Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron megye jelentős része. Az Észak-Magyarország régió kisebb térrészen elsősorban Hatvan és Gyöngyös körzetében érintett az ország centrumtárságában. A régió megyei jogú városai és azok közvetlen környezete félperiférikus térségnek tekinthetők, melyek a térség gazdasági motorjaiként definiálhatók, a terület fennmaradó igen jelentős része pedig periférikus jegyeket hordoz.

5. ábra: Magyarország térszerkezete, 2014

Forrás: SÜLI-ZAKAR I. É.N.

Az Észak-Magyarország régió esetében a viszonylag magas társadalmi-gazdasági elmaradottság háttérben az áll, hogy nem rendelkezik jelentősebb külföldi befektetés-vonzással és az elmaradt ipari szerkezet lassan változik, a munkaerő pedig nehezen képezhető át (BARTA, GY. 2010; ENYEDI, GY. 2010), mely komplex napjainkban is súlyos társadalmi és gazdasági problémákat eredményez a hátrányos helyzetű térségekben.

2.3. Turizmus és a területfejlesztés kapcsolata

A turizmus a területi tervezés, települési és térségi stratégiák elválaszthatatlan részévé vált, így célszerű a területfejlesztéssel való kapcsolatának mélyebb elemzése. Továbbá óriási kihasználatlan potenciál rejtezik ezen szektorban, mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban (VERES, L. 2011), a gazdaságélénkítő, munkaerőpiacra gyakorolt pozitív hatása pedig egyértelműsíthető (PUCZKÓ, L. – RÁTZ, T. 2005; RÁTZ, T. 2007; HORVÁTH, P. 2015; GARSOSA, G. et al. 2017; GUIMARÃES, C. – SILVA, J. R. 2017). Az idegenforgalom fejlődése és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat viszont nem nevezhető determinisztikusnak és kiszámíthatónak, az összefüggés a regionális gazdaságok sajátos helyzetétől és szerkezetétől függ (ROMÃO, J. 2018).

A globalizációs folyamatok erősítésében a turizmusnak kiemelt szerepe van, hatásai révén képes elmosni az államhatárokat, nagy tömegeket mobilizálni. A globális lépték mellett nemzetgazdasági térben is jelentős az idegenforgalmi szektor, továbbá egészen a helyi szintig megfigyelhető a hatásmechanizmusa (DANKÓ, L. 2016; PINDZO, R. – RADULOVIC, D. 2017).

A turizmust *kontinentális léptékben* három fontos vonás jellemzi DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. (2003) alapján.

1. A belföldi mobilitás intenzitása, lakóhelyhez közeli desztinációk választása az elsődleges cél.
2. A térbeli struktúra regionális jellege, a világ küldő- és fogadóterületekre oszlik, turisztikailag inaktív területek gyűrűjében.
3. A világ turisztikai megoszlásának egyenlőtlensége.

A globális turizmus főbb kibocsájtó területei a világ gazdaság három növekedési pólusa az Európai Unió, az USA és a délkelet-ázsiai térség, elsősorban Japán és Kína (INTERNET 1), melyből utóbbi napjainkban küldő és fogadóországgként is keiemelkedő szerepkörrel bír (MÁTYÁS, SZ. 2019). A legfontosabb vonzó tényezők napjainkban továbbra is a „napfény és a tenger”, melyből három nagy térség említhető meg a küldőországok közelében, Észak-Amerika számára a Karib-térség, európaiaknál a Földközi-tenger, míg az ausztrál és japán turistáknak a délkelet-ázsiai desztináció (IŞIK, C. – DOĞAN, E. – ONGAN, S. 2017). Az idegenforgalom globális szintje folyamatos növekedési pályát mutat, elsősorban a növekvő jövedelmek és a közlekedési rendszerek fejlesztése eredményeként. Az emberek gyakrabban és nagyobb távolságokra utaznak, így a világ minden pontja globális turisztikai területté válik (GIAOUTZI, M. – NIJKAMP, P. 2016).

A második világháborút követően a turizmus tömegessé válásával és az *interregionális* turisztikai fejlesztések hatására, főként Nyugat-Európában – a Benelux államokban – a határok fellazulása volt megfigyelhető. A cél az volt, hogy a turisták a lehető legkisebb adminisztratív teherrel élvezhessék az államhatárokon található természeti látnivalókat. Például a Mont Blanc térsége a legklasszikusabb példa, ahol a síelők rendre illegálisan lépték át az államhatárokat. Magyarországi példa a Fertő-tó vidéke vagy az Írottktő Natúrpark projekt (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. 2003).

A turizmus a nemzeti stratégiák szempontjából is kiemelt, *országos turisztikai koncepciók és programok* meghatározó eleme, mely a turizmusfejlesztésben a szocializmus évtizedeiben vált először kiemelt nemzetgazdasági szektorrá. Az 1971. évi terület- és településfejlesztési törvény 1006/1971. II. 3. pontja két jelentős területi csoportot emelt ki hazánkban.

- a) Nemzetközi desztinációk, Balaton, Budapest és a hazai gyógyfürdők.
- b) Az urbanizált városi terekben megjelenő rekreációs turizmus.

Országos tekintetben kiemelten fontos, hogy a Nemzeti Turizmus Stratégia megfeleljen a Nemzeti Fejlesztési tervnek (AUBERT, A. – CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. 2007). Ellenkező esetben az ágazat és a nemzetgazdaság is jelentős hátrányt

szenvedhet. Klasszikus példa Ciprus szigete, ahol központi szervezés és irányítás nélkül zajlott le a turizmusipari forradalom, mely főként a szálláshelyek kontrollálatlan mennyiségi és minőségi fejlődése révén okoz jelentős gazdasági és ágazati problémákat (LÖVEI-KALMÁR, K. 2017).

A hazai *regionális és megyei szintű turizmusfejlesztés* leggyakoribb prioritása a gyógy- és termálturizmus fejlesztése, mely gyakorlatilag minden régióban kiemelt turisztikai termék (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, Cs. 2003). Szálláshelyfoglalások alapján Budapest, Balaton és Nyugat-Dunántúl a hazai erőssorrend a régiók között. A turizmus menedzselésének feladata sem megyei, sem regionális szinten nem érvényesül, az országos szinten kiemeltebb szerepkörrel bír. A regionális szinttől a kistérségi szintig a turizmusirányítás rendszere már hosszú évtizede megújításra szorul (AUBERT, A. – GONDA, T. – HEGYI, Zs. 2007). A turizmusfejlesztés a regionális versenyképesség növeléséhez nagymértékben hozzájárulhat, így a turizmusirányítás regionális újjáélesztése kiemelt fontosságú lenne, hiszen napjainkban egyre fenyegetőbbé válik a regionális különbségek fokozódása Európa-szerte.

A térségi szintű sikeres turizmusfejlesztés háttérében a marketing tevékenység kiemelt szerepkörrel bír. Meghatározó fejlesztési iránnyá vált a turisztikai desztináció menedzsment (TDM) szemléletű intézményi struktúra létrehozása, mely tevékenységeinek hatásai révén erősíti a térség összetartozását és jelentős költségmegtakarítással is járhat (VIRÁG, Á. 2016).

A regionális, megyei és a helyi szint között a *kistérségi, járási turizmusfejlesztésnek* csekély jelentőségű a gyakorlati megnyilvánulási formája. A menedzsmentet térségi társulások, Tourinform irodák, közösségi és civil szervezetek végezték (DANKÓ, L. 2010). Napjainkban ezen a szinten a helyi és térségi TDM-ek végzik el ezen feladatokat.

A hierarchia legalsó szintjén a *települési turizmusfejlesztés* foglal helyet, mely paradox módon gyökeres fordulatot hozhat egy település mindennapjaiban (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, Cs. 2003). Hazai környezetben a legtöbb fürdőváros életében a fordulópontot a turisztikai attrakciók és szolgáltatók kiépülése eredményezte. Ilyen települések a teljesség igénye nélkül például Bükfürdő, Demjén, Egerszalók, Hévíz, Kehidakustány, Sárvár. Ezen települések esetében a turizmusfejlesztés hozta meg a pozitív fordulatot, melyet gyakran előre nem prognosztizálható események teremtenek meg.

A turizmus napjainkra a világgazdaság egyik legdinamikusabban fejlődő szektorává nőtte ki magát, mindezek mellett rendkívül érzékeny iparág is egyben (MICHALKÓ, G. 2016; TÓTH, J. 2016), a külső tényezőkre való reagálásának mértékét a mezőgazdasághoz lehet hasonlítani. Legfontosabb hatásai közt szerepel az új munkahelyteremtés, a jövedelemtermelés, a szabadidő eltöltés és a regenerálódás. Jelentősége a politikai, társadalmi és kulturális területeken is érezhető.

Magyarország esetében a turizmus gazdaságilag nemzetgazdasági érdek a fent olvasott tényadatok alapján. Tehát nem csupán helyi szinten jár pozitív területfejlesztő hatással, hanem nemzeti szinten is, így mindenféleképpen ösztönzendő az országos, regionális területi stratégiákban is kiemelt szerepet biztosítani az idegenforgalom számára.

Összességében elmondható, hogy a turizmus területfejlesztésben betöltött szerepe a jövőben is meghatározó tényező marad. A turizmus szektor azonban egy rendkívül sérülékeny rendszer, ezért kiemelten fontos a stratégiaalkotás, mely a különböző előjelű scenáriókra hatékonyan képes reagálni.

2.3.1. A turizmus és a területfejlesztés alapvető célrendszerei

A területfejlesztés alapvető célja a területi különbségek mérséklése egy régióban, a turizmusfejlesztés pedig ennek a részeként értelmezhető, mely képes a regionális különbségek mérséklésére (LÁSZLÓ, É. 2010; GIAOUTZI, M. – NIJKAMP, P. 2016). A turizmus sajátossága, hogy jelentősen befolyásolja azokat a terket (anyagi formáit, termelő struktúráit), amelyekben kifejlődik, ebből adódóan növekedést és fejlődést generáló eszközként értelmezhető (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, Cs. 2003).

Amennyiben a turizmust interszektorális megközelítésből vizsgáljuk, a kapcsolódó környezeti, kulturális, gazdasági hatékonyság követelményei révén nem lehet kérdés annak területfejlesztő funkciója. A területfejlesztés regionális különbségeket mérséklő eszközként való felfogásakor viszont nem tudja a turizmus vonzerőkön alapuló területfejlesztési szemléletét értelmezni (AUBERT, A. 2011/a). A turizmus interszektorális jellegű alkalmazott tudomány, így nemcsak eszköz a területfejlesztésben, hanem annak szerves részét képezi (MICHALKÓ, G. 2016). Így az idegenforgalom már elismert településfejlesztő hatása mellett bizonyítható a terület- és vidékfejlesztésben betöltött szerepe is.

A turizmus multidiszciplináris megközelítése alapján egyre több európai uniós tagállamnál figyelhető meg, hogy a minisztériumok közötti bizottságok és testületek alakulnak, azzal a szándékkal, hogy így lefedik a turizmus komplexitását, ugyanis jelentős kapcsolódási pontot mutat a gazdasági-üzleti kérdésekkel, környezetvédelemmel, közlekedéssel, kutatással, külkapcsolatokkal, oktatással, továbbá a természeti és kulturális örökséggel (CSAPÓ, J. 2019).

A turizmus területfejlesztésben kimutatható hatásaira több hazai kutatás is született. A szatmár-beregi térségben HANUSZ, Á. – PRISTYÁK, E. (2007) által végzett kutatás eredményei a turizmus széleskörű területfejlesztő hatásairól szólnak. CSORDÁS, L. (2003) által végzett alföldi kutatások szintén ezt támasztják alá, továbbá azt is, hogy a település- és vidékfejlesztés területén szintén kiemelt szerepkörrel bír az idegenforgalom.

A turizmus és a területfejlesztés közötti szoros kölcsönhatás eredménye, hogy a két terület között nem lehet prioritást tenni, ugyanis az attrakció megléte nem elegendő a sikeres idegenforgalomhoz. Egy település vagy térség általános fejlesztése szükségyszerű, hiszen az alpinfrastruktúra, az infra- és szuprastruktúra megléte után tud csak forgalmi mutató kialakulni (MARTYIN, Z. – BOROS, L. 2012). A településfejlesztési tervdokumentumok a turizmust ezért kiemelt területfejlesztési prioritásként kezelik.

Nemzetközi területfejlesztési stratégiák részét képezik egyes turizmusfejlesztési prioritások, melyek a térség egészének általános gazdasági és társadalmi fellendülésére is hatással vannak (HORVÁTH, P. 2015). A prioritások többek között lehetnek a turisztikai célterületek diverzifikálása, a hagyományos

turisztikai termékek minőségjavítása, a versenyképesség javítása és a humánerőforrás minőségi fejlesztése.

A turizmus gazdaságélénkítő, területfejlesztő funkciója egyértelműsíthető, viszont ezen túlmutatóan társadalomformáló szerepe is egyaránt hangsúlyos. Az idegenforgalom az életminőség fejlesztésében számos kihasználatlan lehetőséggel bír (MICHALKÓ, G. – KISS, K. – KOVÁCS, B. 2009). Hazai szerzők az életminőség és a turizmus kapcsolatát a 2000-es évek elején kezdték el felismerni, kutatni (KOVÁCS, B. – MICHALKÓ, G. – HORKAY, N. 2007; MICHALKÓ, G. – LŐRINCZ, K. 2007), holott az már korábban ismeretes volt a tömegturizmus megjelenésével. A fejlett világ országaiban a boldogság szimbólumaivá a hatalmi pozíció, a társadalmi státusz és a pénz váltak, pszichológiai értelemben viszont a tudat irányításában jelenti az életminőség alapját. Az egyén fejében dől el, hogy saját életének megítélésekor elégedettséget vagy elégedetlenséget él át, a boldogság ezen harmóniából ered (CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. 2001). Ez az áramlatélmény, mely a szabadidős és hivatásturizmusban is átélhető. Napjainkra a pénz szerepe mellett más értékek is megjelennek, melyek kihatnak az életszínvonalra, minőségre és a boldogságra is. Ezek közé sorolható a turizmus is, mely a fejlett társadalom számára a kikapcsolódás egyik elsődleges szereplőjévé vált (GONDA, T. – NAGY, D. – RAFFAY, Z. 2019).

2.3.2. A turizmus társadalmi-gazdasági hatása a területfejlesztésre, foglalkozás-javításra

A turizmus mindig is szerves részét képezte az emberi történelemnek, az ókortól kezdve végig kísérte és jellemezte is azon időszakokat, ahol valamilyen mértékig kiteljesedhetett (AUBERT, A. 2006). A turizmus társadalmi jelenségként definiálható (TASNÁDI, J. 2006; GYURICZA, L. 2008), a kultúrák és társadalmak találkozásának leghétköznapibb megjelenési formája (MICHALKÓ, G. 2016), a turista, aki más értékrenddel, társadalmi normákkal rendelkezik befolyásolja a célterület lakosságának mindennapjait. A turista hazatérve saját tapasztalatait átültetheti kultúrájába, így a turistaérkezések a cél- és a küldőterületen is kifejtik társadalmi hatásaikat. Így a turizmus erősíti a kultúrák egymással való megismertetését, a különböző életformák elfogadását és tiszteletben tartását.

A turizmus társadalmi rétegződés átalakítása közül kiemelendő a hagyományos családmodell lazulása. A turisztikai desztinációkban megnövekvő munkaerőigényt főként női munkavállalókkal töltik fel, melynek következménye, hogy az éjszakai, hétvégi beosztás vállalásával a megszokott családi szerepkörök lazulnak, felcserélődnek (MICHALKÓ, G. 2016).

A nők foglalkoztatásban betöltött szerepe napjainkban is sérülékenyebb, hiszen a gyermekvállalás után nehéz ismét munkát vállalniuk, sok esetben a munkavállalók a férfiakat részesítik előnyben, mivel a gyermekvállalás kisebb terhet ró az erősebbik nemre. A turisztikai potenciállal rendelkező területeken viszont nem szokatlan a gyakori női foglalkoztatás, hiszen ezen létesítmények nagy humánerőforrás igényvel rendelkeznek, mely így igényli a női munkaerőt is (CAVE, P. – KILIC, S. 2010; LAUREN, D. N. et al. 2015; MOHANTY, P. – SWAIN, S.

K. – BESRA, S. 2018), így a turisztikai jellegű beruházásokkal mérsékelhető a nők hátrányos helyzetű megkülönböztetése a munkaerőpiacon.

Jelen disszertáció célterületén a társadalmi fejlődés felülreprezentált, hiszen az Észak-Magyarország régióban a turizmus adta pozitív hatások ellenére is még számos leküzdendő probléma adódik. Többek között ilyen lehet például egyes térségek halmozottan hátrányos helyzete, ahol rossz infrastruktúrális körülmények és magas munkanélküliség van jelen. A jelentkező munkanélküliséggel kapcsolatban érdekes paradoxon –, mely tovább erősíti a térség elmaradottságát –, hogy manapság általános munkaerőhiány is megfigyelhető egyes szektorokban.

A turizmus szektoron belül főként a szállodák megfelelő minőségű és mennyiségű munkaerővel való feltöltése okoz alapvető működési problémákat. Egy két évtizeddel ezelőtt a turisztikai beruházásokra munkahelyteremtő beruházásokként tekintettek, mely napjainkra főként a hátrányos helyzetű, rossz infrastruktúrális viszonyokkal bíró térségekben munkaerőhiánnyá alakult. A szálláshelyszolgáltatók számára a képzett munkaerő megtalálása és megtartása egyre nehezebb feladat, a szektorban dolgozók egyre nagyobb része próbál külföldön elhelyezkedni a jobb keresetek reményében (ALEGRE, J. – POU, L. – SARD, M. 2018; FAZEKAS, L. 2019; GUPTA, M. – DUTTA, P. 2019).

A társadalmi-gazdasági fejlettség és a turizmus mutatói között erős korreláció figyelhető meg AUBERT, A. (2006) alapján. A legjelentősebb forgalmi mutatókkal bíró országok általános és a turisztikai szektor tekintetében is kiemelt gazdasági mutatószámokkal rendelkező országok.

Napjainkban az idegenforgalom gazdasági növekedésre gyakorolt pozitív hatása a fejlett és fejletlen gazdaságokban is egyértelműsíthető (PARAMATI, S. R. – ALAM, M. S. – CHEN, C. F. 2017). A turizmus gazdasági hatásai közül a leggyakrabban emlegetett a *munkahelyteremtő képessége*, ugyanis ezen ágazat nagymértékű humán erőforrást igényel (PUCZKÓ, L. – RÁTZ, T. 2005; RÁTZ, T. 2007; IFJU, L. – SZILBEK, K. – VERDES, T. 2015; MICHALKÓ, G. 2016; PISKÓTI, I. 2016). A technológia fejlődésének és az automatizálás terjedésének ellenére is hosszú távon igényelni fogja a tömeges emberi munkaerő meglétét. Az információs és kommunikációs technológiák többek között komoly kihívást jelentenek az idegenforgalmi vállalkozások számára is, melyek új üzleti stratégia kidolgozását indokolják (STRATIGEA, A. – GIAOUTZI, M. 2016).

A turizmus növeli a munkahelyek számát és hozzájárul a munkanélküliség csökkentéséhez, ez megtakarítást és bevételt jelent az állam számára. A fizetés esetében ugyanis a járulékokat a magánszféra fedezi, munkanélküliségi helyzetben pedig a segílyt az állam fizeti (LEONARD, L. 2015; MICHALKÓ, G. 2016). Ezen indokok alapján nevezhető a munkahelyteremtés a turizmus egyik legfontosabb gazdasági hatásának. A munkahelyteremtés viszont nem csupán gazdasági hatásként értelmezhető, hanem pozitív társadalmi vonzata is van. A munkavállalókat képes a helyi társadalom értékes és tevékeny részévé tenni, továbbá hozzájárul a megélhetés szélesebb körű biztosításához is.

A turizmus nemzetgazdasági hatásai a küldő- és a fogadóterületen is jelentkezők. Kihansúlyozandó, hogy a gazdasági hatások elemzések általánosságban nem tartalmazzák a szociokulturális és környezeti hatások pénzben kifejezhető hasznát és költségét. Nyilvánvalóan ezek nehezen

számszerűsíthetők vagy pénzben kifejezhetők, viszont ezt is célszerű mérlegelni (MICHALKÓ, G. 2016). Továbbá a szociokulturális hatások közül több tényező is – magasan képzett munkaerő, nyelvtudás, különböző értékrendek integrálása – erősítheti a szektor gazdasági versenyképességét.

2.4. A turizmuspolitika, a turizmusfejlesztés értelmezése

Turizmuspolitika alatt a döntéshozói mechanizmusokban részt vevő személyek és szervezetek idegenforgalomhoz fűződő viszonyát értjük. A turizmusfejlesztés kulcsszerepet játszik minden olyan országban, ahol meghatározó gazdasági iparág az idegenforgalom, a kormányok érzékenysége pedig nagyon eltérő Európában a turizmus szektorra nézve (MATLOVIČ, R. – KLAMÁR, R. – MATLOVIČOVÁ, K. 2008; KOZMA, G. et al. 2015; SARFARA, Z. et al. 2015; BUCZEK-KOWALIKA, M. – MITURA, T. 2018). Az európai államok túlnyomó többségében a turizmus irányítás összhangban van az ország általános irányításával (BUJDOSÓ, Z. 2018). A turizmusrendszer egyik külső meghatározó tényezője a turizmuspolitika, mely jelentős hatást gyakorol a szektor egészére (CHURCH, A. 2004; HALL, C. M. – JENKINS, J. 2004).

A turizmuspolitika kifejezi a szektor jelentőségét a törvénykezésben és a végrehajtásban. Állami oldalról ez azt jelenti, hogy az országgyűlés által meghozott törvényekben megfogalmazásra kerül a turizmus prioritásai. A hatalmi feladatok megoldásáért, a végrehajtásért a turizmus szektorán belül az államapparátus felel, mely tevékenység a felelős minisztériumok és a hozzájuk kapcsolódó szervezetek feladata. Konkrét teendők lehetnek a tervezés, termékfejlesztés, források elosztása, ellenőrzése és engedélyezése. A turizmuspolitika része különböző területi (nemzeti, regionális, helyi) koncepciók, stratégiák és programok kidolgozása, megvalósítása. A turisztikai termékek sikeres értékesítésében nagy szerepet tölt be a marketingkommunikáció, mely az ágazati politika szerves részét képezi (GROTTE, J. 2013; YILMAZ, H. – COŞKUN, I. O. 2016; ŠVAJDOVÁ, L. 2019).

A turizmus és a közügyek politikája látszólag egymástól távol álló terület. Utazni a társadalom jelentős hányada szeret, viszont a turizmus politikai vonatkozású kérdései nem tartoznak a legfontosabb államügyek közé. A turizmuspolitika a politikai cselekvés és a politikatudomány területén egyaránt háttérbe szorul. Hazánkban halmozottan igaz ez a megállapítás, ahol csak a rendszerváltozást követően indulhatott meg a szektor politikájának fejlődése (MUNDT JÖRN, W. 2004; REHÁK, G. 2011).

A turizmus iparágát az estek nagy többségében magánvállalkozók működtetik, ennek ellenére az állami szerepvállalás elengedhetetlen a szektorban. Az állam két fő funkcióval bír az idegenforgalomban, egyik feladata az ország turisztikai marketingjének és az országimázs kialakításának menedzselése a külpiacon irányába, a másik pedig a tudatos turizmusfejlesztés elősegítése belföldön a turizmuspolitika eszköztárával, a nonprofit szervezeti struktúra kiépítésével és működtetésével (BIEGER, TH. 2003; TÓTH, J. 2016). Az idegenforgalom hazai fejlődéstörténete folyamán mindig is kulcsszerepet töltött be

nemzetgazdasági szinten, melyből adódóan szervezeti irányítása, politikája egyaránt sajátos fejlődési utat járt be.

A hazai turizmus szervezeti felépítésének csúcsán mindig is az Országgyűlés állt, mely a meghatározó törvényeket alkotja meg a szektorban. A turizmus állami feladatok végrehajtásáért a mindenkori kormány felel. Optimális idegenforgalmi érdekérvényesítő képességnek az tekinthető, ha a szektor önálló közigazgatási szervként működik, hazai viszonylatban ez egy minisztériumon belül önállóan működő egységként jelenik meg, míg egyes országokban (pl. Spanyolország), önálló minisztériumot kap a turizmus. Magyarországon az idegenforgalom az egyes kormányzati ciklusokban többféle minisztériumokhoz tartozott és tartozik ma is (KARDOS, Z. 2011).

Az irányító szervezet a turizmussal kapcsolatos feladataik ellátásában szakmai tanácsadó és előkészítő testület segítségét veszi igénybe. Ilyen szervezet volt az Országos Idegenforgalmi Bizottság, majd a Nemzeti Turisztikai Bizottság. A minisztériumi szint alatt több országos és regionális szakmai szervezet is található, melyek működésükkel jelentősen hozzájárulnak a hazai turizmusfejlesztés optimális kijelöléséhez. A turisztikai szakmai szervezetek közül az egyik legsokoldalúbb tevékenységi körrel a Magyar turizmus Zrt. bír, mely mára már Magyar Turisztikai Ügynökség néven ismeretes. Tevékenységének a célja, hogy országos szintű turisztikai desztinációmenedzsment szervezetként hozzájáruljon a hazai turisztikai termékek piacra viteléhez (DANKÓ, L. 2016). A szervezet korábban térségi irodákat is működtetett, mint a Regionális Marketing Igazgatóság, azonban ezek megszüntetésre kerültek 2016 év végén, mivel a turisztikai fejlesztések új alapegysége a desztináció lett.

Regionális és helyi turisztikai szervezetként a Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezetek (TDM) továbbra is jelen vannak, melyek a 2000-es évek végén nyugat-európai mintára alakultak meg (JÓVÉR, V. – BAGDI, R. – KÓRÓDI, M. 2019). Ezen szervezetek a hazai turizmus irányítás változó rendszerében az elmúlt csaknem tíz évben, térségi szinten tagadhatatlanul meghatározó szereplők voltak (AUBERT, A. – BARCZA, A. – GONDA, T. – HORVÁTH, Z. – PÁLFI, A. 2017).

A TDM-ek összekapcsolják a térségekben érintetteket (önkormányzatok, vállalkozások, szakmai és civil szervezetek, lakosság), önkéntes alapon szerveződnek, megfelelő kompetenciákkal, eszközökkel és szakemberekkel ellátottak. Elsődleges feladatuk, hogy adott földrajzi térségben kialakítják és működtetik a turizmus rendszerét, elősegítik a versenyképes turizmus által a desztináció fejlődését, emellett a keresleti és kínálati oldal közti kapcsolat megteremtése és egészen az utazás végéig történő fenntartása, továbbá a turisták véleményének utókövetése is a TDM-ek feladata (KARDOS, Z. 2011; PÁLFI A. – BARCZA A. – AUBERT A. 2016).

2.4.1. Turizmus megjelenése hazai területfejlesztési dokumentumokban

A területfejlesztési tervdokumentumok nemzeti szintű legmeghatározóbb eleme a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció. A

tervdokumentum számos fejezete részletesen foglalkozik a hazai idegenforgalommal. A koncepció Magyarország turizmusát területileg erősen koncentráltan definiálja, az ország fekvése, természeti adottságai, kulturális öröksége következtében kiváló potenciállal rendelkezik. Természeti adottságok közül a gyógy- és termálkincsek, a vízi-, öko-, lovas és kerékpáros, továbbá falusi és kulturális turizmus említhető. A koncepció elsősorú fogadóterületként Budapestet jelöli meg, másodikként pedig a Balatont. Az ország legmeghatározóbb turisztikai terméke az egészségturizmus, melyen belül egyre inkább érzékelhető a keleti nyitás, dinamikusan emelkedik ugyanis a főként orosz nemzetiségű turisták száma a gyógyfürdőinkben. A turizmus szektor területi alapú vizsgálatakor megállapítható, hogy Magyarországon számos térségben jelentős fejlesztési potenciál jelentkezik az iparágban (ORSZÁGOS FEJLESZTÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ 2005, ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ 2005).

Regionális szintű tervdokumentumok, koncepciók 2014-től nem állnak rendelkezésre. A Széchenyi 2020 időszakában a hazai területfejlesztés fő egysége a nemzeti szint alatt a megye, így regionális tervdokumentumok nem jellemzők. A korábbi 2007-13-as időszakban a regionális operatív programok megkövetelték ezen dokumentumok meglétét, továbbá turizmusfejlesztési stratégiák is készültek ezen közigazgatási egységekre.

A megyei területfejlesztési koncepciók mindegyike maradéktalanul tartalmazza a turizmus aktuális helyzetét és fejlesztési lehetőségeit. A dokumentumok a 2014-2020-as tervezési-fejlesztési időszakra íródtak, melyek alapvetően 4 fő részből tevődnek össze. Ezek a helyzetelemzés, a javaslattevési szakasz, a regionális, megyei és kistérségi szintű adatok elemzése és a területi hatásvizsgálat, melyekben a megyei potenciálhoz megfelelő mértékben kötelező elemként megjelenik a turizmus.

A turizmus a területfejlesztési tervdokumentumok szerves részét képezi évtizedek óta már helyi szinten is, holott – a „2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól” törvény alapján” – kötelező feladatként csak a megyei önkormányzatoknál jelenik meg ez az ágazat (KOZMA, G. – RADICS, ZS. 2013), napjainkban hasonlóképpen része a helyi tervdokumentumoknak az idegenforgalom. Ennek háttérében az áll, hogy a helyi önkormányzatok a turizmusra, mint a fejlődés és az életszínvonal emelésének eszközeként tekintenek (MOLNÁR, CS. – KINCSES, Á. – TÓTH, G. 2009; HEGYI, ZS. 2010; KOZMA, G. – RADICS, ZS. 2013). A turizmus településfejlesztési eszközként való alkalmazásában helyi szinten nagy szerepe van az önkormányzati képviselőtestület tagjainak, akik például a döntésekben és a fejlesztési koncepciók kidolgozásában vesznek részt (BELÁNYI, M. et al. 2010). A turizmus településfejlesztési szerepkörének megerősödése ellenére is csekély azon helyi önkormányzatok száma – nagyobb 10.000 főt meghaladó településeken is –, ahol egy bizottság csak a turizmussal foglalkozna (KOZMA, G. – RADICS, ZS. 2013), így a turizmusnak az önkormányzatokon belül kevésbé kiemelt szerepköre van.

A turizmus globális és nemzetgazdasági szinten meghatározó iparág (KOVÁCS, E. – KISS, K. 2018), viszont a turizmusfejlesztés helyi szinten is fontos hatásmechanizmussal bír, mint például a munkahelyteremtés, az adóbevétel, a helyi vállalkozások erősítése, a települési épített és szellemi örökségek

megóvásához való hozzájárulás, a desztinációs gondolkodás, együttműködések erősítése és a pozitív imázsformáló hatás.

Ezen hatásmechanizmusok miatt helyi szinten kiemelten fontos a turizmusfejlesztésben való gondolkodás, hiszen kiváló kimozdulási pontként értelmezhetők az idegenforgalmi fejlesztések egyes települések számára. Fontos tényező, hogy kimozdulási és ne kitörési pontként tekintsünk a turizmusra, mivel ugyan eszközként kiválóan alkalmazható a területfejlesztésben, de komplex társadalmi, gazdasági problémák megoldására önmagában nem képes ez a szektor, a meglévő potenciál kihasználásával egyik lehetséges eszközként kell értelmezni a térségek fejlődésében.

2.5. Turizmusfejlesztés speciális térségekben

A turizmus egy térségi megjelenésű folyamat, melynek fejlesztésekor fontos figyelembe venni annak területi kötődését és az elterjedtséghez kapcsolódó speciális jellemvonásokat. A területi fejlesztések prioritása a speciális földrajzi adottságú térségekben is megfigyelhető. Ilyen térségek lehetnek a hátrányos helyzetű és/vagy határ menti területek. Ezen térségekben a turizmusfejlesztéssel területfejlesztési célkitűzések is megvalósíthatók, így a hátrányos adottságok oldhatók (AUBERT, A. 2011/a). A továbbiakban néhány speciális térségben megvalósuló turizmusfejlesztés elméleti háttérének áttekintése olvasható.

2.5.1. A versenyképesség meghatározása

A disszertáció eredményeinek meghatározó részét teszik ki a különböző versenyképességi vizsgálatok, így ezen fogalmak általános meghatározása indokolt jelen szakirodalmi áttekintés keretei között.

A versenyképesség mára kulcsfogalommá vált a közgazdaságtudományhoz tartozó részterületeken. Versenyképesség alatt egy nehezen azonosítható jelentés értendő, mely a piaci versenyben való pozíciószerezést és tartós helytállást jelenti, a piaci részesedés és a jövedelmezőség növelését, az üzleti sikerességet (SZENTES, T. 2012; CHIKÁN, A. – MOLNÁR, B. – SZABÓ, E. 2018).

A versenyképesség fogalmi meghatározásában nincs szakmai egyetértés, sokan sokféleképpen értelmezik, így a teljesség igénye nélkül még egy nagy tömegek által ismert fogalom meghatározásra kerül sor. Az OECD definíciója szerint egy nemzetgazdaság versenyképessége azt mutatja meg, hogy egy ország mennyire képes olyan termékeket és szolgáltatásokat előállítani szabad és tisztességes piaci körülmények között, amelyek a nemzetközi piacon keresettek és ezáltal mennyire tudja lakosai reáljövedelmét tartósan növelni. Az Európai Unió növekedés, foglalkoztatottság és versenyképesség alapkérdéseit áttekintő Fehér Könyv a versenyképesség értelmezésekor a gazdasági növekedésből indul ki, emellett a társadalmi elvárások, a növekvő életszínvonal és a kis jövedelemkülönbség is megjelenik a meghatározásnál (LUKOVICS, M. – FARKAS, B. – LENGYEL, I. 2010).

Napjainkban a versenyképesség alapjául szolgáló javak területileg koncentráltan jelennek meg, mely az idegenforgalmi szektorban is megfigyelhető

a vonzerők aránytalan eloszlása miatt. A gazdasági térszerkezetre jelentős befolyást gyakorol a globalizáció, melynek egyik paradox hatása a lokalizáció felerősödése, a régiók, városok előtérbe kerülése a nemzetállami szinthez képest a világon mindenütt megfigyelhető (NEMES NAGY, J. 2009; LENGYEL, I. 2012; LUKOVICS, M. 2017).

2.5.2. Fejlesztési pólusok elmélete a turizmusfejlesztésben

A növekedési pólusok a legnagyobb hatású elmélet a regionális fejlődésben, mely a gyakorlatban területfejlesztési eszközként értelmezhető. Lényege a központosítás, mely kisugárzó hatásai révén képes az egész térséget fejleszteni (NEMES NAGY, J. 2009; TÓTH, J. 2014;). Az elmélet megalkotása után az 1960-as, 70-es években szinte nem volt olyan fejlett és fejlődő ország, amely ne alkalmazta volna ezt a koncepciót. Az elmélet alapján a gyakorlati alkalmazása egyszerűnek tűnt, melyet nagy remények öveztek a regionális fejlődésben (HIGGINS, B. – SAVOIE, D. J. 2017).

Jelen sorok írójának véleménye a növekedési pólusok elméletéről, hogy fontos a központok fejlesztése, de a területfejlesztés alapja, hogy térségben kell gondolkodni. Egy pont (település, város) fejlesztése nem jelenthet területfejlesztést, a térség egésze közvetett és nem közvetlen hatást érez az elmélet gyakorlati alkalmazásakor, sőt bizonyos esetekben még versenyhátrányt is okozhat egyes pólusok kiemelésé.

A növekedési elmülethez szorosan kapcsolódik az ellenpólusok fejlesztése, mely domináns egyközpontú országokban – amilyen hazánk is – élvez prioritást (NEMES NAGY, J. 2009). Budapest a hazai településállományból minden tekintetben kiemelt szerepkörű, a főváros tisztán piaci mechanizmusok hatására is fejlődik, így az ország „vízfejűségének” elkerülése érdekében a vidéki nagyvárosok fejlesztése kell, hogy prioritást élvezzen. Az ipari termelés valóban növekvő számban van jelen vidéki térségekben – például autóiipari városok, Győr, Esztergom, Kecskemét, Debrecen –, viszont valódi ellenpólus fejlesztés jelenleg nincs Magyarországon.

A kelet-közép-európai térség legnagyobb jelentőségű gazdasági térsége a „Közép-európai Bumeráng”, mely Gdansktól Budapestig húzódik magában foglalja Poznant, Wroclawot, Prágát, Brnót és a Bécs-Pozsony-Budapest háromszöget. A gazdasági térszerveződés legmeghatározóbb térszínei a fővárosok (TÓTH, G. – NAGY, Z. 2016), mely Magyarország gazdasági értelemben vett vízfejűségét a jövőben tovább fokozhatja, amennyiben nem sikerül a regionális hazai nagyvárosokat is bekapcsolni az említett gazdasági térségbe.

Nemzetközi tekintetben számos kutatás is született már a fejlesztési pólusok elmélete és a turizmus kapcsolatáról. ZHANG, B. – SHI, Z. – YU, L. et al. (2014) kutatása a növekedési póluselmélet perspektívája alatt vizsgálja egy sportturisztikai fejlesztés helyi problémáit. LEE, S. E. (2016) munkássága a növekedési póluselmélet turisztikai fejlődésének társadalmi-kulturális hatásaival foglalkozik. YUDINA, T. A. – SAMSONENKO, T. A. – GRIGORYAN, T. A. et al. (2020) kutatása egy koncepciót dolgoz ki Oroszország turisztikai növekedési pólussá válásának hatásaira. A fejlesztési pólusok elmélete a turizmusban hazai

környezetben ritkán kutatott terület, viszont a turizmusfejlesztés gyakorlatában találkozhatunk vele (5.5-ös fejezet).

2.5.3. Turizmus hátrányos helyzetű térségekben

Az elmúlt években, évtizedekben lejátszódó gazdasági, társadalmi folyamatok hatására a periférikus és a hátrányos helyzetű térségekben jelentős változások mentek végbe Közép- és Kelet-Európában (OLÁH, I. – ÁLDORFAI, GY. – BÉRES-VIRÁG, Á. 2017; GARCIA-AYLLONA, S. 2018; VERES, V. 2018). Hazánkban megfigyelhető volt, hogy a helyi vállalkozásokat a piacgazdaság versenyhelyzetbe hozta, jelentős gazdaságszerkezeti átalakulás történt, ugyanis a korábban meghatározó ipar helyett a szolgáltatás szektor került előtérbe, továbbá a globalizáció hatására a földrajzi terek „zsugorodása” volt megfigyelhető.

A területi egyenlőtlenségek a világtörténelem folyamán mindig is megfigyelhetők voltak, melynek kialakulásának legfőbb oka, hogy a társadalmi és gazdasági folyamatok térben és időben újra rendeződnek. A világ globalizálódásával ez a folyamat tovább erősödik, így a hátrányos helyzetből való kikerülés összetett térben és időben való gondolkodás eredményeképpen jöhet létre, mely a társadalmi és gazdasági folyamatok térszerkezeti változásokra gyakorolt hatásainak átfogó ismeretét feltételezi (KÁPOSZTA, J. 2014). A folyamatok legnagyobb vesztesei a vidéki, hátrányos helyzetű térségek, melyeknek zsugorodó társadalmi szerepkörrel és gazdasági meghatározottsággal kell szembenézniük az új kihívásokkal (RITTER, K. 2008, RITTER, K. – NAGY, H. – TÓTH, T. 2013).

A jelentős gazdasági szerkezetváltás hazánkban Budapest dominanciáját tovább erősítette, így hazánk fő „gravitációs” központja a legtöbb társadalmi, gazdasági mutatóban a főváros. További csomópontként rajzolódik ki még Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, mely városok országos szerepköre ennek ellenére is gyengének mondható a fővároshoz képest (TÓTH, G. 2018).

A globalizált világban a gazdaság irányító központjaivá a nagyvárosok váltak – hazánkban ez a kategória Budapest –, melyek a multi- és transznacionális vállalatok jelentőségének fokozódásával kerültek előtérbe (TÓTH, J. 2016). Magyarországon a fővárost követő hierarchiaszinten nincs olyan város, mely akár egy területen is képes lenne konkurálni Budapesttel (MOLNÁR, E. – DÉZSI, GY. – LENGYEL, I. 2018). A globális verseny tulajdonképpen a nagyvárosok és régiók versenyévé is vált egyben (DICKEN, P. 2007; DÖMÖTÖR, E. – MÁTYÁS, L. – BALÁZSI, L. 2016; SIMON, Á. 2017; ALBACH, H. 2018). A városok, régiók fejlődésében nemcsak a vállalatoknak, hanem a társadalmi, humán tényezőnek is felülreprezentált szerepe van, ugyanis részvételük a téralakításban, hozzáállásuk a kihívásokhoz fontos meghatározó tényező a térségi versenyképességben is (BUJDOSÓ, Z. et al. 2016). Hazai környezetben megfigyelhető, hogy – elsősorban – gazdasági értelemben mélyül a szakadék a gyorsan alkalmazkodó főváros, az Észak-Dunántúl és az ország többi része között (SÜLI-ZAKAR, I. – LENKEY, G. 2014).

A magyar vidéki, hátrányos helyzetű térségekben a legáltalánosabb átalakulást a mezőgazdaság szerepkörének csökkenése jelentette. Ez a folyamat az

Európai Unió egészében megfigyelhető volt az 1990-es évektől, melynek következménye a területi egyenlőtlenségek fokozódása és a mezőgazdasági munkaerő más ágazatokba való áramlása (KOÓS, B. – VIRÁG, T. 2010; PETRAKOS, G. 2009; KASSAI, ZS. – RITTER, K. 2011). A rendszerváltás idején világossá vált, hogy Magyarország gazdasága jelentős fordulópont előtt áll, mely gyökeres szerkezeti és szervezeti átalakulást, új vállalkozási formák elterjedését, összefoglalóan a privatizációs folyamatot jelentette (BARANYI, B. 2017; BARANYI, B. 2018).

Hazánkban a 2004-es EU-s csatlakozást követően jelentős pénzügyi források váltak elérhetővé a regionális különbségek mérséklésére, azonban ezen pénzeszközök forrásfelhasználása nem az elsődleges problémákra irányult. A megoldás kulcsa a helyi adottságok és igények figyelembevételével megvalósuló vidékfejlesztésben áll (OLÁH, I. – ÁLDORFAI, GY. – BÉRES-VIRÁG, Á. 2017). A jelenlegi európai uniós időszaknak (Széchenyi 2020) prioritása a vidéki, elmaradott térségek gazdasági élénkítése. Ezt a helyi humán, társadalmi, természeti és gazdasági erőforrások feltárásával és kihasználásával kívánja elérni, azt remélve, hogy ezen térségek bekapcsolódhatnak az ország gazdasági vérkeringésébe, megakadályozva ezzel a területi különbségek növekedését (KIGYÓSSY, G. – CZENE, ZS. 2012).

Helyi fejlesztési tervdokumentumok a hátrányos helyzetből való kikerülés eszközeként gyakran említik a turizmust. Vidéki térségben valóban beszélhetünk turizmusról, mely a lokális élet természetességére, annak hagyományaira és kultúrájára építő turizmusfajták halmaza (DÁVID, L. et al. 2007). Ezen felül a vidéki turizmus hasonló tartalmú definiálására további számos hazai és nemzetközi szerző is kísérletet tett (LENGYEL, M. 2004; PUCZKÓ, L. – RÁTZ, T. 2005; LÁSZLÓ, É. 2010; KÓRÓDI, M. – FEHÉR, I. 2012; ĐENADIĆ, M. – MUHI, B. – JOVANOVIĆ, D. V. 2016; MICHALKÓ, G. 2016; FANG, WT. 2020). A turizmus valóban fontos eszközként értelmezhető a vidéki térségek gazdasági felzárkóztatásában, a helyiek életminőségének javításában (PETROVIĆ, M.D. et al. 2018; MAROTO-MARTOS, J. C. – VOTH, A. – PINOS-NAVARRETE, A. 2020). A turizmus azonban önmagában nem képes a gazdasági, társadalmi problémák átfogó kezelésére, így csupán az egyik lehetséges eszközként értelmezhető a negatív folyamatok megfordításában.

A vidéki, hátrányos helyzetű térségek, mint szabadidős, rekreációs és turisztikai tér a jövőben a városi lakosság számára az érdeklődés egyre nagyobb középpontjába kerül majd (COHEN-HATTAB, K. – GELBMAN, A. – SHOVAL, N. 2017; MICHALKÓ, G. et al. 2017). Ennek jelei elsősorban Budapesten, de nagyobb regionális központokban, mint például Győr, Miskolc, Pécs is megfigyelhető. A fővárosi agglomerációban számos üdülőfunkcióval (Mogyoród, Szentendre, Visegrád, stb.) bíró település is megtalálható, melyeknek elsődleges küldőterülete Budapest.

A hátrányos helyzetből való kikerülés rendkívül összetett probléma, illetve a megoldást sem egy elképzeléstől kell várni, kiemelten fontos a meglévő, valódi adottságokra való építés és az ehhez szükséges stratégiaalkotás. A lehetséges megoldásokat nagyon sokszor tévesen kitorési lehetőségektől várják, azonban jelen sorok írójának véleménye szerint egy periférikusnak mondható

település/térség számára kitörést egyetlen egy megoldás sem tud hozni, minden lehetőségre, mint kimozdulási pontra kell gondolni. A hátrányos helyzetet komplex társadalmi-gazdasági problémaként kell értelmezni, melynek enyhítésében a turizmusra, mint az egyik lehetséges mérséklő tényezőként kell tekinteni.

2.5.4. Határ menti térségek turizmusa

A határok és a határmentiség a területfejlesztésben kiemelt térségnek számít. A határt sokféleképpen értelmezhetjük, filozófiai, matematikai, geometriai, történelmi és földrajzi értelemben is (LAINE, J. 2016). A továbbiakban a politikai államhatárokról, területfejlesztési, gazdasági és turisztikai vonatkozásairól esik szó.

A határ menti térségek két- vagy többoldalú együttműködése kiterjedhet a határ menti folyók vízrendezésével kapcsolatos kérdésekre, a közlekedésföldrajzi kérdésekre, a termelési együttműködések ösztönzésére, a kölcsönös munkavállalás feltételeinek kialakítására, az idegenforgalmi attrakciók, szolgáltatók összehangolására a desztinációs turizmusfejlesztés érdekében, a határ menti térségek városai, települései közötti együttműködések ösztönzésére és a határ menti térségek közös környezetvédelmére (KŐSZEGFALVI, GY. 2006).

Az államhatár mentén fekvő térségeket gyakran periférikus jelzővel illetik, melyhez hátrányos helyzetű megítélés is párosul (BARTHEL, M. 2017; PÉNZES, J. – DEÁK, A. – HEGEDŰS, L. 2018). A határok fogalma ugyanis összekapcsolódott az elmaradottsággal (HONG, L. – TISDELL, C. – FEI W. 2019), mely a Kárpát-medencében a trianoni békediktátum következtében létrejövő szétvágtott államhatárok és regionális kapcsolatok miatt áll fenn (SÜLI-ZAKAR, I. 2014). A rendszerváltást, majd az európai integrációt követően az államhatárok szerepköre jelentősen változott, így ezen kutatások ismét aktuálissá váltak. A határok elválasztó szerepének enyhülése új lehetőségekkel kecsegtetett a közép-kelet-európai térségben, melyre nagy igény is mutatkozott a történelmi-politikai, gazdasági-társadalmi és etnikai problémákkal terhelt régióban (BARANYI, B. 2011; ȚOCA, C. V. – CZIMRE, K. 2016). A határok közelében a gazdasági kapcsolatok, az áramlás mértéke csökkenő mértékben van jelen, az európai integrációs folyamat pedig pont ezen interakciók erősítését ösztönzi. Az Európai Unió jelentős pénzügyi forrással is támogatja a határon átívelő kapcsolatok elősegítését, melyek általános, társadalmi és gazdasági megítélése, jelentősége pozitív előjelű (ȚOCA, C. V. – ȘOPRONI, L. 2018).

Európában a határon átnyúló kapcsolatok felértékelődése figyelhető meg az elmúlt évtizedekben, napjainkban a hátmenti térségek döntő hányada jelentős gazdasági együttműködésben áll a szomszédos államhatáron túli régiókkal. Ezen határon átnyúló együttműködések megjelenési formája az úgynevezett eurorégiók (CZIMRE, K 2012). A helyi határokon átnyúló idegenforgalmi projektek fejlesztése viszont nem garantálja a célterület egészére kiterjedő pozitív regionális fejlesztési hatásokat. Egyes esetekben ezek a projektek megerősíthetik a szomszédos határ menti aszimmetrikus társadalmi-gazdasági fejlődési irányokat is (STOFFELEN, A. – VANNESTE, D. 2017).

Európában az országok közötti határok gyakran jelentős gazdasági, társadalmi problémákkal rendelkeznek a nem határ menti térségekhez képest. A turizmus turizmusfejlesztési eszközként való alkalmazása a határ menti térségekben elsősorban nemzetközi összefogással jól megvalósítható (DÁVID, L. – PATKÓS, CS. 2006), ilyen típusú vizsgálatokkal több hazai és nemzetközi szerző is foglalkozott már (BUJDOSÓ, Z. – DÁVID, L. – REMENYIK, B. 2011; DÁVID, L. et al. 2011; REMENYIK, B. – MUHI, B. 2012; BUJDOSÓ, Z. et al. 2013; PÁSZTOR, GY. – GÁBORA, A. – PÉTER, L. 2013; SZÉKELY, A. 2013; BUJDOSÓ, Z. et al. 2015/a; BUJDOSÓ, Z. – PÉNZES, J. 2015; BUJDOSÓ, Z. – PÉNZES, J. 2016; HARTL M. 2016; STOFFELEN, A. – VANNESTE D. 2017; MAKKONEN, T. et al. 2018; TÖMÖRI, M. – MICHALKÓ, G. 2019). A turizmus szektor általános felfutásával az idegenforgalmi fejlesztések minden térség számára kedvező gazdasági, politikai és társadalmi hatást vonzanak maguk után. Így a határ menti térségek közös turisztikai desztinációban való gondolkodása is jelentős előnyökkel járhat a térségek számára (PÉNZES, J. – FEKETE, J. 2014), melyet az EU-s integrációs folyamat erősít, ugyanis a határon átívelő programokhoz jelentős támogatást nyújt az Unió.

Hazánkban a rendszerváltozást követő gazdasági átalakulás és struktúraváltás következményeképpen jelentős befektetések koncentrálódtak a határ menti térségekben. Ezen térségek általános és turisztikai értelemben is jelentős hátrányban voltak, idegenforgalmi tekintetben szálláshely- és attrakciófejlesztés egyaránt indokolt volt. Az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó országok közötti együttműködések keretében a közös turizmusfejlesztés is prioritást élvez. Magyarországon 2011-től a Schengeni-övezet részeként a kárpát-medencei határok funkciójának jelentős enyhülése következett be (REMENYIK, B. – MUHI, B. 2012). Az európai uniós integrációs folyamat és a Schengeni-övezet tehát jelentős hatással bír a kontinens turizmusára, melynek pozitív hatása többek között, hogy könnyebbé vált a közúti határátlépés, szabadon mozoghatnak a külső államokból érkezett turisták is és növekszik a hátrányos helyzetű rétegek utazási hajlandósága. Ugyanakkor negatív hatásai is lehetnek, például a belső határok eltűnésével nehezebbé válik az adatgyűjtés, az adóharmonizálás egyes helyeken áremelkedést eredményez (DÁVID, L. – PATKÓS, CS. 2006).

Az Európai Unión belül a határ menti térségek számára széleskörű együttműködési lehetőséget – többek között közös turizmusfejlesztési célkitűzések megvalósulását – kínálja az Európai Területi Társulás (ETT), vagy az angol rövidítés alapján az EGTC. A program lehetőséget biztosít önkormányzatoknak, régióknak és az államoknak, hogy határon átívelő együttműködések alakítsanak ki más tagállamokkal és céljaik eléréséhez az EU jelentős forrást is párosít. Az EGTC keretében HARTL M. (2016) nyomán alapvetően azon határrégiók érhetnek el sikeres határon átnyúló együttműködést a turizmus területén, melyekben a természetes vonzerő jelenléte, az átfogó származtatott kínálat, a közös földrajzi nevezetességek és a megalapozott határon átnyúló kooperációk figyelhetők meg.

2.6. Az Európai Unió fejlesztéspolitikája és annak turisztikai vonatkozásai

Az 1957-es Római Szerződéstől a 2002-es euró bevezetéséig az Európai Unió a tagállamok egyre nagyobb fokú integrálódásáról szolt, ezen folyamatok részeként

többek között megvalósult az egységes belső piac, a szabad áramlás, viszont olyan lényeges kérdés, mint a turizmus a háttérbe szorult. Az idegenforgalom sem az Európai Gazdasági Közösség sem az Európai Unió alapokmányaiban nem szerepelt önálló fejezetként. Az EU alapszerződésének 235. cikkelye szerint a közösségi politika szintjére emelhető lett volna a turizmus, azonban nemzeti, regionális szinten hatékonyabban működő szektorként tekintettek rá (MICHALKÓ, G. 2016). Ezzel érvényesítve az Unió egyik alapelvét, a szubszidiaritást, mely a döntések lehető legalacsonyabb szintre való kiszervezését foglalja magában.

A turizmus tehát hosszú időszakon keresztül nem ágyazódott be az Európai Unió politikai struktúrájába, az általános elvek és szabályok voltak érvényesek ezen szektorra, mint például az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad áramlása. A szinte korlátlan mobilitási és a politikai inaktivitásnak köszönhetően az egyes tagállamok a világ legkeresettebb célterületeivé fejlődtek. Ezt a folyamatot segítette a schengeni határvédelmi és határőrizeti rendszer kialakítása 1985-től, mely jelentősen csökkentette az adminisztratív terheket az államhatárok közötti, vasúti átlépésekor. Továbbá az egységes fizetőeszköz is hozzájárult ahhoz, hogy az integráción belül a fogyasztás kényelmesebbé, az árak összehasonlíthatóvá váljanak (MICHALKÓ, G. 2016).

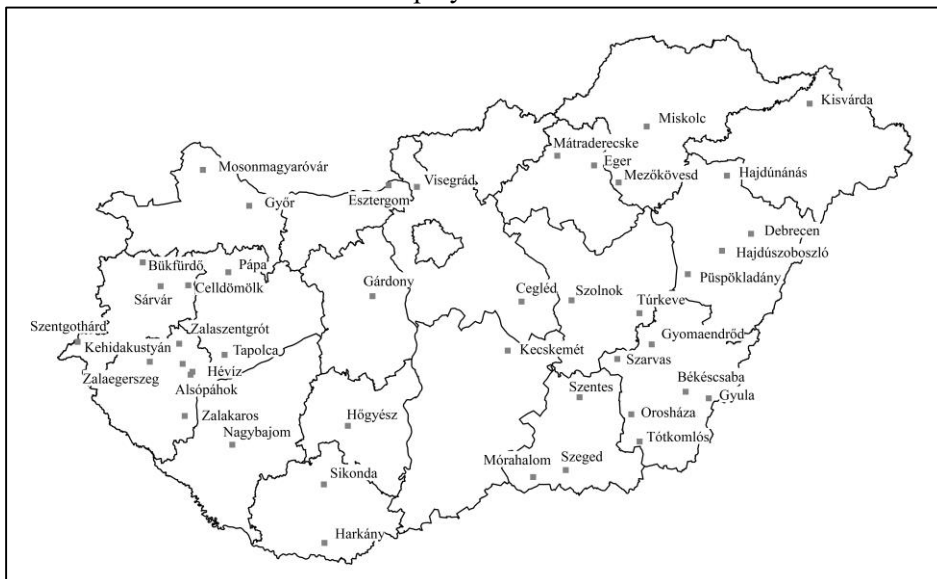
Az Európai Unió egyes beszámolóí, véleményei alapján felismerte az integrációra gyakorolt pozitív gazdasági és társadalmi hatásait, melyek közül kiemelkedik a munkahelyteremtés, periférikus térségek fejlesztése, nemzetek közötti kooperáció erősítése, szociális kohézió erősítése, stb (MICHALKÓ, G. 2016). A pozitív hatások felismerését bizonyítja, hogy az Európai Unió több nemzetközi programot is indított a szektor általános fejlődése érdekében, úgy mint az Európai Turizmus Éve, a Philoxenia, vagy Calypso-program.

2.6.1. Az európai uniós fejlesztési források megjelenése a hazai turizmusfejlesztésben

Magyarországon az európai uniós fejlesztési források a 2004-es csatlakozás előtt is jelen voltak a hazai területfejlesztésben. Az 1990-es éveket követően a legjelentősebb hazai turizmusfejlesztési intézkedést a 2000-2003 közötti Széchenyi Terv jelentette. A program célul tűzte ki az idegenforgalom minőségi fejlesztését, mely a belföldi és nemzetközi turizmus élénkítésén és a turizmus teljesítményének növelésén alapult (AUBERT, A. et al. 2010).

A fejlesztési terv legnagyobb eredménye, hogy a hazai turisztikai szezon 221 napról 316 napra nőtt, mely újjáéleszteni látszott a hosszú évtizede hanyatló idegenforgalmi szektort. A bővülés elsősorban a jelentős egészségturisztikai fejlesztéseknek köszönhető (6. ábra), mely a hazai idegenforgalom vezető turisztikai termékévé vált és még napjainkban is a legmeghatározóbb termék Magyarországon. A program következménye volt a turizmus ezen szektorának hazai megújulása, mely számos gyógyfürdőfejlesztést jelentett országos szinten. Továbbá fontos megemlíteni, hogy a fejlesztési program 100%-ban hazai forrásból valósult meg, mely jól mutatja az idegenforgalom nemzetgazdasági jelentőségét és az akkori politika viszonyát ezen ágazathoz. Az ezt követő években évtizedekben a turizmus szektor már folyamatosan kiemelt szektorként volt értelmezhető.

6. ábra: A Széchenyi Terv keretében támogatást nyert egészségügyi pályázatok

Forrás: BUDAI, Z. (2002) nyomán saját szerkesztés

Az EU hazánk és a többi kelet-európai csatlakozni kívánó ország számára jelentős pénzügyi támogatást nyújtott a rendszerváltást követő években, melynek célja a gazdasági és társadalmi kohézió elősegítése és a területi fejlődés biztosítása volt. 1990-től kedvezményezettje volt az ország a PHARE-programnak, majd 2000-tól a SAPARD- és az ISPA-programnak egyaránt. A támogatási pénzek gyakorlatilag a Strukturális és Kohéziós Alapok előfutárai voltak. A PHARE szociális és regionális fejlesztéseket, a SAPARD mezőgazdasági támogatásokat jelentett, az ISPA pedig a Kohéziós Alap konstrukcióira készítette fel az országot (KOZMA, G. 2003; SÜLI-ZAKAR, I. 2003), ezen támogatási pénzeszközök közvetett módon kapcsolódtak a turizmusfejlesztéshez.

2004. május 1-től hazánk jogilag is teljes érvényű tagja lett az európai integrációnak, melynek köszönhetően több pénzügyi alpból is források váltak elérhetővé Magyarország számára. A legjelentősebb ezek közül – melynek jelentős turizmusfejlesztési vonatkozása is van – a Strukturális Alapok, ehhez kapcsolódóan nemzeti stratégiai tervezési dokumentumok elkészítése is szükségszerűvé vált, mely többek között tartalmazta a felhasználási célokat, programokat és azok ütemezését, a felelős intézményrendszert (SÜLI-ZAKAR, I. 2003).

2004-től a támogatási források felhasználásának céljait az egyes időszakokat meghatározó fejlesztési tervek (NFT, ÚMFT, ÚSZT, Széchenyi 2020) és az azokhoz tartozó operatív programok határozták meg. A fejlesztési tervek meghatározott időre szóltak/szólnak, az első a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) 2004-2006-ig volt érvényben. A 2007-2013-as időszak két fejlesztési tervet foglalt magában, először az Új Magyar Fejlesztési Terv (ÚMFT), majd az Új Széchenyi Terv (ÚSZT) volt hatályos, a két tervdokumentum váltása 2010-ben valósult meg.

A jelenlegi 2014-2020-as időszakban a Széchenyi 2020 fejlesztési terv a turizmusfejlesztéshez jelentős pénzeszközöket társított, mely feltételezhetően Magyarország turisztikai mutatóinak erősödéséhez is nagymértékben hozzájárult.

A fejlesztési időszakok legnagyobb mértékű támogatásait az úgynevezett konvergenciaregiók kapták, melyek az Európai Unió GDP átlagának kevesebb, mint 75%-át képesek felmutatni. Hazánkban a Közép-Magyarország régiót leszámítva minden térség ezen kategóriába esik. A fejlesztési források felhasználásának sikerességével kapcsolatosan számos vita és kétely alakult már ki, melyek alapvetően a NUTS II régiók abszorpciós képességét kérdőjelezi meg (KOZMA, G. 2006; RADICS, ZS. – PÉNZES, J. – MOLNÁR, E. 2011).

A 2004-2006 közötti időszakban turizmusfejlesztési célú forrásokra a Regionális Operatív Program (ROP) keretében nyílt pályázati lehetőség. A ROP-on belül önálló prioritást (turisztikai potenciál erősítése) kapott a turizmus, két fő intézkedéssel. Az első intézkedés, a turisztikai vonzerők versenyképességének növelése volt, hozzájárulva a szektor közvetlen fejlesztéséhez. Ennek elsődleges célja volt, hogy a kulturális és természeti adottságokra támaszkodva nemzetközileg is ismert és látogatott attrakciók alakuljanak ki, azonban ezen célkitűzés nem tudott kiteljesedni. Az időszak második intézkedése a turisztikai fogadóképesség javítása volt, mely a szállásadóhelyek minőségi és mennyiségi fejlesztését jelentette (KOVÁCS, B. 2004).

Az EU-s turizmusfejlesztésre megítélt támogatási forrásokat is kvázi területfejlesztési eszközként használták fel, ugyanis a Strukturális Alapok és a hazai költségvetési források 75 %-a a négy legfejletlenebb hazai régió (Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld) támogatására irányult, ennek célja az országon belüli regionális különbségek mérséklése volt (KOVÁCS, B. 2004). A régiók felzárkózásának dinamikus fejlődése azonban nem történt meg a későbbi fejlesztési időszakok támogatásaival sem.

Az Európai Unió 2007-ben induló hétéves költségvetési ciklusában a forráslehívás szabályai a korábbi időszakhoz képest jelentősen megváltoztak, viszont a turizmusfejlesztés továbbra is meghatározó prioritásként volt értelmezhető 2007 és 2013 között (KOVÁCS, B. – SOPRONI, GY. 2006; KOVÁCS, B. – GERLACH, V. 2007). Gyakorlatilag az NFT turizmusfejlesztési intézkedései és azok célkitűzései – jelentős bővüléssel – kerültek folytatásra.

A turizmusfejlesztésre irányuló pályázatok a korábbi időszakhoz hasonlóan – legnagyobb mértékben és jelentőségben – a Regionális Operatív Programokban jelentek meg az ÚMFT-ben és az ÚSZT-ben is egyaránt (ROP IRÁNYÍTÓHATÓSÁG é.n.). Az elkölthető pénzeszközök 305 milliárd forintot jelentettek turizmusfejlesztés jogcímen, ez az összeg alapjaiban változtatta meg hazánk turizmusát és annak gazdasági jelentőségét (VARGÁNÉ GÁLICZ, I. 2014). Az ÚSZT 7 kitörési pontot nevesített, melyből az első a Gyógyító Magyarország – Egészségipar Program, melynek húzóágazata hazánk legkiemeltebb turisztikai terméke az egészségturizmus. A további 6 program közvetett módon kapcsolódik csak a turizmusfejlesztéshez (Foglalkoztatás-fejlesztés, Közlekedésfejlesztés, Otthonteremtés, Tudomány-innováció, Vállalkozásfejlesztés, Zöldgazdaság-fejlesztés) (KARDOS, L. 2011; VARGA-NAGY, A. 2017).

A turizmus mutatószámait 2007-ről 2013-ra dinamikus bővülés jellemezte, melynek egyik oka az EU-s pénzeszközök jelenléte a turizmusfejlesztésben (VARGÁNÉ GÁLICZ, I. 2014). A turizmus teljesítményéről többnyire mindig pozitív előjelben, a dinamikus bővülést szokás emlegetni, azonban a szektort társadalmi és gazdasági folyamatok pillanatok alatt képesek hosszú évekre, akár évtizedekre romba dönteni. A statisztikai mutatók bővülését a 2007-2013-as időszakban jelentősen beárnyékolta a 2008-as gazdasági világválság. Ezen időszak jól jellemezte az idegenforgalmi szektor érzékenységét a külső változásokra, a válság hatására jelentős stagnálás, csökkenés volt prognosztizálható néhány éven át (PÉTER, ZS. 2009), mely végül be is következett.

A 2007-2013-as időszak három fő intézkedést fogalmazott meg, ezek a turisztikai attrakciók fejlesztése, a kereskedelmi szálláshelyek és szolgáltatásaik fejlesztése és a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek támogatása voltak. Az attrakciófejlesztés esetében a kulturális és az egészségturisztikai termékek projektjei domináltak, ezek közül kevés volt az újdonság és a komplex élményt nyújtó szolgáltatás, gyakorlatilag a meglévő struktúrát fejlesztették. A szálláshelyszolgáltatáson belül a minőség fokozása volt az elsődleges cél, viszont elmaradt az attrakció és a szálláshelyek fejlesztésének összekapcsolása, mely hatékonyabb eredményekkel járt volna. A TDM szervezetek támogatása súlyuk tekintetében szerény volt, viszont perspektivikusnak és pozitívnak értékelhető a fejlesztés, melynek megléte továbbra is indokolt a hazai turizmusirányítás és fejlesztés menedzsmentjében.

A 2014-2020-as időszakban a turizmus fejlesztésére több operatív programban is van lehetőség, úgy, mint a Gazdaságfejlesztési és Innovációs OP (GINOP), a Versenyképes Közép-Magyarország OP (VEKOP), a Terület és településfejlesztés OP (TOP) és a Vidékfejlesztés OP (VP).

A Széchenyi 2020 fejlesztési terv célkitűzése, hogy hazánk Európa egyik legnépszerűbb fogadóterületévé váljon, melyet az alábbi célkitűzések mentén kívánja elérni a fejlesztési terv.

1. Magyarország legyen a világ első 30 országa között a turizmus versenyképessége alapján.
2. A legfontosabb nemzeti turisztikai termékek sikeres fejlesztése.
3. Stabilan működő turisztikai szervezeti rendszer teljes kiépítése.
4. A belföldi és nemzetközi turisztikai alapmutatók javítása.
5. Sikeres nyitás új piacok felé.
6. Budapest legyen az európai és közép-európai TOP desztinációk között, a Balaton pedig legyen elismert európai üdülő desztináció.

A jelenlegi tervezési időszakban a turizmus nem szerepel, mint meghatározott tematikus fejlesztéspolitikai célkitűzés, mivel eszközként, szektorként értelmezik a területfejlesztésben. Ennek ellenére az idegenforgalom kiemelt szerepkörrel bír, az Európai Bizottság ezért egy tematikus útmutatót jelenített meg a turisztikai beruházásokhoz, melyek számos ajánlást tesznek a turizmusfejlesztés kivitelezéséhez (INTERNET 2).

Az Európai Unió egyes tagállamai a világ vezető turisztikai célpontjai, így az ágazat kiemelt jelentőségű Európa egyes régióiban. A szektorra jellemző a rugalmasság és az állandó növekedés, melyen a 2008-as gazdasági válság sem tudott hosszútávon változtatni. Így a turizmus az európai unió fontos prioritásainak egyike kell, hogy maradjon a következő tervezési, fejlesztési időszakokban is.

2.7. Hazai gyakorlatok a turisztikai térségek kijelölésére

Turisztikai térség alatt olyan földrajzilag jól lehatárolható területet értünk, mely idegenforgalmi szolgáltatókkal, attrakciókkal nagyarányban ellátott, épített környezetű, természetföldrajzi vagy kulturális értékek tekintetében összefüggő elemek alkotják és legalább a hazai turisták által ismert és gyakran látogatott térség, ahol az egységes koncepcióban történő tervezéséhez, fejlesztéséhez és térségi turisztikai márka kialakításához országos érdek fűződik (JÓVÉR, V. – BAGDI, R. – KÓRÓDI, M. 2019).

Magyarország idegenforgalmi fejlődéstörténete 1945 után a II. világháborút követő helyreállítások után került új fejlődési pályára. 1945-1947 között Európa döntő részén az életviszonyok általános emelése volt az elsődleges cél. Ezzel egyidőben indult meg a kontinens turizmusának újjászervezése, azonban ebben az időszakban Európában és hazánkban is az idegenforgalmat főként a megszálló katonák és hivatalos úton lévők kapcsán lehetett értelmezni. Magyarországon a szovjet katonai csapatok igényeihez kellett elsősorban igazodni, a Rákosi-kor idegenforgalmát is tervgazdasági keretek jellemezték, a fejlesztések tekintetében pedig az alapinfrastruktúra kiépítése került előtérbe, hiszen óriási hiányosságok voltak megfigyelhetők a szolgáltatások színvonalában (REHÁK, G. 2011).

Magyarország turizmusa a szocialista rendszer időszaka alatt gazdaságilag is fontos szektorrá fejlődött, mely időszak legnagyobb eredményeként könyvelhető el – turisztikai szempontból mindenképpen – az 1988-as Világkongresszus rendezési jogának elnyerése. Több ezer utazási szakember érkezett abban akkor hazánkba, melynek hatására felkerültünk a nemzetközi turizmus térképére (RUBOVSKY, M. – SZIGETI, A. – WALKÓ, M. 2009).

Az 1990-es évek gazdasági és politikai rendszerváltása Magyarországon negatív előjelű folyamatokat indított meg a turizmusban. Ennek hátterében az áll, hogy hazánk elveszítette korábbi kiemelt szerepkörét a szocialista blokk országai között. A legnagyobb veszteséget a hazai idegenforgalom a kelet- és nyugatnémet turisták elvesztésével szenvedte el, akiknek a határnyitással Budapest és a Balaton már csak egy lehetőséggé vált a sok találkozó-, üdülőhely közül. A rendszerváltás új versenyhelyzetet is teremtett, ahol Magyarországnak már a nyugat-európai szinthez mérten kellett megfelelni. A 90-es évek elején a turizmusban is elindult az állami vállalatok privatizációja, mely gyakorlatilag teljes mértékben magánkézbe került (RUBOVSKY, M. – SZIGETI, A. – WALKÓ, M. 2009).

2.7.1. Kiemelt üdülőkörzetek

A kiemelt üdülőkörzetek regionálisan kiemelt, speciális térségekként értelmezhetők, amelyek egységes fejlesztést, szabályozást igényelnek, továbbá

több régiót érintenek és törvényi előírás nélküli önkéntes partnerség jellemzi az adott térséget (ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ 2005). Ilyen térségek lehetnek még a nemzeti parkok, a környezeti szempontból veszélyeztetett térségek.

Magyarországon az első jelentősebb desztinációban, térségekben való gondolkodás – a turizmus területén – az 1970-es 80-as években jelent meg. Minisztertanácsi rendelet született a kiemelt idegenforgalmi körzetekről, üdülőövezetekről és az állandó idegenforgalmi bizottságok felállításáról. Kiemelt üdülőkörzetnek számított a Balaton, a Bükk, a Dunakanyar, Sopron-Kőszeghegység, a Tisza-tó és a Velencei-tó. Ezen folyamatok mellett kidolgozásra került egy a turizmus folyamatait mérő és regisztráló statisztikai rendszer a VÁTI, a BKI, a KSH és az Országos Idegenforgalmi Hivatal révén (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. 2003; AUBERT, A. 2011/a). Ezen körzetek jelezték, hogy hazánk idegenforgalmi statisztikáinak dinamikus bővítését elsősorban a desztinációban való gondolkodás hozhatja meg.

A turizmus területén a szocialista időkben jellemző volt a központi forrásoktól való függés, melyek elosztásáért a megyei idegenforgalmi hivatalok feleltek, viszont ezek a központi intézményrendszer „meghosszabbított karjaként” voltak tekinthetők (DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. 2003).

A kiemelt üdülőövezetek lehatárolása turisztikai forgalmi mutatók figyelembevételével történt. A kiemelt kategóriájú települések rendelkeznek turisztikai attrakciókkal, szolgáltatókkal és megfelelő infrastruktúrával (AUBERT 2011/b). Az akkor hatályos jogszabályok alapján (2012/1986. évi kormányrendelet) hazánk településeit négy csoportba oszthatjuk a turisztikai meghatározottság alapján.

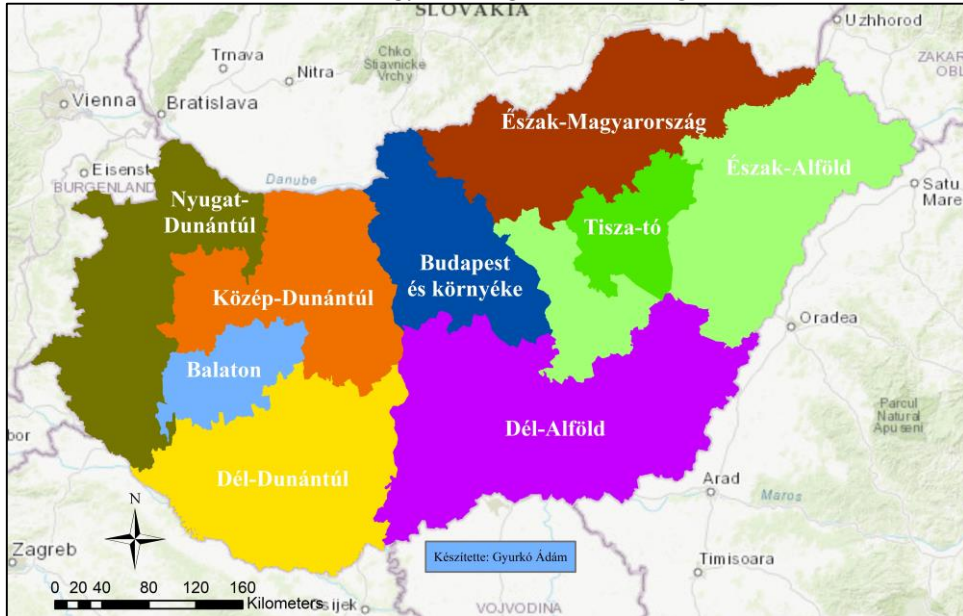
1. Kiemelt üdülőkörzetek (353 település) (Budapest, Balaton, Dunakanyar, a Velencei-tó, a Mátra-Bükk, a Sopron-Kőszeghegység, Tisza-tó, a Mecsek-Villány).
2. Üdülőkörzetek (1.363 település) (nyugati határszél, Göcsej, Dél-Zala, Belső-Somogy, Kapos-völgy, Mecsek és Villányi-hegység, Rába-Marcaltó, Szigetköz, Vértes-Gerecse, Bakony, Budapest környéke, Ráckevei-Duna, a magyarországi Alsó-Duna-szakasz, Felső- és Közép-Tisza-vidék, szolnoki Tisza-szakasz, Tisza-Körös menté, Cserhát és környéke, Zempléni-hegység, Aggtelek és környéke).
3. Üdülőkörzeten kívüli üdülési-idegenforgalmi adottságokkal rendelkező települések (139 település).
4. Nem üdülőhely jellegű települések.

2.7.2. Turisztikai régiók

Az 1990-es években a politikai rendszerváltás a gazdaság ágazati és térbeli folyamatainak a változásait is magával hozta, mely a turizmus szektorra is hatással volt. Hazánk negatívan élte meg, hogy Kelet-Közép-Európa nyitott térré vált, így elveszítette egyediségét Magyarország és jelentős konkurencia jelent meg a piacon. Továbbá az idegenforgalom regionális irányításának alulról történő szerveződése csupán a Balatonon és a Dél-Dunántúlon bontakozott ki. Így

sürgetővé vált a hazai desztinációk minőségi fejlesztése, azonban mivel a vonzerők ritkán követik a közigazgatási határokat, ezért szükségeszerű a turizmusfejlesztést a vonzerőalapú területi lehatároláshoz igazítani (AUBERT, A. 2011/b).

7. ábra: Magyarország turisztikai régiói

Forrás: Saját szerkesztés

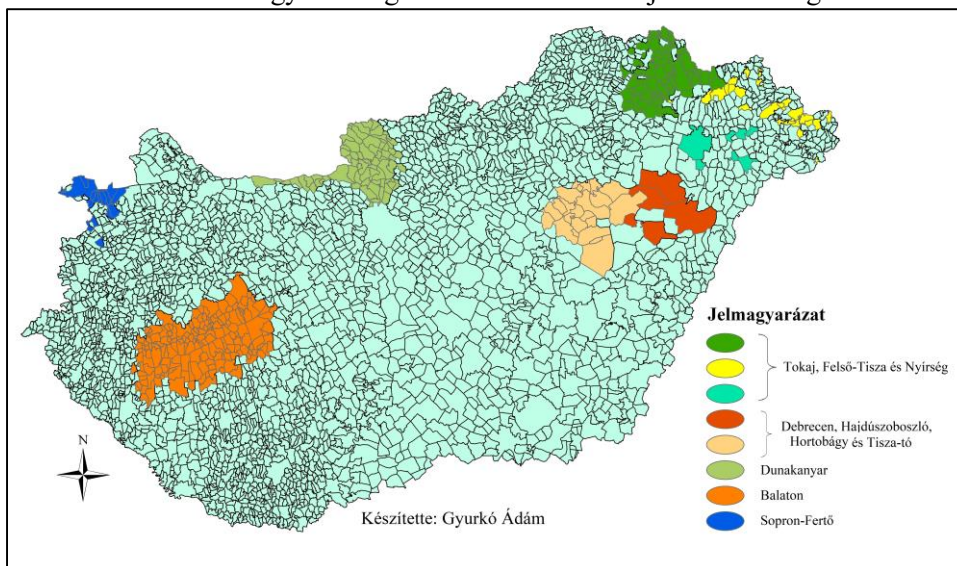
A regionális turizmusfejlesztés megvalósulását az 1998-ban létrehozott kilenc idegenforgalmi régió jelentette, melyeket a 28/1998. (V. 13.) IKIM rendelet nevesített (7. ábra). Létrehozásuk elsődleges célja a turisztikai fejlődést szolgáló térségi és helyi erőforrások ösztönzése, az együttműködés erősítése és koordinálása volt. A régiók szakmai irányító szervezet felállításával a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok végezheték a területi turizmusfejlesztést, melyet kiegészítve jöttek létre a Regionális Marketing Igazgatóság (AUBERT, A. 2011/b; PATKÓS, CS. 2011). A turisztikai régiók a statisztikai régió lehatárolással szemben két különálló térséggel, a Balatonnal és a Tisza-tóval bővült. Továbbá az Észak-Magyarország turisztikai régióhoz nem része Nógrád megye nyugati területei (Budapest és környéke régióhoz kapcsolódik), Dél-Heves és Dél-Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyes települései pedig a Tisza-tóhoz tartoznak.

2.7.3. Kiemelt turisztikai térségek

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 meghatározott egy vagy több desztinációból álló kiemelt turisztikai fejlesztési térségeket, melyekről 2017-ben kormányhatározat is született (MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG 2014). Összesen öt kiemelt térség –, mely nyolc desztinációt foglal magában – kapta meg a kiemelt jelzést, melyek a turisztikai fejlesztéspolitikai célok hatékonyabb megvalósulását szolgálják. A lehatárolás szempontrendszer a földrajzi- és

infrastrukturális jellemzőkre, a kereslet intenzitására, a turisztikai kínálat elemeire és jellemzőire és a vonzerő-ellátottságra irányult (KOVÁCS, E. – KISS, K. 2018). A kiemelt turisztikai térségek számára elérhetővé válnak a Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program pénzügyi forrásai, mely a legnagyobb turisztikai fejlesztéseket összefogó program jelenleg hazánkban (INTERNET 20).

8. ábra: Magyarország kiemelt turisztikai fejlesztési térségei

Forrás: Saját szerkesztés

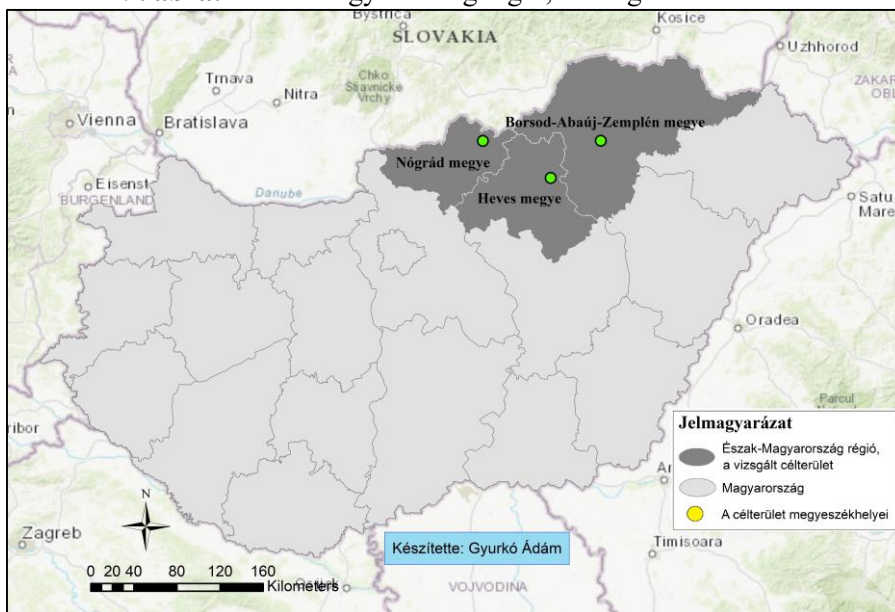
A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 ösztönzi a desztinációban való gondolkodást. A korábbi turisztikai régiók helyett a turizmusfejlesztés főbb színtereivé a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek váltak, melyeket a dokumentum alapján szakmai kritériumok mentén határoztak meg. Ezen térségek a beutazó és a belföldi turizmus szempontjából is kiemelkedő jelentőségűek, hiszen célzott beruházásokkal jelentős forgalmi bővülés érhető el a stratégia alapján.

A legnagyobb területi kiterjedésű fejlesztési térség a Balaton vidékén figyelhető meg (8. ábra), ahol jelentős pénzügyi források lettek megítélve a főként a partmenti települések strandjainak fejlesztésére. A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek további bővítése indokolt lenne a hazai idegenforgalom kínálatában, erre irányuló szándékról már többször cikkeztek a felelős döntéshozók. A jövőben várhatóan kiemelt turisztikai fejlesztési térséggé válhat Gyula – Békéscsaba, Mátra – Bükk, Pécs – Villány, Szeged – Hódmezővásárhely és Szigetköz – Pannonhalma – Győr térsége. A felelős kormánydöntés még nem történt meg, a már meglévő turisztikai térségek számára viszont számos fejlesztési pénzeszköz vált elérhetővé.

3. AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁG RÉGIÓ CÉLTERÜLET BEMUTATÁSA

Jelen disszertáció kutatási célterületét az Észak-Magyarország régió jelenti (9. ábra). A célterület kiválasztásának egyéni motiváltságain felül az került előtérbe, hogy a régiók területe jól lehatárolható és a 2007-2013-as fejlesztési időszakban Regionális Operatív Programok keretében a NUTS II-es szintekre érkeztek fejlesztési források az Európai Unió irányából.

9. ábra: Észak-Magyarország régió, a vizsgált célterület

Forrás: Saját szerkesztés

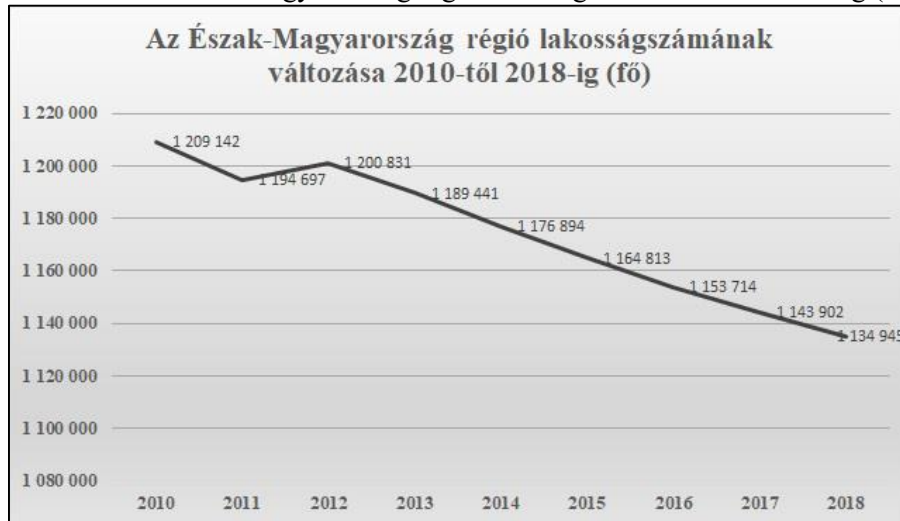
A tervezési-statisztikai régióbeosztás alapján az Észak-Magyarország régió három megyéből áll (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád), a turisztikai régió lehatárolás (9. ábra) 4/2000 (II.2.) GM rendelet szerint szűkebb területű. A statisztikai régió vizsgálatát az adatbázisokhoz való hozzáférhetőség és a színesebb turisztikai potenciál indokolta. Az Észak-Magyarország régió 610 db települést foglal magában, mely 13.428,84 km²-en terül el, a terület lakónépessége 1.134.945 fő (KSH ADATBÁZIS, 2017).

3.1. Társadalomföldrajzi jellemzők

Az Észak-Magyarország régió demográfiai folyamatai globális tendenciáknak megfelelő képet mutatnak. Magyarországon néhány térséget leszámítva a népesség természetes fogyása és ennek következtében a társadalom előregedése figyelhető meg. Ennek megfelelően a régión belül hasonló statisztikákról lehet beszámolni. A természetes fogyáson felül jelentős a lakosság elvándorlása is, mely két irányba

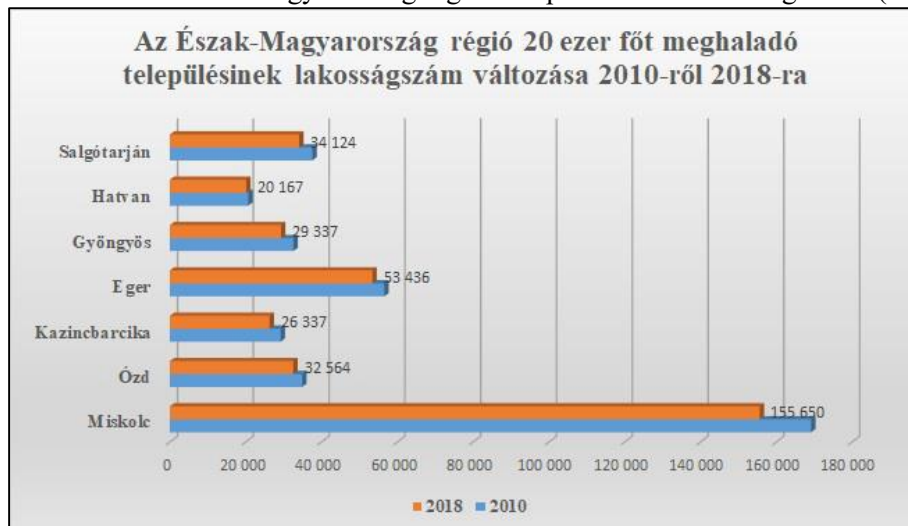
történik. Egyrészt országon belül, elsősorban a főváros és a nyugati országrész irányába, másrészt pedig külföldre, az Európai Unió belül Ausztria, Németország és az Egyesült Királyság a legfontosabb fogadóországok.

10. ábra: Az Észak-Magyarország régió lakosságának változása 2010-től 2018-ig (fő)

Forrás: Saját szerkesztés, *Adat:* KSH adatbázis

11. ábra: Az Észak-Magyarország régió középvárosainak lakosságának változása 2010-ről 2018-ra

Forrás: Saját szerkesztés, *Adat:* KSH adatbázis

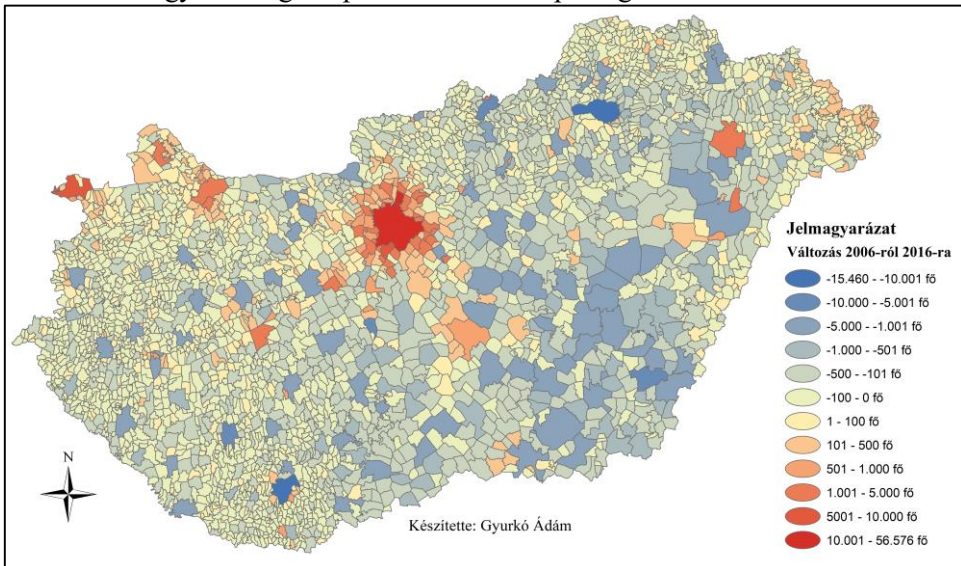
A régió lakossága 2010-től folyamatos csökkenést mutat (10. ábra), a több mint 1,2 millió fős lakosság mára már az 1,1 millió fő felé konvergál. 2012-re a lakosság lélekszáma pár ezer fős ugrást mutatott. Ennek hátterében statisztikai okok húzódnak, ugyanis a KSH továbbvezetett adatokkal állapítja meg a

lakosság számot. 2011-ben ezt a népszámlálás kiigazította, 2012-től viszont újra továbbvezetett módszer mentén került meghatározásra a terület lakónépessége. Tehát tényleges lakónépesség növekedés nem történt, csupán a statisztikákban szerepel látszólagos növekedésként.

A népességfogyás a régió legnagyobb településein is megfigyelhető volt (11. ábra), sőt a legnagyobb mértékben ezen területeken realizálódott. Miskolc lakónépessége a vizsgált időintervallumban majdnem 10 ezer fővel csökkent, mely jól jelzi a térség egyre súlyosodó demográfiai folyamatainak eljövételét. A népességszám egyrészt a természetes fogyás következtében zsugorodik, másrésztől a főváros és külföld – elsősorban Nyugat-Európa – elszívó hatása figyelhető meg.

A régióban tapasztalható népességfogyás hazánkat is sújtja, mely már több évtizede megfigyelhető. Alapvetően a népesség természetes fogyása tapasztalható az országban, melyet a migráció is tovább fokoz. Ugyan több tízezren hagyják el az országot valamely nyugat-európai ország irányába, de jelentős a szomszédos országok magyar lakta térségéből hazánkba való költözés is. Az országon belüli migráció miatt, – mely főként a főváros és a nyugati országrész irányába jellemző – vannak olyan területek, települések, ahol a pozitív migráció megléte miatt bővül a helyi lakosság.

12. ábra: Magyarország településeinek lakónépesség-változása 2006-ról 2016-ra

Forrás: Saját szerkesztés

A 12. ábrán Magyarország településeinek népességszám-változása figyelhető meg, 2006-ról 2016-ra (KSH ADATBÁZIS). A térképről jól leolvasható, hogy a magyarországi települések döntő többségén népességfogyásról beszélhetünk. Ennek hátterében globális folyamatok húzódnak, melyek főként a „periferián” elhelyezkedő országokban figyelhető meg, így Magyarországon is. Gazdaságilag

fejlettebb országokban a pozitív migrációval tudják kompenzálni a helyi lakosság természetes fogyását (GYURKÓ, Á. 2019).

Magyarország esetében a legnagyobb népességszám-veszteséget Miskolc (-15.460 fő) város szenvedte el. Az érem másik oldalán a legnagyobb mértékben gyarapodó település esetében nincs nagy meglepetés ugyanis a lista élén Budapest (+ 56.576 fő) áll. Az Észak-Magyarország régió településeinek általánosságban népességszám csökkenés figyelhető meg a vizsgált időszakban. A célterület lakónépessége a vizsgált 10 év alatt, több mint 100 ezer fővel csökkent. A régió nagyobb városai mind jelentős lakónépesség csökkenést szenvedtek el, legnagyobb mértékben a már említett Miskolc települése. Több mint hétezer fővel csökkent továbbá Salgótarján, négyezer fővel Ózd és Kazincbarcika, hármezer fővel Gyöngyös, bő kétezer fővel pedig Eger, Balassagyarmat és Sátoraljaújhely települések. Népességgyarapodást csupán néhány kisebb település tudott felmutatni, melynek mértéke elhanyagolható, Tornanádaska 187 fővel való bővülése volt a legnagyobb mértékű a régióban.

3.2. Gazdaságföldrajzi jellemzők

A régióban sajátos gazdasági helyzet figyelhető meg, egyszerre vannak jelen az iparilag leépült, munkanélküliséggel és szegénységgel sújtott területek, de a jelentős fejlődésen, gazdagodáson átéső térségek is megtalálhatók. Továbbá városi és vidéki jellegű térségek is megtalálhatók, ezen települések a régió közép- és nagyvárosai, melyek már a 11. ábra kapcsán bemutatásra kerültek.

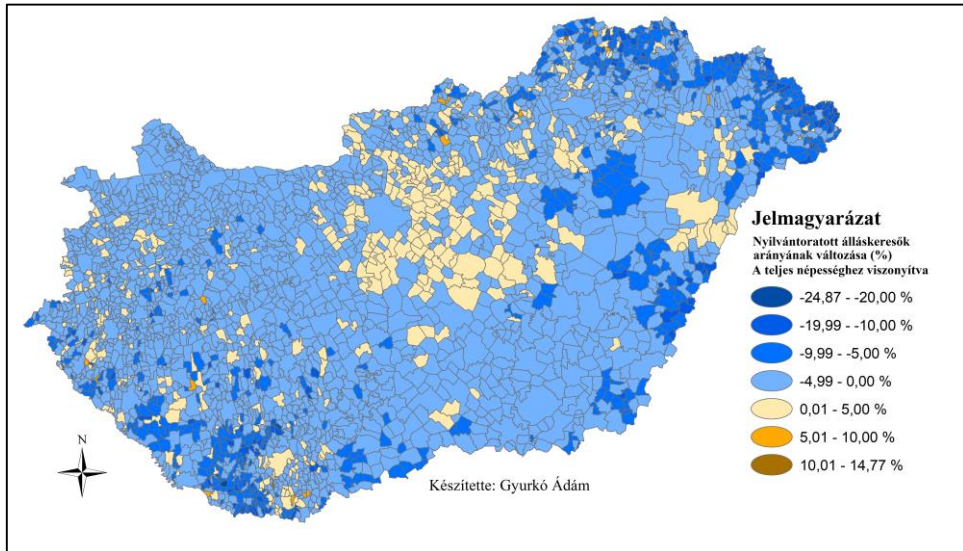
Gazdasági értelemben a növekedési zónát a nagyobb városok, Miskolc és Eger, valamint a rendszerváltást követő gazdasági szerkezetátalakítást jól átvészelt városok, Kazincbarcika és Tiszaújváros jelentik. Az M3-M30-as autópályák kezdetben Füzesabonyig, majd 2005-től Miskolcig történő megépítése jelentősen hozzájárult a regionális fejlődéshez, ami a régió déli részén fekvő nagyobb településeken (Hatvan, Gyöngyös, Mezőkövesd) teremtett kedvezőbb gazdasági feltételeket. A Budapest közeli Nógrád és Heves megyei területeken már az 1990-es évek második felében megindult a gazdasági fejlődés, mely elsősorban a főváros közelségének jótékony gazdasági hatásában keresendő, ugyanakkor kockázat is, hiszen jelentős elszívóhatást is jelent.

A növekedési zónáktól távolabb eső elmaradottabb kis- és középvárosok (pl. Encs, Edelény, Pétervására, Heves, Mezőcsát, Ózd, Szécsény) fejlődését akadályozza a rossz infrastrukturális viszonyok, képzetlen munkaerő kínálatuk, amihez alacsony vállalkozói kedv és vállalkozói aktivitás párosul. A humán-erőforrással jelentkező mennyiségi és minőségi problémák a régió belső és külső perifériáinak számító vidéki térségekben tapasztalhatók, főleg az északi, a szlovák határhoz közeli részeken. A régió belső perifériájaként pedig a Tiszamente térsége értelmezhető.

A munkanélküliségi arány a 2008-as gazdasági világválságot követően 2010-től országos tekintetben általánosan is csökkenő tendenciát mutat. A súlyos munkanélküliséggel érintett területeken, mint például Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyes területein jelentős munkanélküliség csökkenés történt a válságot követő években. Azonban napjainkban is Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-

Szatmár-Bereg megye északkeleti részei a legnagyobb mértékben sújtott területek a munkanélküliség tekintetében, mely komplex társadalmi, gazdasági és infrastrukturális problémákkal is párosul.

13. ábra: A munkanélküliség változása Magyarország településein 2006-ról 2016-ra (%)

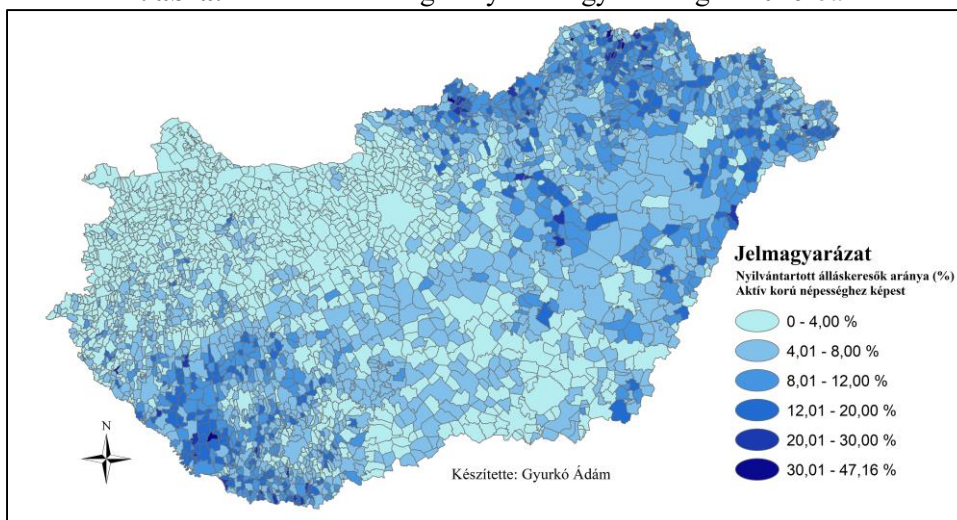

Forrás: Saját szerkesztés

A 13. ábrán látható, hogy 2006-hoz képest 2016-ra hogyan változott a munkanélküliségi arány Magyarország településein. A felhasznált adatok tekintetében szükségeszerű megemlíteni, hogy a települések teljes népességéhez viszonyítva lett meghatározva a munkanélküliségi arány. Társadalomföldrajzi szempontból az aktív korúakhoz (15–64 év) való viszonyítás az általánosan elfogadott. Jelen esetben azért történt ettől eltérés, mivel a statisztikai adatbázis nem tartalmazta a 2006-os év aktív korúinak számát településenként. Jelen esetben az arányok változása fontos, így a teljes népességhez történő viszonyítás megfelelő minőségű eredményeket közöl. Az ábrán a kék árnyalatok jelentik a munkanélküliség csökkenését 2006-hoz képest. Legnagyobb mértékű csökkenést a délnyugati és az északkeleti országrész tudott felmutatni. Nyilvánvalóan magas arányból lehet nagyot csökkeni, de a változás pozitív megítélésű, hiszen főként halmozottan hátrányos helyzetű településeken csökkent legnagyobb arányban a munkanélküliség. A már amúgy is előnyös helyzetben lévő ÉNY–DK-i országrészen további munkanélküliség-csökkenés történt, ami ezen gazdasági tengely további erősödését jelzi. Érdekeség, hogy Budapest agglomerációjában minimálisan, de növekedett a munkanélküliség, továbbá két regionális nagyváros (Pécs és Debrecen) is ebbe a kategóriába esett, melynek hátterében az áll, hogy a nagyobb ipari beruházások ezen időszakban főként a kisebb, vidéki településeken zajlott le (GYURKÓ 2019). A gazdasági térszerkezet erősítése a vidéki térségekben

indokolt is, hiszen Magyarország ebben a tekintetben is jelentős mértékben függ a fővárostól.

14. ábra: Munkanélküliségi helyzet Magyarországon 2016-ban

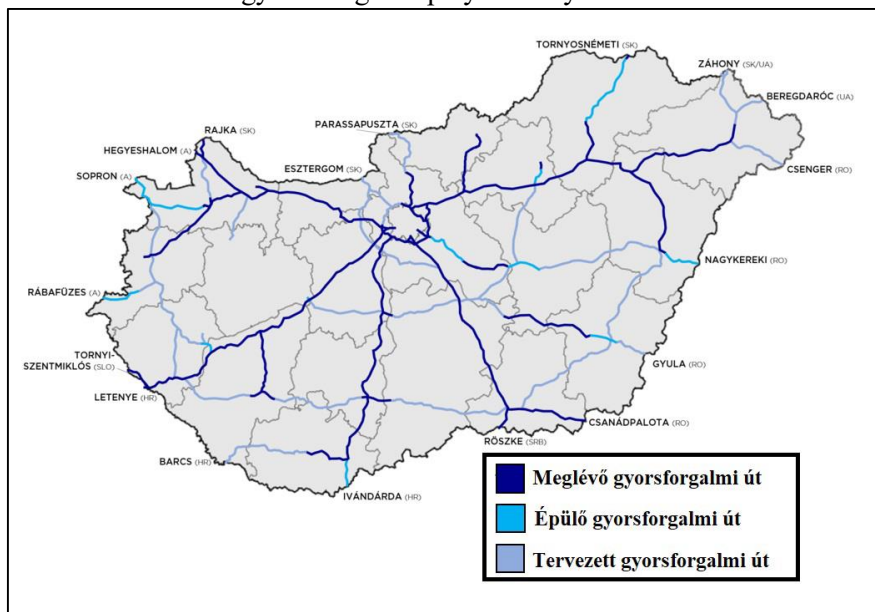
Forrás: Saját szerkesztés

A munkanélküliségi helyzet ugyan sokat javult hazánkban, de még mindig akadnak olyan térségek – az Észak-Magyarország régióban is –, ahol jelentős az állástalanok aránya (14. ábra). A probléma viszont ettől összetettebb, ugyanis Magyarországon egyszerre jelent meg a munkaerőhiány és a munkanélküliség is, mely egy teljesen új társadalmi-gazdasági kihívás elé állítja a döntéshozókat. A dinamikus gazdasági bővülésen áteső térségeknél a képzett és a képzetlen munkaerőhiány is megfigyelhető. A jelentős munkanélküliséggel sújtott térségekben pedig a mobilizáció és az infrastruktúra alacsony szintjei miatt nem tud a munkaerőhiányos térségbe áramlani. A problémát az is fokozza, hogy a tartósan munkanélküliségben élő személyek képzettsége rendkívül alacsony szintű, így még sok esetben a képzetlen munkaerőt igénylő állások betöltésére sem alkalmasak ezen társadalmi rétegek. A legjobb munkanélküliségi mutatókkal továbbra is a nyugati országrész és a főváros bír, mely tendencia várhatóan a jövőben is tartósan fennmarad (GYURKÓ, Á. 2019).

3.3. Infrastrukturális jellemzők

Egy régió infrastrukturális ellátottságának elemzésénél elsődleges vizsgálati szempont a közlekedésföldrajzi és a közmű ellátottsági viszonyok feltérképezése. Idegenforgalmi szempontból napjainkban kiemelten fontos az internetkapcsolattal való ellátottság, mely számos szolgáltatás alapfeltételévé vált, így ezen tényező sajátosságai is felmérésre kerültek. A továbbiakban az Észak-Magyarország régió általános és tematikus infrastrukturális viszonyai ezen logika mentén kerülnek részletesen bemutatásra.

15. ábra: Magyarország autópályáinak nyomvonala 2019-ben

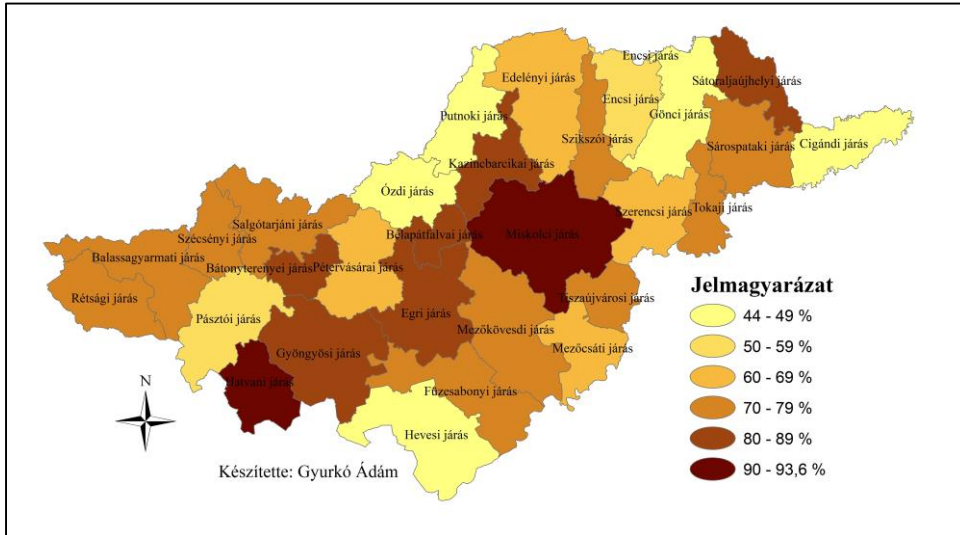
Forrás: INTERNET 3

Közlekedésföldrajzi szempontból a legfontosabb tényező egy térség társadalmi, gazdasági meghatározottságában a gyorsforgalmi úthálózat megléte és annak elérhetősége, ilyen (2x1 sávós) gyorsforgalmi úthálózat az Észak-Magyarország régió mindhárom megyéjében található (15. ábra). A régió egyes területei megközelíthetőségi szempontból hátrányos helyzetűnek tekinthető. Nógrád megye nyugati része, továbbá Heves és Borsod-Abaúj Zemplén északi területeiről is 40 percet meghaladó időn belül érhető csak el gyorsforgalmi úthálózat.

A turizmushoz számos közlekedési lehetőség szervesen kapcsolódik úgy, mint a gyalogos/kerékpáros közlekedés, közúti közlekedés, vasúti közlekedés, légi közlekedés, vízi közlekedés, egyéb, speciális közlekedés. Ezek lehetnek a turisták mobilitását lehetővé tevő szolgáltatás és turisztikai vonzerő is egyben (pl.: az Orient Express vagy egy luxus óceánjáró) (HUSZTI, ZS. – RAFFAY, Á. 2012). Közműellátottság szempontjából az ivóvíz, villamosenergia, gázfogyasztók és a csatornázottság ellátottságának arányát célszerű vizsgálni. Utóbbi esetében a régió egyes térségeiben, településeiben az ellátottság igen változatos képet mutat, így ezen mutató kerül részletesebb elemzésre. A többi közműhálózat esetében a magas szintű ellátottság miatt csak arányszámok kerülnek ismertetésre.

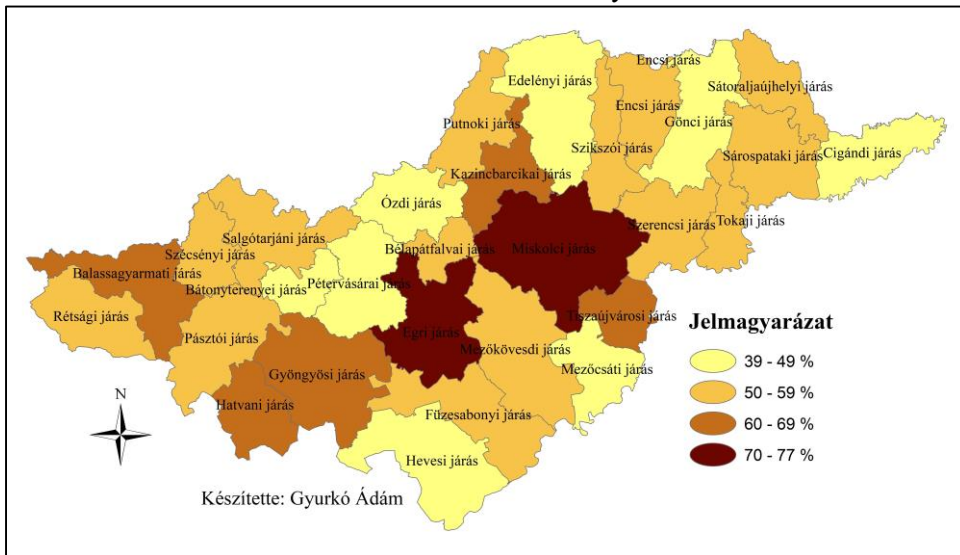
A közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya a régióban 88 % körüli, a lakossági gázfogyasztók aránya 63 %-os értéket mutat. A vezetékes gázfogyasztók viszonylag alacsony aránya azzal is magyarázható, hogy a térségben jelentős azon háztartások száma, ahol tűzifával fűtenek. A régió jelentős mértékben borított erdőterületekkel, mely óriási potenciált rejt a térségben élők számára. A háztartási villamosenergia fogyasztók száma a régióban meghaladja a lakásállomány nagyságát, így a térség ezen típusú közműellátottsága kiválónak mondható.

16. ábra: Az Észak-Magyarország régió járásainak közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakásainak aránya

Forrás: Saját szerkesztés

17. ábra: Az Észak-Magyarország régió járásainak internetkapcsolattal rendelkező lakások aránya

Forrás: Saját szerkesztés

Az Észak-Magyarország régió járásainak közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakásainak aránya változatos képet mutat a térségben (16. ábra). Öt járás (Gönci, Cigándi, Hevesi, Ózdi, Putnoki) lakásállományának kevesebb, mint a felében található közüzemi csatornahálózatba való bekapcsolás. A szennyvízelvezetés közüzemi ellátottsága a járások általános gazdasági, társadalmi

fejlettségét is jól tükrözni. A régió legversenyképesebb területei a Hatvani, Gyöngyösi, Egri és Miskolci járások magas csatornázottsági aránnyal bírnak. Ezeken felül még a Bátorfyerenyei, Kazincbarcikai, Sátoraljaújhelyi és Béalapátfalvai járások bírnak 80%-ot meghaladó ellátottsággal.

A régió internetellátottsága (17. ábra) jelentős eltéréseket mutat járási szinten, az eredmények a lakásállományhoz mérten kerültek meghatározásra. Leggyengébb mutatóval a Cigándi járás bír, 39,36%, ezzel szemben a Miskolci járás 76,24%-al a legjobb ellátottsággal bíró terület. Az internetkapcsolat megléte napjainkban kiemelt szerepkörrel bír minden területen. Az idegenforgalom esetében halmozottan igaz ez a megállapítás, ahol a turisztikai szolgáltatók működésének alapfeltétele az internetkapcsolat megléte.

3.4. Turisztikai jellemzők

Az Észak-Magyarország statisztikai régió legnagyobb része megegyezik az Észak-Magyarország turisztikai régióval. A Börzsöny hegység és a Tisza-tó tartozik más régió lehatárolásba (7. ábra). A régió egészére igaz, hogy a főbb turisztikai vonzerejét a természeti értékei jelentik.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye legtöbb turisztikai attrakciót magában foglaló települései Miskolc, Sárospatak, Sátoraljaújhely és Tokaj. Országos szinten is ismert és látogatott térség még az aggteleki cseppkőbarlangrendszer. Továbbá jelentős látogatottsággal bír még a megye gyógyfürdővel rendelkező települései, mint például Bogács és Mezőkövesd.

Heves megye legismertebb és leglátogatottabb desztinációja is egyben Eger városa, mely hazánk egyik legszebb barokk városai közt tartják számon. A kulturális értékeken felül természeti értékei és gyógyvizei is vonzzák a turistákat. A Tisza-tó a nyári időszakban kiváló lehetőséget ad a strandolásra, vízi sportok üzésére. A Mátra és a Bükk hegység turistaútjaival és sípályáival szintén fontos része a régió turisztikai kínálatának.

Nógrád megye területén kimagasló potenciállal bíró desztinációról nem beszélhetünk. A megye fő turisztikai vonzerejét a természeti környezet és a palóc néphagyományok emlékei jelentik. Turisztikai értelemben a legismertebb települése Hollókő Ófalu, mely a világörökség része is. Jelentősebb látogatói létszámmal rendelkezik még az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület. A bakancsos turizmus számára pedig a Börzsöny hegység jelent nagy potenciált.

A célterületen az idegenforgalmi statisztikák a globális folyamatoknak megfelelően jelentős bővülést mutatnak. A turizmus vonatkozásában a 2008-as gazdasági világválság jelentős szerepet kapott, ugyanis nagymértékben gátolta a turistaérkezések bővülését, stagnálás volt tapasztalható. A válságos időszakot követően a vendégéjszakák és a turisták száma is jelentősen bővült. A regionális turistaérkezések és a belföldi turizmus által generált bevételek kiemelt gazdasági szektorra teszik az idegenforgalmat. A turisztikai mutatók hazai bővülése és a korábban bemutatott demográfiai folyamatok szűkülése – főként a népességfogyás – jelentős paradox hatást kelt.

4. ANYAG ÉS MÓDSZER

Jelen fejezet célja, hogy a disszertáció eredményeinek módszertani alapot adjon, továbbá a szükséges információkat tartalmazó adatbázis megnevezésére kerüljön. A fejezet a vizsgálati módszerek adaptálását és az eredmények hitelességének alátámasztását segíti elő. A továbbiakban az eredmények fejezeteiben olvasható kutatások módszertani alapjai kerülnek részletesebb ismertetésre.

4.1. Az európai uniós források hatásainak vizsgálata

Az európai uniós források hatásvizsgálatánál egy internetes (INTERNET 16) oldalon elérhető úgynevezett „támogatott projekt kereső” alkalmazás révén váltak elérhetővé a szükséges adatok. A szűrést követően összegzésre kerültek a településeknek megítélt turisztikai támogatások összegei.

A hatásvizsgálatnál jelen sorok írója a vendégéjszakákban bekövetkezett változásokat figyelte meg, ugyanis a források elsődleges célja a forgalmi mutatókban való bővülés volt, továbbá ennek hatására a szezonális mérséklése. Az egyes fejlesztési ciklusok célrendszeréhez hozzátartozott a háttértelepülések idegenforgalomba való aktív bevonása. A vendégéjszakák változásának elemzésével ezen célkitűzések sikeressége is megállapítható.

A 2004-2006 és a 2007-2013 közötti fejlesztési ciklus támogatási összegeinek országos szintű területi alapú vizsgálatára is sor került. A közigazgatási szintek (LAU1, LAU2, NUTS 3, NUTS2) egyes térségeiben megítélt támogatási összegek kerültek bemutatásra.

A területi alapú vizsgálatokon felül az egyes térszerkezeti kategóriákban megítélt összegek és gazdasági potenciál (GDP/fő) összevetésére is sor került. Az ehhez szükséges gazdasági teljesítményt mutató adatok a KSH adatbázisból származtak. A regionális folyamatok és a regionális politikai döntések előkészítésének legfontosabb jelző száma a gazdasági értéktermelést számba vevő területi GDP (NEMES NAGY, J. 2005/b).

A 2014-2020-as fejlesztési időszak jelen disszertáció elkészültéig még nem zárult le, így ezen pénzeszközök hatásairól még nem lehet érdemben beszámolni. A támogatott projektek leszűrésének időpontja 2019.09.01., mely dátum után még – csekély mértékben ugyan, de – elképzelhető támogatói döntés. A jelenlegi tervezési, fejlesztési időszak eredményeiből messzemenő következtetések nem vonhatók le, ugyanis a projektek döntő többségénél a kivitelezés sem kezdődött még meg, így jelen időszak forrásallokációjának hatásvizsgálata nem, csak annak területi alapú vizsgálata történt meg.

4.2. A vendégforgalom regionális elemzésének módszertana

A regionális elemzési módszerek közül a vizsgált célterületen Hoover-index és súlypontszámításra került sor. Ezen alkalmazott módszerek kiválasztásának elsődleges indoka, hogy térbeli arányeltolódások kimutatására jól alkalmazhatók. Turizmus- és területfejlesztési szempontból is fontos megállapítani, hogy egy adott célterület turisztikai statisztikáinak területisége milyen irányba változott.

4.2.1. Hoover-index

A módszertan sok régió közötti egyenlőtlenségek mérésére alkalmas, a különbségeket két tetszőlegesen kiválasztott területi jellemző tulajdonság megoszlásának eltéréseivel méri. A területi kutatásokban leggyakrabban a lakosság szám területi eloszlásával vetik össze különféle társadalmi-gazdasági tartalommal bíró mennyiségi ismérvek eloszlását. A módszertan azonban más mutatók alkalmazását is lehetővé teszi, így sokoldalúan használható elemzés.

18. ábra: A Hoover-index képlete

$$H = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - f_i|}{2}$$

Forrás: Saját szerkesztés

A Hoover-index a 18. ábrán látható képlet mentén számítható ki, ahol x_i és f_i a két megoszlási viszonyszámot jelenti.

- x_i : az i . terület egység részesedése (%) az egyik változó értékeiből,
- f_i : az i . terület egység részesedése (%) a másik változó értékeiből.

19. ábra: A Hoover-index képlete

$$H = \frac{\sum_{i=1}^n |x_{1i} - x_{2i}|}{2}$$

Forrás: Saját szerkesztés

A Hoover-index egy területi jellemző időbeli változásának mérésére is használható, ez az eset a 19. ábrán látható képlet alkalmazásával lehetséges, ahol:

- x_{1i} : az i -edik terület egység %-os részesedése a vizsgált változó összértékéből az első időpontban,
- x_{2i} : az i -edik terület egység %-os részesedése a vizsgált változó összértékéből a második időpontban.

Az eredmény értelmezése, ha 0-nál nagyobb az érték, akkor időben akkora százalékos átrendeződés történt a régiók között. Az időbeli változások vizsgálatánál a területi jellemzőt a települési vendégéjszakák (kereskedelmi vendéglátóhelyeken eltöltött belföldi és külföldi vendégéjszaka) jelentették, melyet két időintervallumban vizsgálta jelen sorok írója. 2004-2018 közötti időszak, 2004-2010 és 2011-2018 közötti tartományra lett bontva. A 2004-es kezdő év az Európai Unióhoz való csatlakozás éve miatt került meghatározásra, azzal a feltételezéssel, hogy az EU-hoz való csatlakozás jelentős mértékű pozitív

változást hozott a hazai idegenforgalmi mutatókban. A vizsgált két időintervallum forgalmi eredményei átlagolásra kerültek, melyek egymáshoz viszonyított eredményei mutatják a területi átrendeződést.

4.2.2. Súlypontelemzés

Jelen disszertációban a súlypontelemzés az Észak-Magyarország régió településein realizálódó vendégéjszakaszám súlypontjának kijelölését jelentette. Így a vizsgálat esetében a pontrendszert a települések koordinátái adták és a ponthoz tartozó vendégéjszakaszám adja a súlyt, a súlypont pedig ezen adatok számtani átlagaként jelölhető ki.

20. ábra: A súlypontszámítás képlete

$$X = \frac{\sum_{i=1}^n f_i x_i}{\sum_{i=1}^n f_i} ; \quad y = \frac{\sum_{i=1}^n f_i y_i}{\sum_{i=1}^n f_i}$$

Forrás: Saját szerkesztés

A súlypontszámítás a 20. ábrán látható képlet mentén számítható ki, ahol:

- x_i és y_i : az alappontok koordinátái,
- f_i : az alappontokhoz tartozó súlyok.

A súlypontszámításához tehát a célterület településeinek helykoordinátáira és az éves vendégéjszakákhoz rendelt súlyra volt szükség. A települési koordináták meghatározásában egy (INTERNET 4) internetes oldal állt rendelkezésre.

A vizsgálat a vendégéjszakák súlypontjának történetiségét is mutatja a célterületen 2004-2018 között. A súlypontok esetében az adott évben a régióban realizálódó kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött belföldi és külföldi vendégéjszakákhoz viszonyítva lettek meghatározva a települések ugyanezen adatainak súlysámai.

21. ábra: A standard távolság (D) képlete

$$D = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n f_i ((x_i - X)^2 + (y_i - Y)^2)}{\sum_{i=1}^n f_i}}$$

Forrás: Saját szerkesztés

A súlypontelemzés jól használható és szemléltethető a térbeli arányeltolódások elemzésében, azonban bizonyos folyamatok lejátszódását nem képes kimutatni. Például lényeges térszerkezeti változások következhetnek be egy területen, de a súlypont mégsem változik, amennyiben ez a változás a súlypont körül szimmetrikusan játszódik le. Ezekben az esetekben az úgynevezett standard távolság tesz különbséget, mely az alappontoknak a súlyponttól mért átlagos, súlyozott távolságát jelenti. Ennek értéke a terület nagyságához mérten minél alacsonyabb értéket vesz fel, annál jellemzőbb, hogy az adott folyamat a súlypont körül összpontosul (NEMES NAGY, J. 2005/a).

A standard távolság a 21. ábrán látható képlet mentén számítható ki, ahol:

- x_i és y_i : az alappontok koordinátái, x és y a megfelelő súlypont koordinátái,
- f_i : az egyes alappontokhoz tartozó megfelelő súlyok, jelen esetben a vendégéjszakák.

4.3. A turisztikai magterület-lehatárolás módszertana

A magterületi lehatárolás módszertanát egy 2007-ben kidolgozott kutatási eredmény jelentette, melyet a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség és a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Turizmus Tanszéke végzett. A komplex mutatót a Dél-Dunántúl régió alkalmazták Aubert Antal és Szabó Géza vezetésével (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2007). A turisztikai magterület-lehatárolás nehézségét mutatja, hogy az alkalmazott módszertan más térségekben való alkalmazása nem volt lehetséges az egyes adatbázisok hiányosságai miatt, ezért néhány vizsgálati tényező vagy a pontszámítás módjának megváltoztatására volt szükség.

Az öt vizsgálati tényező eltérő súlyszámokkal kerültek figyelembevételre, melynek használatát a paraméterek közötti hierarchia indokolta. Az alábbi súlyszámok hasonlóképpen kerültek meghatározásra, mint az alapul vett módszertan, melyet a célterületek közötti hasonlóság is indokolt. A Dél-Dunántúl és az Észak-Magyarország régió gazdasági és társadalmi mutatói hasonló képet mutat, például mindkét térség rendelkezik nagyvárosi, gazdaságilag kiemelt térséggel, mint Miskolc és Pécs. Továbbá mindkét területen összefüggő halmozottan hátrányos helyzetű településcsoportok is megfigyelhetők. Idegenforgalmi termékkínálat tekintetében mindkét régióban található nagymúltú kulturális értékek, gyógyfürdők, nagy kiterjedésű vízparti üdülőhelyek és nagy turisztikai potenciált rejtő középhegységek. Az említett paramétervizsgálatok a hozzájuk rendelt súlyszámokkal az alábbiak.

- Jelenlegi vonzerők 20%
- Meghatározó turisztikai termékek 25%
- Forgalmi mutató 30%
- Turisztikai hálózatok és fejlesztési aktivitás 20%
- Helyi idegenforgalmi adó 5%

A kutatás eredményeképpen kialakult turisztikai magterületek közötti különbségek számszerű megállapításához duál mutató került alkalmazásra, a 22. ábrán látható módon. A turisztikai magterületek összehasonlításakor a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma lett figyelembevéve. Ezen térségi statisztikák 2004 és 2018 közötti átlagai kerültek felhasználásra.

22. ábra: A duál mutató képlete

$$D = x_m / x_a$$

Forrás: Saját szerkesztés

A duál mutató képlete (22. ábra) a következőképpen értelmezhető, az x_m az x_i értékek átlaga feletti értékekből képzett átlag, és x_a az x_i értékek átlagánál nem nagyobb értékekből képzett átlag. A turisztikai térségek vendégéjszakaszám alapján tehát átlag feletti és alatti csoportba lettek osztva, mely két csoport átlagának hányada adta meg a duál mutató értékét.

4.3.1. Jelenlegi vonzerők

A vonzerővizsgálat a régió 610 db településének turisztikai attrakcióinak és szolgáltatásainak vizsgálatát jelentette. A települések egyesével történő vizsgálata előtt egy objektív szűrő került beiktatásra, melyet az idegenforgalmi adóbevétel és a vendégéjszakák száma jelentette. Azon települések, ahol hosszú időn át – bő egy évtized – nem realizálódott idegenforgalmi adóbevétel és nem volt vendégéjszaka, kikerültek a vonzerővizsgálatból. Speciális esetben – leginkább kisebb településeken, falvakban – előfordulhat, hogy elsődleges szuprastruktúra nélkül alakul ki akár országos vagy azon túlnyúló turisztikai vonzerő, például nemzeti parkok, történelmi emlékhelyek kapcsán (MICHALKÓ, G. 2016). Az Észak-Magyarország régióban viszont ilyen vonzerővel bíró település nem volt azonosítható.

Ezt követően történt meg a turisztikai vonzerők hatókör szerinti értékelése, mely objektív vizsgálati elemek mentén zajlott le. Egy vonzerő tekintetében a hatókör alapvetően földrajzi alapon adható meg, az értékelésre kihat a közlekedési infrastruktúra és a turisztikai szolgáltatások kapacitása, melyek minősége és mennyisége a célterület településein felmérésre kerültek. Az értékelés megítéle előzetes adatgyűjtést igényel, mely jelen esetben a kérdéses településeken terepi bejárást és a vonzerők szemrevételezését jelentette, továbbá a szolgáltatás területén dolgozókkal és az odaérkezőkkel történtek elbeszélgetések. Ezen terepi vonzerőértékelés megvalósításában JANCSIK, A. (2007) munkássága nyújtott segítséget.

A pontszerzés garantálható volt, amennyiben legalább egy tényező – legalább 3 csillagos szálloda, jelentősebb legalább éves szinten 10 ezer főt vonzó természeti és/vagy kulturális attrakció, gyógyfürdő, nemzetközi szintű MICE

objektum – felfedezhető volt a vizsgált településen (a felsorolt kritériumok a szerző által kerültek meghatározásra).

A vizsgálat teljes mértékben azonban nem tudott objektív maradni, a besorolás a szerző szubjektív véleményét is tükrözi. A szubjektív vélemények legitimálásához az előző bekezdésben olvasható terepbejárások és prominens személyekkel folytatott beszélgetések járultak hozzá. Az attrakciók és szolgáltatók tényszerű felmérése elsősorban a települések, szolgáltatók és attrakciók honlapjain keresztül történt.

4.3.2. Meghatározó turisztikai termékek

A meghatározó turisztikai termékek vizsgálata két részre osztható, a szolgáltatók és az objektumok számbavételére. A szolgáltatók és az objektumok adatainak összegzésére először külön-külön került sor. A legtöbb pontszámot elért település lett a bázis (100%), melyből arányosítva kaptak pontot a többi helységek, ezt követően valósult meg a két paraméter összevonása. Minden egyes szolgáltató és objektum egy-egy pontot ért a település számára, viszont a vizsgálaton belül a MICE kínálat, valamint a termál- és gyógyfürdők súlya duplán számított, ugyanis ezen egységek megléte kiemelt fontosságú az eredményes idegenforgalom elérésében.

4.3.2.1. Szolgáltatók

Az idegenforgalmi szolgáltatók esetében a falusi vendégfogadók felmérése a NETA adatbázis segítségével történt. A NETA információt tárol mindazokról az ország egész területén megtalálható helyszínekről, szolgáltatásokról, amelyek a turisták számára hasznosak lehetnek egy utazás alkalmával. Az adatgyűjtés eredménye egy igen értékes adatvagyon a NETA-ban, mely a Tourinform Irodák segítségével jöhetett létre. Az adatbázis összesen több mint 32.000 szolgáltatást és annak eredményeit tartalmazza. 2017-ben jelen részkutatás készítésekor az adatbázis elérhető volt (INTERNET 5), azóta a weboldal megszűnt és a nyilvános adatbázis sem érhető már el. Az adatok aktualizálásában a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetségének (INTERNET 6) adatbázisa nyújtott segítséget, melynek mentén kiugró eltérések a korábbi adatbázishoz képest nem voltak tapasztalhatók.

A lovasturisztikai szolgáltatók felmérése szintén a már említett NETA adatbázis segítségével történt. A 2017-ben leszárt adatok aktualizálásában a Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség (INTERNET 7) adatbázisa szolgált segítséggel. A Szövetség az egyes szolgáltatókat úgynevezett patkós minősítéssel látja el, mely az 1. kategóriától az 5-ig tart. A besorolás 5 fő minősítési szempont alapján történik (környezeti szempontok, a lovak tartásával és alkalmasságával kapcsolatos szempontok, a lovas szolgáltatásokkal kapcsolatos szempontok, személyi tényezők, egyéb programok, lehetőségek), de országos tekintetben nem minden szolgáltató kapott minősítést. Ennek oka lehet az újonnan létrejött vagy az 1-es kategória színvonalát el sem érő szolgáltatók megléte. A NETA és a Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség adatainak összehasonlításakor jelentős különbségek figyelhetők meg. Ennek ellenére a módszertan a NETA adatbázis

szolgáltatóit vette a vizsgálat alapjául, ugyanis egyrészt az eltérő adatbázissal való dolgozás nem befolyásolja a magterületi lehatárolás eredményit lényegesen a kis számú szolgáltatók miatt. Másrészt pedig a NETA-ban szereplő szolgáltatók mindegyike továbbra is megtalálható a régióban.

A borutak tagjainak felmérésére internetes adatbázis állt rendelkezésre, mely bemutatja hazánk összes aktív szerveződését (INTERNET 8). A vizsgálatnál kritérium volt, hogy ezen borutak tagjai aktív tevékenységet folytatnak-e, mely mélyebb – primer módszerekkel történő – kutatómunkát igényelt. A települések ezen szűrő megfelelése után kaphattak pontot a borutak tagjai után.

A szolgáltatók esetében még a hungarikumok felmérésére került sor. Az alkalmazott módszertan elsősorban a helyi termékek vizsgálatát szorgalmazza, viszont az Észak-Magyarország régióban jó minőségű adatbázis nem áll rendelkezésre jelen vizsgálat készítésének idején.

A hungarikumok megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelent, mely a magyar kultúrára jellemző tulajdonságával, egyediségével és különlegességével a magyarság csúcsteljesítménye, amelyet külföldön és belföldön egyaránt a magyarság eredményeként, kiemelt értéként tartanak számon, védett természeti érték, kiváló nemzeti termék, amit a Hungarikum Bizottság hungarikummá minősít és ami a törvény erejénél fogva hungarikum (INTERNET 9). A kulturális és természeti értékek sok esetben turisztikailag is értelmezhető vonzerők, így felmérésül jelen magterületi lehatárolás kapcsán indokolt volt. A hungarikumok települési szintű besorolásában egy (INTERNET 10) internetes oldal volt segítségre.

4.3.2.2. Objektumok

A turisztikai objektumok felmérésének első lépése volt a folyók és állóvizek túraútvonalainak csomópontjaiban létrehozott vízitúra megállóhelyek – kikötők, pihenőhelyek – számszerűsítése a célterületen. Ennek érdekében felkeresésre került az Észak-Magyarországi Vízügyi Igazgatóság, mely rendelkezésre bocsájtotta a szervezet által kezelésben lévő nyilvántartását. Az Igazgatóság kezelésén kívül eső objektumok számbavételében több (INTERNET 11, INTERNET 12) internetes oldal is rendelkezésre állt.

A védett természeti értékek bemutatását elősegítő tanösvények és az ott működő látogatóközpontok elsősorban a célterületen megtalálható nemzeti parkok (INTERNET 13) honlapjain feltüntetett tanösvények kerültek felmérésre.

A régióban található MICE objektumok felmérésében több szakmai szervezet is megkeresésre került (Tourinform irodák, konferenciaszállodák, Magyar Turisztikai Ügynökség Kongresszusi Irodája, Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége). A primer módszerek eredményeképpen a régió fontosabb MICE objektumai feltárássra, továbbá szakmai vélemények mentén kidolgozásra került egy objektív vizsgálati módszer, mellyel meghatározható a régió további MICE objektumai. A metodika alapja, hogy három típusú objektum keresése szükséges a régióban, ezek a szállodák, egyetemi campusok és kongresszusi központok. MICE objektumnak a nemzetközi szintű konferencia megrendezésére alkalmas helyek minősültek jelen vizsgálat kapcsán. A szállodák esetében főként a 4 és 5 csillagos hotelek kerültek ezen kategóriába, de bizonyos esetekben 3

csillagos szállodák is MICE objektumnak minősültek, azonban ennek megállapítására az egységek szolgáltatás kínálatának részletesebb megismerésére volt szükség. A turisztikai termékkínálat elemzése elsősorban a szolgáltatók honlapjainak elemzésével és közvetlen kapcsolatfelvétellel zajlott.

Az egészségturisztikai objektumok számbavételénél a régió termál- és gyógyfürdői, wellness szállodái és egyéb speciális egészségturisztikai egységei kerültek összegyűjtésre. Adatbázis híján a turisztikai mutatókkal rendelkező települések egyenként kerültek megvizsgálásra ebben a tekintetben.

4.3.3. Forgalmi mutató

A forgalmi mutatók a kereskedelmi és üzleti egyéb célú szálláshelyek eltöltött vendégéjszakák számát mutatja, melyek a KSH adatbázisból kerültek leszűrésre. Az adatbázis a belföldiek és a külföldiek által eltöltött vendégéjszakákat egyaránt mutatja.

Annak érdekében, hogy a lehatárolás hosszú távon is valós tartalmat mutathassanak, továbbá egyes évek kiugrásai ne befolyásolják számottevően az eredményeket, a vendégéjszakák számbavétele idősorosan 2004-től 2018-ig rendelkezésre álló adatok átlagából kerültek felhasználásra. Az átlag a kereskedelmi és az üzleti egyéb célú szálláshelyek vendégéjszakáiból tevődik össze, mely mutatók további két részre oszthatók, a belföldi és a külföldi vendégéjszakákra.

Abszolút és ezer főre vetített értékek alapján kerültek kategorizálásra a települések, mely eredmények 50-50%-os súllyal kerültek beszámításra. A kategorizálásánál fontos tényező volt, hogy milyen részletességgel történjen az értékkategóriák meghatározása. Ezen esetekben az elsődleges szabály, hogy döntést kell hozni hol van az a határ, amennyitől már más értékkategóriát képviselnek az adatok (BABBIE, E. 2003).

Jelen paramétervizsgálatban a települések pontszerzése először értékkategóriákba való besorolással kezdődött mind az összesen, mind az ezer főre vetített értékek tekintetében. A legmagasabb értékkategória képezte a 100%-os bázisértéket, melyből arányosítva lettek leosztva a többi települések.

4.3.4. Turisztikai hálózatok és a fejlesztési aktivitás

A turisztikai hálózatok és a fejlesztési aktivitás két paraméteres vizsgálatot takar, melyek számszerűsítésére először külön-külön került sor. A hálózatok esetében a legtöbb pontszámot elért település adta a bázisértéket (100%), melyből arányosítva kaptak pontot a többi helységek. A fejlesztési aktivitás esetében pontokat a települések a források mértéke alapján, értékkategóriák meghatározásával kaptak, ezt követően valósult meg a két paraméter 50-50 %-os arányú összevonása.

4.3.4.1. Hálózati együttműködések

A turisztikai tematikus utak esetében JÓNÁS-BERKI, M. – HORVÁT, P. – REMENYIK, B. (2011) tematikus utakról írt tanulmánya volt mérvadó a célterületen

található ilyen célú hálózatainak számszerűsítésében. A tanulmányban megnevezett tematikus utak településekhez való rendelésében azok honlapjai nyújtottak segítséget. Az ilyen módon a településekhez rendelt tematikus utak száma alapján kaptak pontot az egyes helységek ezen paramétervizsgálatban. A tematikus utak szerepe felértékelődni látszik a turizmus- és vidékfejlesztésben, a falusi turizmus kiemelt turisztikai termékeként könyvelhetjük el (GONDA, T. – RAFFAY, Z. 2015; GONDA, T. – BENCSEK, A. J. – PÁLFI, A. 2016).

A turisztikai klaszterek összegyűjtésében a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal adatbázisa nyújtott segítséget (INTERNET 14). A klaszterek települési érdekeltsége és tényleges működésük megállapításában pedig azok honlapjai nyújtottak segítséget.

Az egyéb térségi együttműködések esetében azon települések kaphattak pontot, ahol Tourinform iroda működik vagy pedig TDMSZ tag szervezet tevékenykedik. Az adatok kigyűjtésében a Magyar Turisztikai Desztináció Menedzsment szövetség honlapján elérhető adatbázis nyújtott segítséget (INTERNET 15).

4.3.4.2. Fejlesztési aktivitás

A fejlesztési aktivitás paramétervizsgálata a 2004-től 2015-ig folyósított európai uniós turisztikai célú forrásainak meghatározását jelentette. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv az Új Széchenyi Terv/Új Magyar Fejlesztési Terv és az Új Magyar Vidékfejlesztési Terv idegenforgalmi forrásai kerültek összegzésre 2004-től 2015-ig bezárólag, ezt követően történt meg az eredmények érték kategóriákba való sorolása BABBIE, E. (2003) alapján. A vidékfejlesztési forrásokat a Magyar Államkincstár megkeresése után közvetlen adatszolgáltatás révén váltak elérhetővé. Az Európai Regionális Fejlesztési alap turisztikai jogcímen juttatott forrásai pedig a támogatott projekt keresőből (INTERNET 16) kerültek leszűrésre.

4.3.5. Helyi idegenforgalmi adó

Az idegenforgalmi adóbevételek az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerből kerültek települési szinten leszűrésre. Az IFA bevételek 2004-től 2016-ig összegezve kerültek figyelembevételre, hogy az éves kiugrások ne torzítsák az eredményeket és időtállóbb lehatárolás születhessen.

A települési értékek abszolút és ezer főre vetített adatai 50-50%-os részesedéssel lettek beszámítva, az így kapott eredmények érték kategóriákba lettek besorolva BABBIE, E. (2003) alapján. Az ezer főre vetített értékek meghatározásához a települések lakónépességének 2004-2016 közötti átlaga került felhasználásra.

4.4. A gazdasági versenyképesség módszertana

A területi versenyképesség négy fő vizsgálati mutatói az Országos Területfejlesztési Információs rendszerből származnak. Az időtállóság és az egy-

egy éves kiugrások kezelése érdekében hosszú idősorok adatai kerültek feldolgozásra, 2004-től 2016-ig bezárólag.

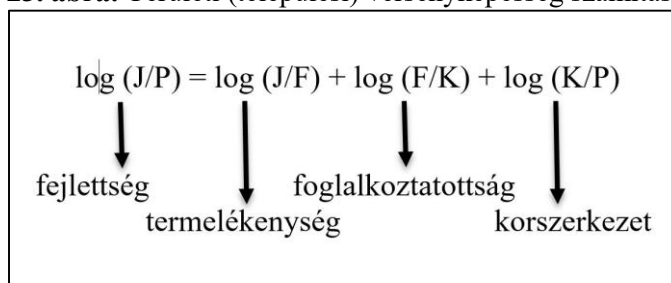
A munkaképes korú népesség esetében a 2016-os év adatai hiányosak voltak, melyek a KSH adatbázisból pótolva lettek. A két adatbázis között minimális eltérés figyelhető meg, kisebb nagyobb ugrások/visszaesések megfigyelhetők az adatok között, azonban ez érdemben nem befolyásolta a vizsgálatot.

A versenyképesség mérésére használt – nemzeti és NUTS-2 szinten – nemzetközi módszereket és eredményeket több hazai szerző is összefoglalta (LENGYEL, I. 2010; PÉNZES, J. 2014; RADICS, ZS. – PÉNZES, J. 2014; VASVÁRI, M. 2016; LUKOVICS, M. 2017; GYURKÓ, Á. 2018). Jelen vizsgálat esetében a térbeliség alacsony – települések, LAU-2 – szintjén alkalmazott versenyképességi vizsgálatok relevánsak, hiszen a vizsgált célterületen főként települési szintű elemzésekre került sor jelen disszertáció kapcsán. A versenyképesség számítás négy fő idősoros – 2004 és 2016 közötti eredmények átlagai kerültek be a képletbe – adatok felhasználásával történt, ezek jelölésekkel az alábbiak.

A módszer mentén a kiszámítandó képlet pedig a 23. ábra alapján került alkalmazásra.

- J = Adóköteles jövedelem
- P = Állandó népesség
- F = Adófizetők száma
- K = Munkaképes korú népesség

23. ábra: Területi (települési) versenyképesség számítása

Forrás: Saját szerkesztés

A célterületként szolgáló Észak-Magyarország statisztikai régió településeire kapott eredmények a számítások után átlagolásra kerültek a fejlettség alapján, így két nagy kategória alakult ki, melyek a versenyelőnyvel és a versenyhátránnyal bíró települések. Ezt követően a termelékenység, a foglalkoztatottság és a korszerkezet is átlagolásra került, melyek alapján a településeket összesen tizennégy kategóriába nyílt lehetőség besorolni, ezen kategóriák az alábbiakban olvashatók.

1. Versenyelőny (átlag feletti jövedelmű csoport)
 - 1.1. Komplex versenyelőny

- 1.1.1. Minden tényezőben az átlagnál kedvezőbb helyzet
- 1.2. Többtényezős versenyelőny
 - 1.2.1. Csak a demográfiai tényezőben kedvezőtlen pozíció
 - 1.2.2. Csak a foglalkoztatottsági tényezőben kedvezőtlen pozíció
 - 1.2.3. Csak az élőmunka-termelékenységi tényezőben kedvezőtlen pozíció
- 1.3. Egytényezős versenyelőny
 - 1.3.1. Az élőmunka-termelékenységi tényezőben kedvező pozíció
 - 1.3.2. A foglalkoztatottsági tényezőben kedvező pozíció
 - 1.3.3. A demográfiai tényezőben kedvező pozíció
- 2. Versenyhátrány (átlag alatti jövedelmű csoport)
 - 2.1. Egytényezős versenyhátrány
 - 2.1.1. Kedvezőtlen demográfiai pozíció
 - 2.1.2. Kedvezőtlen foglalkoztatottsági pozíció
 - 2.1.3. Kedvezőtlen élőmunka-termelékenységi pozíció
 - 2.2. Többtényezős versenyhátrány
 - 2.2.1. Kedvezőtlen foglalkoztatottsági és demográfiai pozíció
 - 2.2.2. Kedvezőtlen élőmunka-termelékenységi és demográfiai pozíció
 - 2.2.3. Kedvezőtlen élőmunka-termelékenységi és foglalkoztatottsági pozíció
 - 2.3. Komplex versenyhátrány
 - 2.3.1. Minden tényezőben átlag alatti pozíció

Ezek mellett a területi versenyképesség és az idegenforgalmi meghatározottság között a vizsgálat tárgyát képezte a korreláltság (kölsönös kapcsolat), amely megmutatja két érték közötti lineáris kapcsolat nagyságát és irányát. Ha két változó normális eloszlású, akkor csak lineáris kapcsolat képzelhető el, azaz, ha nincs közöttük lineáris kapcsolat, akkor függetlenek egymástól.

4.5. A turisztikai versenyképesség módszertana

A módszertan alapját a korábban bemutatott versenyképességi vizsgálat jelenti, melyet idegenforgalmi mutatókkal helyettesítve megállapítható egy térség vagy település turisztikai versenyképessége.

A területi versenyképességi módszertan adatainak cseréjével meghatározható a turisztikai versenyképesség képlete is (DÁVID, L. et al. 2007; BUJDOSÓ, Z. et al. 2011; DÁVID, L. et al. 2011; TÓTH, G. – DÁVID, L. 2011; BUJDOSÓ, Z. – PÉNZES, J. 2015; PAPP, ZS. 2012; VASVÁRI, M. 2016; GYURKÓ, Á. – BUJDOSÓ, Z. 2019). A módszertan alapján a kiszámítandó képlet az alábbi módon került alkalmazásra (24. ábra).

A 24. ábrán szereplő képletben a betűk pedig az alábbi adattartalmat jelölik.

- A = Szállásdíjbevétel
- P = Állandó népesség
- G = Vendégéjszaka
- C = Kapacitás

Az általános versenyképességi számításhoz hasonlóan statisztikai vizsgálatok történtek a turisztikai versenyképesség és magterületi lehatárolás eredményei között, például meghatározottságra került a korreláltság a két tényező között. Az eredmények mentén pedig következtetni lehet a turisztikai magterület-lehatárolás eredményeinek legitimitására.

4.6. A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek elemzésének módszertana

A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek településhálózatát és a tervezett fejlesztési konstrukciókat minden esetben egy-egy kormányhatározat részletezi. A Dunakanyarnál ezt a 1550/2017. (VII. 18.), a Tisza-tónál a 1522/2017. (VIII. 14.), Tokaj esetében pedig a 1092/2017. (II. 21.) Korm. határozat részletezi. Ezen dokumentumokban foglalt tartalmak felhasználásával készültek el a térségeket bemutató térképek.

A tervezett fejlesztések településekhez rendelésénél szükségszerű megemlíteni, hogy csak az egyértelműen beazonosítható konstrukciók kerültek számbavételre. Ugyanis néhány fejlesztés kivitelezése több települést is érint, ezen fejlesztések megkérdőjelezhetetlenül jelentős turizmust élénkítő hatással bírnak, de csekély számuk miatt következtetni lehet a térség turisztikai fejlődésének irányvonalára.

A turisztikai térségek lehatárolása összevetésre került a magterületi lehatárolás eredményeivel, melynek eredményeinek megjelenítése térinformatikai szoftverek segítségével valósult meg.

5. EREDMÉNYEK

Jelen „Eredmények” fejezet a disszertáció keretében elvégzett kutatási eredményeket foglalja össze, melyek a kutatási célkitűzésben szereplő alapkérdésekre keresik a választ. A vizsgálatok között regionális elemzések, EU-s források hatáselemzései, magterületi-lehatárolás, általános és turisztikai versenyképesség számítás, továbbá a desztinációs fejlesztések hatáselemzése olvasható.

5.1. Európai uniós turisztikai célú források hatása az Észak-Magyarország régióban

Ezen fejezet a célterületre érkezett turisztikai célú fejlesztési források hatáselemzésével foglalkozik, mely vizsgálat célkitűzése, hogy kiderüljön *milyen mértékben és hatással voltak jelen az EU-s turizmusfejlesztési források a célterületen*. Szükségszerű kihangsúlyozni, hogy Észak-Magyarország alatt jelen esetben is a statisztikai, NUTS II tervezési régió értendő. Ennek alapvető indoka, hogy a fejlesztési források a korábbi tervezési időszakokban (2004-2006, 2007-2013) a Regionális Operatív Programokból a NUTS II-es szintre érkeztek, így ezen közigazgatási egység vizsgálatával figyelhető meg legjobban a turizmusfejlesztés területi vonatkozásai és azoknak lehetséges hatásai.

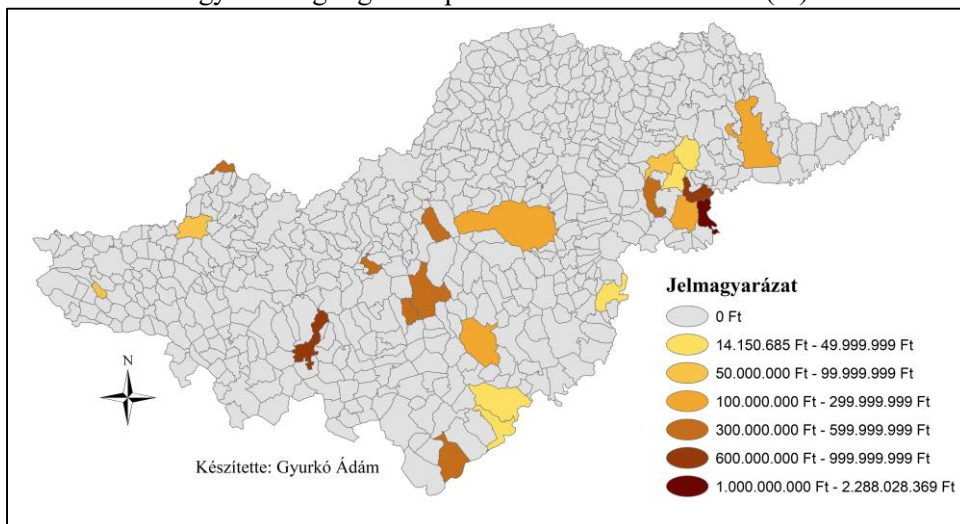
5.1.1. A 2004-2006 közötti európai uniós fejlesztési források hatása az Észak-Magyarország régióban

Magyarország az Európai Unió tagjaként 2004-től jogosultá vált jelentős fejlesztési támogatások igénybevételére, melyek többek között nagyban hozzájárultak hazánk turisztikai mutatóinak általános fejlődéséhez. Gyakorlatilag a hazai idegenforgalmi fejlesztési forrást – az integrációs tagság kezdetétől – elsődlegesen és sok esetben az egyetlen lehetőséget is az EU-s pénzeszközök jelentették, melyet néhány település jól kihasználva Magyarország legmeghatározóbb turisztikai településévé nőtte ki magát az utóbbi években, évtizedekben. A célterületen főként a gyógyfürdőkkel rendelkező települések mutattak dinamikus bővülést, mely jelenleg is a legnagyobb vendégforgalmat generáló turisztikai termékként értelmezhető.

Az Európai Unió 2004-2006-os fejlesztési ciklusában turizmusfejlesztés jogcímen az Európai Regionális Fejlesztési Alapból váltak elérhetővé pénzügyi források hazánk számára. A támogatások a Regionális Operatív Program keretében váltak lehívhatóvá települési szintekre az egyes statisztikai régiókban. Ezen felül még az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program keretében is elérhetőek voltak pénzügyi források turizmusfejlesztésre. Ezen pénzeszközök az ERFA forrásokhoz képest jóval csekélyebb mértékűek voltak, továbbá a régió turizmusára sem voltak jelentősebb hatással. Főként helyi szinten realizálódtak ezen források hatásai, mint például a népességmegtartás, jövedelmezőség növekedés, keresetkiegészítés. Az Észak-Magyarország régióban a 2004-2006-os fejlesztési ciklusban

turizmusfejlesztés jogcímen megítélt pénzügyi forrásokat települési szinten a 25. ábra részletezi.

25. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2004-2006 között (Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

A 2004-2006-os európai uniós fejlesztési ciklusban az Észak-Magyarország régió 22 települése (25. ábra) kapott turizmusfejlesztés jogcímen pénzügyi forrást, összesen 7,8 milliárd forint értékben. Legnagyobb mértékben, több mint 2,2 milliárd forinttal Tokaj települése lett támogatva, melyből jelentős vonzerőfejlesztés valósult meg. Második helyezett Gyöngyös városa majdnem 800 millió forintos támogatással, ebből az összegből egy projekt valósult meg, az Orczy-kastély és kert felújítása. Jelentősebb – 300 millió forintot meghaladó – támogatást kapott települések sorrendben a következők, Bodrogheresztúr (779 m Ft), Egerszalók (586 m Ft), Szilvásvárad (580 m Ft), Ipolytarnóc (407 m Ft), Eger (357 m Ft), Szerencs (329 m Ft), Bükkszék (300 m Ft), Kisköre (300 m Ft). A megítélt forrásokat turisztikai vonzerőfejlesztésre vagy a fogadóképesség javítására szánták, ezek közül az előbbi jelentősebb mértékű volt, ugyanis a támogatások 70%-át jelentette. A fejlesztési ciklus rövidege és a források csekély mértéke miatt jelentős változást nem tudtak ezen projektek elérni a turisztikai statisztikákban, a régió egészére nézve.

Az európai uniós források vizsgálata kiemelten fontos, hiszen 2004-től a legjelentősebb pénzügyi eszközként értelmezhető a terület- és turizmusfejlesztésben egyaránt. Jelen kutatásnak így nem csupán a források összegzése volt a célja, hanem megvizsgálni, hogy a támogatások által elérni kívánt prioritási célkitűzések megvalósultak-e. Turizmusfejlesztésre szánt pénzügyi források a 2004-2006-os időszakban a már említett Regionális Operatív Program (ROP) keretében nyílt lehetőség, mely 4 fő cselekvési prioritást

határozott meg. Ezek közül az elsőt, azaz a régiók idegenforgalmi potenciáljának fejlesztése célkitűzés teljesülését releváns jelen kutatási kapcsán megvizsgálni.

A ROP prioritás célkitűzéseiből kiolvasható, hogy elsősorban a meglévő attrakciók fejlesztését ösztönzi (INTERNET 17), a gyors idegenforgalmi bővülés reményében. A források viszonylag csekély mértéke és a ciklus rövidege miatt nagymértékű turizmusfejlesztés nem tudott kibontakozni, főként a meglévő attrakciókkal bíró települések fejlesztése vált elsődleges célkitűzéssé. A prioritás célkitűzéseinek teljesülésének vizsgálatához így azt kell elemezni, hogy a pénzügyi források nagy turisztikai potenciállal bíró településekre érkeztek-e. A turisztikai potenciált a forgalmi mutatók, azon belül is a vendégéjszakaszám jelöli a legjobban.

1. táblázat: A megítélt támogatások mértéke 2004-2006 között az Észak-Magyarország régió leglátogatottabb településein

	Település	Vendégéjszakák száma 2004-ben	Megítélt támogatás összege 2004-2006 között	A támogatások mértékének sorrendje
1.	Eger	357.744 éj	357.010.961 Ft	7
2.	Miskolc	310.730 éj	284.489.182 Ft	11
3.	Gyöngyös	116.380 éj	799.500.000 Ft	2
4.	Bogács	109.479 éj	0 Ft	-
5.	Tiszaújváros	104.015 éj	14.150.685 Ft	22
6.	Mezőkövesd	62.504 éj	181.935.750 Ft	12
7.	Mátraszentimre	60.649 éj	0 Ft	7
8.	Salgótarján	52.509 éj	0 Ft	-
9.	Parád	48.486 éj	0 Ft	-
10.	Sárospatak	42.786 éj	109.051.900 Ft	14
11.	Noszvaj	39.737 éj	0 Ft	-
12.	Szilvásvár	39.368 éj	580.000.000 Ft	5
13.	Sarud	31.914 éj	0 Ft	-
14.	Felsőtárkány	30.578 éj	0 Ft	-
15.	Sátoraljaújhely	28.139 éj	0 Ft	-
16.	Aggtelek	26.296 éj	0 Ft	-
17.	Kazincbarcika	23.523 éj	0 Ft	-
18.	Tokaj	23.381 éj	2.288.028.369 Ft	1
19.	Parádsasvár	21.914 éj	0 Ft	-
20.	Bükkszék	21.907 éj	300.000.000 Ft	9

Forrás: Saját szerkesztés

Az 1. táblázatban látható, hogy 2004-ben a régió leglátogatottabb települései az akkori európai uniós fejlesztési ciklusból milyen mértékű pénzügyi forrást kaptak turizmusfejlesztésre. A 20 legtöbb vendégéjszakát elért települések közül csupán 9 kapott támogatási pénzeszközt, az arány azért nem tekinthető egyértelműen negatív megítélésűnek, hiszen a régió 610 településéből csupán 22 kapott

turizmusfejlesztésre pénzügyi forrást. Jelentős turisztikai látogatottsággal bíró települések, mint például Bogács, Mátraszentimre, Salgótarján, Parád, Noszvaj, Sarud, Felsőtárkány, Sátoraljaújhely, Aggtelek, Kazincbarcika és Parádsasvár, nem részesültek támogatásban. Ezen települések idegenforgalmi szolgáltatásainak fejlesztése mindenképpen indokolt lett volna, ugyanakkor a támogatott 22 település közül 2 esetében (Mád, Újlőrincfalva) nem volt mérhető vendégéjszaka 2004-ben. A regionális turizmusfejlesztési célkitzések tehát így nem teljesülhettek, csupán néhány helyi szinten történt dinamikus bővülés.

További kutatási cél volt megállapítani, hogy a 2004-2006-os turisztikai források az egyes településeken milyen hatást váltottak ki az idegenforgalmi mutatókban. Ennek hatáselemzése nem egyszerű feladat, azonban a turisztikai potenciál legsokoldalúbban használható mérőeszközével a vendégéjszaszámmal a tényleges turisztikai forgalomra is következtetni lehet (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2007). A vendégéjszakák változása mentén jól láthatóvá válik, hogy az egyes településekre érkező támogatások milyen hatással bírtak a helyi idegenforgalomra. A vendégéj mutató kiválasztásának további indoka, hogy ezen időszakban megvalósuló 32 projekt közül 24 db szálláshelyfejlesztést jelentett.

2. táblázat: A 2004-2006 között megítélt turisztikai célú források hatása a vendégéjszakákra az Észak-Magyarország régióban

	Település	Vendég- éjszaka 2004 (éj)	Vendég- éjszaka 2009 (éj)	Támogatási összeg	2004/2009 (%)
1.	Tokaj	23.381	21.095	2.288.028.369 Ft	-9,78 %
2.	Gyöngyös	116.380	71.636	799.500.000 Ft	-38,45 %
3.	Bodrogkeresztúr	902	3.077	779.512.500 Ft	241,13 %
4.	Egerszalók	18.744	63.600	586.585.907 Ft	239,31 %
5.	Szilvásvárad	39.368	65.179	580.000.000 Ft	65,56 %
6.	Ipolytarnóc	191	78	407.934.127 Ft	-59,16 %
7.	Eger	357.744	444.521	357.010.961 Ft	24,26 %
8.	Szerencs	3.060	1.987	329.994.523 Ft	-35,07 %
9.	Bükkszék	21.907	10.639	300.000.000 Ft	-51,44 %
10.	Kisköre	7.320	4.440	300.000.000 Ft	-39,34 %
11.	Miskolc	310.730	270.867	284.489.182 Ft	-12,83 %
12.	Mezőkövesd	62.504	120.009	181.935.750 Ft	92,00 %
13.	Tarcal	6.128	20.173	126.367.422 Ft	229,19 %
14.	Sárospatak	42.786	77.091	109.051.900 Ft	80,18 %
15.	Bánk	13.158	22.830	92.068.763 Ft	73,51 %
16.	Tállya	2.339	2.176	69.765.097 Ft	-6,97 %
17.	Szécsény	3.867	4.244	65.182.252 Ft	9,75 %
18.	Erdőbénye	6.183	19.453	48.127.600 Ft	214,62 %
19.	Mád	0	1.745	30.934.752 Ft	-
20.	Poroszló	17.570	28.034	29.216.572 Ft	59,56 %
21.	Újlőrincfalva	0	98	15.190.288 Ft	-
22.	Tiszaújváros	104.015	83.168	14.150.685 Ft	-20,04 %

Forrás: Saját szerkesztés

A 2. táblázat mutatja, hogy a támogatási pénzeszközt kapott települések vendégforgalma hogyan alakult a régióban 2004-ről 2009-re. Utóbbi évszám választását az indokolta, hogy 2006-ban még születtek támogatói döntések, mely projektek kivitelezése és legalább 1 éves aktív működése a legtöbb esetben 2009-ben realizálódott. Jelen vizsgálati kutatás pedig a megvalósult fejlesztések forgalmi mutatókban bekövetkezett változásait méri, tehát ezen indokok alapján lett meghatározva a 2009-es év. A vizsgálati módszer sajátossága miatt torzulás jelentkezhethet az eredményekben, ugyanis a bázisévhez képest 2009-ben az esetlegesen végrehajtott fejlesztések, felújítások a vendégéjszakák számának csökkenését mutathatják. Így minden település esetében szükségszerűnek mutatkozott megvizsgálni a változás mértékének és előjelének hátterét. Az első (Tokaj) és a második (Gyöngyös) legtöbb forrást kapott település esetében is csökkenés volt tapasztalható a vendégéjszakák változásában. Gyöngyös esetében a támogatási forrást egy projekt, az Orczy-kastély és kert felújítása jelentette. A kastélyban található természettudományi és néprajzi múzeum a régió egyik legnagyobb látogatószámmal bíró múzeuma, mely Gyöngyös belvárosának legnagyobb látogatószámot vonzó attrakciója is egyben. A látványosság jellegéből adódóan viszont nem generál vendégéjszakát, leginkább csak a turisták belvárosba vonzására alkalmas. Tokaj esetében hasonlóan tartózkodási időt nem generáló attrakciók fejlesztésére került sor, így ezen települések esetében a támogatási forrásoknak csekély hatásuk volt a vendégéjszakák alakulására, azt más tényezők alakították.

A megítélt támogatások ellenére további településeken (Ipolytarnóc, Szerencs, Bükkszék, Kisköre, Miskolc, Tállya, Tiszaújváros) is negatívan változott a vendégéjszakák száma. Miskolc és Tiszaújváros kivételével alacsony lélekszámú településekről van szó, ahol kevés tényező alakítja a vendégforgalom mértékét, így ezen településeken az európai uniós források jelenléte meghatározó idegenforgalmi bővüléssel kellene járnia. A bővülés elmaradása elsősorban a projektek jellegéből adódik, melyek ugyan vonzóbbá tették az egyes településeket, de a forgalmi mutatók tekintetében nem okozott pozitív változást. Az ismertetett következtetések révén kijelenthető, hogy a 2004-2006-os európai uniós turizmusfejlesztési pénzeszközök nem járultak hozzá egyértelműen az Észak-Magyarország régió turisztikai potenciáljának erősítéséhez. Az ismertetett okokon felül továbbá kihangsúlyozandó, hogy a fejlesztési ciklus rövidege és az arányait tekintve alacsony pénzügyi támogatottság nem is tehetné lehetővé a régió egészének turisztikai felfuttatását.

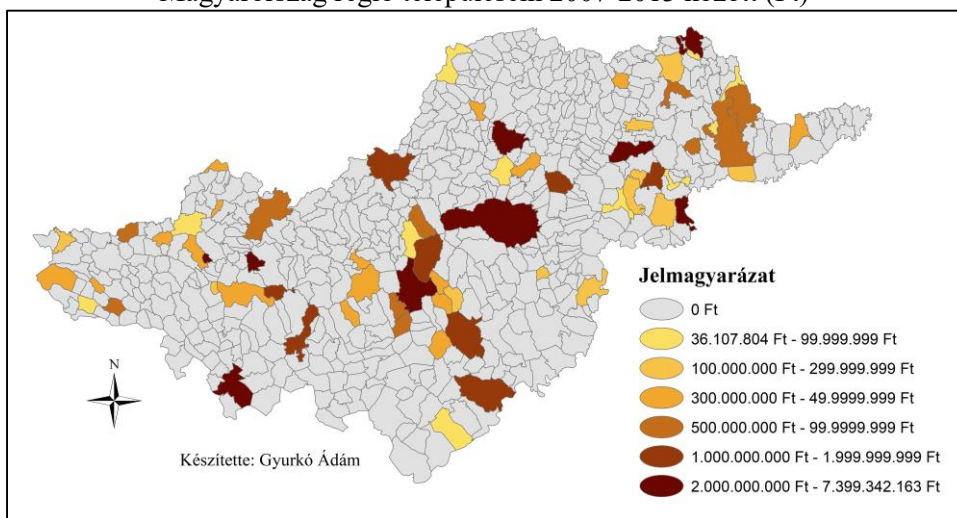
Települési szinten viszont beszélhetünk olyan jelentősebb forgalmi mutató bővülésről, melyek a támogatási pénzeszközök hatásaiként értelmezhetők. A bázisértékként is viszonylag magas látogatottságot – 10.000 éjt meghaladó – felmutató települések Egerszalók, Szilvásvárad, Eger, Mezőkövesd, Sárospatak, Bánk és Poroszló. A megvalósult projektek vizsgálatát követően kijelenthető, hogy a forgalmi mutatók bővülésében nagy szerepet játszottak a megítélt támogatási források ezen településeken. Több korábban keveset látogatott település esetében (Bodrogkeresztúr, Tarcal, Szécsény, Erdőbénye) is jelentős statisztikai bővülés volt tapasztalható a bázisértékhez képest, melynek hátterében több esetben is az elnyert európai uniós források állnak. Ezen településeken megvalósuló projektek

jelentős része a fogadóképesség javítását célozta, így a pénzügyi eszközök pozitív hatásai megkérdőjelezhetetlenek. Tehát desztinációs szinten nem, de egyes települések esetében megvalósult a turisztikai potenciál erősítése ezen fejlesztési időszakban.

5.1.2. A 2007-2013 közötti európai uniós fejlesztési források hatása az Észak-Magyarország régióban

A 2007-2013-as európai uniós fejlesztési ciklus turizmusfejlesztési intézkedései a korábbinál jóval jelentősebb mértékűek voltak, összesen 65 milliárd Ft körüli összeg jutott idegenforgalmi fejlesztésekre az Észak-Magyarország régióban. A támogatások bővülésén túl, a korábbi időszak hibáiból tanulva átgondoltabb és hatékonyabb forrásallokáció történt a 2007-2013-as ciklusban. Ezen időszakban is a Regionális Operatív Programok (ROP) keretében váltak elérhetővé turizmusfejlesztésre pénzügyi támogatások. Továbbá az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) szintén tartalmazott turizmusfejlesztési célkitűzéseket. Az EMVA turisztikai célú pénzeszközök mértéke és azok hatásai viszont régiós tekintetben elenyészők voltak, melyekből Miskolc kapta a legtöbb turizmusfejlesztésre szánt pénzeszközt, 300 millió forint közeli összeget. Az ERFA támogatásból viszont megközelítőleg 7,4 milliárd Ft-ot. Arányaiban és hatásukat nézve tehát nem mutatkozott relevánsnak az EMVA turizmusfejlesztési pénzeszközök részletesebb elemzése.

26. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2007-2013 között (Ft)

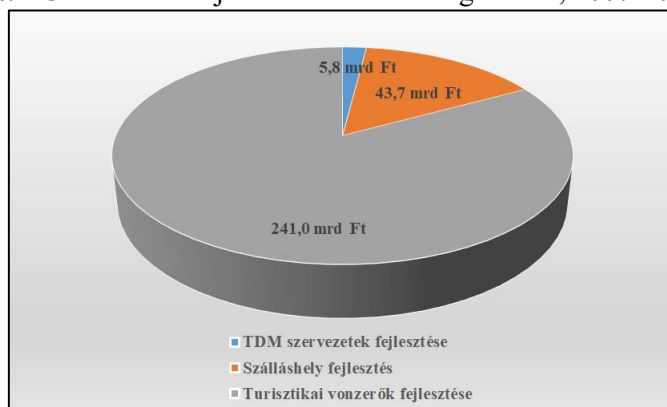

Forrás: Saját szerkesztés

Az Észak-Magyarország régió 66 települése kapott pénzügyi forrást (26. ábra) – összesen 65.019.505 Ft értékben – turizmusfejlesztésre a vizsgált európai uniós tervezési ciklusban. Településszám tekintetében ez háromszoros, a források

tekintetében pedig bő nyolcszoros gyarapodás az előző időszakhoz képest, bár hozzá kell tenni, hogy az időszak terjedelme is jelentősen bővült. A legnagyobb mennyiségben támogatott települések Miskolc (7,4 milliárd Ft) és Eger (7,2 milliárd Ft) voltak. A régió két legjelentősebb településén ezen összegekből számos nagy volumenű turisztikai beruházás valósult meg. A megítélt forrásokból Miskolcon összesen 25 idegenforgalmi projekt valósult meg, melyekből kiemelkedően a legnagyobb a „Diósgyőr-Lillafüred komplex kulturális és ökoturisztikai fejlesztése” beruházás volt, 2.626.419.724 Ft-os támogatással. A város belterületei nem kifejezetten nevezhetők idegenforgalmilag vonzó területeknek, ugyanis turisztikai attrakciói a külterületein, Diósgyőrön, Lillafüreden és Miskolctapolcán összpontosulnak leginkább, így a fejlesztések is ezen területeken történtek. Egerben az elmúlt fejlesztési időszakban összesen 26 turisztikai beruházás valósult meg, melyek közül a két legnagyobb az Egri Érseki Palota Kulturális, Turisztikai és Látogatóközpont kialakítása, 1,1 milliárd Ft-os beruházással, továbbá az Egri vár és erődrendszer turisztikai attrakcióinak fejlesztése, majd 2 milliárd Ft-os támogatással. Az egri idegenforgalom országos és nemzetközi szinten is meghatározó, az ország egyik legtöbbet látogatott városa, mely alapvetően nem gyógyfürdőinek köszönheti népszerűségét a versenytársakkal szemben. A város idegenforgalma a település történelmére, természeti környezetére, fürdőire, gasztronómiájára – főként borturizmusra – épít, így komplex turisztikai csomagot kínál az ide érkezők számára. Jelentős összeget, 4,7 milliárd Ft-ot kapott Hatvan városa turizmusfejlesztésre, mellyel a harmadik helyen szerepel annak ellenére, hogy a település nem kiemelt a régióban idegenforgalmi szempontból. Ezen pénzüsszegekből mindösszesen három projekt lett támogatva, a legnagyobb összegben – 3.152.328.298 Ft – a Grassalkovich-kastély rekonstrukciója. Kihangsúlyozandó, hogy több mint 3 milliárd Ft-os támogatást a régióban egy projektre csak Hatvan városának ítéltek meg turizmusfejlesztés jogcímen. Az első tíz település további rangsora a régióban a következő, 4. Tokaj (3,2 milliárd Ft), 5. Edelény (2,9 milliárd Ft), 6. Mátraverebély (2,7 milliárd Ft), 7. Füzér (2,5 milliárd Ft), 8. Hollókő (2,5 milliárd Ft), 9. Abaujszántó (2,3 milliárd Ft), 10. Poroszló (1,9 milliárd Ft).

27. ábra: EU-s turizmusfejlesztési források megoszlása, 2007-2013 között

Forrás: BOZZAY, A. (2014) nyomán saját szerkesztés

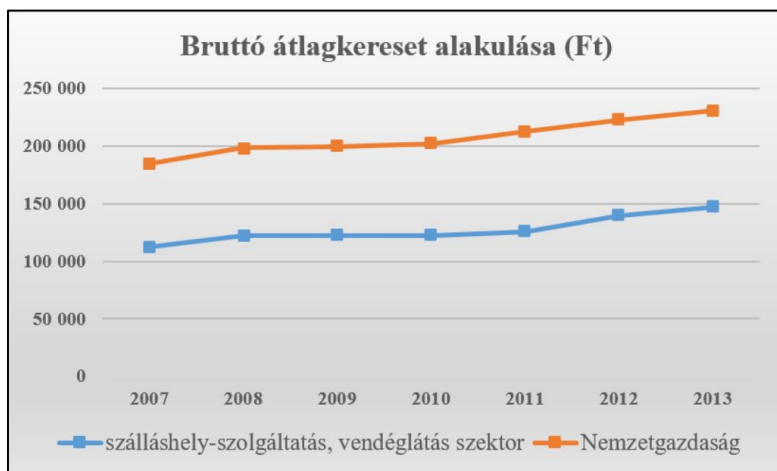
A 27. ábrán látható, hogy a 2007-2013 között turizmusfejlesztés jogcímen juttatott pénzügyi források döntő többsége turisztikai vonzerők fejlesztésére lett megítélve. Ezt követte a szálláshelyek fejlesztése, majd legkisebb súllyal a TDM szervezetek kaptak működési és egyéb forrásokat.

28. ábra: Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás szektorban foglalkoztatottak száma 2007-2012 között

Forrás: VARGÁNÉ GÁLICZ, I. (2014) nyomán saját szerkesztés

29. ábra: Bruttó átlagkereset alakulása 2007-2013 között (Ft)

Forrás: VARGÁNÉ GÁLICZ, I. (2014) nyomán saját szerkesztés

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013 célkitűzése volt, hogy az idegenforgalomban dolgozók száma 2013-ra érje el a 200 ezer főt (MAGYAR TURISZTIKAI HIVATAL 2005). A 28. ábra mutatja a szektorban dolgozók létszámának alakulását, 2007-ről megközelítőleg 50 ezer fős bővülést tüzött ki

célul a stratégia, az ágazatban dolgozók létszáma viszont mindösszesen 8 ezer fővel bővült a vizsgált időszakban. A csekély számú bővülés a 2008-as gazdasági válsággal sem magyarázható, mely ugyan jelenős mértékben érintette a szektort, de az azt megelőző és követő években sem nőtt dinamikus az ágazatban dolgozók mennyisége. A 2010-2011-es megugrás oka, hogy az európai uniós források jelentős mértékben ekkor kerültek felhasználásra. Fontos megjegyezni az idegenforgalom két sajátosságát, a szezonalitást és a szürkegazdaság jelenlétét, melyek jelentősen torzítják a statisztikai eredményeket az ágazatban dolgozók pontos létszámáról. A 29. ábrán látható bruttó átlagkeresetek alakulásában szintén nem sikerült a nemzeti célkitűzéseket teljesíteni. A nemzeti átlagkeresetekhez való közelítés legkisebb jele sem figyelhető meg a statisztikai adatok alapján, melynek hátterében a már említett gazdasági világválság és szürkegazdaság is megfigyelhető, viszont az átgondolatlan attrakció- és szálláshelyfejlesztés is megemlíthető, melyek többnyire egymástól független terekben zajlottak le.

Összességében elmondható, hogy a 2013-ra kitűzött turizmusfejlesztési célok nem teljesültek, melyhez a 2007-2013 között megítélt támogatási összegek sem tudtak érdemben hozzájárulni, az okok több tényezőre is visszavezethetők. Egyrészt a 2008-as gazdasági válság, másrészt a szektorra jellemző szezonális és szürkegazdaság magas aránya emelhető ki. Az európai uniós források tekintetében pedig negatívumként említhető meg, hogy a pénzügyi eszközök döntő többsége csak a meglévő struktúra fejlesztésére irányult, mely egyébként ténylegesen is fejlesztésre szorult, viszont új attrakciók és szálláshelyek kis arányban létesültek, így kimagasló bővülésre nem kerülhetett sor a forgalmi mutatókban. Ezen hibákból és fennálló problémákból okulva kell/kellett a 2014-2020-as időszak pénzügyi forrásait a megfelelő módon felhasználni a sikeres turizmusfejlesztés érdekében.

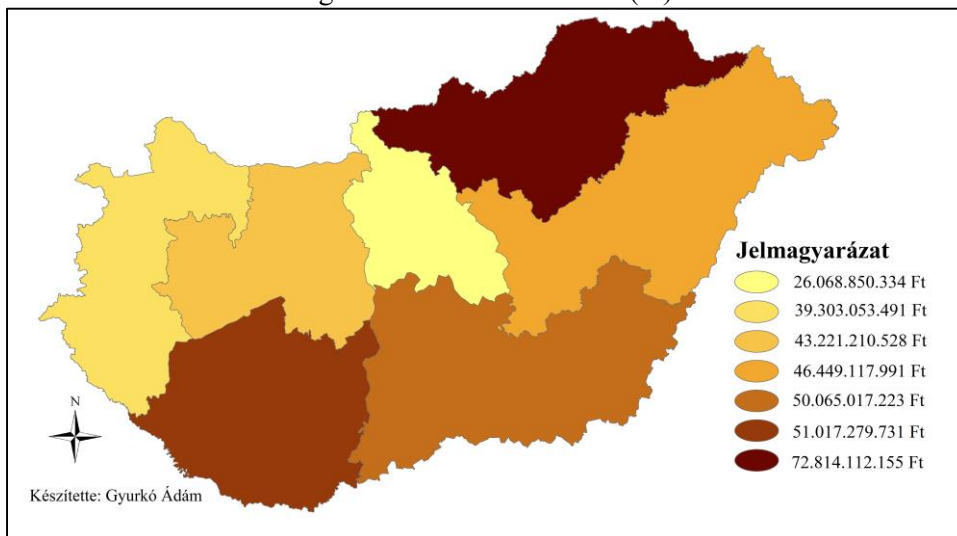
5.1.3. Az európai uniós fejlesztési források területisége Magyarországon 2004-től 2013-ig

Az 5.1.1. és 5.1.2. fejezetek alapján arra lehet következtetni, hogy a 2004-2013 közötti európai uniós turizmusfejlesztési források nem voltak hatékonyak a célkitűzések elérésében. Ezen időszakban azonban hazánk általános vendégforgalma dinamikus növekedést mutatott – 21,53%-al bővült a vendégforgalom 2004-ről 2013-ra –, mely nagymértékben a pénzügyi támogatásoknak volt köszönhető.

Országos tekintetben az Észak-Magyarország régió kapta a legtöbb pénzügyi forrást turizmusfejlesztésre (30. ábra) 2004 és 2013 között. Ennek hátterében egyrészt a régió magas szintű turisztikai potenciálja (kulturális és történelmi értékekben gazdag települések, gyógyvizek, impozáns természeti képződmények, stb.), másrészt az Európai Unió kohéziós politikája hódodik, utóbbi értelmében az elmaradottabb térségek –, mint az É-Mo. régió – fejlesztése a prioritás az integráción belül. Ezen két tényező alapján az Észak-Magyarország régió a turizmusfejlesztés legkiemeltebb térsége volt az elmúlt tervezési időszakokban. Jelen disszertáció célterületeként ezen indokok mentén lett

kiválasztva a régió, hiszen a turizmus területfejlesztésre gyakorolt hatása a nagymértékű forrásallokáció miatt valószínűsíthetően tetten érhető.

30. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország régióiban 2004-2013 között (Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

3. táblázat: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország régióiban 2004-2013 között és a GDP/fő mértéke 2015-ben (Budapest és a Közép-Magyarország régió külön értendő)

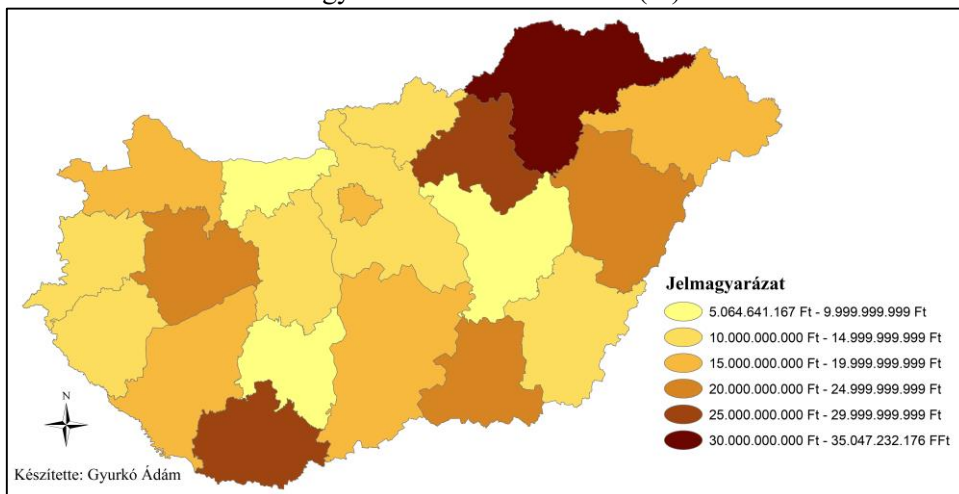
Régió	Megítélt turisztikai célú támogatások 2004-2013	Egy lakosra jutó bruttó hazai termék (GDP/fő), 2015
Észak-Magyarország	72.814.112.155 Ft (1.)	2.263 ezer Ft (6.)
Dél-Dunántúl	51.017.279.731 Ft (2.)	2.260 ezer Ft (7.)
Dél-Alföld	50.065.017.223 Ft (3.)	2.426 ezer Ft (5.)
Észak-Alföld	46.449.117.991 Ft (4.)	2.182 ezer Ft (8.)
Közép-Dunántúl	43.221.210.58 Ft (5.)	3.209 ezer Ft (3.)
Nyugat-Dunántúl	39.303.053.491 Ft (6.)	3.765 ezer Ft (2.)
Budapest	15.497.156.594 Ft (7.)	7.070 ezer Ft (1.)
Közép-Magyarország	10.571.693.740 Ft (8.)	2.835 ezer Ft (4.)

Forrás: Saját szerkesztés Adat: KSH adatbázis

A megítélt turizmusfejlesztési támogatások területi elosztásánál tehát alapvetően két tényezőt vettek figyelembe a döntéshozók, egyrészt a turisztikai potenciált és versenyképességet, másrészt a térségek társadalmi, gazdasági mutatóit. A kohézió elve szerint a hátrányos helyzetű térségeknek kell prioritást élvezniük az EU-ban. A két paraméter mentén az Észak-Magyarország régió (3. táblázat) a turizmusfejlesztés legkiemeltebb színtere, ugyanis óriási turisztikai potenciál rejtőzik a célterületen és az egyik legelmaradottabb régiója is hazánkban. A vizsgált időszakban az Észak-Alföld régióban volt a legkisebb az egy főre jutó

GDP, viszont a támogatási összegek alapján a 4. helyen szerepel, melynek oka, hogy a térség ugyan elmaradott, de turisztikai termékei csekély potenciált képviselnek.

31. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország megyéiben 2004-2013 között (Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

Megyei szinten (31. ábra) is megfigyelhető a forrásallokáció legfontosabb alapelve – magas idegenforgalmi potenciállal, de hátrányos helyzetű térségek legyenek támogatva – a turizmusfejlesztés tekintetében. Az alapelv alapján Borsod-Abaúj-Zemplén megye részesült a legnagyobb mértékű támogatásban, szintén jelentős pénzügyi forrást kapott még Baranya és Heves megye.

4. táblázat: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország megyéiben ezer főre vetítve 2004-2013 között

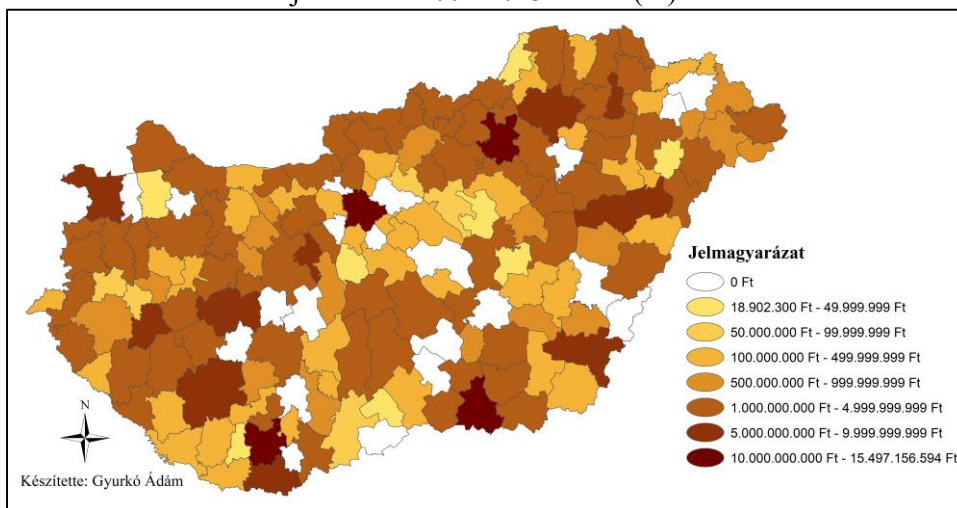
	Megyék	A megítélt támogatási összegek 2004 és 2013 között ezer főre vetítve
1.	Heves megye	84.718.000 Ft
2.	Baranya megye	68.287.257 Ft
3.	Veszprém megye	66.456.375 Ft
4.	Somogy megye	59.557.997 Ft
5.	Nógrád megye	54.207.739 Ft
6.	Csongrád megye	50.407.673 Ft
7.	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	49.987.402 Ft
8.	Hajdú-Bihar megye	43.906.579 Ft
9.	Zala megye	43.567.701 Ft
10.	Vas megye	39.003.794 Ft
11.	Békés megye	37.272.713 Ft
12.	Győr-Moson-Sopron megye	37.235.394 Ft
13.	Bács-Kiskun megye	28.526645 Ft
14.	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	27.348.955 Ft

15.	Fejér megye	26.714.174 Ft
16.	Komárom-Esztergom megye	25.997.877 Ft
17.	Tolna megye	21.479.721 Ft
18.	Jász-Nagykun-Szolnok megye	17.859.584 Ft
19.	Budapest	9.026.140 Ft
20.	Pest megye	8.805.535 Ft

Forrás: Saját szerkesztés Adat: KSH adatbázis

A 4. táblázat mutatja a turisztikai célú források ezer főre vetített értékét megyénként. Ezen mutatószám alapján az Észak-Magyarország régió megyéi kiemelkedő eredményt mutattak fel. Lakosságszám alapján Heves megye kapta a legnagyobb mértékű támogatást. A régió többi megyéi is szép helyezést tudtak elérni, Nógrád megye az 5., Borsod-Abaúj-Zemplén megye a 7. helyet. Az ezer főre vetített támogatási összegek adatai is alátámasztják, hogy elsősorban a gyengébb gazdasági mutatókkal, de magas turisztikai potenciállal rendelkező térségek támogatása volt a prioritás, tehát kvázi területfejlesztési céllal szánták a turisztikai pénzeszközöket is.

32. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország járásaiban 2004-2013 között (Ft)

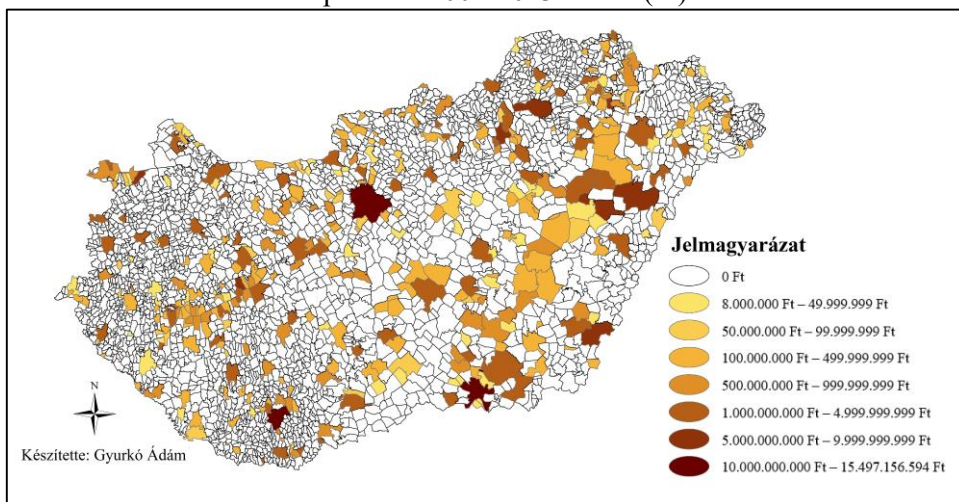
Forrás: Saját szerkesztés

Magyarország 176 járása közül összesen 22 nem kapott anyagi támogatást turizmusfejlesztés jogcímen (32. ábra). Ezek között többnyire alacsony turisztikai potenciállal bíró területek találhatók, kivétel a Gödöllői és a Ceglédi járáások, mely térségeknek mindenképpen indokolt lett volna fejlesztési pénzeszközöket megítélni idegenforgalmi statisztikáik alapján. Budapest önmagában is a legtöbb fejlesztési forrást kapott terület. Jelentős – 10 milliárd forintot – meghaladó támogatást kapott még a Pécsi (14,3 milliárd Ft), az Egri (11,5 milliárd Ft) és a Szegedi (10,6 milliárd Ft) járáások.

Az előzőekből kiindulva kutatási célkitűzés volt megállapítani, hogy a forrásallokáció mértéke mutat-e statisztikailag is kimutatható kapcsolatot a térségek hátrányos helyzetű besorolásával. A járások hátrányos helyzetű besorolása a hatályos 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján lett figyelembe véve, a 109 hátrányos helyzetű járásból 94 db kapott támogatást turizmusfejlesztésre, viszont a támogatás mértéke sok esetben csekély összegű volt. Az eredmények statisztikai elemzése alapján nincs kapcsolat a hátrányos helyzetű besorolás és a forrásallokáció mértéke között. A paraméterek közötti korreláltság a nullához közelít (0,32), mely gyenge kapcsolatot eredményez. A források elosztását alapvetően több tényező is befolyásolta, ezért sem mutatható ki statisztikai kapcsolat a paraméterek között.

Magyarország az Európai Unióhoz való csatlakozását követően a legjelentősebb turisztikai célú források a Nemzeti Fejlesztési Tervek keretében váltak elérhetővé, 2004-től 2013-ig több mint 300 milliárd forint jutott a hazai turizmusfejlesztésre (33. ábra ezen időszakot összegezi települési szinten). A turisztikai célú források települési szintű elemzése megmutatja, hogy Magyarország számos településén (393) történtek beruházások, mely a hazai településállomány 12,5%-át jelenti.

33. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország településein 2004-2013 között (Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

Az említett időszak alatt a legtöbb pénzeszközt Budapest kapta, több mint 15 milliárd forintot, melyből 21 projekt valósult meg, ezekből a legnagyobb – országos tekintetben is – 7,4 milliárd forintos támogatással a Várkert Bazár fejlesztése, de jelentős 3,3 milliárd forintot kapott a Városligeti Műjépgálya rekonstrukciója is. A források alapján Budapest mögött sorrendben Szeged (10,4 mrd Ft) és Pécs (10,1 mrd Ft) található, mely települések szintén több mint 10 milliárd forintot fordíthattak az idegenforgalomra. A negyedik helyen továbbra is egy regionális nagyváros Debrecen szerepel, 9,1 milliárd forinttal. Az ötödik és

hatodik helyen sorrendben Miskolc és Eger található 7,6 milliárd forintos támogatottsággal. Az első 10 település rangsorában a továbbiakban viszonylag kisebb települések – melyek ettől függetlenül a hazai idegenforgalom fontos szereplői – foglalnak helyet, ezek sorrendben Gyula (7,1 mrd Ft), Balatonfüred (6,9 mrd Ft), Tokaj (5,5 mrd Ft) és Hajdúszoboszló (5,4 mrd Ft). A forráselosztás talán legérdekesebb települése Hatvan, mely csekély turisztikai potenciálja ellenére a kiemelkedő 12. helyen szerepel, 4,7 milliárd forintos támogatással, melynek háttérében valószínűsíthetően egyes lobbitevékenység húzódik meg. A forrást kapott települések közül az átlagos támogatottság körülbelül 800 millió forintot tehető, melyhez a legközelebb Kistelek (91.), Kőrmend (92.), Csongrád (93.) és Igal (94.) állnak.

Az európai uniós támogatások turizmusfejlesztésre szánt pénzeszközei tehát alapvetően a legelmaradottabb és nagymértékű turisztikai potenciállal rendelkező térségek számára váltak elérhetővé, melyet többek között területfejlesztési és regionális különbségeket mérséklő célkitűzések reményében ítéltek oda.

5.1.4. A 2014-2020 közötti európai uniós fejlesztési ciklus turisztikai eredményei

A jelenlegi európai uniós fejlesztési ciklusban is elérhetővé váltak turizmusfejlesztés jogcímen pénzügyi források. A fejlesztési ciklus 2014-ben kezdődött és 2020-ig tart, jelen kutatás eredményei 2019. szeptember 1-én kerültek lezárásra, így a ciklus fennmaradó bő egy évében a megítélt források mértéke még jelentős bővülést mutathat.

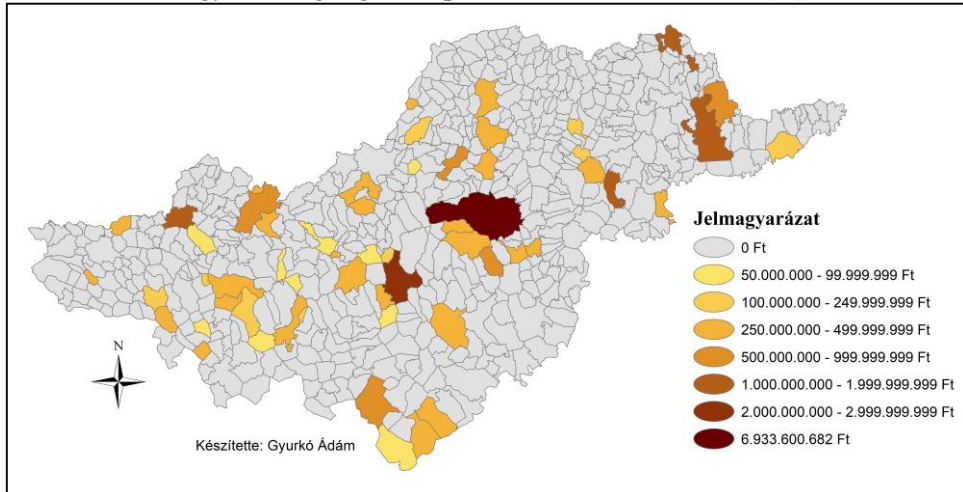
A legtöbb projekt életciklusa ezen időszakban még csak a támogatói szerződések megkötésénél tart, a kivitelezés, a fenntartási időszak az elkövetkezendő években realizálódik. Így a megítélt források turisztikai hatásairól jelen pillanatban releváns következtetések nem vonhatók le. Ezen okokból adódóan a forrásallokáció területi és települési szintű részeredményei kerülnek bemutatásra. Tehát a fejlesztési időszak turizmusfejlesztésben érdekelt településeinek áttekintő bemutatása és az egyes operatív programokban elképzelhető további támogatási lehetőségek bemutatása indokolt, hiszen ezen támogatások jelentős hatással lehetnek a régió turizmusára.

A 2014-2020-as időszakban turizmusfejlesztés jogcímen az Észak-Magyarország régióban a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP), a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) és a Vidékfejlesztési Operatív Program (VP) keretében váltak/válnak elérhetővé fejlesztési pénzeszközök. Az utóbbi csekély jelentőségű támogatottság miatt jelen időszakban sem került figyelembevételre.

A 2014-2020-as európai uniós fejlesztési ciklus turizmusfejlesztésre megítélt támogatási összegei figyelhetők meg településenként a 34. ábrán. A régió települései közül 58 kapott pénzügyi forrást az idegenforgalom fejlesztésére. Ezek közül legnagyobb mértékű támogatást Miskolc városa, majd 7 milliárd Ft-ot kapott. A második helyezett Eger, ennek az összegnek már csak a töredékét körülbelül 2,5 milliárd Ft-ban részesült. További 1 milliárd Ft-ot meghaladó

pénzügyi forrást kaptak még Sárospatak, Füzér, Szécsény, Füzérradvány és Szerencs települések.

34. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2014-2020 között (Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

A régió turizmusfejlesztésére szánt megítélt források – az adatok leszűrésének napján – 32 milliárd Ft-ot tett ki, ez az összeg a korábbi fejlesztési ciklus támogatásainak körülbelül a fele. A projektek száma és a támogatási összeg is szerényebb mértékű. Jelen időszak utolsó évében még várhatók jelentősebb támogatási források, viszont a 2007-2013-as időszak volumenét várhatóan nem lesz képes felmutatni a jelenlegi ciklus.

A régió jelentősebb magterületei közül viszonylag kevés támogatói döntés született a mátrai, az aggteleki és a tokaji turisztikai térségekben. A jövőben a régió egészének sikeres turizmusfejlesztésében fontos lenne ezen térségek jelentősebb bevonása a forrásallokációba. A megítélt források alapján tehát arra a megállapításra lehet jutni, hogy a támogatási pénzeszközök minél nagyobb fokú hatékony felhasználására kell törekedni a jövőben, továbbá az európai uniós támogatási pénzeszközökön felül más forrásokra való támaszkodás is felértékelődni látszik. Ezen következtetések az EU-s támogatások csökkenő mértékéből adódóan vonhatók le, mely tendencia várhatóan a következő fejlesztési ciklusban is fennáll majd, hiszen több szakmai közlemény is született már az európai uniós források várható zsugorodásáról.

A megállapítások alapján Magyarország turisztikai mutatóinak dinamikus fejlődéséhez szükségszerű lesz a realizálódó európai uniós források hatékony felhasználásának maximalizálása, továbbá elengedhetlenné válik egy jelentős, az ország főbb desztinációinak felfuttatását szolgáló hazai támogatási rendszer felállítása és az ehhez szükséges pénzeszközök elkülönítése. Ilyen jellegű kezdeményezésként értelmezhető a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek és az ahhoz kapcsolódó Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program.

5. táblázat: A 2014-2020 közötti európai uniós fejlesztési időszak turizmusfejlesztési konstrukciója

Operatív Program	Támogatási konstrukció	Projektek	Támogatás mértéke
Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)	TOP-1.2.1-15 <i>Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés</i>	29 db	8.793.989.359 Ft
	TOP-1.2.1-16 <i>Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés</i>	29 db	6.944.264.494 Ft
	TOP-6.1.4-15 <i>Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés</i>	5 db	4.039.992.500 Ft
	TOP-6.1.4-16 <i>Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés</i>	3 db	966.496.010 Ft
	GINOP-1.3.4-15 <i>Turisztikai szervezetek (TDM) fejlesztése</i>	0 db	0 Ft
Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP)	GINOP-1.3.4-17 <i>Turisztikai fejlesztési térségek pozicionálása</i>	2 db	788.303.540 Ft
	GINOP-1.3.5-15 <i>Nemzeti turisztikai marketing és keresletösztönző program</i>	0 db	0 Ft
	GINOP-7.1.1-15 <i>Nemzeti Kastély- és Várprogram turisztikai célú fejlesztéseinek támogatása</i>	8 db	9.171.750.000 Ft
	GINOP-7.1.2-15 <i>Aktív turisztikai hálózatok infrastruktúrájának fejlesztése</i>	1 db	469.345.480 Ft
	GINOP-7.1.5-16 <i>Nemzeti parkok komplex turisztikai fejlesztése</i>	1 db	1.399.755.202 Ft
	Összesen	78 db	32.573.896.585 Ft

Forrás: Saját szerkesztés

Az 5. táblázat összefoglalja a jelenlegi európai uniós fejlesztési ciklus turizmusfejlesztésre megítélt forrásait az egyes konstrukciókban. A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program TOP-1.2.1-16-os konstrukció keretében, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program estében pedig a GINOP-1.3.4-17-es konstrukció keretében történhet még támogatói döntés. Ezen felül a tervezési időszak lezártáig kisebb eséllyel, de a táblázatban szereplő konstrukciók egy része még megnyílhat a pályázók előtt.

5.2. A vendégforgalom regionális elemzése

A vendégforgalom regionális elemzése alapvetően *a területi átrendeződés tényét és esetleges irányát* hivatott kimutatni, továbbá azt, hogy az 5.1-es fejezetben bemutatott európai uniós pénzeszközök *milyen hatással voltak* ezen változásokra. Ebben a tekintetben az alapfeltételezés az volt, hogy a jelentős, már 100 milliárd Ft-ot is meghaladó EU-s turizmusfejlesztési pénzeszközök hatására az Észak-Magyarország régió vendégforgalmában mérhető területi átrendeződés ment végbe. Az eredmények felhasználhatók a forrásfelhasználás hatékonyságának mérésére, továbbá a későbbi fejlesztési időszakok számára is értékes lehet a területi allokáció meghatározásában.

5.2.1. A vendégforgalom területi átrendeződése – Hoover-index

A Hoover-index két tetszőlegesen kiválasztott területi jellemző tulajdonság megoszlásának eltéréseit méri. Az eredmény megmutatja, hogy az egyik változó mekkora részét kell átcsoportosítani az egyik térségből a másikba, ahhoz hogy az eloszlása megegyezzen a másik változóéval. A módszert turisztikai egyenlőtlenségek mérésére több hazai szerző is alkalmazta már (TÓTH, G. 2009; TÓTH, G. – DÁVID, L. 2011; TÓTH, G. 2011; OLÁH, I. – ÁLDORFAI, GY. – BÉRES-VIRÁG, Á. 2017). A turisztikai területi egyenlőtlenségek vizsgálatára bevont mutatók lehetnek az idegenforgalmi adó, vendégéjszakaszám, vendégek száma, szálláshely szolgáltatók száma, működő vállalkozások száma (OLÁH, I. – ÁLDORFAI, GY. – BÉRES-VIRÁG, Á. 2017). Ezeken felül a Hoover-index turisztikai és általános GDP megoszlásának vizsgálatára is alkalmas (TÓTH, G. 2009; BUJDOSÓ, Z. et al. 2011; DÁVID, L. et al. 2011; TÓTH, G. 2011; TÓTH, G. – DÁVID, L. 2011).

A Hoover-index alkalmazásának elsődleges célja az volt, hogy rámutasson a célterületen realizálódott vendégéjszakák eloszlása a korábbi évekhez képest milyen mértékben rendeződtek át. A vizsgálat előtti feltételezés az volt, hogy az európai uniós turisztikai jogcímen juttatott pénzeszközök révén számos település az addigi potenciáljához képest mára jelentősebb szerepet tölt be a térség idegenforgalmában. Például több észak-magyarországi gyógyvízzel rendelkező település (Bogács, Demjén, Egerszalók, Mezőkövesd) elsődleges szuprastruktúrája a vizsgált 2004-2018-as időszakban került fejlesztésre – EU-s forrásból –, mely jelentős mértékben hozzájárult ezen települések forgalmi mutatójának dinamikus fejlődéséhez. Ennek értelmében fontos meghatározni, hogy a térség idegenforgalmi meghatározottságában a korábbi kiemelt településekhez képest más térségek is bekapcsolódtak-e az elmúlt évekhez képest.

A területi átrendeződés vizsgálata két időintervallum összehasonlítása mentén valósult meg, 2004-2010 és 2011-2018 között. A hosszabb idősor alkalmazásának indoka, hogy a vendégforgalom éves viszonylatban jelentős kiingásokat képes mutatni, így az összesített adatok jelzik mérvadóan a területi átrendeződés tényét a régióon belül. A vizsgált két időintervallum között a vendégéjszaka megoszlásban a Hoover-index 15,47%-os területi átrendeződést mutat az Észak-Magyarország régió településein. Az átrendeződés mértéke nem

nevezhet jelentősnek, viszont feltételezhetően néhány település jelentős felfutáson, illetve visszaesésen ment keresztül idegenforgalmi értelemben.

6. táblázat: Az Észak-Magyarország régió húsz leglátogatottabb települései 2004-ben és 2018-ban

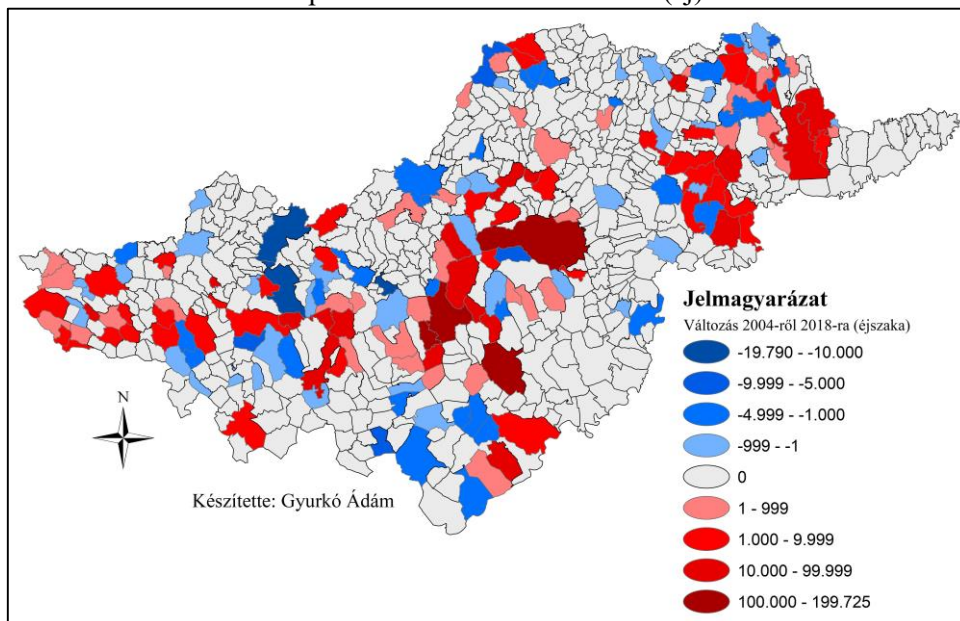
Vendégéjszakák száma (belföldi és külföldi) a kereskedelmi szálláshelyeken					
Település, 2018-as helyezés		2004 (éj)	Település, 2004-es helyezés		2018 (éj)
Eger	1.	327.484	Eger	1.	566.788
Miskolc	2.	291.669	Miskolc	2.	482.844
Gyöngyös	4.	108.042	Egerszalók	28.	218.556
Tiszaújváros	8.	97.350	Gyöngyös	3.	217.909
Bogács	5.	96.063	Bogács	5.	159.024
Mátraszentimre	7.	58.357	Mezőkövesd	10.	154.080
Salgótarján	21.	48.989	Mátraszentimre	6.	128.306
Parád	11.	47.190	Tiszaújváros	4.	112.443
Sárospatak	9.	40.165	Sárospatak	9.	98.278
Mezőkövesd	6.	38.662	Noszvaj	12.	75.997
Szilvásvár	12.	36.760	Parád	8.	71.941
Noszvaj	10.	36.326	Szilvásvár	11.	68.669
Felsőtárkány	13.	28.745	Felsőtárkány	13.	66.879
Sátoraljaújhely	15.	26.625	Demjén	-	58.226
Aggtelek	27.	24.463	Sátoraljaújhely	14.	44.713
Kazincbarcika	17.	23.378	Hollókő	38.	39.756
Tokaj	20.	22.078	Kazincbarcika	16.	38.950
Bükkszék	125.	19.995	Bánk	23.	34.071
Parádsasvár	19.	16.697	Parádsasvár	19.	33.883
Telkibánya	24.	16.056	Tokaj	17.	33.841

Forrás: Saját szerkesztés

A 6. táblázat mutatja a célterület legnagyobb vendégéjszakáit generáló településeinek első húsz listáját 2004-ben és 2018-ban, melynek adatai a Hoover-index eredményének mélyebb értelmezését teszi lehetővé. A vizsgált bő egy évtizedben Eger és Miskolc – ilyen sorrendben – voltak a legnagyobb vendégforgalmat generáló települések az Észak-Magyarország régióban. 2004-ről 2018-ra az egyik legnagyobb vendégéjszakaszám bővülést Egerszalók mutatta, mely a harmadik leglátogatottabb településsé vált, ezen felül Demjén és Hollókő mutatott dinamikus bővülést. Előbbi esetében 2004-ben még nem is realizálódott kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakaszám, 2018-ra pedig már a 14. leglátogatottabb településsé fejlődött a célterületen. A leglátogatottabb települések közül jelentős visszaesést mutatott Aggtelek, Bükkszék és Salgótarján, mely településeken számos turisztikai attrakció található, azonban a vendégéjszakák száma arányosan nem bővült a versenytársakhoz képest. Salgótarján esetében 2004-től megítélt 1,6 milliárd Ft-os EU-s támogatás ellenére

is több mint 17 ezer vendégéjszakszám csökkenés következett be, mely a forrásfelhasználás elégtelenségének jelentős tanulságaként szolgál.

35. ábra: Az Észak-Magyarország régió vendégéjszakáinak változása településenként 2004-ről 2018-ra (éj)

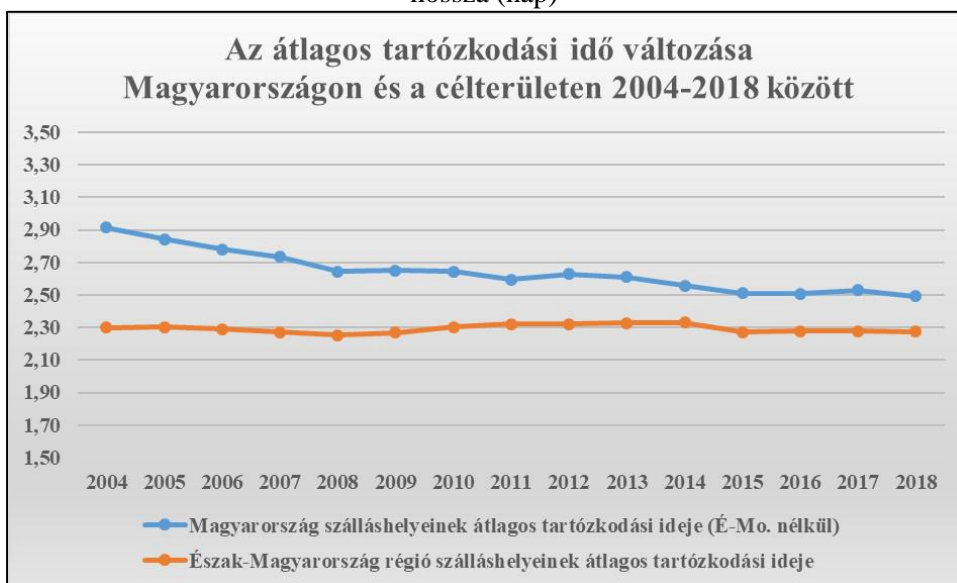
Forrás: Saját szerkesztés

Összefoglalóan a 35. ábrán látható a célterület településeinek vendégéjszakáinak változása 2004-ről 2018-ra. Megállapítható, hogy a vendégéjszakszám 14 év alatt 1,2 millió éjszakával bővült a régióban, így a legtöbb településen dinamikus felfutás figyelhető meg a célterületen. Legnagyobb mértékben – 100 ezer vendégéjszakát meghaladva – Eger, Egerszalók, Miskolc és Mezőkövesd települések bővültek. Ezekén felül további 96 település mutatott még növekedést, 436 esetben pedig sem 2004-ben, sem 2018-ban nem realizálódott kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakszám. Negatív változást 74 település szenvedett el, melyek közül legnagyobb mértékű csökkenés Bükkszék, Salgótarján és Bátorterenyre településeken volt megfigyelhető.

Az 5.1-es fejezet konklúziója volt, hogy az európai uniós fejlesztési források nagymértékben hozzájárultak a régió turisztikai felfutásához. A vendégéjszakszám változása és a 2004-től 2019-ig megítélt támogatási források között korrelációs számításra került, hogy milyen mértékben járultak hozzá az EU-s pénzeszközök a vendégforgalom bővüléséhez. A korreláció mértéke 0,70, mely magas korrelációt, markáns kapcsolatot jelent. Az adatok mélyebb elemzése a forrásallokáció hatékonyságát is jól tükrözi, ugyanis számos esetben, akár milliárd forintos támogatás bevonása sem volt képes vendégéjszakszám bővülést elérni egyes településeken, sőt több esetben jelentősebb csökkenés ment végbe. Ennek hátterében elsősorban az áll, hogy nem

szálláshely, hanem attrakciófejlesztés történt, viszont ez a forrásallokáció szakmai átgondolatlanságot is jól jelzi. Például Füzér esetében több mint 4,2 milliárd forint megítélésének ellenére nem történt szálláshelyfejlesztés, így nem realizálódott vendégéjszaka. Salgótarján és Bükkszék esete szintén tanulságos, előbbi 1,6 milliárd Ft-os, utóbbi 800 millió Ft-os támogatás megítélése ellenére a két településen összesen 37 ezer vendégéjszakaszám – közel fele-fele arányban – csökkenés ment végbe. Ezen felül számos hasonló eset érhető még tetten, mely jelentős szakmai hiányosságokra utal a forrásallokáció során. Ennek is a következménye, hogy az egyes EU-s fejlesztési időszakok turizmusfejlesztési célkitűzései nem tudtak teljes mértékben kiteljesedni.

36. ábra: A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött átlagos tartózkodási idő hossza (nap)

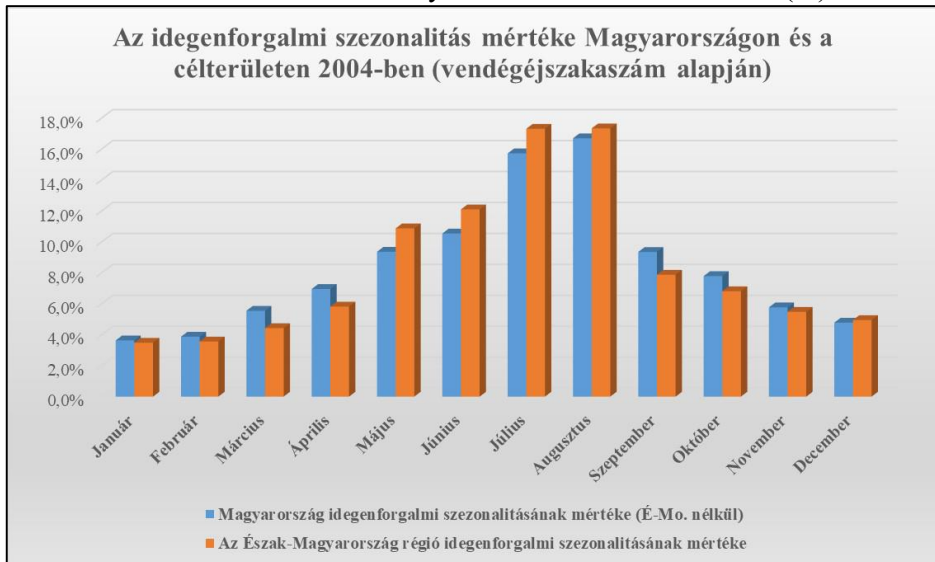
Forrás: Saját szerkesztés

A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött átlagos tartózkodási idő az Észak-Magyarország régióban a vizsgált időintervallumban jelentősebb változást nem mutat, kisebb kilengésekkel 2,3 nap körül mozgott folyamatosan (36. ábra). Az országos átlag viszont 2004-től folyamatos csökkenést mutat, mely 2,9-ről, 2,5-re csökkent 2018-ra, így a célterület stagnálása pozitív eredményként értelmezhető. A csökkenés hátterében elsősorban egy globálisnak mondható tendencia figyelhető meg, mely szerint az emberek egyre többet utaznak, viszont egyre kevesebb időt töltenek el egy adott célterületen. Hazánkban ezt különösen erősíti a viszonylag sok hosszúhétvégék megléte, melyek rövid maximum 3-4 napos tartózkodási időt tesznek lehetővé, további indok lehet még, hogy napjainkban a munkahelyi kötelezettségek sok esetben nem adnak lehetőségek hosszabb egybefüggő szabadságolások megtételére.

Magyarország turizmusára – főként klimatikus okokra visszavezethetően – a szezonális jelleg jellemző, melynek mérséklésére tett kísérletek hosszú évek óta a

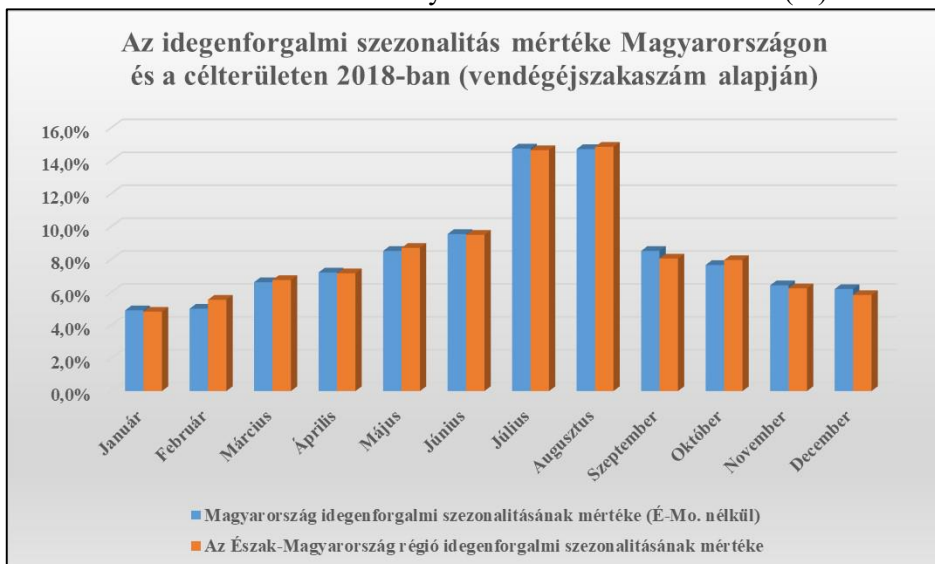
turizmusfejlesztés egyik legmeghatározóbb célkitűzése volt. Az egyik ilyen első törekvést a 2000-es évek elején a Széchenyi Terv jelentette. A szezonális mérséklésének elsődleges kulcsa a szálláshelyek és az attrakciók minőségi és mennyiségi összehangolt fejlesztése. 2004-től az ilyen jellegű fejlesztések elsősorban európai uniós forrásokból valósultak meg, így a szezonális változása főként ezen pénzeszközök hatásainak tudható be.

37. ábra: A kereskedelmi szálláshelyek szezonális mértéke (%) 2004-ben

Forrás: Saját szerkesztés

38. ábra: A kereskedelmi szálláshelyek szezonális mértéke (%) 2018-ban

Forrás: Saját szerkesztés

2004-ben az idegenforgalmi szezonális mértéke az országos és az Észak-Magyarország régió tekintetében jelentős eltéréseket mutat (37. ábra). Az értekezés alapjául szolgáló célterületen a nyári hónapok dominanciája figyelhető meg, jelentősebb lemaradás főként a kora tavaszi és az őszi hónapokban volt jellemző, ennek háttérében a régió szálláshely szolgáltatóinak akkori kihasználatlansága húzódik. Ezen felül következtetni lehet a gyenge desztinációs marketingre és a kevés számú, egész évben látogatható attrakciók számára. Az idegenforgalmi szolgáltatók a szezonális mérséklése esetén tudnak csak gazdaságosan működni, így a 2004-es viszonyok legalább az országos szinthez való közelítésének célkitűzéseként kellett megjelennie 2004-ben Észak-Magyarországon.

2018-ban az Észak-Magyarország régió idegenforgalmi szezonális mértéke már az országos viszonyokhoz mérten kiegyenlített állapotokat mutat (38. ábra). 2004-hez képest a szezonon kívüli hónapok jelentős mértékű arányos látogatottsági bővülése figyelhető meg, melynek háttérében elsősorban sikeres szálláshely- és attrakciófejlesztés áll. A célterületen ezen projektek döntő hányada európai uniós forrásokból valósult meg, így a szezonális mérséklése ezen pénzeszközöknek is köszönhető. A kiegyenlítés közvetlen hatása, hogy a szektor szolgáltatóit gazdaságosabb működés jellemzi, így a turizmus meghatározóbb gazdasági szereppel bír a régióban.

5.2.2. A vendégforgalom területi súlypontelemzése

A súlypontelemzés az egyik legklasszikusabb regionális módszer, melynek gyökerei a XX. század első felében alkalmazták először (STEWART, J. Q. – WARNTZ, W. 1958; NEMES NAGY, J. 2005/a). A módszertan klasszikus alkalmazása bármely területegységre elvégezhető, a súlyoknak pedig a népességszám tekinthető. A számításokban súlyként a népességen túl bármely más társadalmi, gazdasági mutatószám is alkalmazható. Gazdasági értelemben ezek lehetnek a foglalkoztatottak száma, jövedelem adatok, GDP, stb. Társadalmi mutatószám lehet a politikai pártpreferencia adatai, bűncselekmények, balesetek, stb.

Nemzetközi értelemben a súlypontelemzés legklasszikusabb példája az Amerikai Egyesült Államok lakónépességének kelet-nyugati eltolódása. A vizsgálat eredményei 1790-től 1980-ig mutatja az USA benépesülési folyamatát. Az amerikai statisztikai hivatal a népszámlálásokat követően kiszámítja és hivatalosan közzéteszi a népességi súlypontot az országban (SÁRFALVI, B. 1987).

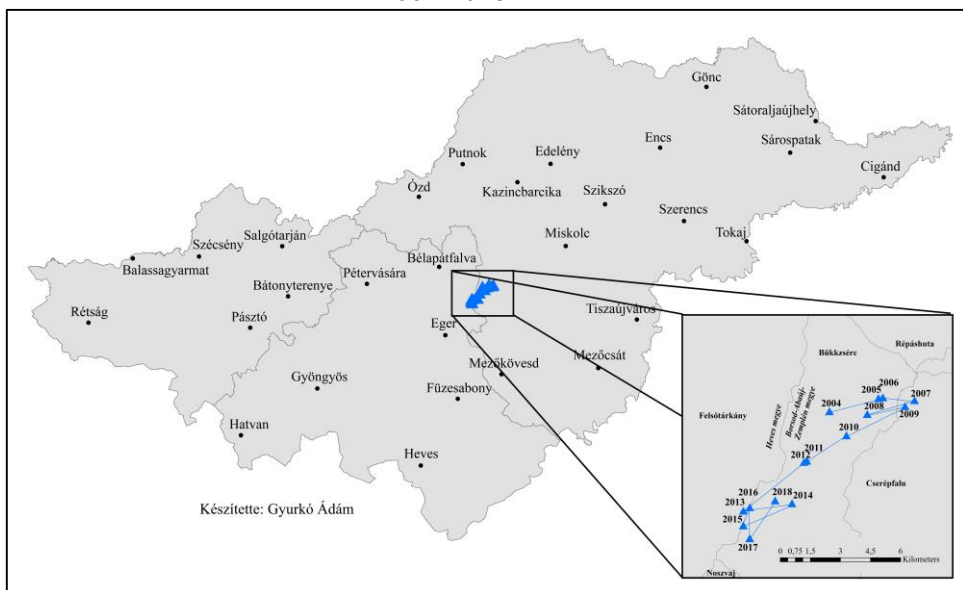
Súlypontelemzés alkalmazásának számos hazai eredménye is rendelkezésre áll. Az egyik legátfogóbb tanulmány NEMES NAGY, J. (2003) „Települési alappontokból számított súlypontok az ezredforduló Magyarországon” című munkássága. A szerző Magyarország népességi súlypontján túl a jövedelmi, munkanélküliségi, települési alappontok középpontját és az ország középpontját (Pusztavacs) is kiszámolta. Az elemzés alapvetően nem a történetiség szemléltetésére, csupán az aktuális állapot bemutatására készült, 2001-es statisztikákon alapulva. Az említett mutatók súlypontja, mindegyik esetében Pest megyében, Budapest közelében található. Egy másik hazai súlypontelemzés

(KUKELY, Gy. 2008) az ipari térfolyamatok vizsgálatával foglalkozott hazánkban. Magyarországon a népesség és a GDP súlypontja nem mutat jelentős változást, melyek háttérben Budapest társadalmi és gazdasági „vízfejűsége” áll. Az ipari termelés már jelentős változást mutat, ugyanis a keleti országrész jelentős ipari létesítményeinek bezárásával nyugatra tolódott a szektor, a 2000-es éveket követően viszont újra kicsit keletre húzódott. Az ipari mutatók súlypontja a tanulmány alapján 1990 és 2005 között Budapest és Komárom-Esztergom megye északi része között húzódott. Súlypontelemzés módszertanát illetően az egyik legfrissebb hazai kutatási eredmény SEBESTYÉNNÉ SZÉP, T. – TÓTH, G. (2019) nevéhez fűződik, akik a gazdasági és az energetikai erőterek elmozdulását vizsgálták.

A súlypontelemzés turisztikai mutatókkal való elemzésre is kiválóan alkalmazható, viszont ezen módszer alkalmazására nem áll rendelkezésre sok tanulmány. Hazai és nemzetközi szerzők közösen Románia turizmusának területi folyamatait súlypontelemzéssel végezték el (BUJDOSÓ, Z. et al. 2015/b). A tanulmány több gazdasági és társadalmi mutató súlypontelemzését is tartalmazza, mint például a GDP, a munkanélküliség, a lakónépesség, stb. Ezen mutatókon túl a vizsgálat kapcsán a vendégéjszakák súlypontja is meghatározásra került Romániában.

A célterület vendégéjszakáinak súlypontváltozásának vizsgálatát az előző 5.2.1-es fejezet eredményei indokolták, ahol a Hoover-index területi ártrendeződést jelzett ezen mutató kapcsán. A területi ártrendeződés irányának szemléltetését a súlypontelemzés az olvasottak alapján kiválóan képes bemutatni, melynek eredményei a továbbiakban figyelhető meg.

39. ábra: Az Észak-Magyarország régió vendégéjszakáinak súlypontváltozása 2004-2018 között

Forrás: Saját szerkesztés

A 39. ábra mutatja az Észak-Magyarország régió vendégéjszakáinak súlypontváltozását 2004 és 2018 között. A bő egy évtizedet felölelő súlypontváltozás egy szűk 10 kilométeres körben változott a régió belül, 2009-től tartósan délnyugat felé, Eger irányába tolódott el a forgalmi mutató súlypontja. A legfrissebb 2018-as adatok alapján a súlypont Bükkzsérc központi részén, Felsőtárkányhoz közel található. A délnyugatra tolódás háttérében Egernek közvetett és közvetlen okai is megfigyelhetők. A régió turisztikai értelemben két legmeghatározóbb települése Eger és Miskolc, ezen települések teszik ki jelenleg a régiós vendégéjszakák 33%-át. Eger Miskolchoz képest mindig is látogatottabb település volt, így a súlypont délnyugatra való tolódásának közvetlen háttérében a dominancia megőrzése – egyes években jelentős különbsége – húzódik. A közvetett indok háttérében pedig Eger körzetében található települések dinamikus idegenforgalmi felfutása áll. Elsősorban Egerszalók említhető meg, mely 2018-ban a régiós vendégforgalom már majdnem 7%-át tette ki, további ilyen település még Demjén, Felsőtárkány, Noszvaj, illetve Mezőkövesd is ide sorolható. A Miskolc irányába történő súlypontváltozás legnagyobb gátló tényezője tehát a megyeszékhelyt körülvevő jelentősebb idegenforgalmú települések hiánya.

A súlypontelemzés kiválóan használható térbeli arányeltolódások történeti vizsgálata során, azonban lényeges térszerkezeti változásokat nem képes kimutatni. Ez abban az esetben figyelhető meg, ha a változás (növekedés vagy csökkenés) a súlypont körül szimmetrikusan megy végbe. Ezen esetekben a standard távolság mutatja az alappontoknak a súlyponttól mért átlagos, súlyozott távolságát. Ennek értéke minél kisebb, annál inkább a súlypont körül koncentrálódik a jelenség (NEMES NAGY, J. 2005/a). Jelen turisztikai súlypontelemzésnél a standard távolság nagysága azt is megmutatja, hogy a régió idegenforgalmát milyen mértékben határozza meg Eger és környéke, ugyanis ezen turisztikai desztinációhoz van legközelebb a súlypont. A távolság 2004-2018 között 39-44 km között mozgott, mely a célterület kiterjedéséhez képest csekély mértékű. Összességében megállapítható, hogy a vendégéjszakák súlya Eger térségében koncentrálódik, tehát a célterület legmeghatározóbb turisztikai térségeként értelmezhető, mely várhatóan továbbra is tartósan fennáll majd a jövőben.

5.3. Turisztikai magterület-lehatárolás

Jelen fejezet arra az alapkérdésre keresi a választ – a régió turisztikai térszerkezetének átfogó elemzése érdekében –, hogy *melyek a célterület turisztikailag legmeghatározóbb települései és hány összefüggő turisztikai magterület azonosítható a célterületen*. A magterületi lehatárolás a disszertáció legnagyobb volumenű vizsgálatát is jelenti egyben, melynek eredményei számos új és újszerű eredményekkel szolgálnak, ezeknek gyakorlati jelentősége a regionális, a helyi és a desztinációs turizmusfejlesztésben is megfigyelhető.

5.3.1. A turisztikai magterület-lehatárolás szakmai háttere

Az idegenforgalom mára területfejlesztési tervdokumentumok elengedhetetlen elemei, melyek a regionális gazdaságfejlesztés egyik főbb iparágává nőtte ki magát. Ebből adódóan számos, főként kevésbé fejlett régió jelentős pénzügyi erőforrásokat fordított a turizmus fejlesztésére, kvázi területfejlesztési célokkal (JONES, C. – MUNDAY, M. – ROBERTS, A. 2003; ZHANG, J. 2005/a; ZHANG, J. 2005/b). A turizmus mindemellett komplex társadalmi, gazdasági jelenség, melynek térségi szintű elemzéséhez szintén szükséges az összetett szemléletmód alkalmazása. Ezen felül szükséges a turisztikai tér táji jellegének ismerete, mely a különböző idegenforgalmi termékek erőforrását jelenti (AUBERT, A. 2011).

Turisztikai magterületek alatt idegenforgalmi potenciállal bíró gócpontokat értünk, melyek a térség turizmusának és területfejlesztésének húzóágazata lehet (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2011). A turizmus térségi folyamatainak vizsgálatát a fejlesztési forrásokhoz való hozzájutás is felértékelte. Az európai uniós pénzügyi források gyakran megkövetelték a térségi, desztinációs szemléletet is.

Ezen folyamatok kapcsán megállapítható, hogy felértékelődött a turisztikai régiók földrajzi alapon való lehatárolása, azonban ennek nincs egységes szempontrendszere és módszertana (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2007). A turisztikai térségek kijelölésének számtalan problémája létezik, melyekre alkalmazhatók lennének lehatárolási módszerek, azonban ezek földrajzi téralkotásra nem használhatók és nincs egységes statisztikai adatbázis sem a vizsgálathoz. Tehát nincs a turisztikai magterület-lehatárolásnak elfogadott hazai módszertana és a témában adaptálható külföldi mintapéldák sem állnak rendelkezésre.

2007-ben kerül sor egy átfogó hazai módszertan megalkotására, melyet a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség és a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Turizmus Tanszéke dolgozott ki (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2007). Jelen turisztikai magterület-lehatárolás is ezt a módszertant vette alapul, melynek eredményei több ízben is publikálásra kerültek (GYURKÓ, Á. – BUJDOSÓ, Z. 2017; BUJDOSÓ, Z. – GYURKÓ, Á. – BENKŐ, B. 2019).

5.3.2. A magterületi lehatárolás paraméterei

Egy turisztikai magterület vagy bármely idegenforgalmi térség lehatárolására nincs egy általánosan elfogadott szempontrendszer vagy módszertan (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2007). A felhasznált módszertan alkalmazását az indokolta, hogy a

vizsgált célterület hasonló földrajzi adottságokkal rendelkezik, továbbá a vizsgált paraméterek mérhetősége és a szükséges adatokhoz való hozzáférés hasonlóképp biztosított. Az Észak-Magyarország régió turisztikai magterület-lehatárolása öt paramétervizsgálat mentén került meghatározásra, melyek az alábbiak.

1. Jelenlegi vonzerő
2. Meghatározó turisztikai termékek
3. Forgalmi mutató
4. Turisztikai hálózatok és fejlesztési aktivitás
5. Helyi idegenforgalmi adó

A továbbiakban az imént felsorolt egyes paramétervizsgálatok részletes tartalmi elemei, vizsgálati eredményei olvashatók az Észak-Magyarország régió tekintetében.

5.3.2.1. Jelenlegi vonzerő

A idegenforgalmi meghatározottság tekintetében az egyik legfontosabb tényező az attrakció jelenléte. Az első paramétervizsgálat a vonzerők számbavételét jelentette a célterület 610 településén, melyek akkor kaptak pontot, ha legalább országos szintű vonzerőt tudtak felmutatni (7. táblázat). A települések hatókör-értékelésének részletes módszertana és kategorizálásának menete a 4.3.1-es fejezetben olvasható.

7. táblázat: Turisztikai vonzerők hatókörei

Kapott pont	Kategóriák	Kategória jellemzője
12,5	Országos vonzerő	Országos szinten változatos vendégkör keresi fel, nemzetközi érdeklődése korlátozott, melynek oka lehet az attrakció telítettsége vagy kulturális sajátosságai
15	Határon átvelő vonzerő	Jelentős a külföldi vendégkör, melyet főként az egyedi érdeklődés generál (pl. fesztiválok)
17,5	Nemzetközi vonzerő	Jelentős turisztikai potenciállal rendelkező attrakció, mely tömeges külföldi vendégkört is vonz főként a környező országokból
20	Globális vonzerő	Hazánkban csak néhány ilyen település létezik. Az Észak-Magyarország régióban csupán Eger és a világörökségi helyszínek (Hollókő Ófalu és környezete, Tokaj-hegylajai történelmi borvidék kultúrtáj, az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai)

Forrás: GYURKÓ, Á. – BUJDOSÓ, Z. (2017)

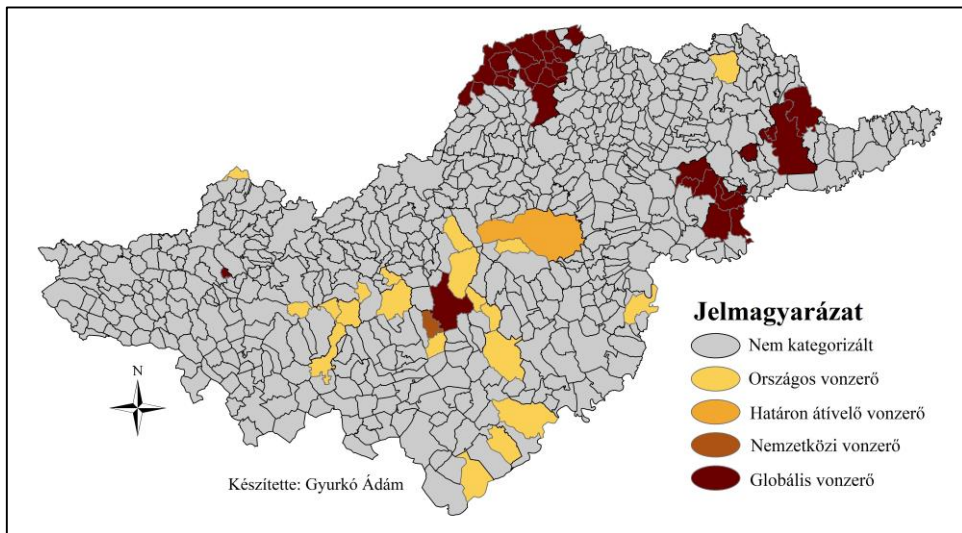
A turisztikai marketing megköveteli, hogy desztinációk esetében az egész térséget/várost eladható termékként kezeljük (MATLOVIČOVÁ, K. – KORMANÍKOVÁ, J. 2014). Egy település márkája egy ígéret, melyet az emberek fejében teremtettek és alakítottak ki három kulcsfogalom mentén: a város identitása, arculata és kommunikációja (MATLOVIČOVÁ, K. – KORMANÍKOVÁ, J. 2014). Az egyes települések imázsépítése világszerte elsősorban a helyi

önkormányzatok feladatköre és felelőssége. Ezen tevékenység révén egy térség regionális, országos vagy akár nemzetközi ismertségre is szert tehet (MATLOVICOVÁ, K. – TIRPAKOVA, E. – MOČAK, P. 2019).

A hely imázsának alapvetően két fajtája létezik, külső és belső arculat. A belső esetében a lakosság identitástudata, az hogy mennyire képes azonosulni a településével az elsődleges fejlesztendő pont. A külső esetében más települések lakosaira, vállalkozóira kell összpontosítani. Fel kell tárni, hogy ezen külső szereplők fejében milyen kép, imázs, arculat él az adott településről (TÓZSA, I. 2014).

Az Észak-Magyarország régió széles körű turisztikai termékkínálattal rendelkezik, kulturális és természeti vonzerők, magas szintű idegenforgalmi szolgáltatók egyaránt megtalálhatók. A turisztikai vonzerők hatóköreit (40. ábra) jelen magterületi lehatárolás négy fő kategóriába való besorolását indokolta. A régió belül az országotól a globális vonzerők kategóriáig minden típusú település megtalálható, mely jól mutatja a térség turisztikailag kiemelt potenciálját.

40. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek turisztikai vonzerőértékelése

Forrás: Saját szerkesztés

A 40. ábra mutatja, hogy az Észak-Magyarország régióban mely települések azok, amelyek pontot kaptak a vonzerőértékelés során. A módszertan globális vonzerőként tekint a világörökségi helyszínekre, azonban ez csak azon településeknél számított bele a pontszerzésben, ahol más mutatókban (vendégéjszakaszám, idegenforgalmi adók) is mérhető az idegenforgalom. Ennek okán Imola, Mezőzombor, Szegi, Szinpetri és Tornanádaska települések méltatlanul kerültek volna magterületi kategóriába, hiszen a világörökségi helyszínen felül nem találhatók ott valós idegenforgalmat generáló objektumok, szolgáltatók.

Okkal merülhet fel, hogy a világörökségi helyszínek valóban globális vonzerő kategóriát képviselnek-e. Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy a világörökségi helyszínekre támaszkodva bővíthető a hazai turisztikai kínálat, továbbá a nemzetközi turistaérkezések tekintetében is fontos értékesítési tényezők, melyek részei nemzetközi adatbázisoknak is (TASNÁDI, J. 2002). Az olvasottak alapján a világörökségi helyszínek az Észak-Magyarország régió esetében fontos alapját képezik a térség globális vonzerejének, továbbá az ismertetett szűrő beiktatásával méltatlanul nem kerültek települések magterületi kategóriába.

Az Észak-Magyarország régióban megkérdőjelezhetetlenül globális vonzerő kategóriát egyedül Eger városa képviseli. A település kiemelt státuszát a kulturális örökségeinek köszönheti elsősorban. Ezt tovább erősíti a térségben található nemzetközi szinten is ismert termál és gyógyfürdő létesítmények (Egerszalók, Demjén, Bogács, Mezőkövesd). Nemzetközi vonzerőkategória a régióban Egerszalók, mely tömeges külföldi vendégkört vonz, elsősorban lengyel turistákat. Határon átvélő vonzerő kategória Miskolc városa, mely külterületei (Lillafüred, Miskolctapolca, Diósgyőr) révén számos hazai és nemzetközi szinten is látogatott attrakcióval rendelkezik. Határon átvélő vonzereje regionális nagyváros jellegéből adódik, jelentős a bevásárlóturisták száma is, akik főként Szlovákiából érkeznek. Országos vonzerőkategóriába 20 település (Bogács, Bükkszék, Bükkszentkereszt, Demjén, Felsőtárkány, Gyöngyös, Ipolytarnóc, Kisköre, Mátradereske, Mátrászentimre, Mezőkövesd, Noszvaj, Parád, Parádsasvár, Poroszló, Sarud, Sirok, Szilvásvárad, Telkibánya, Tiszaújváros) lett besorolva, melyek magas szintű szolgáltatásaik, vagy országos szinten ismert attrakcióik révén kerültek ezen csoportba.

5.3.2.2. Meghatározó turisztikai termékek

A második paramétervizsgálat során a célterületen található minősített szolgáltatók és objektumok számbavételére került sor, melyek az alábbi egységeket jelentették.

- falusi vendégfogadók;
- borutak tagjai;
- lovasturisztikai szolgáltatók és
- hungarikumok, melyek olyan termékekhez, világörökségekhez köthetők, melyek jelentős idegenforgalmat generálnak.

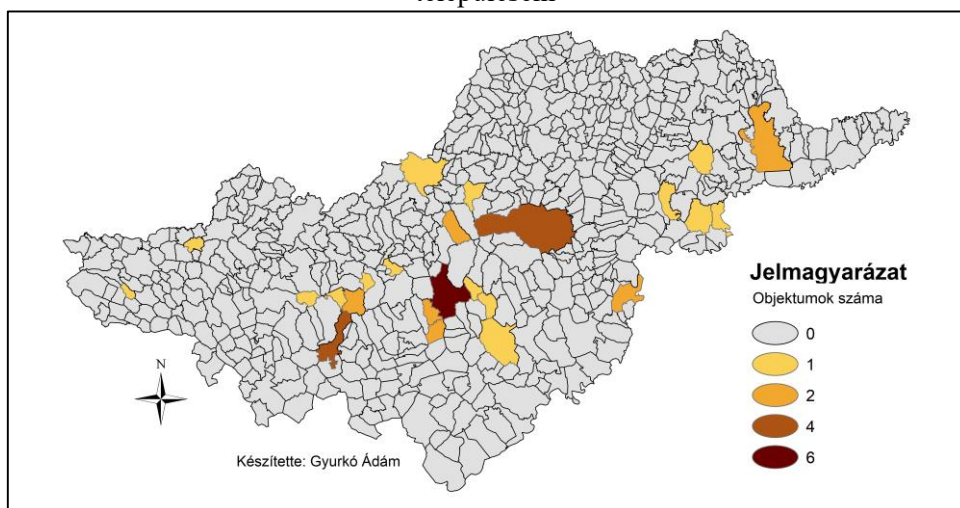
Az idegenforgalmi létesítmények, objektumok is a vizsgálat tárgyát képezték, melyek a települések és térségek számára teszik lehetővé a turisztikai termékek kialakítását, ezek az alábbiak voltak.

- folyók és állóvizek túraútvonalainak csomópontjaiban létrehozott vízitúra megállóhelyek (kikötők, pihenőhelyek);
- védett területeken (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület) létrehozott és működő látogatóközpontok;
- védett természeti értékek bemutatását elősegítő tanösvények;
- termál- és gyógyfürdők;
- hivatásturizmus alapját jelentő objektumokat (MICE kínálat).

Az Észak-Magyarország régió magas egészségturisztikai potenciállal bír, jó minőségű és bizonyítottan jótékony hatású gyógyvizekkel rendelkezik. Speciális egészségturisztikai szolgáltató is található a térségben, a Mátraderecskei Széndioxid Gyógygázfürdő (Mofetta), mely jelentős még kihasználatlan turisztikai potenciállal is bír.

Gyógyturisztikai szempontból ez az objektum a legunikálisabb létesítmény a régióban – sőt országos viszonylatban is –, mely a turisztikai szuprastruktúra minőségi és mennyiségi fejlesztésével akár nemzetközi jelentőségű attrakcióvá is válhat. A gyógykezelés számos betegségre bizonyítottan jótékony hatással van, a gáz fő alkotóeleme a szén-dioxid, mely a bőrön keresztül jut be a szervezetbe, ahol kifejti jótékony hatásait a főként érrendszeri megbetegedésekben szenvedők számára. A gyógykezeléseket kúraszerűen érdemes alkalmazni, melyek hosszabb tartózkodási időt eredményeznek a célterületen, így szállás- és attrakciófejlesztéssel jelentős egészségturisztikai településsé válhat Mátraderecske.

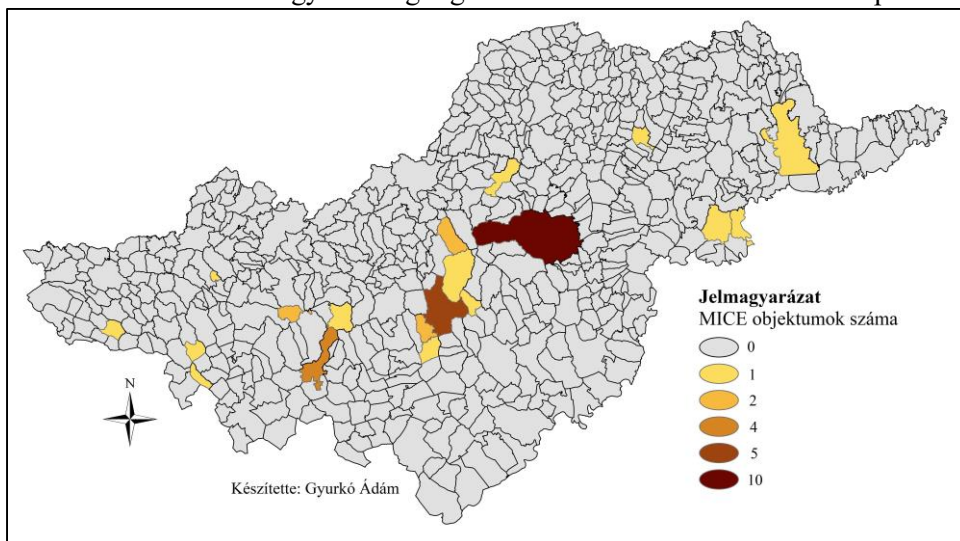
41. ábra: Egészségturisztikai objektumok az Észak-Magyarország régió településein

Forrás: Saját szerkesztés

A régió belül Eger városa rendelkezik a legtöbb egészségturisztikai szolgáltatóval (41. ábra), szám szerint hat darabbal. Ezen egységek főként magasabb minőségű (4 csillagos) szállodák wellness részlegei, a Török Fürdő és a Városi Gyógyfürdő. Jelentősebb számú (4 db) objektummal rendelkeznek még Gyöngyös és Miskolc települések. Előbbi esetben speciális klimatikus viszonyokat kihasználó szanatóriumok is találhatóak, melyek része jelen adatbázisnak is. Két egységgel több település is rendelkezik, például Tiszaújváros, Szilvásvár, Sárospatak, Parád, Egerszalók, Demjén. Egy egészségturisztikai objektum azonosítható Tokaj, Tarcsl, Szerencs, Parádsasvár, Ózd, Noszvaj, Nógrádgyárdony, Mezőkövesd, Mátrászentimre, Mátraderecske, Dédestapolcsány, Bükkszék, Bogács és Bánt településeken.

42. ábra: Az Észak-Magyarország régió hivatásturizmusban érdekelt települései

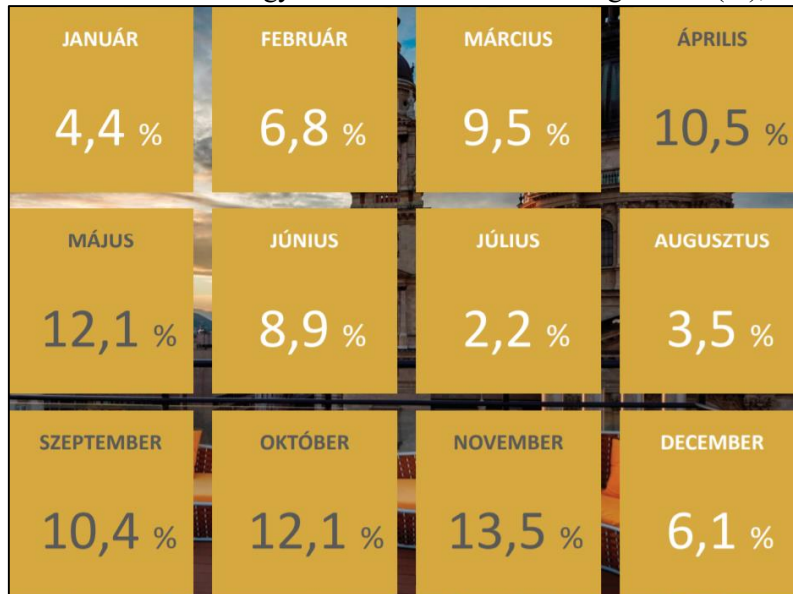
Forrás: Saját szerkesztés

A 42. ábra az úgynevezett „MICE” objektumok számát mutatja meg az Észak-Magyarország régió egyes településein. Az üzleti eseményeknek számító angol szavak kezdőbetűiből tevődik össze a MICE, azaz a Meetings, Incentives, Conferences, and Exhibitions (értekezletek, jutalomutak, konferenciák, kiállítások). Az adatbázisba került szolgáltatók olyan minőségű rendezvényterrel, technikai felszereléssel, szolgáltatási kínálattal és humán erőforrással rendelkeznek, melyek lehetővé teszik nemzetközi szintű konferenciák szervezését, erre alapvetően a szállodák, kongresszusi központok és az egyetemek campusai képesek. Legnagyobb arányban a szállodák dominálnak, hiszen ezen turisztikai termék értékesítése a szezonális különbségeket képes mérsékelni. A régió belül Miskolc városa rendelkezik a legtöbb ilyen egységgel, szám szerint tíz darabbal, a térség egyetlen kongresszusi központja is itt található. Jelentősebb magas színvonalú szolgáltatói tömörülés Eger térségében figyelhető meg, Szilvásvárad, Felsőtárkány, Noszvaj, Eger, Egerszalók és Demjén településeken. A többi objektum a régióban elszórtan helyezkedik el, melyek főként a magasabb színvonalú szállodákat jelentenek.

A hivatásturizmus szezonalitást mérséklő hatása a 43. ábrán figyelhető meg. 2017-ben a konferenciák legnagyobb arányban az őszi hónapokban (október és november) koncentrázódtak, illetve még a tavaszi hónapok – elsősorban a május – részaránya magasodik ki. A hivatásturizmus időbeli megoszlása tehát éppen azt az időszakot célozza meg, amikor a szabadidő turizmus szezonális jellegéből adódóan alacsony értéket vesz fel. A konferenciák helyszíneiről már esett említés, ezek aránybeli megoszlása 2017-ben is a szállodák abszolút többségét hozta 62,9%-os részesedéssel, az egyetemek 11,3 %-ot, a kongresszusi központok 6,4 %-ot tettek ki. Az egyéb helyszínek aránya az utóbbi évekhez képest jelentős növekedést 19,4%-ot értek el, mely kategória alatt a kulturális és művelődési központok,

kutatóintézetek, klinikák, múzeumok, hivatalok és iparkamarák értendők elsődlegesen (MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG 2017).

43. ábra: Nemzetközi és magyar konferenciák időbeli megoszlása (%), 2017-ben

Forrás: (INTERNET 18)

5.3.2.3. Forgalmi mutató

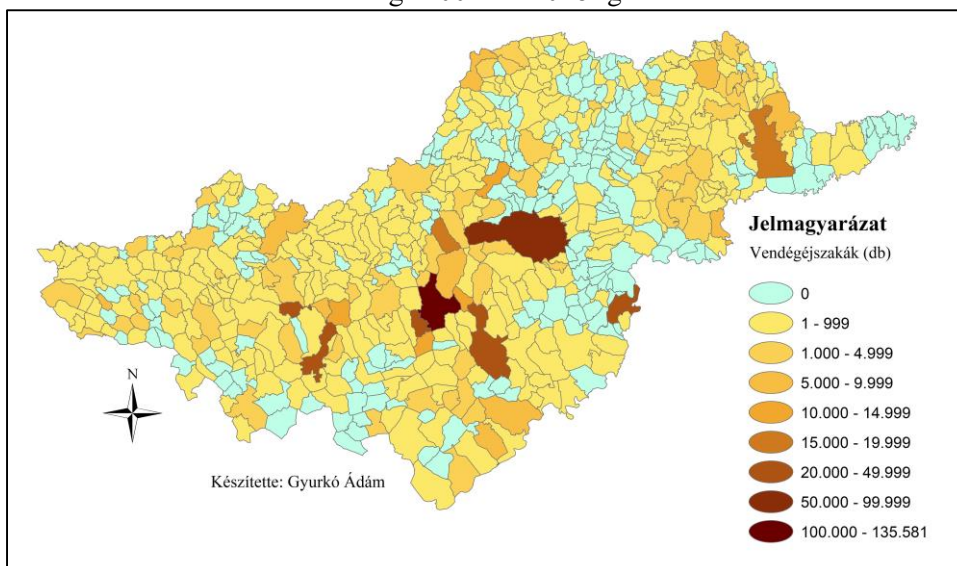
Az idegenforgalmi mutatók esetében a kereskedelmi és magán szálláshelyek kapacitása és vendégforgalma között jelentős mértékű ellentmondás van, amely a turizmus szektorra nagymértékben jellemző szezonálisra vezethető vissza. Szakmai szempontból tehát a vendégéjszakaszám mutatja a tényleges turisztikai forgalmat (AUBERT, A. – SZABÓ, G. 2007), így jelen paramétervizsgálat során a kereskedelmi és magán szálláshelyek vendégéjszakáinak száma együttesen került figyelembevételre települési szinten.

A 44. ábrán látható, hogy az Észak-Magyarország régió településeinek döntő többségén – 410 településen – működik szálláshely szolgáltatás. Az ábra 2004-től, az Európai Unióhoz való csatlakozásunktól 2018-ig mutatja a vendégéjszakák településenkénti átlagát. A legnagyobb mértékű vendégéjszaka az elmúlt bő egy évtizedben Egerben realizálódott, ezt követte Miskolc városa. Előbbi meghaladta a 100 ezer vendégéjszaka éves átlagot, utóbbi pedig túllépte a 92 ezret. Jelentősebb, 20 és 50 ezer vendégéjszaka közötti értéket sorrendben a következő települések tudtak felmutatni: Egerszalók (36.099 db/év), Gyöngyös (33.843 db/év), Mezőkövesd (32.268 db/év), Bogács (31.686 db/év), Mátraszentimre (26.215 db/év) és Tiszaújváros (24.060 db/év). A jelentősebb vendégéjszakát felmutató szálláshely-szolgáltatások főként a célterület központi részére tömörülnek. A vendégforgalom tekintetében régióon belül így jelentős

kihasználatlan potenciál mutatkozik a Tisza-tó, az Aggtelek és a Zempléni-hegység környékén, ahol számos turisztikailag kiemelt értékek található.

A Tisza-tó esetében, ha az egész turisztikai térséget vizsgáljuk, akkor halmozottan igaz, hogy számtalan lehetőség, jelentős kihasználatlan potenciál rejlik még a tó turizmusában (REMENYIK, B. – BUJDOSÓ, Z. – RADICS, ZS. 2012), viszont jelentős hiányosságok is azonosíthatók a turisztikai szolgáltatók minőségében, illetve több településen is csekély számú elsődleges és másodlagos szuprastrukturális elem található.

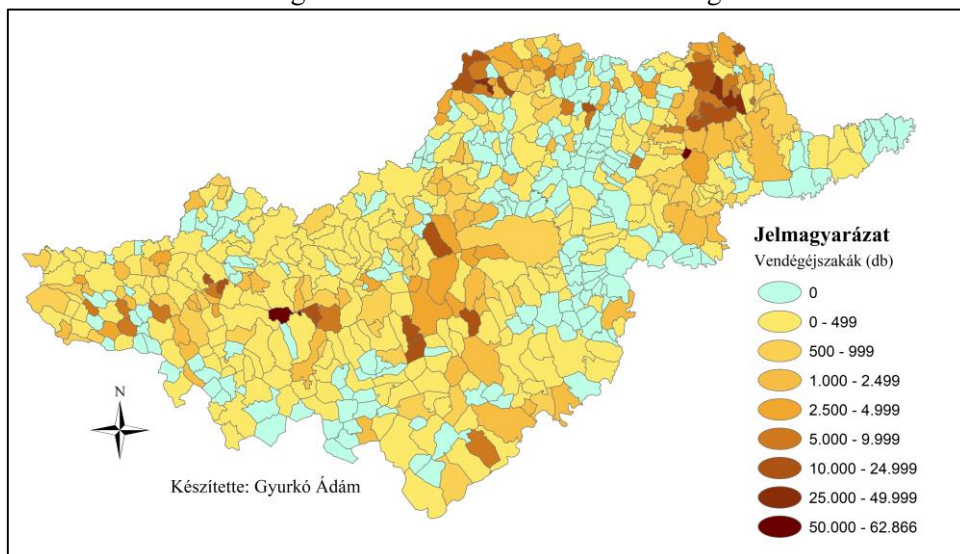
44. ábra: Az Észak-Magyarország régió összes szálláshelyek vendégéjszakáinak átlaga 2004-től 2018-ig

Forrás: Saját szerkesztés

A 45. ábra már a vendégéjszakák átlagát ezer főre vetítve mutatja a régióban, itt főként azon alacsony népességszámmal rendelkező települések magasodnak ki, ahol nagymértékű idegenforgalmi potenciál figyelhető meg. A lista élén Mátraszentimre áll 62.866 fő/vendégéjszaka eredménnyel, a település turisztikai potenciálját annak 4 csillagos szállodája és síparkja jelenti. A lista élén lévő további települések előkelő helyezését főként a sajátos táj természeti szépségeinek és az arra épülő szálláshely-szolgáltatóknak köszönhetik. Ezen települések Sima (57.402 fő/vendégéjszaka), Nagyhuta (41.959 fő/vendégéjszaka), Teresztenye (32.183 fő/vendégéjszaka), Pusztafalu (23.293 fő/vendégéjszaka), Parádsasvár (22.051 fő/vendégéjszaka), Abaújlak (21.541 fő/vendégéjszaka). A sorrendben először a 8. Egerszalók (17.836 fő/vendégéjszaka) és a 9. helyezett Demjén (17.831 fő/vendégéjszaka) az első olyan települések, amelyek turisztikai potenciálját a gyógyturizmus jelenti. Az abszolút számokban jeleskedő települések az ezer főre vetített értékek alapján a középmezőnyben kaptak helyet.

45. ábra: Az Észak-Magyarország régió összes szálláshelyek vendégéjszakáinak átlaga ezer főre vetítve 2004-től 2018-ig

Forrás: Saját szerkesztés

8. táblázat: Az Észak-Magyarország régió legjelentősebb települései idegenforgalmi mutatószám tekintetében

	Település	Elért pontszám
1.	Mátraszentimre	188
2.	Eger	175
2.	Egerszalók	175
2.	Bogács	175
5.	Szilvásvárad	169
6.	Demjén	163
6.	Sima	163
8.	Miskolc	156
8.	Gyöngyös	156
8.	Mezőkövesd	156
8.	Tiszaújváros	156
8.	Parád	156
8.	Parásdsasvár	156
8.	Telkibánya	156
8.	Aggtelek	156
8.	Nagyhuta	156

Forrás: Saját szerkesztés

A 44. és a 45. ábra eredményeinek összevetését követően kirajzolódott, hogy a forgalmi mutatók tekintetében mely települések a leginkább kiemelt idegenforgalmi szereplők, ezt mutatja a 8. táblázat. Az eredmények alapján

megállapítható, hogy Mátraszentimre mind abszlút mind ezer főre vetített értékek alapján a célterület egyik kimagasló vendégforgalmat generáló települése.

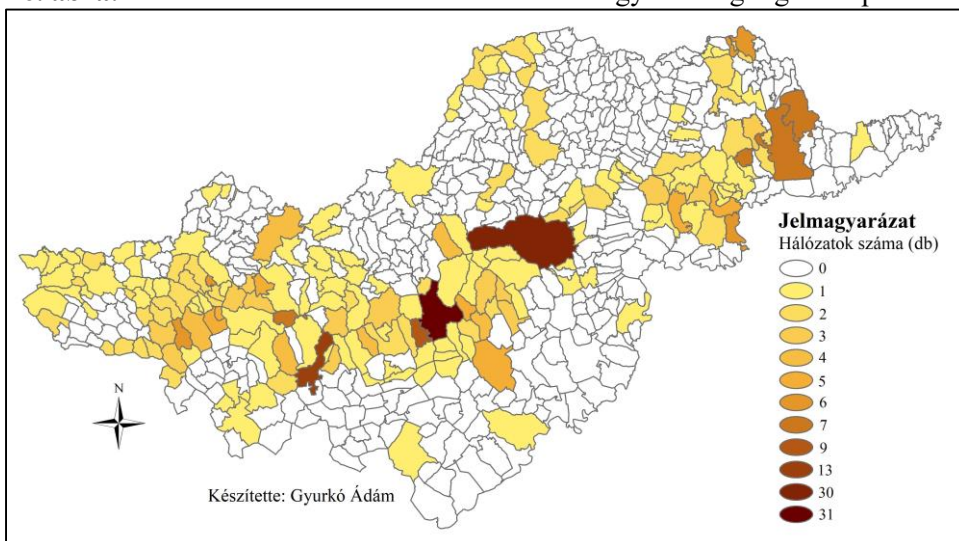
5.3.2.4. Turisztikai hálózatok és fejlesztési aktivitás

A magterületi lehatárolás negyedik paramétervizsgálata során a települések turisztikai hálózatokba való szerveződésének és a turisztikai fejlesztésekre kapott EU-s pénzeszközök számbavételére került sor.

Az alábbi hálózati együttműködések kerültek figyelembevételre, melyek azonosítása 1-1 pontot jelentett a települések számára. A kapott eredmények közül a legtöbb pontot elért település értéke lett a 100%-os bázisérték, melyből arányosítva lettek meghatározva az egyes települések értékei.

- tematikus utak egy-egy termék térbeli szerveződése;
- idegenforgalmi klaszterek;
- egyéb térségi együttműködés, térségi TDM szervezetek, Tourinform irodák.

46. ábra: Turisztikai hálózatok száma az Észak-Magyarország régió településein

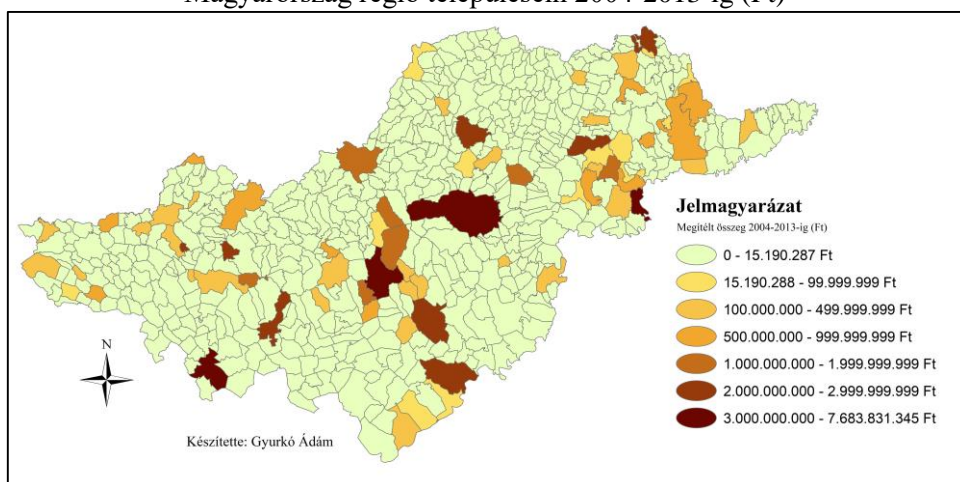
Forrás: Saját szerkesztés

Az Észak-Magyarország régióban turisztikai hálózatok (46. ábra) alapján Eger városa rendelkezik a legtöbb kapcsolattal, szám szerint 31 darabbal, jelentős hálózattal (30 db) rendelkezik még Miskolc és Gyöngyös (13 db) települések. Jelen mutató kapcsán a vizsgálat tárgyát a különböző turisztikai tematikus utak (borút, Mária út, stb.), klaszter tömörülések és TDM szervezetek képezték. Nógrád megye turisztikai hálózatok terén szép eredményt képes felmutatni, mely főként a nagyszámú tematikus utak meglétére vezethető vissza. Heves megye központi része a Mátra és a Bükk vidéke, továbbá a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei tokaji térség rendelkezik még nagyszámú tematikus hálózatokkal.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta a hazai települések számára jelentős összegű támogatási források váltak elérhetővé, melyeknek főbb céljai az attrakció- és a szálláshelyfejlesztés volt. Magyarországon ezen forrásokból a legkiemeltebb célterületként az Észak-Magyarország régióra tekinthetünk, mely az ERFA turisztikai forrásokat legnagyobb részarányát – megközelítőleg 22%-ot – nyerte el. Ennek alapján az idegenforgalmi fejlesztési források is részét képezik a turisztikai magterület-lehatárolás vizsgálatának.

2004-től az Európai Unióhoz való csatlakozásunk révén jelentős források váltak elérhetővé, melyek a turizmusfejlesztés elsődleges eszközévé nőttek ki magukat. Ezen források idegenforgalmi szektorra gyakorolt hatásai már korábbi fejezetek kapcsán vizsgálat tárgyát képezték. Jelen magterületi lehatárolás egyik legfajszínűsőbb paramétere a településeknek juttatott turisztikai fejlesztési források mértéke.

47. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2004-2013-ig (Ft)

Forrás: Saját szerkesztés

A 2004-től 2013-ig allokált források egésze már felhasználásra került, a projektek turizmusra gyakorolt hatásai is mérhetőek ezáltal. Az Észak-Magyarország régió egyébként a turizmusfejlesztés legkiemeltebb színtere volt a 2004-2006 és a 2007-2013-as tervezési időszakokban, ugyanis a legtöbb pénzeszközt ebben a tekintetben az északi országrész megyéi kapták. A turizmust kvázi területfejlesztési eszközként igyekeztek használni az észak-magyarországi gazdaság fejlődésének fellendítésében. Az Eu-s források összessége nem hozott dinamikus fejlődést a regionális különbségek mérséklésében, így inkább helyi, szinten történtek jelentős gazdasági felfutások. A két legnagyobb pénzügyi támogatást kapott település a célterületen – turisztikai értelemben – Miskolc és Eger városai (47. ábra), melyek több mint 7,6 milliárd forintot kaptak egyenként. A harmadik legtöbb forrást kapott település Tokaj 5,5 milliárd forinttal. A források felhasználása legnagyobb arányban attrakciófejlesztésre (80%) történt, ezt követte a szálláshelyfejlesztés (15%), majd pedig a TDM szervezetek fejlesztése (5%).

A forráselosztás talán legérdekesebb települése Hatvan, mely csekély turisztikai potenciálja ellenére a kiemelkedő 4. helyen szerepel régiós viszonylatban, de országos tekintetben is az előkelő 12. helyet foglalja el, 4,7 milliárd forintos támogatással (47. ábra). Hasonló intenzitással Fertőd, Keszthely, Veszprém települései lettek támogatva, melyek területileg és/vagy idegenforgalmilag jóval jelentősebbek. Hatvan sikerének főként politikai hátterei vannak, azonban a település az utóbbi 1-2 évtizedben óriási változáson esett át, melynek pozitív idegenforgalmi vonzatai is megfigyelhetők. Ezek egyértelműen az elnyert támogatásoknak köszönhetőek, így a jövőben jelentősebb turisztikai mutatókkal bíró településsé is válhat.

A további jelentősebb pénzügyi forrást kapott települések – 1 milliárd forintot meghaladó támogatás – csökkenő sorrendben a következők Edelény, Mátraverebély, Gyöngyös, Füzér, Hollókő, Abaújszántó, Mezőkövesd, Poroszló, Mátraszentimre, Ozd, Egerszalók, Felsőtárkány, Szilvásvár, Mád, Szikszó.

Jelen európai uniós fejlesztési időszak, a Széchenyi 2020 turisztikai célú forrásai nem képezték részét a turisztikai magterület-lehatárolásnak. Ennek oka, hogy a vizsgálat készítésekor még nem zárult le az időszak, támogató döntés szülehet még. Továbbá a már nyertes projektek jelentős hányadának megvalósítására sem került még sor a vizsgálat idején, így azok turisztikai teljesítményére gyakorolt hatásairól sem lehetett következtetéseket levonni.

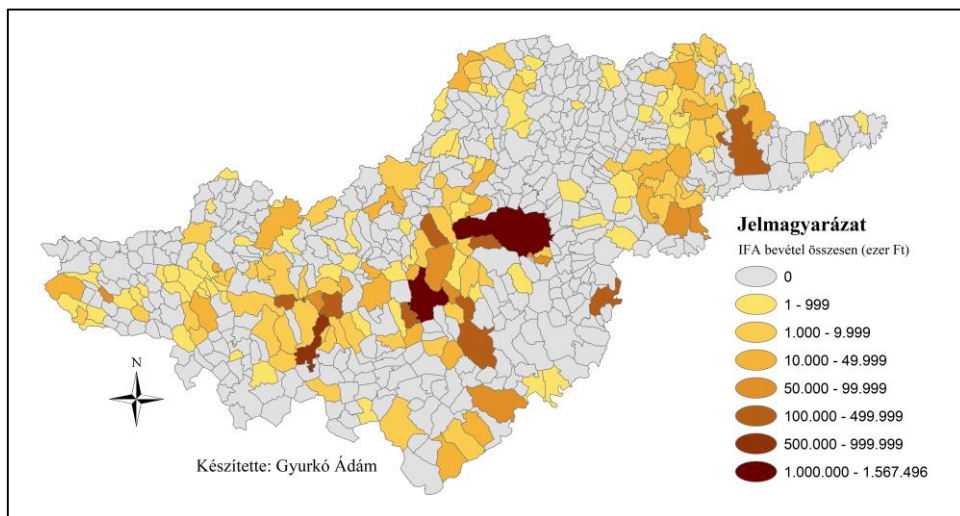
5.3.2.5. Helyi idegenforgalmi adó (IFA)

A települési önkormányzatok által kivethető helyi idegenforgalmi adó egy pontos mérőszám, mely a tényleges idegenforgalmat mutatja. Az idegenforgalmi adó kivetéséről az 1990. évi C. törvény rendelkezik, melynek 30. § (1) kimondja, hogy adókötelezettség terheli azt a magánszemélyt, aki nem állandó lakosként az önkormányzat illetékességi területén legalább egy vendégéjszakát eltölt. Ennek értelmében következtetni lehet arra, hogy működnek-e turisztikai vállalkozások az adott településeken és arra is, hogy milyen határfokkal.

Az adó kivetése a települési önkormányzatok számára opcionálisan választható, viszont a beszedett IFA után jelentősebb állami támogatás is társul, így több szempontból is indokolt annak alkalmazása. Az IFA többek között a turisztikai meghatározottság mérésére is alkalmas, hiszen jól jelzi a településeken realizálódott vendégforgalmat.

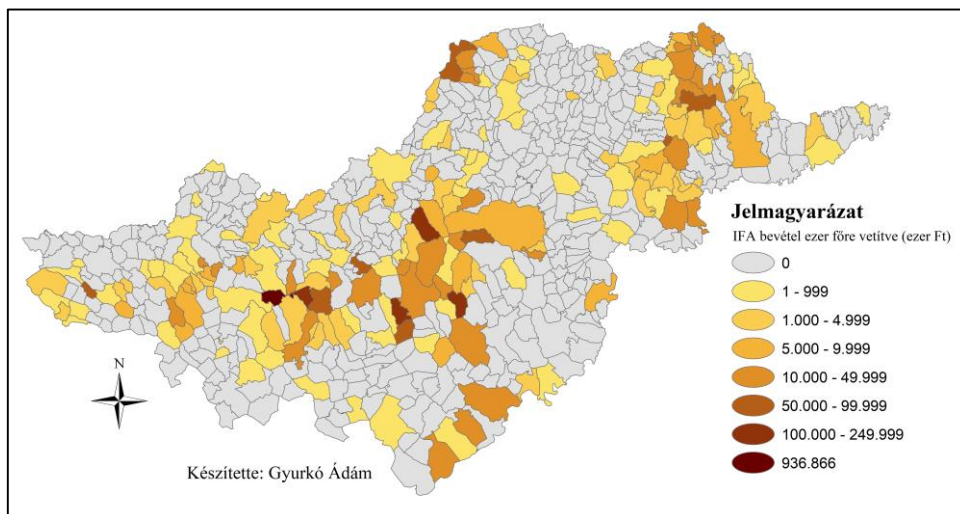
A vizsgált időintervallumban az idegenforgalmi adó mértékének változása jelentős turisztikai aktivitást sejtet. A 48. ábra a régió településeinek IFA bevételeit mutatja meg abszolút számokban, ezek alapján jól kirajzolódnak a térség nagyobb turisztikai potenciáljával rendelkező területei, mint például a Mátra, a Bükk, a Tisza-tó, Aggtelek és környéke, továbbá Tokaj és térsége. Az idegenforgalmi szálláshely szolgáltatók ezen térségekben koncentrálódnak, így itt is keletkezik a legtöbb idegenforgalmi adóbevétele. Összesített adatok alapján Egerben realizálódott a legtöbb illetmény, a „barokk fővárost” követi Miskolc, majd egy jelentősebb értékcsökkenés után Gyöngyös, Mátraszentimre, Egerszalók, Mezőkövesd, Bogács, Szilvásvár, Parád és Sárospatak az első tíz helyezett rangsora.

48. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek idegenforgalmi adóbevétele összesen 2004-2016 között

Forrás: Saját szerkesztés

49. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek idegenforgalmi adóbevétele ezer főre vetítve 2004-2016 között

Forrás: Saját szerkesztés

Szükségszerűnek mutatkozott az adóbevételek ezer főre való vetítésnek vizsgálata is, melyet a 49. ábra összegez. Az adóbevételek mértékének jelentősége nagyban függ az adott település lélekszámától is, hiszen az alacsony lélekszámú települések számára a csekélyebb támogatási összeg nem feltétlenül jelent kisebb potenciált. Ebből adódóan főként a kisebb, ámde jelentős szálláshely szolgáltatókkal bíró települések kerültek az élre jelen paramétervizsgálatban. Az ezer főre vetített értékek abszolút toronymagas győztese Mátraszentimre, mely már az összegzett

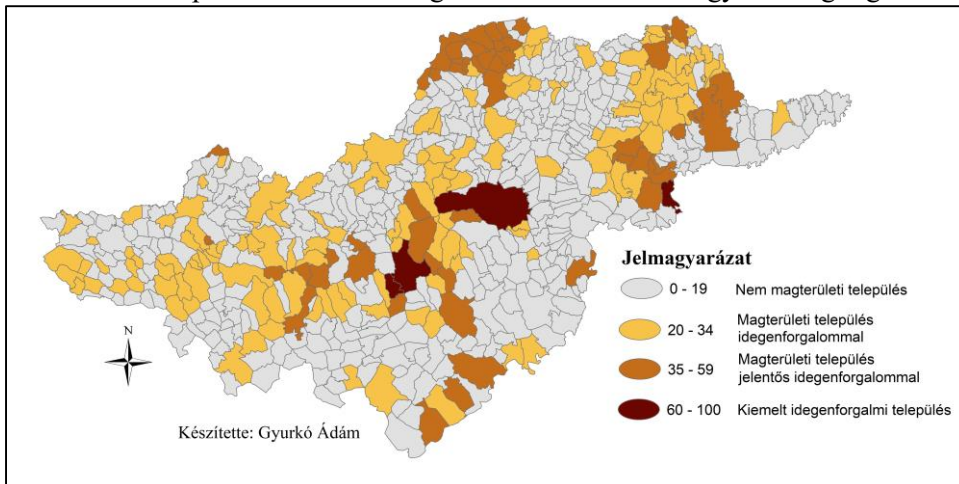
eredményeknél is előkelő helyezést tudott felmutatni, így az IFA bevételek kapcsán a legtöbb pontot kapott településről van szó. A következő érték kategória települései Parádsasvár, Egerszalók, Bogács és Szilvásvárad, ezt követi Bükkszentkereszt, Bánk, Parád, Háromhuta és Demjén, mely az első tíz település sorrendje is egyben. Az abszolút értékek győztese Eger az ezer főre vetített értékelésben csak a 22. helyet tudta felmutatni, Miskolc pedig ugyanebben az értékelésben még hátrébb, csupán az 57. helyre szorult, mivel lakosságszámahoz mérten csekély adóbevételhez jut az idegenforgalomból.

5.3.3. Eredmények

A megterületi lehatárolás alapvető célja az volt, hogy az Észak-Magyarország régió legjelentősebb turisztikai települései és így térségei is azonosításra kerüljenek. A kvantitatív módszerek alapján elvégzett vizsgálat alapját AUBERT, A. – SZABÓ, G. (2007) munkássága jelentette.

A vizsgálatok elvégzését követően kialakult a települések számszerűsített sorrendje, maximum 100 pontos skálán. Szakmai szempontból nem nevezhető meglepő eredmények, hogy Eger városa érte el a legmagasabb pontszámot, szám szerint 90,25 pontot. A régió 610 települése közül 463 ért el pontszerű eredményt, a maradék 147 a vizsgált paraméterek alapján nem kapott pontot.

50. ábra: Települési turisztikai magterületek az Észak-Magyarország régióban

Forrás: Saját szerkesztés

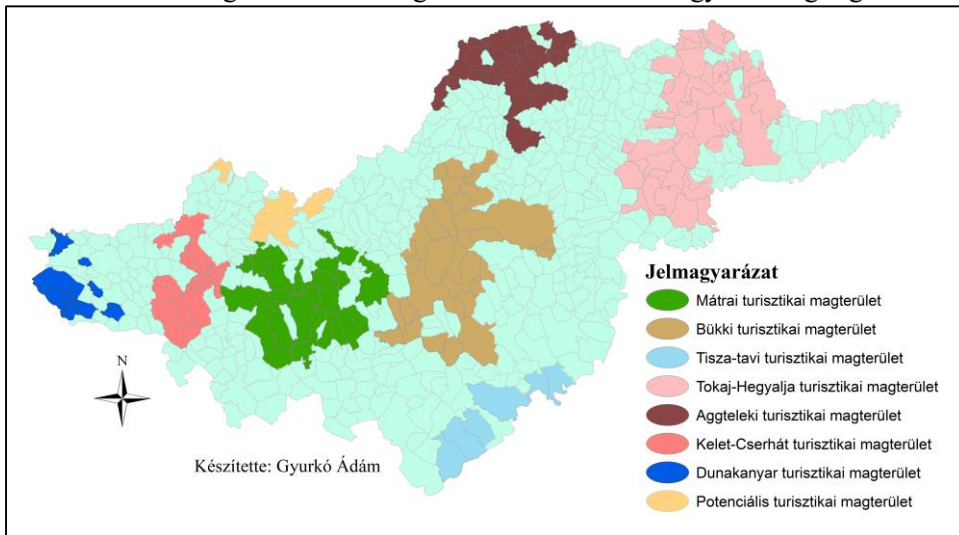
Az 50. ábrán látható az Észak-Magyarország régió turisztikai magterületek lehatárolásának eredménye, melyet az elért pontok alapján négy kategóriába sorolta jelen sorok írója. A csoportosítás alapját a települések által megszerzett pontok átlaga (16,3) jelentette, az ezt kisebb mértékben meghaladó – húsz pontot elért – településeknél már jelentősebb idegenforgalmi meghatározottság (forgalmi mutató, turisztikai szolgáltatók és hálózatok, IFA bevétel érhető tetten), így az első kategóra ezen értékhatárnál került meghatározásra.

A további kategóriák határai jelntősebb értéknövekedésnél és turisztikai meghatározottságnál került kijelölésre. **1. nem magterületi település**, ezen kategóriába sorolt települések nem tudnak olyan szintű turisztikai eredményeket felmutatni, mely tényleges idegenforgalom generálódását jelezne az adott területen. Összesen 412 település tartozik ebbe a kategóriába, melyből 147 egyetlen pontot sem tudott elérni. A következő kategória, melybe összesen 143 település tartozik a **2. magterületi település idegenforgalommal**. Ezen kategória tagjai döntő többségében a mérhető forgalmi mutató révén válhattak magterületté. Az ide tartozó, főként kis települések a falusi turizmus felfutásával a térségi, regionális idegenforgalom idényszerű célállomásai a turisták számára. Ezen felül ebbe a kategóriába tartozik Hatvan, Kazincbarcika, Salgótarján, mely települések valós városi funkciókat is hordoznak, így lehetőségük nyílhat a jövőben térségük jelentős idegenforgalmi településévé válni. A **3. magterületi település jelentős idegenforgalommal**, mely települések mindennapjait, társadalmi és gazdasági mutatóit már jelentősen befolyásolja az idegenforgalom. Az ide tartozó települések – néhány kivétellel – az összes paramétervizsgálatban pontot tudtak elérni. Így általánosságban kijelenthető, hogy a kategória tagjai szálláshellyel, idegenforgalmi szolgáltatásokkal és attrakciókkal ellátott települések. Ennek értelmében a régió turizmusának meghatározó tagjai, melyek akár országos szintű vendégforgalmat is generálnak. A kategória nagyobb városai Gyöngyös, Mezőkövesd, Sárospatak, Sátoraljaújhely és Tiszaújváros. Az ide tartozó jelentősebb idegenforgalmi kistelepülések pedig például Hollókő, Mátraszentimre, Szilvásvárad. Az eredmények összegzését követően jelen sorok írója fenntartott egy külön kategóriát azon települések számára, melyek **4. kiemelt idegenforgalmi település**ként értelmezhetők. Az elért pontszámok alapján ezen települések Eger, Egerszalók, Miskolc és Tokaj. A felsorolt négy település egyértelműen a régió idegenforgalmának legmeghatározóbb tagja, melyek a kialakított turisztikai kínálatuk révén határon átnyúló vendégforgalmat is generálnak.

Az 51. ábra szemlélteti az Észak-Magyarország régió térségi turisztikai magterületek lehatárolásának eredményeit. A települési lehatároláson felül célkitűzés volt olyan egybefüggő területek kijelölése, melyek jelentős idegenforgalmi települések együttesét mutatják. A térségi lehatárolás alapját az jelentette, hogy legalább tíz település idegenforgalmi összefonódása legyen megfigyelhető. Ez a 9. táblázat alapján három térségben nem teljesült, viszont a Dunakanyar és a Tisza-tó esetében feltételezhető – regionális határon átívelve – a bővebb településállomány. A salgótarjáni központú északkelet nógrádi térség ezen indokok alapján került „potenciális” jelzővel illetve, hiszen nemzetközi határon átívelve sem feltételezhető jelenleg a magterületi kategória. Az így kialakult lehatárolás 26 magterületi település levételét indokolta – hiszen ezen települések egyedül állva nem kapcsolódnak turisztikai térséghez –, melyből a legnagyobb pontszámot elért település Tiszaújváros (47,06). A viszonylag kevés különálló idegenforgalmi település alapján is kijelenthető, hogy a régió turizmusa koncentrált, jól körülhatárolható. A kiesett települések számára a jövőben prioritást kell élvezzen a térségi idegenforgalmi együttműködés, annak érdekében, hogy újabb turisztikai magterületek jelenhessenek meg. Jelenleg az Észak-Magyarország régióban 7 idegenforgalmi térség és egy egy potenciális magterület

nevesíthető, melyekből a legnagyobb településszámú és földrajzi kiterjedésű a Tokaj-Hegyalja turisztikai magterület. Jelen lehatárolás csak az Észak-Magyarország régióra tért ki, viszont a Tisza-tavi és a Dunakanyar térség, amely régió átnyúló és az aggteleki, mely határon átívelő turisztikai magterületek, így ezen térségek tényleges kiterjedtsége nagyobb mértékű. Továbbá a Tokaj-Hegyalja turisztikai magterület is regionális és nemzetközi határon is átnyúló terület. Ennek okán egyes térségek határon átívelő turisztikai potenciálját szükséges szűrni mutatkozott vizsgálni, melyek a továbbiakban olvashatók.

51. ábra: Térségi turisztikai magterületek az Észak-Magyarország régióban

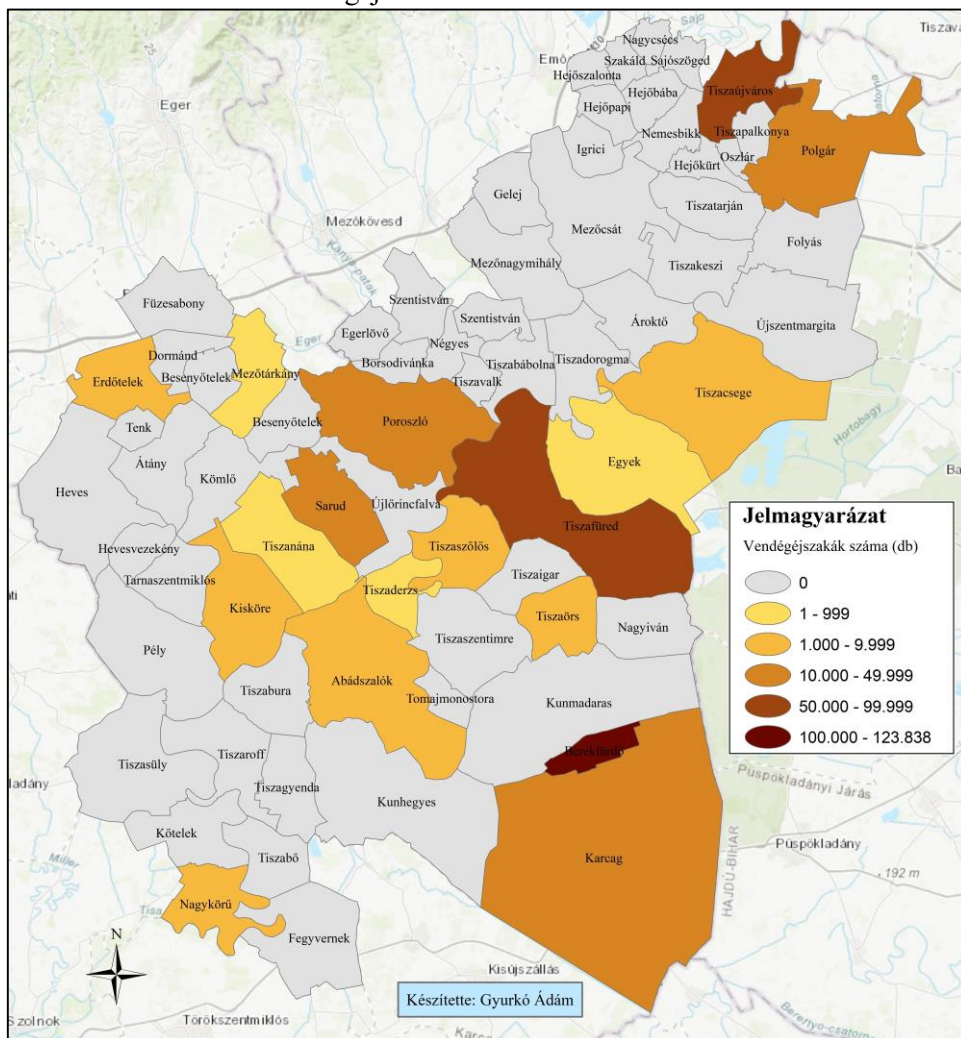

Forrás: Saját szerkesztés

Mérhető, magasabb színvonalú turisztikai szolgáltatók és attrakciók főként csak a partmenti településeken található a Tisza-tó idegenforgalmi régióban. A Tisza-tavi turisztikai magterület kiterjedése tehát főként a partmenti településekre korlátozódik. A kutatási célkitűzésekben nem szerepelt az Észak-Magyarország tervezési, statisztikai régió túl települések/térségek elemzése, azonban a magterületi lehatárolás megköveteli, hogy a régió túlmutató kapcsolatok is rövid elemzésre kerüljenek.

A 52. ábra mutatja a Tisza-tó idegenforgalmi régió településeinek vendégéjszakáinak számát 2018-ban. A turisztikai potenciál mérőszámaként is használt forgalmi mutató – mely a magterületi lehatárolásban is legnagyobb súllyal figyelembevett paraméter – jól jelzi, mely települések érhetnek el magterületi besorolást a területen. Vélhetően a térség legjelentősebb turisztikai potenciállal bíró települése Tiszafüred, mely turisztikai szolgáltatók és attrakciók mellett városi funkciókat is magán hordozó település. A Tisza-tó Jász-Nagykun-Szolnok megye partmenti települései közül Tiszaszőlős, Tiszaderzs és Abádszalók részét képezi az összefüggő turisztikai magterületnek, délen jelentős turisztikai potenciált képvisel még Berekfürdő (gyógyfürdője révén) és Karcag (kulturális örökséget és városi funkciót magán hordozó) települések.

52. ábra: A Tisza-tó idegenforgalmi régió településeinek kereskedelmi vendégéjszakáinak száma 2018-ban

Forrás: Saját szerkesztés

Az 51. ábrán már feltüntetett potenciális turisztikai magterület Nógrád megye északkeleti részén található néhány települést jelenti. Nevezetesen Cered, Ipolytarnóc, Kazár, Mihálygerge és Salgótarján tartozik ide. Ezen települések szállásadóhelyek és/vagy regionális szintű attrakciókkal rendelkeznek. A legjelentősebb turisztikai potenciál Ipolytarnócon található, mely elsősorban az országos szinten ismert és látogatott Ipolytarnóci Ósmaradványok Természetvédelmi Terület miatt jelentős idegenforgalommal bíró település. Azonban egységes turisztikai magterületnek még nem nevezhető, a térképen való jelölés indoka egy határon átívelő turisztikai térség formálódásának lehetősége.

A térség turisztikai értékeinek gazdasági kiaknázásában nagy jelentősége van a Novohrad – Nógrád Geopark Nonprofit Kft. működésének, mely az elmúlt

években jelentős minőségi és mennyiségi fejlődésen esett át (SZEPESI, J. et al. 2018). A szervezet 64 magyar és 27 szlovák települést foglal magában. A szervezet a települések látnivalóit, bemutatóhelyeit, kultúrtörténeti értékeit és programjait összesíti és népszerűsíti.

A magyar településekből több is része a Kelet-Cserhát és a Mátrai turisztikai magterületnek. Nógrád megye északi részén található 5 potenciális magterületi települések mindegyike tagja a geopark településhálózatának. A formálódó turisztikai térség a szlovákiai településekkel együttműködve a jövőben képes lehet regionális szintű idegenforgalmi magterületté fejlődni. A szlovákiai 27 település idegenforgalmi elemzése rámutatott, hogy kimagasló turisztikai potenciál nincs az egyes településeken, lokális, regionális szintű attrakciókkal találkozhatunk, szálláshelykínálat pedig 5 településen figyelhető meg. Panziókkal és magasabb színvonalú szolgáltatókkal Rapp, Füle és Egyházasbást települések rendelkeznek. Mucsény és Kalonda településeken pedig apartmanház szálláshely szolgáltatások találhatók.

Tehát Nógrád megye északi részén formálódó turisztikai magterület az idegenforgalmi mutatók és potenciál alapján jelenleg még nem nevezhető egységes térségnek. A jövőben azonban új attrakciók kialakításával és jelentős szálláshelyfejlesztéssel a térségben Salgótarján központtal megalakulhat egy határon átívelő turisztikai magterület, hiszen főként a magyarországi oldal néhány településén – Cered, Ipolytarnóc, Kazár, Mihálygerge, Salgótarján – már meglévő turisztikai potenciál azonosítható. Ezen térség számára társadalmi jelentőséggel is bírna az idegenforgalmi felfutás, hiszen a rendszerváltozás gazdasági szerkezetváltása jelentős negatív hatással sújtotta Salgótarjánt és környékét.

9. táblázat: A kijelölt turisztikai magterületek idegenforgalmi értékelése

Turisztikai magterület	Települések száma	Összes idegenforgalmi számérték	Egy település idegenforgalmi számérték átlaga
Tokaj-Hegyalja turisztikai magterület	48db (1.)	1504,68 (1.)	31,35 (4.)
Bükki turisztikai magterület	32 db (2.)	1143,99 (2.)	34,67 (3.)
Aggteleki turisztikai magterület	29 db (3.)	1026,69 (3.)	35,40 (1.)
Mátrai turisztikai magterület	23 db (4.)	703,60 (4.)	30,59 (5.)
Kelet-Cserhát turisztikai magterület	19 db (5.)	499,10 (5.)	26,27 (7.)
Dunakanyar turisztikai magterület	9 db (6.)	218,24 (6.)	24,25 (8.)
Tisza-tavi turisztikai magterület	6 db (7.)	182,89 (7.)	34,90 (2.)
Potenciális magterület	5 db (8.)	139,10 (8.)	27,82 (6.)

Forrás: Saját szerkesztés

A 9. táblázaton látható jelen kutatás által lehatárolt turisztikai magterületek térségi idegenforgalmának eredményei, melynek alapján kijelenthető, hogy az Észak-Magyarország régió legjelentősebb turisztikai magterülete Tokaj-Hegyalja térsége. A Bükki turisztikai magterület a második, mely az első három legmeghatározóbb idegenforgalmi települést is magában foglalja. Kihaszíratlan

potenciál több térségben is megfigyelhető, a Dunakanyar, a Mátra és a Bükk vidék területén számos település a turizmus tervszerű fejlesztésével szerves részévé válhat a magterületeknek, ahol új szálláshelyek és attrakciók kialakításával reális esély mutatkozik ezen térségek bővülésére. A Tisza-tó esetében is hasonló kihasználatlan potenciálról beszélhetünk, hiszen a tó számtalan lehetőséget kínál a szabadidő eltöltésére, azonban a térség rossz gazdasági, társadalmi mutatói beárnyékolják ezt az adottságot. A jövőben továbbra is indokolt, hogy a stratégiaalkotás alapját a negatív társadalmi és gazdasági folyamatok orvosolása alkossa, mely az idegenforgalmi mutatók dinamikus bővülésével is járna. Az aggteleki és a Kelet-cserhádi területek egyik legnagyobb fejlődést gátló tényezője, hogy városi funkciókat hordozó településekben szegényes térség, így turisztikai lehetőségeik is jelentősen korlátozottak.

A legjelentősebb idegenforgalmi települések a Bükki térségben találhatók, de az egy településre jutó idegenforgalmi pontérték mégis az Aggteleki turisztikai magterületen (35,40) a legmagasabb. Ennek oka, hogy ezen területen a magterületi kategóriájú települések jelentős százaléka világörökségi helyszín is egyben. A vonzerőértékelésnél ezen kategóriájú települések a maximális pontot kapták, az 5.3.2.1. fejezetben ismertetett indokok alapján. Így viszonylag egy közepesen magas átlagú településtömb jött létre ebben a magterületi térségben. Ezen mutatóban a legalacsonyabb pontátlagot elért térség a Dunakanyar (24,25), viszont ez a turisztikai magterület súlypontja nem a célterületen, hanem Pest, illetve Komárom-Esztergom megye területein található, mely térség nem része jelen vizsgálatnak.

A 9. táblázat alapján következtetni lehet, hogy a kirajzolódott magterületek között a turisztikai meghatározottság egyenlőtlenül oszlik meg. A régiók közötti különbségek meghatározására jelen disszertációban a leíró vizsgálatokon túl regionális elemzési módszer is alkalmazásra került. Jelen esetben a duál mutató egy kiválóan alkalmazható módszertan, mely megmutatja a régiók közötti egyenlőtlenségek mértékét. A kutatás a turisztikai magterületeken realizálódó kereskedelmi (belföldi és külföldi egyaránt) vendégéjszakákat vette alapul. A térségek összes vendégéjszakaszáma átlagolásra került a településszámmal. Az elemzési módszer az így kapott érték alapján a régiókat két csoportra osztotta, az átlag feletti vendégéjszakájú térségek a Mátra és a Bükk, átlag alatti vendégéjszakájú pedig az aggteleki, tiszai-tavi, a tokaji, a potenciális magterület, a Kelet-cserhádi és a Dunakanyar térségek. A két csoport átlagainak hányadosa adta meg a duál mutató értékét.

A nagy vendégéjszaka-sűrűségű régiók átlagosan 6,85-szor nagyobbak az alacsonyabb régióknál. Turisztikai értelemben tehát majdnem hétszeres a különbség a magterületek között, így az idegenforgalmi meghatározottság megoszlása régiós viszonylatban is jelentős eltéréseket mutat, mely az attrakciók és szolgáltatók aránytalan eloszlásával magyarázható. A célterület idegenforgalmi meghatározottsága elsősorban Eger térségében összpontosul, mely a régió leglátogatottabb attrakcióit foglalja magában. A vonzerővel való ellátottság jelentős mennyiségű elsődleges és másodlagos szuprastuktúrával is párosul, melyek régiós viszonylatban kiemelkedő és országos viszonylatban is kiváló minőségű szolgáltatók.

10. táblázat: Az Észak-Magyarország régió turisztikai magterület-lehatárolásban legtöbb pontot elért első húsz település rangsora

	Település neve	Megye	Járás	Turisztikai magterület	Pontszám
1.	Eger	Heves megye	Egri	Bükk	90,25
2.	Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Miskolci	Bükk	79,19
3.	Egerszalók	Heves megye	Egri	Bükk	65,99
4.	Tokaj	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Tokaji	Tokaj-Hegyalja	61,21
5.	Hollókő	Nógrád megye	Szécsényi	Kelet-Cserhát	59,90
6.	Gyöngyös	Heves megye	Gyöngyösi	Mátrai	59,67
7.	Sárospatak	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Sárospataki	Tokaj-Hegyalja	59,55
8.	Mátraszentimre	Heves megye	Gyöngyösi	Mátrai	57,70
9.	Szilvásvárad	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Bélapátfalvai	Bükk	57,07
10.	Mezőkövesd	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Mezőkövesdi	Bükk	55,97
11.	Sátoraljaújhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Sátoraljaújhelyi	Tokaj-Hegyalja	53,14
12.	Aggtelek	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Putnoki	Aggteleki	52,72
13.	Poroszló	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Füzesabonyi	Tisza-tavi	52,59
14.	Bogács	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Mezőkövesdi	Bükk	52,43
15.	Tarcal	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Tokaji	Tokaj-Hegyalja	51,30
16.	Mád	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Szerencsi	Tokaj-Hegyalja	51,17
17.	Demjén	Heves megye	Egri	Bükk	50,83
18.	Teresztenye	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Edelényi	Aggteleki	50,34
19.	Bodrogkeresztúr	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Tokaji	Tokaj-Hegyalja	49,95
20.	Felsőtárkány	Heves megye	Egri	Bükk	49,29

Forrás: Saját szerkesztés

A 10. táblázaton látható a magterületi lehatárolás húsz legtöbb pontot elért településeinek rangsora. Első helyen Eger városa áll, mely a régió abszolút kimagasló idegenforgalmi települése, ugyanis szinte az összes vizsgálatban az első helyen végzett. A célterület turisztikai értelemben a második legmeghatározóbb települése Miskolc, ahol főként a külterületeken található meghatározó idegenforgalmi szolgáltatók és attrakciók. A városnak ilyen területe például Miskolctapolca, Diósgyőr és Lilafüred. A dobogó harmadik fokára Egerszalók települése került fel, mely nemzetközi szinten is ismert egészségturisztikai szolgáltatói révén kerülhetett kiemelt kategóriába. Hasonlóan tematikus turisztikai termékkel bíró település az első tízes listában Mátraszentimre (8.), mely téli

sportcentruma révén országosan is ismert idegenforgalmi település. A régió legjelentősebb települései továbbá Tokaj (4.), Hollókő (5.), Gyöngyös (6.), Sárospatak (7.), Szilvásvárad (9.), Mezőkövesd (10.). A rangsor további helyezetei közt találhatóak kulturális (Sátoraljaújhely, Tarcál, Mád, Bodrogkeresztúr), természeti (Aggtelek, Felsőtárkány), falusi (Teresztenye), vízparti (Poroszló) és egészségturisztikai (Bogács, Demjén) termékeket felmutató települések. Országos szinten ismert és látogatott attrakciókkal, szolgáltatókkal elsősorban az első tíz település rendelkezik, a sorrendben a többi helység elsősorban regionális és/vagy helyi szintű meghatározottság figyelhető meg turisztikai szempontból.

5.4. Versenyképességi számítások

A továbbiakban egy általános gazdasági és egy turisztikai célú versenyképességi vizsgálat eredményei és azok szakmai hátterei kerülnek bemutatásra. A vizsgálatok megtételét a célterület turisztikai térszerkezetének széleskörű elemzése indokolta.

5.4.1. Gazdasági versenyképesség

A turisztikai térszerkezet széleskörű bemutatása érdekében indokolt volt versenyképességi vizsgálatok lefolytatása. A gazdasági versenyképesség regionális vizsgálatát az indokolta, hogy az megállapítsa *van-e kapcsolat a turizmus és az általános gazdasági fejlettség között*. Sok hátrányos helyzetű térség, település tekint az idegenforgalomra, mint lehetséges kimotozódási pontra, így ezen indokok alapján szükségszerűnek mutatkozott meghatározni, hogy *a szektor csak stabil gazdasági, társadalmi mutatókkal rendelkező helyeken tud-e megjelenni vagy hátrányos helyzetben is lehet számolni sikeres turizmussal*.

5.4.1.1. A gazdasági versenyképesség szakmai háttere

Az idegenforgalmi statisztikák az elmúlt évtizedekben jelentős bővülést mutatnak Magyarországon, így célszerű megállapítani, hogy milyen kapcsolat mutatható ki az egyes térségek gazdasági versenyképessége és az idegenforgalmi potenciáljuk között. A célterület idegenforgalmi potenciálját bemutató „turisztikai magterület-lehatárolás” kutatási eredményei az előző 5.3-as fejezetben már bemutatásra kerültek, mely egy általános versenyképességi vizsgálattal összevetve részletezi a turisztikai és a gazdasági potenciál közötti összefüggéseket a célterületen. A lokális térségek versenyképességére vonatkozó elemzésekre a nemzetközi szakirodalomban sokféle versenyképességi elemzés született. Ezek kifinomult módszertannal és indikátorkészlettel dolgoznak, egy részük adaptálható a lokális térségekre elvégzett hazai versenyképességi vizsgálatokhoz is, másik részüknél bizonyos indikátorok nem állnak rendelkezésre.

Az Egyesült Királyságban megjelenő State of the Cities Report (SOCR) versenyképességi vizsgálat 14 indikátort tartalmaz, mely 7 tényezőcsoportba – népesség, termelékenység, foglalkoztatottság, humán tőke, munkanélküliség, elérhetőség, innováció – sorolható be. (PARKINSON, M. et al. 2004)

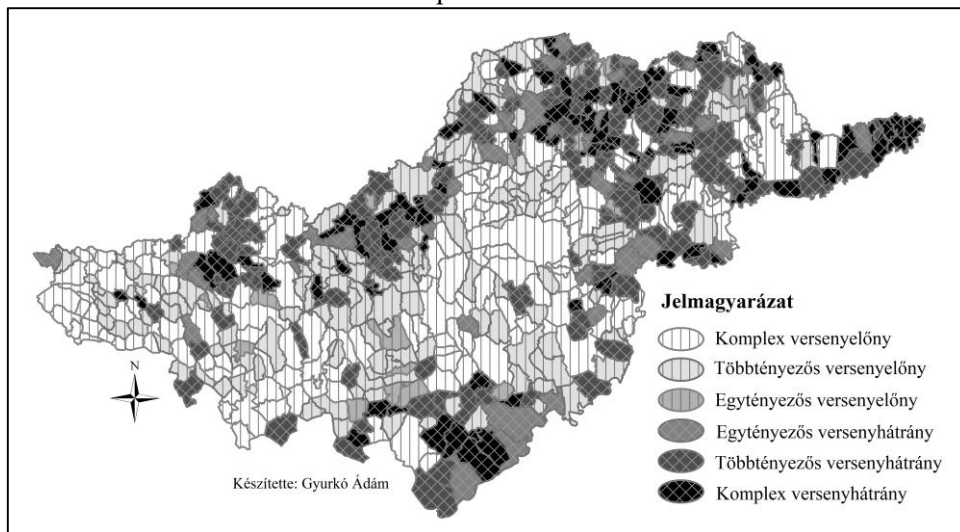
A regionális versenyképesség és a lokális gazdaságfejlesztés között erős kapcsolat figyelhető meg (WONG, C. 2002). A helyi gazdaságfejlesztés alapvető célja a térségben élők jólétének növelése, melyben eszközként definiálható a versenyképesség javítása (LUKOVICS, M. 2017). Az Észak-Magyarország régió versenyképességi mutatói tehát a helyi gazdaságfejlesztés mentén képesek javulni. A helyi gazdaságfejlesztés eredményességének mérésére 11 faktort – elhelyezkedés, fizikai mutatók, infrastruktúra, humán erőforrás, pénzügyek és tőke, tudás és technológia, ipari szerkezet, vállalkozási szerkezet, közösségi identitás, életminőség – leíró 29 indikátort tartalmazó nemzetközileg elismert kutatási módszertant dolgozott ki WONG, C. (2002).

5.4.1.2. A gazdasági versenyképesség számítás eredményei a célterületen

A kutatás célja volt az Észak-Magyarország régióra vonatkoztatott idegenforgalmi magterületi lehatárolás összevetése a területi versenyképesség vizsgálatával. A vizsgálat aktualitását az adja, hogy profitorientált ágazat révén a turizmus felfutása nyilvánvalóan gazdaságélénkítő hatással is bír az egyes térségekben. Ezen felvetés alapján fontos lehet meghatározni, hogy milyen kapcsolat mutatható ki az egyes térségek gazdasági versenyképessége és az idegenforgalmi potenciáljuk között. Továbbá az eredmények mentén következtetni lehet, hogy hátrányos helyzetű települések számíthatnak-e sikeres turizmusra, mely mint lehetséges kimozdulási pont gyakran szerepel az egyes fejlesztési tervdokumentumokban, helyi szinten is.

A 5.3-as fejezetben már ismertetett turisztikai magterület-lehatárolás eredményei kijelölték a régió jelentősebb idegenforgalommal bíró településeit, összesen 198 település került magterületi kategóriába. Ezen települések területi versenyképességek meghatározása mutatja meg, hogy milyen fokú gazdasági potenciál mellett lehet sikeres turizmusra számítani. Így a terület- és településfejlesztés számára fontos eredménnyel szolgálhat a gazdasági versenyképesség és a turisztikai potenciál közötti kapcsolat meghatározása.

53. ábra: Az Észak-Magyarország régió területi versenyképességének kategóriái településenként

Forrás: Saját szerkesztés

Az 53. ábra az Észak-Magyarország régió területi versenyképességének kategóriáit mutatja településenként. Az ábrázolás hat fő különálló csoportot különböztet meg, melyek alapvetően kétosztatúak, versenyelőnnyel és versenyhátránnyal bíró települések. A versenyelőnnyel bíró települések főként a régió központi részén helyezkednek el Hatvan, Gyöngyös, Eger, Miskolc és vonzáskörzetei, továbbá Nógrád megye déli, dél-nyugati részén. Ezen települések

és közvetlen térségük jelentik a régió gazdasági magterületét, ahol a legtöbb és legjelentősebb ipari létesítmények találhatók.

Versenyhátrányos települések Nógrád megyében az északi részén található, Salgótarján környékén, mely az 1990-es évek gazdasági rendszerváltozása következtében került perifériára.

Heves megyében a legrosszabb gazdasági mutatókkal bíró területek északon és délen található, a megye sajátossága, hogy a GDP 90%-a a Hatvan-Gyöngyös-Eger gazdasági tengely mentén termelődik meg és csupán 10% jut az északi és a déli részre, mely utóbbi magában foglalja a térség egyik legjelentősebb turisztikai attrakcióját, a Tisza-tavat is. A partmenti települések rossz társadalmi-gazdasági mutatóik ellenére is jelentős idegenforgalmi meghatározottsággal bírnak, mely jól jelzi, hogy sikeres turizmus hátrányos helyzetben is képes kibontakozni. Szükségszerű megjegyezni, hogy ehhez viszonylag magasabb potenciállal rendelkező turisztikai termékek, attrakciók vagy erőforrások szükségesek, mely csekély számú hátrányos helyzetű térségnél azonosítható a célterületen.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye területi versenyképességi szempontból a leghátrányosabb helyzetű térsége a célterületnek. A megye településeinek a rossz gazdasági, társadalmi helyzetből való kikerülésének legnagyobb gátló tényezője a több járásra is kiterjedő összefüggő versenyhátrányos településhálózat jelenléte. Az említett tömböt a Cigándi, Edelényi, Encsi, Gönci, Sárospataki, Szerencsi és Szikszói járások települései alkotják.

11. táblázat: Turisztikai potenciál és a területi versenyképesség kapcsolata

	Település	Versenyképességi eredmény	Magterületi eredmény
1.	Eger	Komplex versenyelőny	90,25
2.	Miskolc	Komplex versenyelőny	79,19
3.	Egerszalók	Komplex versenyelőny	65,99
4.	Tokaj	Komplex versenyelőny	61,21
5.	Hollókő	Többtényezős versenyhátrány	59,90
6.	Gyöngyös	Komplex versenyelőny	59,67
7.	Sárospatak	Komplex versenyelőny	59,55
8.	Mátraszentimre	Többtényezős versenyelőny	57,70
9.	Szilvásvár	Komplex versenyelőny	57,07
10.	Mezőkövesd	Komplex versenyelőny	55,97
11.	Sátoraljaújhely	Komplex versenyelőny	53,14
12.	Aggtelek	Többtényezős versenyelőny	52,72
13.	Poroszló	Egytényezős versenyhátrány	52,59
14.	Bogács	Többtényezős versenyelőny	52,43
15.	Tarcal	Többtényezős versenyelőny	51,30
16.	Mád	Komplex versenyelőny	51,17
17.	Demjén	Többtényezős versenyelőny	50,83
18.	Teresztenye	Többtényezős versenyelőny	50,34
19.	Bodrogkeresztúr	Komplex versenyelőny	49,95
20.	Felsőtárkány	Komplex versenyelőny	49,29

Forrás: Saját szerkesztés

A versenyképesség (53. ábra) és a turisztikai magterület (5.3. fejezet és 50. ábra) összevetése után megállapítható, hogy a régió legmeghatározóbb idegenforgalmi települései többnyire versenyelőnyvel bíró települések (11. táblázat), csupán Hollókő és Poroszló versenyhátrányos kategória. Ezen két település jól jelzi, hogy a gazdasági versenyképesség hiánya nem jelent feltétlenül turisztikai versenyhátrányt is egyben, a sorban először többszörös versenyhátránnyal bíró település egyébként Sarud (33. hely). Ezen gyenge társadalmi, gazdasági mutatókkal rendelkező település idegenforgalmi potenciálja a versenyelőnyös Bükkszék, Parásdsvár, Bodrogkisfalud településekkel hasonlatos. Sarud kedvezőtlen fejlettségi mutatói megkérdőjelezhetetlenek, azonban országos szinten is generál látogatottságot, vendégforgalmat a település turisztikai attrakciói, szolgáltatói.

A vizsgálatból egyértelműen kirajzolódik, hogy a pozitív versenyképesség sem garancia a sikeres idegenforgalomra, ugyanis 19 komplex versenyelőnyvel rendelkező és 36 egy- vagy többszörös versenyelőnyös település egyetlen pontot sem ért el a turisztikai magterület-lehatárolásban. Azt azonban ki kell hangsúlyozni, hogy a térség gazdasági életét is jelentősen meghatározó turizmus elsősorban a versenyelőnyös, urbánus terekben tud hatékonyan kialakulni, hiszen a szektor megköveteli a másodlagos szuprastruktúra jelenlétét, mely ezen területeken tud magas minőségben koncentrálni. Így a sikeres turizmus záloga a turisztikai potenciál – attrakciók és szolgáltatók – és a gazdasági versenyképesség együttes megléte és harmóniája.

A területi versenyképesség és a turisztikai meghatározottság között kapcsolat nem figyelhető meg, ugyanis szignifikáns különbség áll fent az adatok között ($p < 0,05$). A két vizsgált paraméter korreláltsága a nullához közelít (0,29), amely alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a területi versenyképesség és a turisztikai magterületek eredményei között igen gyenge kapcsolat figyelhető meg. Egy település gazdasági potenciálja nem feltétlenül jelent turisztikailag is vonzó környezetet, ugyanis az idegenforgalmi attrakciók és szolgáltatók megléte túlmutat a versenyképességi meghatározottságon.

A magas versenyképességi besorolás önmagában még kevés a sikeres turizmus meglétéhez, ugyanis 43 komplex versenyelőnyös település nem tudott magterületi kategóriába kerülni. Ugyanakkor versenyhátrányban 10 település (Hercegkút, Tornaszentandrás, Martonyi, Szendrő, Tornakápolna, Bódvarákó, Hidvégradó, Komjáti, Tirzs, Bódvaszilás) jelentősebb turisztikai pontszámot tudott felmutatni, melyek „turisztikai magterületi települések jelentős idegenforgalommal” besorolást értek el. Ezen települések egy kivétellel (Hercegkút) az Aggteleki turisztikai magterületen találhatóak. A települések főként világörökségi besorolásuk miatt tudtak magasabb pontszámot elérni (lásd 5.3.4.1-es fejezet), így ennek alapján versenyhátrányban jelentősebb turisztikai potenciál felmutatása nem egyszerű feladat, jelentős turisztikai vonzerőnek és erőforrásnak kell rendelkezésre állnia.

Magterületi kategóriát további 45 versenyhátrányos település tudott felmutatni, ahol sikeres turizmusfejlesztéssel a szektort kimozdulási pontként azonosítható, így ezen helységeken szükséges a stratégialkotás folyamatában nagy hangsúlyt fektetni az idegenforgalmi ágazatra.

5.4.2. Turisztikai versenyképesség

A gazdasági versenyképesség megállapítása után indokolt volt egy turisztikai célú kutatás megtétele is, mely képes legitimálni vagy rációlni a magterületi lehatárolás eredményeire, ennek értelmében *a vizsgálat eredményei összefüggéseket keresett a magterületi lehatárolással.* A turisztikai versenyképesség a települési döntéshozók és a desztinációk számára is fontos eredményekkel szolgálhat, ugyanis *megmutatja, hogy milyen mértékű források és minőségű fejlesztések bevonása szükséges a vendégforgalom dinamikus bővítése érdekében.*

5.4.2.1. A turisztikai versenyképesség szakmai háttere

A turisztikai versenyképesség megállapítása többféle módon lehetséges, eltérő módszertanok mentén. Az egyik legismertebb és legtöbbet alkalmazott OECD által 2013-ban publikált nemzetközi módszertan (DUPEYRAS, A. – MACCALLUM, N. 2013). A turisztikai versenyképesség az OECD értelmezésében a következőképpen értelmezhető, „a desztináció azon képessége, hogy optimalizálja vonzerejét a lakosság és a nem ott lakók körében egyaránt; minőségi, innovatív és vonzó (például jó ár-érték arányú) turisztikai szolgáltatásokkal várja a fogyasztókat; és hogy részesedést szerezzen a belföldi és a nemzetközi piacokon; mindezt úgy, hogy a turizmust támogató forrásokat hatékonyan és fenntarthatóan használja.” (INTERNET 19)

Az OECD által bemutatott indikátorok négy nagy csoportba oszthatók. Ezek a turizmus teljesítményét és hatásait reprezentáló adatok, a célállomás vonzereje, politikák és gazdasági lehetőségek, továbbá a desztináció képessége a minőségi és versenyképes turizmusra. A mérőszámokra összesen 20 indikátort határozott meg az OECD, melyek 11 kulcsindikátort, 5 kiegészítő és 4 a jövőben fejlődést mutató indikátorra bonthatók, melyek az alábbiak.

1. A turizmushoz közvetlenül kapcsolódó GDP
2. A beutazó turizmusból származó bevételek egy látogatóra számítva, küldőpiaconként
3. A szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma
4. A turisztikai szolgáltatások exportja
5. A turisztikai szolgáltatások termelékenysége
6. Vásárlóerő-paritás és a turisztikai szolgáltatások árai
7. Vízumkérelmek
8. Természeti erőforrások és biodiverzitás
9. Kulturális és kreatív erőforrások
10. Látogatói elégedettség
11. Nemzeti turizmusfejlesztési akcióterv

Az OECD által javasolt versenyképességi vizsgálat egyes indikátorainak mérhetősége megkérdőjelezhető, továbbá az egyes térségekre való adaptálása és így az összehasonlítása szintén nehézségekbe ütközhet. Jelen disszertáció

versenyképességi számítása nagyban eltér az OECD által javasolt vizsgálatról, mely az indikátorok eltérésében is megmutatkozik. A módszertan adatbázisát a szállásdíjbevételek, az állandó népesség, a vendégéjszakák és a szállásadóhelyek kapacitásai adták.

Az OECD versenyképességi mutatóján felül számos nemzetközi gyakorlatra van még példa, melyek közül a teljesség igénye nélkül néhány ismertebb mutató kerül még ismertetésre.

Az első a World Economic Forum (WEF) által kidolgozott módszertan a Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI). A szervezet 2007 óta évente publikálja az eredményeket a Travel and Tourism Competitiveness Report elnevezésű kiadványukban (BLANKE, J. – CHIESA, T. 2009; PAPP, ZS. 2012). A módszertan alapja, hogy a vállalkozások versenyképességén keresztül igyekszik mérni a célterület versenyképességét. A vizsgált paraméterek 14 pillért és 3 alindexet (szabályozási keret, üzleti környezet és infrastruktúra és emberi, természeti és kulturális erőforrások) tartalmaznak. A módszer eredményei és használhatósága több szempontból is megkérdőjelezhető, például nem ismert a mögötte húzódó elméleti háttér és a kiválasztott mérőszámok megfelelősége is kérdéses lehet bizonyos esetekben. Ezen felül az egyes országos sajátos gazdasági, ágazati struktúráját sem veszi figyelembe a módszer.

A világhírű IMD svájci üzleti iskola Versenyképesség Központja (IMD World Competitiveness Center) 1989 óta teszi közzé évkönyv formájában versenyképességi rangsorát (World Competitiveness Yearbook, WCY). Ebben összesen 258 indikátorra építenek és 63 ország relatív rangsorát adják. A statisztikai adatok (pl.: foglalkoztatás, kereskedelmi adatok) kétszeres súllyal szerepelnek a vizsgálatban a “puhább” adatokhoz képest, amelyeket vállalatvezetői véleményfelmérésből nyernek olyan fontosabb ügyekről, mint a korrupció, a környezetvédelmi problémák, vagy az életminőség megítélése (VARGA, J. 2014).

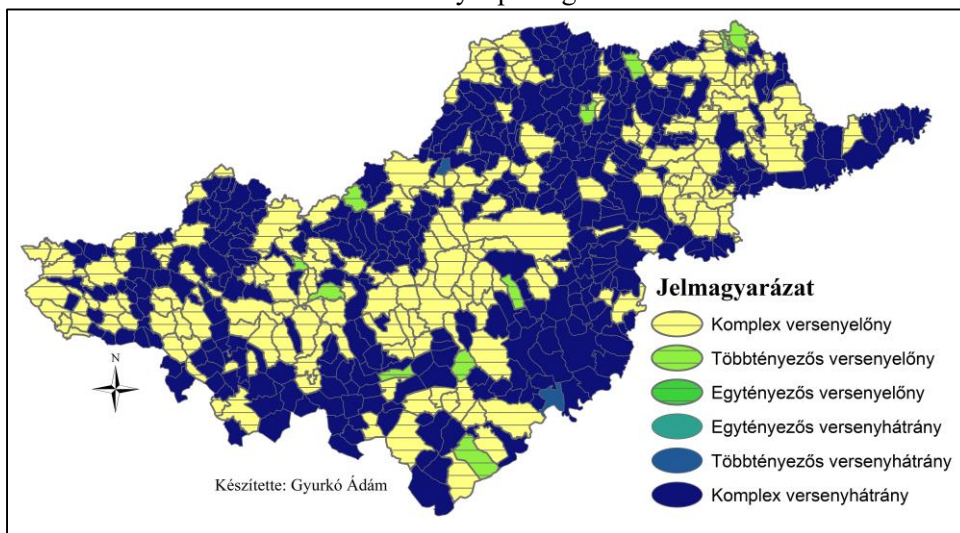
A turizmus nem jellemezhető hagyományos ágazatként, a turisztikai szolgáltatások és termékek ugyanis heterogének. A turizmus makrogazdasági összefüggéseit a szálláshely szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágazat teljesítményén keresztül vizsgálták leggyakrabban (TÓTH, G. – DÁVID, L. 2011). A Turizmus Szatellit Számlák rendszere egy olyan eszköz, mely összefoglalja a turizmushoz kapcsolódó gazdasági területeket, megteremti a turizmust bemutató statisztikák összhangját és a gazdasági hatásának vizsgálatához szükséges információs alapot (TÓTH, G. – DÁVID, L. 2011), ilyen típusú regionális turisztikai becsléseket világszinten számos országban végeztek már (JONES, C. – MUNDAY, M. – ROBERTS, A. 2003; ZHANG, J. 2005/a; ZHANG, J. 2005/b; KONTTINEN, J. P. 2006).

5.4.2.2. A turisztikai versenyképesség számítás eredményei a célterületen

Kutatási cél volt a gazdasági versenyképesség felmérése után egy turisztikai irányultságú versenyképesség felmérése is a célterületen. Az 5.4.1-es fejezet alapján a társadalmi-gazdasági mutatók gyengesége nem feltétlenül jelenti, hogy

egy településen, térségben nem lehet sikeres turizmussal számolni, ezt erősíti meg az eredményként kapott gyenge korreláció az általános versenyképesség és a turisztikai potenciál között. A területfejlesztés, tudatos turizmusfejlesztés számára viszont fontos lehet egy olyan versenyképességi mutató, mely mérhető összefüggést mutat a turisztikai potenciállal. Így a turizmus területfejlesztésre gyakorolt lehetséges hatásait megfelelő súllyal képesek kezelni az egyes tervdokumentumok. Továbbá regionális stratégiák turizmusfejlesztési fejezeteinek kidolgozásában kiváló alapot nyújthat a gazdasági-turisztikai versenyképesség és turisztikai teljesítmény jelenlegi állapotának ismerete. Ezen felül települési szinten is kiemelt jelentőségűek lehetnek az eredmények a helyi döntéshozók számára, ugyanis a versenytárselmzésben és a turisztikai szektor fejlesztése kapcsán jelentéstartalommal bír a versenyképességi meghatározottság. A felülről irányított forrásallokáció számára is meghatározó tartalommal bírnak az eredmények, ugyanis a versenyképesség szintje megmutatja milyen mennyiségű pénzeszköz és milyen minőségű fejlesztés szükséges egy adott térségben, településen.

54. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek turisztikai versenyképessége

Forrás: Saját szerkesztés

Az 54. ábrán látható az Észak-Magyarország régió településeinek turisztikai versenyképessége. A települések ilyen típusú versenyképessége többnyire a végleteken mozog, ugyanis a régió 610 települése közül 166 komplex versenylőnyös, 413 pedig komplex versenyhátrányos kategória. A két véglet közötti 4 kategóriába csupán 31 település tartozik, ahol az azonosítható turisztikai potenciál lehetőséget nyújt az idegenforgalmi mutatók fejlesztésére. A versenyképesség legmagasabb kategóriájába a régió nagyvárosai, azaz Eger, Gyöngyös, Hatvan, Miskolc, Salgótarján, Sároraljaújhely, Sárospatak, továbbá ezen települések közvetlen környezete szintén beletartozik, így a magterületi lehatárolásnál ismertetett turisztikai magterületek (50. ábra) markánsan

kirajzolódnak az 54. ábrán is, mint például a Mátra, a Bükk, a Tisza-tó, Aggtelek vagy éppen Tokaj-Hegyalja vidéke. Tehát szemmel láthatólag is kapcsolat áll fenn a turisztikai potenciál és a versenyképesség között, mely a magterületi lehatárolás legitimálásához is hozzájárul. Az eredmények alapján fontos következtetéseket lehet levonni a felvezetésben már említett területfejlesztés, stratégiaalkotás, versenytárselemzés és forrásalokáció folyamatai kapcsán térségi és települési szinten egyaránt.

Az eredmények statisztikai elemzése is értékelhető kapcsolatot feltételez a turisztikai versenyképesség és potenciál között. A két vizsgálati paraméter korreláltsága az egyhez közelít (0,60), mely közepes korrelációt, jelentős kapcsolatot jelent. A mérhető korreláció ugyanakkor magyarázható azzal is, hogy mindkét vizsgálati módszertanban a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma viszonylag nagy fajsúllyal szerepel, azonban ezen felül nincs egyezés a két vizsgálat adatbázisa között. Mindkét vizsgálat azon településeket helyezi előtérbe, melyek a régió leglátogatottabb és legismertebb turisztikai települései, így a két vizsgálati eredmények között a jelentős kapcsolat egyértelműsíthető. A két vizsgálat kapcsán tehát egyértelműen következtetni lehet a régió legmeghatározóbb turisztikai térségeire, településeire, mely a desztinációban való gondolkodás és gyakorlati fejlesztés alapjául szolgálhat a célterületen.

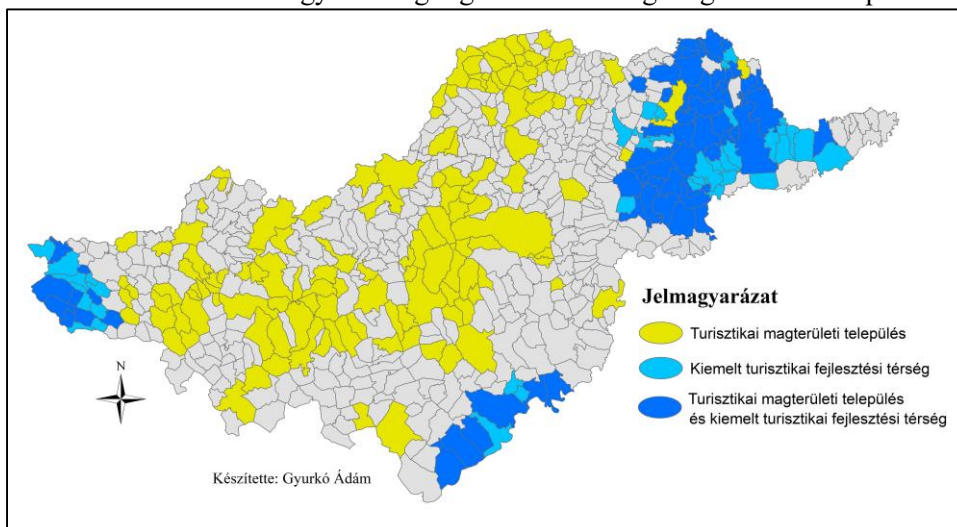
5.5. A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek kijelölésének lehetséges hatásai Magyarország és az Észak-Magyarország régió idegenforgalmára

Jelen vizsgálat célja, a kutatási alapkérdések tekintetében, hogy rávilágítson a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek – a hazai turizmusfejlesztés legmeghatározóbb színterei – *adnak-e teret az együttműködésre a desztinációkban*, mely a program által meghatározott egyik célkitűzés. Továbbá célkitűzés megállapítani, hogy *a kijelölt településeken van-e mérhető turisztikai potenciál*, ugyanis gyors idegenforgalmi fejlődést prognosztizál a program az egyes desztinációkban, mely dinamizmus realisan szemlélve csak turisztikailag kiemelt településeken elképzelhető.

Az Észak-Magyarország statisztikai régiót – a jelenlegi lehatárolás alapján – három kiemelt turisztikai fejlesztési térség is érinti, mint például a Dunakanyar, a Tisza-tó és Tokaj térsége. Utóbbi településállományának majdnem mindegyike az Észak-Magyarország régió része, a másik két terület csak egy része tartozik ezen régióhoz. A jelentős pénzügyi forrás hozzárendelése a desztinációfejlesztéshez megköveteli, hogy a projektek már rövid távon is potenciális utazási ajánlatokat kínáljanak, mely az idegenforgalom profitorientált üzleti modelljéből adódik.

„A cél, hogy a fejlesztések révén a desztinációk már rövid távon képesek legyenek megújulva versenyképes utazási ajánlatot jelenteni az élményeket kereső, egyre igényesebb, valamint magasabb fajlagos költséssel bíró külföldi és belföldi vendégek számára egyaránt.” (INTERNET 20). A térségek szélesítése és a gyors gazdasági megtérülés között ellentmondás mutatkozik, ugyanis mérhető idegenforgalom – turisztikai márka – nélkül nehéz feladat rövid távon versenyképes utazási ajánlatokat kínálni. Ilyen esetekben nagyok lehetnek a hiányosságok a turisztikai infra- és szuprastruktúrában, tehát vizsgálati célkitűzés megállapítani, hogy van-e mérhető turisztikai potenciál ezen térségekben.

55. ábra: Az Észak-Magyarország régió turisztikailag meghatározó települései

Forrás: Saját szerkesztés

Azon települések, amelyek mérhető idegenforgalmi mutatókkal bírnak, azok négy kivétellel (Arka, Fony, Pere, Vilyvitány) mindegyike kiemelt turisztikai térség is egyben (55. ábra), így megállapítható, hogy a lehatárolás a valóban idegenforgalmilag fontos településeket magában foglalja. A csak kiemelt turisztikai térségek településein is sok esetben mérhető az idegenforgalom, de ezeknek súlya nem számottevő. A térségi kijelölés tehát alapvetően egy tágabb lehatárolás, amely a desztinációban való gondolkodást erősítheti, viszont felmerülhet a kérdés, hogy ezen településeken valóban kialakítható-e mérhető idegenforgalom.

A célterületen a kiemelt és a lehetséges területeken felül más területek is méltán viselhetnék a kiemelt jelzöt, – a magterület-lehatárolás eredményeképpen – ilyen terület például Aggtelek és környéke, mely a belföldi turizmus egyik kiemelt helyszíne. Ezen felül a térségben Hollókő települése rendelkezik még országos tekintetben kiemelt idegenforgalmi mutatókkal, viszont jelentősebb turisztikai térségként még nem értelmezhető.

5.5.1. A kiemelt turisztikai térségekben tervezett fejlesztések az Észak-Magyarország régióban

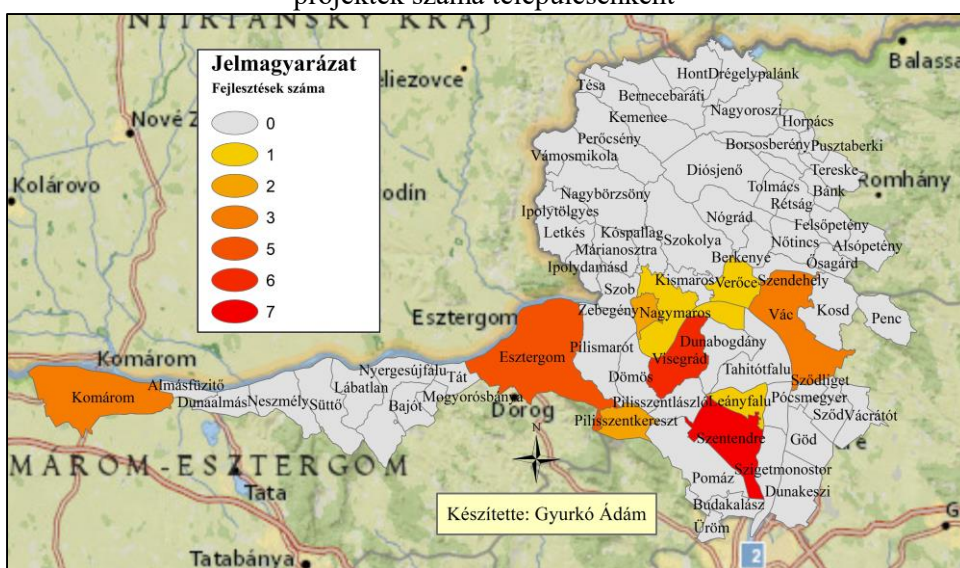
A kiemelt turisztikai fejlesztési térségek a hazai turizmusfejlesztésben új szellemiséget is képviselnek, ugyanis az egyedi attrakciókról a turisztikai térségekre kerül át a fejlesztés fókuszja. Az egységes desztinációs logikát a Magyar Turisztikai Ügynökség is megfogalmazta a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek kapcsán. Az említett logika kihat a térségek munkaerőpiacára és képzési igényére, így a megfelelő minőségű fejlesztések fenntartásához szakképzett munkaerőnek kell rendelkezésre állnia, mely jelentős térség- és településfejlesztési hatásmechanizmussal bír. A program tehát hangzatos ígéretekkel szolgálja a desztinációban való gondolkodást és fejlődést, melynek nyomán célszerű a gyakorlati megvalósulásának a vizsgálata.

„Bármilyen fejlesztési elképzelés megvalósítása esetén minden attrakciót egymáshoz, az elérhető szolgáltatásokhoz, a meglévő kínálatához képest szükséges értelmezni, megvalósítani és működtetni, hiszen így aknázhatók ki legjobban az egyes attrakciók közötti szinergikus hatások és érhető el az adott turisztikai térség egységes élményígéretének fejlesztése.” (INTERNET 20) Jelen kutatás kapcsán így az egyik felmerülő kérdés, hogy ad-e teret az együttműködésre a fejlesztési program, mely kiemelten fontos a sikeres turizmusfejlesztés megvalósításában. Partnerségben és nem pedig versenytársakban kell-e gondolkodnia az egyes desztinációkban található turisztikailag értelmezhető településeknek és szolgáltatóknak.

A Dunakanyar esetében jelentősebb turisztikai potenciállal bíró településeken koncentrálódik a turizmusfejlesztés kiemelt projektjei (56. ábra). Összesen ugyanis 11 db településen valósul meg turisztikai célú projekt, a térség 71 db települése közül. A beruházások alapvetően a magas turisztikai potenciált mutató településeken azonosíthatók mint például Szentendre, Visegrád, Esztergom, Komárom, Vác, stb. Így a turisztikai térség jelentősebb szélesedésével nem számolhatunk a Dunakanyar területén a Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési

Program pénzügyi forrásainak felhasználásával. A program alapfilozófiája, a desztinációban való gondolkodás és annak szélesedésének víziója, így egyértelműen nem tud kiteljesedni a fejlesztési pénzeszközök felhasználásával. Néhány tervezett projekt települési szintű azonosítása nem volt lehetséges, hiszen a tervezett rendeletben terület volt csak megjelölve, erre példa „kerékpárút a Börzsönyben” projekt, így várhatóan a Nógrád megyei területek is részesülnek kiemelt fejlesztésben, azonban ennek súlya jóval csekélyebb a nagyobb településekhez képest. Turisztikai értelemben egyébként az egyik legnagyobb kihasználatlan potenciál a Börzsönyben figyelhető meg országos viszonylatban is, így mindenképpen indokolt lenne annak stratégiaalapú fejlesztése, melynek eredményeképpen Budapest egyik elsődleges rekreációs tereként szolgálhatna a desztináció.

56. ábra: A Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térségben tervezett projektek száma településenként

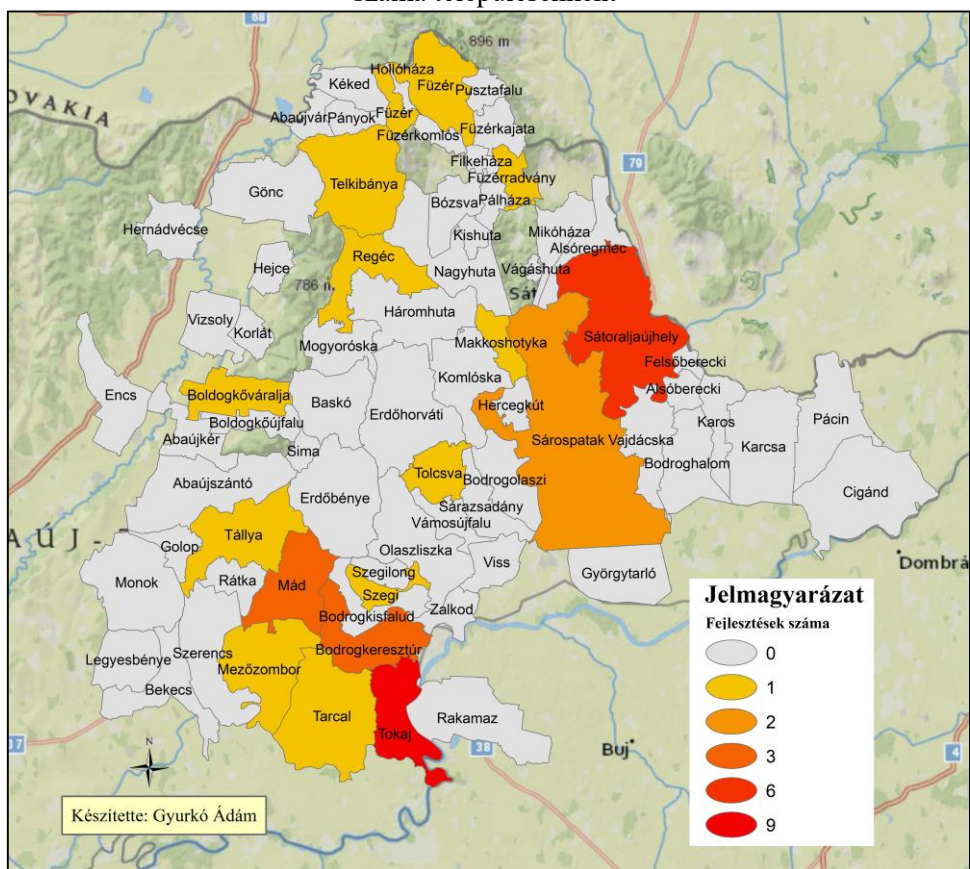

Forrás: Saját szerkesztés

A desztinációfejlesztés megköveteli, hogy új attrakciók és szolgáltatók jöjjenek létre – alapvetően olyan területeken, ahol kisebb a turisztikai potenciál –, ne csak a meglévő struktúra fejlesztése kerüljön előtérbe, a turisztikai térség tényleges potenciálja ugyanis ebben az esetben tud hatékonyan bővülni. A vizsgálat így a fejlesztések újszerűségét és területi megoszlását is elemzi az Észak-Magyarország régió célterületen. A területiség a Dunakanyar példáján elszórtan, pontszerűen jelentkezik, a tervezett fejlesztések újdonságtartalma teljesül, sok esetben új attrakció és szolgáltató létesítése tervezett, viszont szétszórtságából adódóan nem járul hozzá a desztináció általános felfutásához. A vendégforgalmat generáló turisták ugyanis attrakciók, vonzerők hiányában nem mutatnak hajlandóságot a desztináció teljeskörű bejárására, megismerésére.

A Tokaji kiemelt térség esetében is hasonlóan elmondható (57. ábra), hogy a fejlesztési források a nagy turisztikai potenciállal bíró településeken összpontosulnak (Tokaj, Sátoraljaújhely, Bodrogkeresztúr, Mád, Sárospatak). A desztináció szélesedése, így közvetlenül a tervezett kiemelt fejlesztési pénzügyi forrásokból Tokaj térségében sem valósul meg. A terület fő fejlesztési fókuszja a kulturális turizmus, mely valóban a desztináció egyik legmeghatározóbb idegenforgalmi terméke. Ezen felül a Zempléni-hegység révén az aktív turizmusban is óriási kihasználatlan potenciál rejtőzik, ez azonban a tervezett fejlesztések tartalmát tekintve háttérbe szorul, holott várhatóan azon desztinációk lesznek versenyképesek a jövőben, melyek komplex élményt tudnak kínálni a turisták számára. A tokaji térségben a kulturális turizmus erősítésén túl más termékek fejlesztésére is nagy hangsúlyt kellene fektetni, hogy kielégítse a turisták egyre fokozódó kalandvágyát. A terület földrajzi alapon az ország periférikus térsége, így az ide irányuló turizmus több energiát igényel a turistáktól, ezért is szükséges, hogy a célterület többnapos tartózkodási időre nyújtson lehetőséget.

57. ábra: A Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térségben tervezett projektek száma településenként

Forrás: Saját szerkesztés

dinamikus bővülés fontos célkitűzés a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek kapcsán, ugyanis a program célul tűzi ki az idegenforgalmi mutatók hatékony bővítését a belföldi és külföldi turistaérkezések tekintetében egyaránt. A turizmusfejlesztés ezen dinamizmusa nem tud kiteljesedni olyan településeken, térségekben, ahol az idegenforgalmi potenciál, attrakciók és szolgáltatók nem találhatók magas számban és minőségben. Az egész térség fejlesztése nélkül viszont nem beszélhetünk kooperációról, desztinációfejlesztésről, mely szintén a program egyik kiemelt célkitűzéseként értelmezhető. Az Észak-Magyarország régióban érintett kiemelt turisztikai fejlesztési térségek közül a Hortobágy–Tiszató térsége szolgálhat mintapéldaként, ahol a turisztikai fejlesztési projektekből a térség szinte minden települése érintett. A sikeres turizmusfejlesztés alapja egy adott térség turisztikai termékeinek összehangolása, ugyanis amíg a desztinációban való gondolkodás háttérbe szorul addig versenytársakról és nem együttműködésről beszélhetünk. A projektek területi decentralizációja tehát kiemelten fontos, viszont stratégiaalkotás nélkül ezen esetben sem beszélhetünk sikeres turizmusfejlesztésről. Kiemelten fontos, hogy a megvalósítandó projektek egymással és a célterület turisztikai kínálataival, erőforrásaival összhangban legyenek.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

6.1. Következtetések és javaslatok

Magyarországon a 2004-es *Európai Unióhoz* való csatlakozás jelentős mértékben kiszélesítette a hazai idegenforgalom fejlődésének lehetőségét, melyhez nagymértékben az elérhető *fejlesztési pénzeszközök* járultak hozzá. Hazánkban az Észak-Magyarország statisztikai régió részesült a legnagyobb mértékű turizmusfejlesztési pénzeszközökből, mellyel a hazai turizmusfejlesztés legkiemeltebb színtereként értelmezhető. Ennek háttérében az állt, hogy ezen pénzeszközök elsősorban területi különbségeket mérséklő hatások célkitűzéssel lettek megítélve a konvergenciaregióknak. Az Észak-Magyarország régió társadalmi-gazdasági mutatók alapján az egyik legelmaradottabb hazai térség, továbbá kiemelkedő idegenforgalmi potenciállal bír, így válhatott a célterület a turizmusfejlesztés kiemelt célterületévé.

A *vendégforgalom regionális elemzése* rámutatott, hogy az európai uniós források hatására valóban történt területi átrendeződés a vendégforgalomban. Ezt egy korrelációs számítás is alátámasztja, mely erős kapcsolatot mutat a források és a vendégéjszakaszám változás között. A felelős döntéshozók számára azonban *a turizmusfejlesztés jogcímen megítélt források átgondoltabb megítélése indokolt*. Több esetben is jelentős pénzügyi támogatás ellenére nem történt forgalmi vagy kapacitásszám bővülés, illetve sok esetben jelentős csökkenés következett be a vendégéjszakaszámban, mely a felhasználás hatékonyságának igen gyenge fokát jelzi. A bővülés elmaradásának elsődleges indoka, hogy sok esetben csak attrakciófejlesztés történt a pénzügyi támogatásokból, viszont ezen projekteknek is a célkitűzései között szerepel a forgalmi mutatók bővítése. Következtetésképpen a sikeres turizmusfejlesztés kivitelezéséhez szükséges lenne az attrakciók és a szálláshelyek fejlesztésének magasabb fokú összehangolása.

Az Észak-Magyarország régió végzett *turisztikai magterület-lehatárolás* eredményeinek összegzéséből kiderült, mely települések, térségek a célterület valós idegenforgalmi szereplői. Korábban ehhez hasonló kvantitatív módszerek mentén történő vizsgálat nem történt még a célterületen, mely jelentős gyakorlati eredményekkel szolgál. A kutatás célkitűzése volt, hogy számszerű eredmények mentén kijelölhetőek legyenek az Észak-Magyarország régió turisztikai magterületei. A vizsgálat eredményeiből megállapítható, hogy az Észak-Magyarország régióban hat térségi turisztikai magterület található, melyek közül valamennyiben mutatkozik még kihasználatlan potenciál. A települési lehatárolás abszolút győztese Eger, mely a régió legmeghatározóbb turisztikai településévé nőtte ki magát. A kutatás a települések relatív rangsorán túl a térségek közötti potenciál összehasonlítását is célul tűzte ki. A magterületek közül a Tokaj-Hegyalja térsége bizonyult a legnagyobb potenciállal bíró területnek, a települések száma és a megszerzett pontok alapján egyaránt. A régió első három kiemelt turisztikai települései – sorrendben Eger, Miskolc, Egerszalók – viszont a bükk térségben található, amely települések már jelentős külföldi vendégforgalmat is

generálnak, így nemzetközi turistaérkezések szempontjából ezen térség a leginkább preferált idegenforgalmi terület.

A turizmus és a területfejlesztés vonatkozásában megállapítható, hogy a régió számára kiemelt fontosságú ezen szektor, hiszen 110 db település került magterületi kategóriába, mely a régió teljes településállományának a 18,03%-a. Ezen települések mindennapjait, társadalmi és gazdasági viszonyait jelentősen meghatározza az idegenforgalom. A továbbra is jelentős kihasználatlan potenciál és az idegenforgalmi fejlesztési források meglétével a régió hosszútávú fejlesztési stratégiájának egyik alappillérévé válhat a turisztikai szektor. A turizmus szektor 18,03%-os települési érintettsége jelentős gazdasági meghatározottságot jelent a régióban, így a térség területfejlesztésének meghatározó iparágává nőtte ki magát a turizmus.

A *gazdasági versenyképesség* vizsgálat rámutatott, hogy a régió meghatározó idegenforgalmi települései közt több versenyhátrányos településsel is találkozhatunk. Továbbá számos komplex versenyelőnnyel bíró település egyetlen pontot sem ért el a turisztikai magterület-lehatárolásban. Az összefüggésvizsgálat – korrelációs számítás – is gyenge kapcsolatot mutat a turisztikai potenciál és a területi versenyképesség között. Így nem lehet kijelenteni, hogy a területi versenyképesség és az idegenforgalmi meghatározottság egyenes arányban van egymással. Nyilvánvalóan adódhatnak pozitív/negatív hatásai a gazdasági potenciálnak a turizmusra, viszont bizonyos esetekben hátrányos helyzetben lévő térségek is sikeres idegenforgalmi településsé válhatnak. Jelen tanulmány igazi értéke abban áll, hogy az eredmények alapján kijelenthetjük az idegenforgalmi attrakciók, szolgáltatások sikeresen működhetnek versenyhátrányos településeken is, ahol a hátrányos helyzetből egy kimozdulási pontként értelmezhető a turizmus.

A tudatos terület- és településfejlesztési stratégiák kidolgozásához szükséges megállapítani egy adott térség vagy település számára, hogy milyen *turisztikai versenyképességi* mutatóval rendelkezik. A vizsgált Észak-Magyarország régió célterület turisztikai versenyképesség és potenciál eredményei között a korrelációs számítás kimutatta, hogy statisztikai értelemben vett kapcsolat is megfigyelhető, ennek értéke (0,60) közepes korrelációt, jelentős kapcsolatot jelent. A statisztikai kapcsolaton túl az eredményeket összesítő 50. ábrán szemmel is jól láthatóan kirajzolódnak a régió azon térségei, ahol jelentősebb turisztikai potenciál áll fenn. Így a versenyképességi számítás hosszútávú terület- és településfejlesztési tervdokumentumok stratégiáinak kidolgozásában fontos szerepet tölthet be. A komplex versenyhátrányos kategória nem azt jelenti, hogy ezen települések nem számíthatnak sikeres turizmusra, viszont az ilyen irányú stratégiák megalkotásakor szerényebb célkitűzéseket és fejlesztési elképzeléseket – elsősorban a turisztikai alpinfrastruktúra megerősítését – szükséges megálmodni. A versenyképességi mutató tehát megmutatja milyen mértékű és típusú fejlesztési források bevonása szükséges a célterületen. Alacsony versenyképességnél a turisztikai infrastruktúra, új attrakciók és szálláshelyek – mennyiségi – kialakítása, fejlesztése, magas versenyképességnél pedig a meglévő struktúra – minőségi – korszerűsítése kell, hogy a stratégia alapját képezze.

Természetesen egy térség vagy település turisztikai sajátossága felülírhatja a javaslatot.

A kiemelt turisztikai térségek vizsgálati eredményei a desztinációban való gondolkodás gyakorlati jelentőségét hangsúlyozza ki. A tervezett turizmusfejlesztési projektek települési szintű azonosítása alapján viszont továbbra is az attrakciókat és nem a térséget helyezi előtérbe a program. Javasolt új attrakciók kialakítása a turisztikailag szerényebb mutatókkal bíró településeken is, mely ugyan nem eredményez gyors statisztikai bővülést – mely a program egyik fontos célkitűzése –, viszont az egész térség fejlesztése nélkül nincs kooperáció. Az értekezés során vizsgált Hortobágy–Tisza-tó esetében a desztinációban való gondolkodás megfigyelhető a forrásallokáció során, viszont az összhang gyakorlati megvalósulásához elengedhetetlen a turisztikai termékek összehangolása, melyben a stratégiaalkotás lehet segítségül minden kiemelt turisztikai térség számára. Ugyanis, amíg nem desztinációban gondolkodunk addig versenytársakról és nem együttműködésről beszélhetünk.

6.2. A kutatás új és újszerű eredményei

Jelen fejezet tartalmazza a disszertáció által kutatott területek új és újszerű vizsgálati eredményeit, továbbá a kutatás jövőbeni lehetséges irányait.

1. Az értekezés újszerű eredménye, hogy **a turizmus és a területfejlesztés kapcsolatrendszeréről íródott hazai és nemzetközi szakirodalmak eredményeinek összegzésén túl a két terület mélyebb vizsgálatára is sor került, úgy mint a speciális térségek turizmusa, az EU-s források hatásai az idegenforgalomra, valamint a turisztikai térségek kijelölésének gyakorlatára.** Korábbi munkákban ezen anyagok átfogó összegyűjtésére történt már kísérlet, viszont tematikáját és aktualitását tekintve számottevő jelentőséggel bír jelen produktum a hazai szakirodalmak közül. Az áttekintés eredményei leginkább azt hangsúlyozzák ki, hogy a két terület szervesen összefonódott, egymásnak szerves részét képezik.

2. Magyarország Európai Unióhoz való 2004-es csatlakozása óta a hazai területfejlesztési pénzeszközök döntő hányadát az EU-s források teszik ki, a dominancia a turizmus területén is megfigyelhető. A turizmusfejlesztésbe bevont európai uniós források területi alapú vizsgálata kevésbé kutatott terület. Átfogó, 2004-től a napjainkig tartó tervezési időszakok együttes turizmusfejlesztésének elemzésére pedig még nem került sor. Így új és újszerű eredményként jelenik meg jelen disszertációban **az országos és az Észak-Magyarország régió turizmusfejlesztésre megítélt európai uniós források területi és települési szintű elemzése.**

3. A vendégforgalom regionális elemzési módszerekkel való vizsgálata nem gyakori kutatási terület, továbbá a meglévő vizsgálatok is régebbiek, elavultak. **Az Észak-Magyarország régióban pedig még nem került sor a vendégforgalom súlypontjának történeti elemzésére,** így mindenképpen új eredményként szolgál ezen kutatás következtetései. Az elemzés többek között rámutat arra, hogy Eger térségében több kisebb település jelentős turisztikai felfutáson esett át, melynek következménye, hogy a súlypont egyre inkább délnyugatra tolódik – Eger irányába

– Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye határán. Továbbá **a regionális elemzések újszerű módon rávilágítanak a vendégforgalom területi változásai és az európai uniós források hatásai közötti kapcsolatokra.**

4. Az értekezés eredményeinek legnagyobb terjedelmű kutatási anyagát **az Észak-Magyarország régió turisztikai magterületeinek meghatározása** jelentette. A vizsgálat **új eredményekkel szolgál, hiszen a célterületen hasonló kvantitatív módszerek mentén végzett vizsgálat még nem történt.** Az eredmények a turizmus területi kiterjedését mutatják meg a régió belül, mely új módon számszerűsíti az összefüggő területek és települések turisztikai meghatározottságát. Ezen felül a települési szintű vizsgálat rámutat a régió egyes településeinek idegenforgalmi súlyára, mely szintén fontos új eredménnyel szolgálhat a régió településeinek turizmusfejlesztésében. Az eredmények a régió további kiemelt turisztikai fejlesztési térségeinek kijelölésében is szakmai alapot nyújthatnak.

5. A dolgozat újszerű eredményei, hogy **az Észak-Magyarország régió általános és turisztikai versenyképessége is – számszerű adatok mentén – meghatározásra került. Továbbá ezen eredmények a turisztikai magterület-lehatárolással való összefüggései szintén újszerű eredménynek tekinthető.** Az eredmények tükrében következtetni lehet, hogy hátrányos helyzetű térségek, települések számíthatnak-e sikeres turizmusra, továbbá a versenyképesség tudatában körvonalazódik, hogy milyen típusú és mennyiségű forrásbevonás szükséges az adott desztináció felfuttatásához. **Ennek mentén a desztinációs stratégiaalkotás, forrásallokáció számára új megközelítésekkel szolgálnak az eredmények.**

6. A célterületet jelentő Észak-Magyarország statisztikai régiót három kiemelt turisztikai fejlesztési térség (Dunakanyar, Tisza-tó, Tokaj) is érinti. A 2017 szeptemberéig létrejött kiemelt térségek vizsgálata időszzerű, hiszen a hazai turizmusfejlesztés legfontosabb térségeiként értelmezhetők. A fejlesztési térségek témakörében kevés hazai szakirodalom íródott még, továbbá **a kiemelt térségekben tervezett fejlesztések területi elosztásával, várható desztinációs hatásaival még ilyen részletességben nem foglalkozott hazai szerző, így a kutatás új eredményekkel szolgál a desztinációfejlesztés témakörében.**

A dolgozat lehetséges jövőbeni irányai esetében az európai uniós források hatásvizsgálatának bővítése indokolt, hiszen a jelenlegi 2014-2020-as időszak projektjeinek mélyebb elemzésére maradéktalanul nem kerülhetett sor. A projektek többsége kivitelezés alatt áll, így a fenntartási időszak alatt jelentkező hatások csak később jelentkeznek. Jelen sorok írója úgy gondolja, hogy a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek is mélyebb hatásvizsgálatot érdemelnének, viszont ezen program keretében szintén kevés projekt valósult meg még. Ezekon felül a kutatás teljes egésze akár országos szintre is emelhető, mellyel Magyarország turisztikai meghatározottsága települési és térségi szinten széles keretek között számszerűsíthetővé, összehasonlíthatóvá válik.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen Disszertáció célkitűzése volt, hogy a turizmus általános térszerkezetét és annak az európai uniós források hatásaira végbement változásait vizsgálja. Ezen célkitűzés megvalósítása öt kutatási alapkérdést és számos részcélt vont maga után, melyekre a főbb eredmények szolgáltak válaszként. Az EU-s turizmusfejlesztési források, a vendégforgalom regionális elemzése, a turisztikai magterületlehatárolás, a versenyképességi vizsgálatok és a kiemelt turisztikai térségek kijelölésének hatásvizsgálatának eredményei kapcsán átfogó módon teljesültek az értekezés célkitűzései. Céltérületként az Észak-Magyarország statisztikai régió került megválasztásra, mely több aspektusból is kiváló mintaterületként jelent meg. Ilyen tényező például, hogy a régióban egyaránt jelen vannak az országos tekintetben is ismert és látogatott turisztikai termékek és jelentős kihasználatlan turisztikai potenciál is megjelenik.

Az elméleti, szakirodalmi áttekintés rámutatott a turizmus, a területfejlesztés és ezen két terület kapcsolatára. Napjainkban a fejlesztési tervdokumentumok – nemzeti szinttől egészen a helyi szintig – kvázi elválaszthatatlan eleme az idegenforgalmi szektor, holott például a helyi szintű területfejlesztési tervdokumentumokban a turizmus megjelenése nem kötelező elem, a hierarchiában elsőként a megyei szint kitétele ezen szektorral való tervezés. Ez is jól mutatja, hogy egyes települések idegenforgalmi gazdasági jelentősége kiemelt, továbbá hosszútávú stratégiák, településfejlesztési tervdokumentumok szerves részévé képes válni a turizmus.

Sikeres turizmus megjelenésekor sok esetben stabil gazdasági és társadalmi mutatószámokkal bíró térségekre asszociálnak, azonban speciális térségekben is képes az idegenforgalom kiteljesedni. Az elméleti áttekintés rámutatott arra, hogy határ menti és hátrányos helyzetű térségekben is jelentős gazdasági teljesítőképességgel bírhat az idegenforgalom. Így speciális térségek fejlesztésében is kiváló eszközként tekinthetünk a szektor ezen ágára, sőt bizonyos tekintetben még kiemelt szerepkörrel is bírhatnak. Az európai uniós fejlesztéspolitika ugyanis nagy hangsúlyt fektet a határ menti és a hátrányos helyzetű térségek fejlesztésére.

A szakirodalmi áttekintés arra is rávilágított, hogy az Európai Unió ugyan nemzeti ügyként kezeli és az általános elvek (a munkaerő, a tőke, az áruk, stb. szabad áramlása) érvényesek a turizmusra, de mégis jelentős fejlesztéspolitikai vonatkozásai voltak/vannak az egyes tervezési ciklusoknak. Hazánk esetében is megfigyelhető, hogy az EU-s források nagymértékben hozzájárultak a szektor dinamikus fejlődéséhez. A jövőben a mobilitás fokozódásával a szabadidős utak iránti igény növekedése prognosztizálható, ugyanerre a következtetésekre juthatunk a jóléti mutatók növekedésével, melyek megteremtése az európai uniós célkitűzések kiemelt részét képezik. Tehát a turizmus fontos prioritásként kell, hogy megmaradjon Európában hosszútávon is.

A turizmus térbeli megjelenésének, lehatárolásának hazai történetisége hosszú időre nyúlik vissza. A szakirodalmi áttekintés feldolgozta a kiemelt üdülőkörzeteket, a turisztikai régiókat és a kiemelt turisztikai térségek történetiségét is egyaránt. A szakirodalmak alapján megállapítható, hogy a

területek bizonyos idegenforgalmi meghatározottság alapján történő lehatárolásának eredménye a desztinációban való gondolkodás, mely napjaink sikeres turizmusfejlesztésnek egyik nélkülözhetetlen alapja. Hazánkban elméleti alapon a szocializmustól jelen van a turisztikai térségekben, desztinációkban való gondolkodás szellemisége, azonban a gyakorlati turizmusfejlesztésben ez már gyenge minőségben jelent/jelenik meg. Ezen indokok alapján Magyarországon fontos célkitűzés lenne regionális, desztinációs szintű erős intézményrendszert kialakítani a turizmusfejlesztés menedzsmentjének hatékonyabb működtetése érdekében.

Az európai uniós források hatásvizsgálata kapcsán látható volt, hogy az egyes tervezési, fejlesztési időszakokban a turizmus rendre kiemelt szerepkörrel bírt, sőt a hazai idegenforgalmi mutatók nagyrészt ezen támogatási pénzeknek köszönhetik a dinamikus bővülését. Az elemzés országos kitekintése rávilágít arra, hogy az Észak-Magyarország régió hazai viszonylatban a turizmusfejlesztés legjelentősebb célterületeként jelent/jelenik meg hazánkban. Így ezen szektor területfejlesztési eszközként való alkalmazásának gyakorlati megfigyelésének kiváló mintaterületeként értelmezhető az Észak-Magyarország régió. Az egyes tervezési időszakok országos és regionális célkitűzései ugyan nem tudtak kiteljesedni, viszont helyi szinten jelentős településfejlesztési hatásként jelentkeztek a turizmusfejlesztés jogcímen megítélt EU-s források. A desztinációban való gondolkodás értelmében a jövőben szükségessé válik az attrakciók és a szolgáltatások mennyiségi és minőségi fejlesztésének a nagyobb fokú összehangolása, melyhez nagymértékben hozzájárulna, ha a helyi és a nemzeti szint között nagyobb önállósággal és döntési lehetőséggel bíró intézményrendszer kerülne kialakításra a turizmusfejlesztés szolgálatában.

A vendégforgalom regionális elemzése rámutatott, hogy a vendégéjszakák kismértékű területi átrendeződésen estek át a célterületen. Ennek háttérben elsősorban a régió egészségturisztikai potenciállal rendelkező településeinek idegenforgalmi felfutása áll, ilyen települések például Demjén, Egerszalók vagy éppen Mezőkövesd. A vendégéjszakák súlypontja ezen települések jelentős felfutásának következtében egyre inkább délnyugatra, Eger irányába tolódott, holott a „barokk főváros” arányait tekintve veszített regionális turisztikai meghatározottságából. A jövőben várhatóan kiemelt turisztikai termék marad az egészségturizmus országos és regionális szinten is, azonban egyre nagyobb igény mutatkozik a komplex élményt kínáló utazások iránt, így a következő években azon desztinációk lehetnek versenyképesek, melyek kielégítik a turisták egyre növekvő kalandvágyát. A vendégforgalom települési szintű változásai és az európai uniós turizmusfejlesztési források között erős kapcsolat figyelhető meg, ugyanis főként azon települések ágazati statisztikai bővültek dinamikusan, melyek nagymértékű pénzeszközöket kaptak. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a szálláshelyszolgáltatók kapacitásának bővülésével kapcsolatban is, így a turizmusfejlesztés elsődleges eszközeként értelmezhetők az EU-s fejlesztési források.

A disszertáció legnagyobb volumenű kutatási eredménye a turisztikai magterület-lehatárolás, mely egy meglévő hazai módszertan alapján került kidolgozásra. Alapvető célja az volt, hogy kirajzolódjanak a régió turisztikailag

legmeghatározóbb térségei, települései. Az értekezés ezen kutatási eredménye 5 fő paramétervizsgálatot tartalmazott (jelenlegi vonzeró, meghatározó turisztikai termékek, forgalmi mutató, turisztikai hálózatok és fejlesztési aktivitás, továbbá a helyi idegenforgalmi adó), melyek mentén lehetett következtetni a célterület turisztikai meghatározottságára. A legjelentősebb turisztikai települések listája között kiugróan nagy meglepetéssel nem találkozhatunk, a szakmai várankozásnak megfelelően Eger és Miskolc – ebben a sorrendben – települések végeztek az élen. A települések turisztikai meghatározottságának rangsora új eredményként értelmezhető, mely a versenytárselemzés egyik alapja lehet. A turisztikai magterületek térségi lehatárolásának eredménye hét desztinációt, és egy potenciális turisztikai területet azonosított. Az eredmények a turizmusfejlesztés regionális alapjául szolgálhatnak, például kiválóan alkalmazható lehet a Mátra-Bükk leendő kiemelt turisztikai fejlesztési térség lehatárolásakor, fejlesztési projektjeinek tervezésekor. Ezen túlmenően települések, térségek számára közös turisztikai kooperáció alapjául szolgálhatnak az eredmények.

Az általános és turisztikai versenyképesség rámutatott az idegenforgalom gazdasági szerkezetében betöltött szerepére, kapcsolatára a turisztikai meghatározottsággal. Következtetésképpen megállapítható, hogy egy település gazdasági versenyképessége és a turisztikai meghatározottság között gyenge korreláció áll fenn. Ugyan fontos a stabil gazdasági, társadalmi mutatók megléte, viszont speciális, elmaradott térségekben is lehet sikeres turizmussal számolni. Ezzel szemben a turisztikai versenyképesség és a turisztikai meghatározottság között jelentős kapcsolat figyelhető meg, mely tovább erősíti a magterületi lehatárolás legitimitását.

Az értekezés utolsó vizsgálati eredménye a kiemelt turisztikai térségek kijelölésének lehetséges hatásaira irányult a célterületen. Ennek szükségességét abban látta jelen sorok írója, hogy hazánkban a turizmusfejlesztés legkiemeltebb szinterei ezen térségek, melyekhez jelentős nemzeti finanszírozású pénzeszközök is rendelkezésre állnak. A kiemelt térségek egyik meghatározott alapelve a desztinációban való gondolkodás, mely a sikeres turizmusfejlesztés alapja, ahogy az már a szakirodalmi feldolgozás következtetéseiben is szerepelt. A vizsgálat tehát elsősorban arra irányult, hogy a desztinációban való gondolkodás valóban megjelenik-e a forrásallokáció során. Az eredmények arra adnak következtetést, hogy ez maradéktalanul nem valósul meg a célterületet érintő kiemelt fejlesztési térségekben, gyakori, hogy csak a meglévő turisztikai potenciállal bíró települések kapnak jelentős pénzügyi támogatást, így szálláshely- és attrakciófejlesztés nem valósul meg a turisztikai célterületek egészén.

Az értekezés eredményei tehát bemutatták az Észak-Magyarország régió turizmusának általános térszerkezetét és annak az európai uniós források hatásaira végbement változásait. Az értekezés számos új és újszerű eredményei (6. fejezet) mind hozzájárulnak a turizmus területfejlesztésben való gyakorlati alkalmazásához az Észak-Magyarország régióban. A célterületen a gazdasági mutatókhoz jelentős mértékben hozzájárul az idegenforgalom, mely a jövőben nagyobb fokú potenciál kihasználással és jelen értekezés eredményeinek gyakorlati felhasználásával tovább növelhető, így a turizmus még inkább meghatározó ágazattá válhat a régióban.

8. SUMMARY

The aim of this dissertation was to examine the general spatial structure of tourism and its changes due to the impact of EU funds. The realization of this objective resulted in five basic research questions and number of sub-objectives, to which the main results responded. The objectives of the dissertation were comprehensively met in the context of the results of the EU tourism development funds, regional analysis of tourism, demarcation of the core areas of tourism, competitiveness studies and impact assessment of the designation of priority areas. The statistical region of Northern Hungary was selected as the target area, which appeared as an excellent pilot area in several aspects. Such factors include the presence of well-known and visited tourism products in the region as well as significant untapped tourism potential.

The theoretical and literature review pointed out the relationship between tourism, regional development and these two areas. Nowadays, the tourism sector is a quasi-inseparable part of the development plan documents, from the national to the local level, although, for example, the appearance of tourism is not an obligatory element in the hierarchy spatial level has the duty to deal with this sector. It also shows that the importance of tourism related economical advantage in some settlements is very important, and tourism can become an integral part of long-term strategies and development plans.

In many cases, successful tourism is associated with regions with stable economic and social indicators, but tourism can also thrive in special areas. Theoretical overview has shown that tourism can have a significant economic potential even in border and disadvantaged areas. Thus, we can consider this branch of the sector as an excellent tool for the development of special regions, and in some respects they can even play a prominent role. The European Union's development policy places great emphasis on the development of cross-border and disadvantaged areas.

The literature review also highlighted that while the European Union treats it as a national issue and the general principles (free movement of labor, capital, goods, etc.) apply to tourism, some planned periods have or had significant development policy implications. In the case of Hungary as well, it can be observed that the EU funds have greatly contributed to the dynamic development of the sector. In the future, as mobility increases, the demand for leisure travel can be predicted and the same conclusions can be drawn with the increase in welfare indicators, the creation of which is a key part of the European Union's objectives. Tourism must therefore remain an important priority for Europe in the long term.

The spatial appearance and delimitation of tourism in Hungary has a long history. The review of the literature has covered both the major holiday areas, the tourist regions and the historicity of the key tourist areas. According to the literature, the delimitation of the areas based on certain tourist determinants results in thinking on destination bases, which is one of the indispensable foundation for successful tourism development today. In Hungary on theoretical point of view the spirit of thinking in tourist areas and destinations is present from the socialist era, but in practical tourism development this appears in poor quality. Based on these

reasons, it would be an important objective for Hungary to develop a strong institutional system at regional, destination level in order to operate tourism development management more effectively.

In connection with the impact assessment of European Union funds, it was evident that tourism played a prominent role during the planning and development periods, and in fact domestic tourism indicators are largely due to the dynamic expansion of these support funds. The national outlook of the analysis highlights that the Northern Hungary region is the most important target area of tourism development in Hungary. Thus, the Northern Hungary region can be interpreted as an excellent pilot area for the practical observation of the application of this sector as a regional development tool. Although the national and regional objectives for each planning period could not be completed, but EU funding for tourism development was a significant local development impact. Future thinking of the destination calls for greater coordination of the quantity and quality of development of attractions and services, which would be greatly helped by the establishment of a more autonomous institutional framework for tourism development at local and national level.

A regional analysis of guest traffic has shown that guest nights have undergone a slight regional reorientation in the destination area. This is mainly due to the tourist boom of the region's health-tourism towns, such as Demjén, Egerszalók or Mezőkövesd. As a result of the significant rise of these settlements, the focus of guest nights shifted to the southwest towards Eger, although the "Baroque capital" proportionally speaking lost its regional tourist determinative function. In the future, health tourism is expected to remain a prominent tourism product at national and regional level, but there is a growing demand for package tours, so destinations that will satisfy the growing adventure desire of tourists for the next few years will be competitive. There is a strong correlation between the changes of tourism on settlements level and the tourism development funds of the European Union, because the sectoral statistics of the settlements, which received large amounts of money, have dynamically increased. The same tendency can be observed in connection with the expansion of the capacity of accommodation providers, so the EU development funds can be interpreted as the primary tool of tourism development.

The major research result of the dissertation is the demarcation of the tourist core area, which was elaborated on the basis of an existing Hungarian methodology. Its basic aim was to outline the most touristic areas and settlements of the region. This result of research included 5 main parameter analyzes (current attraction, dominant tourism products, traffic index, tourism networks and development activity, as well as local tourism tax), along which it was possible to infer the touristic determining factor of the destination. The list of the most important tourist settlements is not surprising, as Eger and Miskolc were ranked first in this order, according to professional expectations. The ranking of the determinative touristic settlements can be interpreted as a new result, which can be one of the bases of the competitor analysis. The result of the demarcation of the tourist core areas identified seven destinations and one potential tourist area. The results can serve as a regional basis for the development of tourism, for example,

they can be applied well in the delineation of the future Mátra-Bükk priority tourism development area and in the planning of development projects. In addition, the results may serve as a basis for joint tourism cooperation for municipalities and regions.

General and tourism competitiveness highlighted its role of tourism in the economic structure and its relation to tourism definiteness. In conclusion, there is a weak correlation between the economic competitiveness of a settlement and its tourism definiteness. Although it is important to have stable economic and social indicators, successful tourism can also be expected in special, less favorable areas. In contrast, there is a significant relationship between tourism competitiveness and tourism definiteness, which further strengthens the legitimacy of the core demarcation.

The final result of the dissertation focused on the possible effects of the designation of the priority tourist areas in the target area. The necessity of this was seen by the writers of the present lines as the most prominent arenas of tourism development in Hungary, for which significant nationally financed funds are available. One of the key principles of the priority areas is destination based thinking, which is the base of successful tourism development, as it was already mentioned in the conclusions of the literature review. Thus, the focus of the study was to realize whether destination based thinking really appears in resource allocation. The results suggest that this is not fully realized in the priority development areas affecting the target area, and it is frequent that only settlements with existing tourist potential receive significant financial support, so accommodation and attraction development is not implemented throughout the destination.

Thus, the results of the dissertation presented the general spatial structure of tourism in the Northern Hungary region and its changes in the effects of EU funds. The numerous new and novel results of the dissertation (Chapter 6) all contribute to the practical application of tourism in regional development in the Northern Hungary region. Tourism is an important contributor to the economic indicators in the target area, which can be further increased by utilizing the greater potential in the future and making practical use of the results of this dissertation, thus making tourism an even more dominant sector in the region.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALBACH, H. (2018): Strategies for Cities in Global Competition: An Essay on Spatial Economics and Management Science. In: ALBACH, H. – MEFFERT, H. – PINKWART, A. – REICHWALD, R. – ŚWIĄTCZAK, Ł. (eds.): European Cities in Dynamic Competition. Springer, pp. 132-158.
- ALEGRE, J. – POU, L. – SARD, M. (2018): High unemployment and tourism participation. *Current Issues in Tourism*, 22(10): pp. 1138-1149
- AUBERT, A. (2006): Kutatás a turizmusban. In: PAP, N. – TÓTH, J. (szerk.): Kutatások a terület- és településfejlesztésben. Alexandra Kiadó, Pécs, pp. 151-176.
- AUBERT, A. (2011/a): Turisztikai régiók helyzete a területfejlesztésben. In: DÁVID, L. (szerk.) Magyarország turisztikai régiói: „Komplex megközelítésű digitális tananyagfejlesztés a közgazdaságtudományi képzési terület turizmus alap- és mesterszakjaihoz” TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0051. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 22-26.
- AUBERT, A. (2011/b): A turizmus területi lehatárolásának kérdései. In: DÁVID, L. (szerk.): Magyarország turisztikai régiói: „Komplex megközelítésű digitális tananyagfejlesztés a közgazdaságtudományi képzési terület turizmus alap- és mesterszakjaihoz” TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0051. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 1-17.
- AUBERT, A. – BARCZA, A. – GONDA, T. – HORVÁTH, Z. – PÁLFI, A. (2017): Paradigmaváltás(ok) a magyarországi turisztikai desztinációk fejlesztésében és menedzselésében. *Turizmus Bulletin*, 17(1-2): pp. 15-25.
- AUBERT, A. – CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. (2007): A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (NTS 2005-2013) területi vonatkozásai. In: AUBERT A. (szerk.): A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei. PTE, Bornus Kft., Pécs. pp. 104-108.
- AUBERT, A. – GELÁNYI, N. – JÓNÁS-BERKI, M. (2010): The Place and Role of Peripheries in Hungary's Changing Tourism. *Geographica Timisiensis* 19(2): pp. 257-267.
- AUBERT, A. – GONDA, T. – HEGYI, ZS. (2007): A regionális turisztikai intézmény- és menedzsment rendszer működése a Dél-Dunántúlon. In: PAP, N. (szerk.): Területfejlesztés a gyakorlatban. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 135-149.
- AUBERT, A. – SZABÓ, G. (2007): A Dél-Dunántúli régió turisztikai magterületeinek lehatárolása. Xellum Kft., Budapest, pp. 1-23.
- AUBERT, A. – SZABÓ, G. (2011): Magterületek pp. 1-20. In: DÁVID, L. (szerk.): Magyarország turisztikai régiói: „Komplex megközelítésű digitális tananyagfejlesztés a közgazdaságtudományi képzési terület turizmus alap- és mesterszakjaihoz” TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0051. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 41-53.
- ÁGH, A. (2018): The dual crisis and „regionalization” in the Visegrád states in the states. In: SCHWEIGER, C. – VISVIZI, A. (eds.): Central and Eastern Europe in the EU: Challenges and Perspectives under Crisis Conditions. Routledge, London, pp. 137-154.

- BABBIE, E. (2003): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest, pp. 137-170.
- BARANYI, B. (2011): A határmentiség új dimenziói – együttműködés határok nélkül. *Debreceni Szemle*, 19(4): pp. 397-405.
- BARANYI, B. (2013): Integrált területfejlesztés. *Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma*, Debrecen, pp. 6-26.
- BARANYI, B. (2017): Rendszerváltás tétje az Alföld mezőgazdaságában. In: TAMÁS, J. – ZSEMBELI, J. (szerk.): *A talajok gyógyítója*, Blaskó Lajos 70 éves: Talajművelési kihívások a 21. század 2. évtizedében. *Debreceni Egyetem Mezőgazdaság, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar*, Debrecen, pp. 69-80.
- BARANYI, B. (2018): Rendszerváltás – Mezőgazdaság – Alföld. In: PÉNZES, J. (szerk.): *Falu – város – periféria: határon innen és túl*, Süli-Zakar István professzor emlékére. *Didakt Kiadó*, Debrecen, pp. 276-284.
- BARTA, GY. (2010): A külföldi működőtőke-beruházás fejlődést generáló és megosztó szerepe a magyar gazdaság területi folyamataiban. In: BARTA, GY. – BELUSZKY, P. – FÖLDI, ZS. – KOVÁCS, K. (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 336-358.
- BARTHEL, M. (2017): *Milking the border – cohesive strategies in respond to the crisis of the periphery in border regions*. *Cross-Border Review: Yearbook 2016: European Crisis and its Consequences for Borders and Cooperation*, Budapest, pp. 47-64.
- BELÁNYI, M. – CSALLÓ, K. – FEIK, CS. – FOGARASI, J. – TÁBI, R. (2010): *A helyi önkormányzatok*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 682 p.
- BIEGER, TH. (2003): *Management von Destinationen und Tourismusorganisationen*. R. Oldenburg Verlag, München-Wien, 369 p.
- BUCZEK-KOWALIKA, M. – MITURA, T. (2018): *Cross-border cooperation on the Polish-Slovak Borderland – Examples of joint tourism initiatives*. *Folia Geographica*, 60(2): pp. 62-82.
- BUDAI, Z. (2002): *Marketing a fürdőfejlesztésben*. *Turizmus Bulletin*, 6(1): pp. 1-7.
- BUJDOSÓ, Z. (2018): *Comparison of tourism administration in two Central-European countries*. In: DINYA L. – CSERNÁK J. (eds.): *16th International Scientific Days Summaries of presentations and posters*, Líceum Kiadó, Gyöngyös, 26 p.
- BUJDOSÓ, Z. – DÁVID, L. – KOVÁCS, T. – REMENYIK, B. – ZHOMARTOVA, G. – UAKHITOVA, G. (2013): *Opportunities for the development of ecotourism with special regard to the east Hungarian-Slovakian border*. *Education and science without borders* 4(1): pp. 16-22.
- BUJDOSÓ, Z. – DÁVID, L. – REMENYIK, B. (2011): *Potential tourism development priorities of the Ukrainien-Hungarian border region*. In: HORGA I. – SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Cross-border partnership with special regard to the Hungarian-Romanian-Ukrainien tripartite border*. *University of Oradea Press*, Oradea, pp. 205-211.

- BUJDOSÓ, Z. – DÁVID, L. – REMENYIK, B. – TÓTH, G. (2011): Connection between tourism and regional development on the Hungarian-Croatian border. *Central European Regional Policy and Human Geography*, 1(2): pp 27-40.
- BUJDOSÓ, Z. – DÁVID, L. – VARGA, D. – PÉNZES, J. – GYURKÓ, Á. – ZHAKUPOV, A. (2015/a): Tourism development and cross-border cooperation in the Hungarian-Romanian border region. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 16(2): pp. 153-163.
- BUJDOSÓ, Z. – GYURKÓ, Á. – BENKŐ, B. (2019): Tourism development in Hungary on the example of Northern Hungary Region. *Folia Geographica*, 61(2): pp. 86-103.
- BUJDOSÓ, Z. – KOVÁCS, T. – SZŰCS, CS. – BRAMBAUER, ZS. (2016): "New" Direction of Urban Development from a Central European Perspective. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 11:(2). pp. 55-64.
- BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. – RADICS, ZS. (2010): Partnerség és nyilvánosság a területfejlesztésben a rendszerváltás után: egy hazai vállalkozás tapasztalatai. *Corvinus Regionális Tanulmányok*, 1(2-3): pp. 29-40.
- BUJDOSÓ, Z. – PÉNZES, J. (2015): Tourism competitiveness and tourism development in the border regions of Hungary. In: TRUKHACHEV, V. (szerk.): *Sustainable Development of Tourism Market: International Practices and Russian Experience*. Stavropol State Agrarian University, Stavropol, pp. 18-26.
- BUJDOSÓ, Z. – PÉNZES, J. (2016): Tourism competitiveness and tourism development in the border regions of Hungary. *Vestnik APK Stavropolya/Agricultural bulletin of Stavropol Region*, 6(1): pp. 75-81.
- BUJDOSÓ, Z. – PÉNZES, J. – MADARAS, SZ. – DÁVID, L. (2015/b): Analysis of the spatial trends of Romanian tourism between 2000-2012. *Geographia Technica*, 10(2): pp. 9-19.
- BUJDOSÓ, Z. – REMENYIK, B. (2008): Turizmusmenedzsment az Észak-Magyarország Régióban. In: DÁVID, L. (szerk.): *A turizmus szerepe az Észak-Magyarország Régióban I-II*. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 85-101.
- CAVE, P. – KILIC, S. (2010): The Role of Women in Tourism Employment With Special Reference to Antalya, Turkey. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(3): pp. 280-292.
- CHIKÁN, A. – MOLNÁR, B. – SZABÓ, E. (2018): A nemzeti versenyképesség fogalma és támogató intézményi rendszere. *Közgazdasági Szemle*, 65(12): pp. 1205-1224.
- CHURCH, A. (2004): Local and Regional Tourism Policy and Power. In: LEW A. A. – HALL C. M. – WILLIAMS A. M. (eds.): *A Companion to Tourism*. Blackwell Publishing, Malden-Oxford-Carlton, pp. 555-568.
- COHEN-HATTAB, K. – GELBMAN, A. – SHOVAL, N. (2017): From ideological space to recreational tourism: the Israeli forest. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 16(5): pp. 501-520.

- CRESCENZI, R. – RODRÍGUEZ-POSE, A. (2011): Reconciling top-down and bottom-up development policies. *Environment and planning*, 43(4): pp. 773-780.
- CZIMRE, K. (2012): Eurorégiók: Válaszlehetőségek a határok szerepének változására In: NYÁRI, D. (szerk.): *Kockázat - Konfliktus – Kihívás. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete*, SZTE TTIK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 108-120.
- CSAPÓ, J. (2019). *A turizmuspolitika és turizmusirányítás elmélete és gyakorlata az Európai Unióban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 38-123.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. (2001): *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 34-50.
- CSORDÁS, L. (2003): *Helyzetkép az Alföld turizmusáról*. In: BAUKÓ, T. – NAGY, I. (szerk.): *A fenntartható fejlődés és az Alföld. Műhelytanulmányok*, MTA Társadalomkutató Központ. Budapest, pp. 103-144.
- DANKÓ, L. (2010): *Közösségi turizmusfejlesztés*. In: PISKÓTI, I. (szerk.): *Marketingkaleidoszkóp. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc*, pp. 63-94.
- DANKÓ, L. (2016): *Térségi desztinációmenedzsment fejlesztése Zemplénben*. In: PISKÓTI, I. (szerk.): *Marketingkaleidoszkóp. Tanulmányok a Marketing Intézet kutatási eredményeiből, Miskolci Egyetem Marketing Intézet, Miskolc*, pp. 41-61.
- DANSON, M. – HALKIER, H. – DAMBORG, C. (2019): *Regional Development Agencies in Europe*. Routledge, London and New York, pp. 13-25.
- DÁVID, L. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. (2003): *A turizmus hatásai és jelentősége a területfejlesztésben*. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.) *A terület és településfejlesztés alapjai*. Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, pp.431-451.
- DÁVID, L. – KOVÁCS, T. – TÓTH, G. – BUJDOSÓ, Z. – PATKÓS, CS. (2010): *A turizmus hatásai és jelentősége a területfejlesztésben*. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés alapjai II*. Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 447-466.
- DÁVID, L. – PATKÓS, CS. (2006): *Schengen hatása a turizmusra és az európai identitásra*. In: *A mi Európánk – Magyar kutatók az Európai Unióról. Egyetemi tanulmányok Európai Közösségek-Európai Bizottság Magyarországi Képvisellete*, Budapest, pp. 27-51.
- DÁVID, L. – TÓTH, G. – BUJDOSÓ, Z. – REMENYIK, B. (2011): *The role of tourism in the development of border regions in Hungary*. *Romanian Journal of Economics*, 32(2): pp.109-124.
- DÁVID, L. – TÓTH, G. – KELEMEN, N. – KINCSES, Á. (2007): *A vidéki turizmus szerepe az Észak-Magyarország Régióban, különös tekintettel a vidékfejlesztésre a 2007-13. évi agrár- és vidékpolitika tükrében*. *Gazdálkodás*, 51(4): pp. 38-57.
- DÁVID, L. – REMENYIK, B. (2011): *Tisza-tó*. In: DÁVID, L. (szerk.): *Magyarország turisztikai régiói: „Komplex megközelítésű digitális tananyagfejlesztés a*

közgazdaságtudományi képzési terület turizmus alap- és mesterszakjaihoz”
TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0051. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 183-202.

- ĐENADIĆ, M. – MUHI, B. – JOVANOVIĆ, D. V. (2016): Rural tourism – Serbia’s missed chance. *Economics of Agriculture*, 63(2): pp. 515-529.
- DICKEN, P. (2007): Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy. *Journal of Economic Geography*, 7(6): pp. 777-779.
- DÖMÖTÖR, E. – MÁTYÁS, L. – BALÁZSI, L. (2016): A gazdaság térbelisége, városok, régiók, kereskedelem és természeti környezetünk: Összegzés a COEURE-projekt tanulmányaiból, III. *Közgazdasági Szemle*, 63(6): pp. 673-696.
- DÖVÉNYI, Z. (szerk.) 2010: Magyarország kistájainak katasztere. MTA FKI, Budapest, 876 p.
- ENYEDI, GY. (2010): Regionális folyamatok Magyarországon. In: BARTA, GY. – BELUSZKY, P. – FÖLDI, ZS. – KOVÁCS, K. (szerk.): A területi kutatások csomópontjai. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 307-316.
- FANG, WT. (2020): Rural Tourism. In: FANG, WT. (eds.): *Tourism in Emerging Economies*. Springer, Singapore, pp. 103-129.
- FAZEKAS, L. (2019): Munkaerő ösztönzés Debrecen – Hajdúszoboszló – Hortobágy – Tisza-tó kiemelt turisztikai régió magas kategóriájú szállodáiban. *Acta Carolus Robertus*, 9(1): pp. 65-80.
- GARCIA-AYLLONA, S. (2018): Urban transformations as indicators of economic change in post-communist Eastern Europe: Territorial diagnosis through five case studies. *Habitat International*, 71(1): pp. 29-37.
- GARSOUSA, G. – CORDERIA, D. – VELASCOA, M. – COLOMBOB, A. (2017): Tax Incentives and Job Creation in the Tourism Sector of Brazil’s SUDENE Area. *World Development*, 96(1): pp. 87-101.
- GIAOUTZI, M. – NIJKAMP, P. (2016): *Tourism and Regional Development*. Routledge, London and New York, pp. 1-12.
- GMELCH, S. – KAUL, A. (2018): *Tourists and Tourism*. Waveland Press, Long Grove, pp. 3-16.
- GONDA, T. – BENCSIKNÉ, A. J. – PÁLFI, A. (2016): Tematikus utak jellemzői és azok szerepe a turisztikai termékfejlesztésben. *Tudásmenedzsment*, 17(1): pp. 228-241.
- GONDA, T. – NAGY, D. – RAFFAY, Z. (2019): The impact of tourism on the quality of life and happiness. *Interdisciplinary Management Research*, pp. 1790-1803.
- GONDA, T. – RAFFAY, Z. (2015): A tematikus utak szerepe a turizmus - és vidékfejlesztésben. *A Falu*, 30(1): pp. 49-58.
- GROTTE, J. (2013): E-marketing a turizmusban: Az e-turizmus marketing eszköztára. *Marketing és Menedzsment*, 47(2):pp. 25-36.
- GUIMARÃES, C. – SILVA, J. R. (2017): Tourism and formal job creation: a study on Brazil and its regions. *Revista Turismo & Desenvolvimento*, 27/28(1): pp.1273-1286.

- GUPTA, M. – DUTTA, P. (2019): Efficiency wage, unemployment and tourism development: a theoretical analysis. *Indian Growth and Development Review*, 12(3): pp. 333-349.
- GYURICZA, L. (2008): A turizmus nemzetközi földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 13-24.
- GYURKÓ, Á. (2018): Az általános gazdasági versenyképesség és a turisztikai potenciál kapcsolata az Észak-Magyarország régióban. In: DINYA, L. – CSERNÁK, J. (szerk.): XVI. Nemzetközi Tudományos Napok. Líceum Kiadó, Gyöngyös, pp. 777-784.
- GYURKÓ, Á. (2019): Tíz év turizmus, tíz év társadalom. In: GYURKÓ, Á – SOMODI-TÓTH, O. (szerk.): #Turizmus #szálloda #vendéglátás: jubileumi kiadvány az Eszterházy Károly Egyetem Turizmus Tanszék alapításának 10. évfordulója alkalmából. Líceum Kiadó, Eger, pp. 71-84.
- GYURKÓ, Á. – BUJDOSÓ, Z. (2017): Turisztikai magterületek lehatárolása az Észak-Magyarország régióban. *Acta Carolus Robertus*, 7(2): pp 67-88.
- GYURKÓ, Á. – BUJDOSÓ, Z. (2019): Turisztikai versenyképesség és a potenciál kapcsolata az Észak-Magyarország régióban. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4(3): pp. 4-20.
- HALKIER, H. – GJERTSEN, A. (2018): Europeanization and Beyond Regional Development through Partnership in Norway and Denmark. In: DOSENRODE, S. (eds.): *The Nordic Regions and the European Union*. Routledge, London, pp. 1-17.
- HALL, C. M. – JENKINS, J. (2004): Tourism and Public Policy. In: LEW, A. A. – HALL, C. M. – WILLIAMS, A. M. (eds.): *A Companion to Tourism*. Blackwell Publishing, Malden-Oxford-Carlton, pp. 525-540.
- HANUSZ, Á. – PRISTYÁK, E. (2007): A turizmus szerepe egy vidéki térség szerkezet- és funkcióváltásában. *Földrajzi Közlemények*, 131(3): pp. 203-210.
- HARTL, M. (2016): A határon átnyúló turizmusfejlesztés vizsgálata az Ister-Granum EGTC példáján. *Közép-Európai Közlemények*, 9(3): pp. 24-37.
- HIGGINS, B. – SAVOIE, D. J. (2017): *Regional Development Theories & Their Application*. Routledge, London and New York, pp. 89-114.
- HEGYI, ZS. (2010): Marketingtevékenység a Pécs 2010 program turisztikai hatásainak erősítésére. *Turizmus Bulletin*, 14(1-2): pp. 44–46.
- HOLDEN, A. (2016): *Environment and Tourism*. Routledge, London, pp. 1-25.
- HONG, L. – TISDELL, C. – FEI W. (2019): Poverty and its reduction in a Chinese border region: is social capital important? *Journal of the Asia Pacific Economy*, 24(1): pp. 1-23.
- HORVÁTH, A. (2010): A területi turizmusfejlesztés Székelyföldön. Doktori disszertáció, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, pp. 16-19.
- HORVÁTH, P. (2015): A turizmus és az Európai Unió belüli területfejlesztés kölcsönhatása Spanyolország egy régiójában. *Acta Scientiarum Socialium*, 45(3): pp. 175-182.
- HUSZTI, ZS. – RAFFAY, Á. (2012): Turizmus menedzsment: A turizmus közlekedési-logisztikai háttere. In: AUBERT, A. (szerk.): *Turizmus-*

- menedzsment. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar, Szekszárd, p. 2. fejezet.
- HUSZTI, ZS. – TENK, A. (2010): Szervezetek és kapcsolatok a terület- és településfejlesztésben. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 469-490.
- IFJU, L. – SZILBEK, K. – VERDES, T. (2015): A sárospataki járás elemzése turizmus a fejlődés szolgálatában. *Journal of Central European Green Innovation*, 3(3): pp. 75-94.
- IŞIK, C. – DOĞAN, E. – ONGAN, S. (2017): Analyzing the Tourism–Energy–Growth Nexus for the Top 10 Most-Visited Countries. *Economies*, MDPI, Open Access Journal, 5(4): pp. 1-13.
- JANCSIK, A. (2007): A kulturális és természeti erőforrások turisztikai hasznosításának előfeltételei. In: DÁVID, L. (szerk.): Turisztikai erőforrások: A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása. Perfekt Kiadó, Budapest, pp. 90-133.
- JONES, C. – MUNDAY, M. – ROBERTS, A. (2003): Regional Tourism Satellite Accounts: A Useful Policy Tool? *Urban Studies*, 40(13): pp. 2777-2794.
- JÓNÁS-BERKI, M. – HORVÁTH, P. – REMENYIK, B. (2011): Tematikus parkok, utak. In: MICHALKÓ, G. (szerk.): Turisztikai terméktervezés és fejlesztés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 171-184.
- JÓVÉR, V. – BAGDI, R. – KÓRÓDI, M. (2019): Desztinációk ismertségének vizsgálata a lehatárolás összefüggéseiben. *Economica*, 10(1): pp. 8-12.
- KARDOS, Z. (2011): Turisztikai ismeretek. Egyetemi tankönyv, Keszthely, pp. 94–111.
- KASSAI, ZS. – RITTER, K. (2011): Helyi vidékfejlesztési programok a hátrányos helyzetű vidéki kistérségekben. *Gazdálkodás*, 55(4): pp. 337-346.
- KÁPOSZTA, J. (2014): Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései. *Gazdálkodás*, 58(5): pp. 399-412.
- KIGYÓSSY, G. – CZENE, ZS. (2012): Lehetőségeink a helyi gazdaságfejlesztésre. *Falu Város Régió*, 14(1-2): pp. 5-10.
- KINCSES, Á. – NAGY, Z. – TÓTH, G. (2014): The changing economic spatial structure of Europe. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 68(5): pp. 301-309.
- KONTTINEN, J. P. (2006): Regional Tourism Satellite Account (RTSA) in Finland. Data, Concepts, Methods and Key Results. In: 46th Congress of the European Regional Science Association, August 30th - September 3rd, 2006, Volos, pp. 1-26.
- KOÓS, B. – VIRÁG, T. (2010): Nyertesek és vesztesek – A magyar településhálózat polarizálódása. In: BARTA GY – BELUSZKY P. – FÖLDI ZS. – KOVÁCS K. (szerk.): A területi kutatások csomópontjai. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 32-54.
- KOVÁCS, B. (2004): Az állami turizmusfejlesztés-politika közösségi pillére. Tanulmány a magyar idegenforgalmi ágazat csatlakozás utáni perspektíváiról, valamint a Nemzeti Fejlesztési Terv kidolgozásával

- kapcsolatos tapasztalatokról, annak turizmusra vonatkoztatható következtetéseiről. *Turizmus Bulletin*, 8(2): pp. 28-47.
- KOVÁCS, B. – GERLACH, V. (2007): A 2007-20013 közötti hazai fejlesztéspolitika turisztikai vetülete. *Turizmus Bulletin*, 11(3): pp. 39-46.
- KOVÁCS, B. – MICHALKÓ, G. – HORKAY, N. (2007): The basis for developing a tourism related quality of life index. – *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Studia Geographia*, 7(2): pp. 97-106.
- KOVÁCS, B. – SOPRONI, GY. (2006): Formálódó fejlesztéspolitikai tervek – A turizmus helye a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben. *Turizmus Bulletin*, 10(1): pp. 53-56.
- KOVÁCS, E. – KISS, K. (2018): *Turisztikai trendek*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 1-33.
- KOVÁCS, T. (2003): A régióalkotás kérdései, problémái és jelenlegi állása Magyarországon. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.) *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 141-163.
- KOVÁCS, Z. (2002): *Népesség- és településföldrajz*. Egyetemi jegyzet, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 1-139.
- KOZMA, G. (2003): Az Európai Unió regionális politikája. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 183-205.
- KOZMA, G. (2006): Az Európai Unió 2007-2013 közötti regionális politikájának legfontosabb elemei. *Debreceni Szemle*, 14(1): pp. 39-53.
- KOZMA, G. (2008): Az idegenforgalmi adóbevételek jellemzői és hasznosulásuk a Tisza-tónál. In: DÁVID, L. – MICHALKÓ, G. (szerk.): *A Tisza-tó turizmusa*. Magyar Turizmus Zrt, Budapest, pp. 83-93.
- KOZMA, G. – RADICS, ZS. (2013): A turizmus megjelenése a helyi önkormányzatok képviselőtestületi bizottsági struktúrájában. In: MICHALKÓ, G. – RÁTZ, T. (szerk.): *Jó(l)lét és turizmus: utazók, termékek és desztinációk a boldogság és a boldogulás kontextusában*. Kodolányi János Főiskola, Magyar Földrajzi Társaság, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest-Székesfehérvár, pp. 223-228.
- KOZMA, G. – SZABÓ, GY. – MOLNÁR, E. – PÉNZES, J. (2015): The Position of Environmental Protection in Municipal Council Committees of Local Governments in Hungary. *Administrație Și Management Public*, 4(24): pp. 44-55.
- KÓRÓDI, M. – FEHÉR, I. (2012): A vidéki turizmus illúziói és realitásai. In: CSETE, L. – FEHÉR, I. (szerk.): *Agrár-vidékfejlesztési és élelmiszer-marketing trendek*. Fehér István 70. születésnapjára emlékkötet. Szent István Egyetem, Gödöllő, pp. 160-168.
- KŐSZEGFALVI, GY. (2006): A regionális elemzések elvi és módszertani kérdései. In: PAP, N. – TÓTH, J. (szerk.): *Kutatások a terület- és településfejlesztésben*. Alexandra Kiadó, Pécs, pp. 23-38.
- KUKELY, GY. (2008): A gazdaságfejlesztési célú állami és európai uniós támogatások szerepe az ipari térszerkezet formálódásában. *Területi Statisztika*, 11(2): pp. 112-135.

- LAINE, J. (2016): The Multiscalar Production of Border. *Geopolitics*, 21(3): pp. 465-482
- LAUREN, D. N. – CAROL, K. S. – RASUL, M. A. – CHARLES, C. (2015): Women in tourism: Shifting gender ideology in the DR. *Annals of Tourism Research*, 52(3): pp. 72-86.
- LÁSZLÓ, É. (2010): A vidékfejlesztés és a vidéki turizmus összefüggései az Észak-alföldi régióban. PhD értekezés, Pannon Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Veszprém, pp. 47-83.
- LEE, S. E. (2016): The socio-cultural impact of Growth-Pole Theory (GPT) tourism development. *Anatolia*, 27(2): 268–270.
- LENGYEL, I. (2010): A globalizációs folyamatok térbelisége, területi verseny és versenyképesség. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 184-202.
- LENGYEL, I. (2012): A kelet-közép-európai országok régióinak versenyképessége. In: RECHNITZER, J. – SMAHÓ, M. (szerk.): Járműipar és regionális versenyképesség: Nyugat- és Közép-Dunántúl a kelet-közép-európai térségben. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, pp. 191-229.
- LENGYEL, M. (2004): A turizmus általános elmélete. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest, pp. 51-64
- LEONARD, L. (2015): Mining and/or tourism development for job creation and sustainability in Dullstroom, Mpumalanga. *Local Economy Policy Unit*, 31(1-2): pp. 249-263.
- LÖVEI-KALMÁR, K. (2017): A fürdők jelentősége az Észak-Alföldi Régió egészségturizmusának fejlesztésében. *Köztes Európa: Társadalomtudományi Folyóirat: A Vitek Közleményei*, 9(1-2): pp. 205-213.
- LUKOVICS, M. (2017): Regionális gazdaságfejlesztés: eltérő fejlettségű megyék versenyképességének összehasonlító elemzése. In: LENGYEL, I. (szerk.): Két évtizedes a regionális tudományi műhely Szegeden: 1997–2017. JATEPress Kiadó, Szeged, pp. 294-315.
- LUKOVICS, M. – FARKAS, B. – LENGYEL, I. (2010): Regionális versenyképesség és területi kohézió az Európai Unióban. In: SÜLI-ZAKAR, I. (szerk.) A terület- és településfejlesztés alapjai II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 238-260.
- MAKKONEN, T. – WILLIAMS, A. – WEIDENFELD, A. – KAISTO, V. (2018): Cross-border knowledge transfer and innovation in the European neighbourhood: Tourism cooperation at the Finnish-Russian border. *Tourism Management*, 68(1): pp. 140-151
- MARTYIN, Z. – BOROS, L. (2012). A turizmus szerepe Mórahalom fejlődésében. *Közép-Európai Közlemények*, 5(2): pp. 145-158.
- MAROTO-MARTOS, J. C. – VOTH, A. – PINOS-NAVARRETE, A. (2020): The Importance of Tourism in Rural Development in Spain and Germany. In: CEJUDO, E. – NAVARRO F. (eds.): *Neoendogenous Development in European Rural Areas*. Springer, Cham, pp. 181-205.

- MATLOVIČOVÁ, K. – KORMANÍKOVÁ, J. (2014). City Brand-Image Associations Detection. Case Study of Prague. SGEM 2014, Psychology & Psychiatry, Sociology & Healthcare, Education, Conference Proceedings, Volume II., Sociology and Healthcare, Albena, pp. 139-146.
- MATLOVIČOVÁ, K. – TIRPAKOVA, E. – MOČAK, P. (2019): City Brand Image: Semiotic Perspective a Case Study of Prague. *Folia Geographica*, 61(1): pp. 120-142.
- MATLOVIČ, R. – KLAMÁR, R. – MATLOVIČOVÁ, K. (2008): Development of regional disparities in Slovakia at the beginning of 21st century based on the selected indicators. *Regionální studia*, (2)2: pp 2-12.
- MÁTYÁS, SZ. (2017): Turizmus és jogsértés. In: KIGLICS, N. (szerk.): II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, tanulmánykötet. Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, Nagykanizsa, pp. 317-323.
- MÁTYÁS, SZ. (2019): Kína turizmusának főbb jellemzői, különös tekintettel Peking turizmusbiztonságára. In: MARTON, ZS. – NÉMETH, K. – PÉTER, E. (szerk.): III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, tanulmánykötet. Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, Nagykanizsa, pp. 98-106.
- MEIJERS, E. J. – BURGER, M. J. (2010): Spatial Structure and Productivity in US Metropolitan Areas. *Environment and Planning*, 42(6): pp. 1383-1402.
- MICHALKÓ, G. (2016): Turizmológia – Elméleti alapok. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 1-266.
- MICHALKÓ, G – BALIZS, D. – KISS, É. – FARAGÓNÉ, HUSZÁR, SZ. – SIK, A. – KARÁCSONYI, D. (2017): A vidékiesség vonzásában: a nagyvárosi agglomerációk láthatatlan turizmusa Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 31(3): pp. 44-61.
- MICHALKÓ, G. – LŐRINCZ, K. (2007) A turizmus és az életminőség kapcsolatának nagyvárosi vetületei Magyarországon. *Földrajzi Közlemények*, 131(3): pp. 157-169.
- MICHALKÓ, G. – KISS, K. – KOVÁCS, B. (2009): Boldogító utazás: A turizmus hatása a magyar lakosság szubjektív életminőségére. *Tér és Társadalom*, 23(1): pp. 1-17.
- MOHANTY, P. – SWAIN, S. K. – BESRA, S. (2018): Women at work: exploring the issues and challenges of women employees in travel and tourism. *Indian Journal of Economics and Development*, 6(1): pp. 1-5.
- MOLNÁR, CS. – KINCSES, Á. – TÓTH, G. (2009): A fürdőfejlesztések hatásai Kelet-Magyarországon Hajdúszoboszló, Mezőkövesd és Orosháza összehasonlítása. *Turizmus Bulletin*, 13(4): pp. 20–31.
- MOLNÁR, E. – DÉZSI, GY. – LENGYEL, I. (2018): Debrecen gazdasága a hazai nagyvárosok mezőnyében. In: PÉNZES, J. (szerk.): Falu – város – periféria: határon innen és túl, Süli-Zakar István professzor emlékére. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 31-39.
- MUNDT, JÖRN, W. (2004): Toruismuspölitik. Oldenbourg, München-Wein, pp. 6-10.

- NEMES NAGY, J. (szerk.) (2005/a): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest, pp. 77-79.
- NEMES NAGY, J. (2005/b) Nemzetközi és hazai tendenciák a területi elemzésben. *Területi Statisztika*, 8(1): pp. 3–14.
- NEMES NAGY, J. (2006): A területi versenyképesség elemzési módszerei. In: HORVÁTH, GY. (szerk.): Régiók és települések versenyképessége. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 69-83.
- NEMES NAGY, J. (2009): Terek, helyek, régiók – A regionális tudomány alapjai. Akadémia Kiadó, Budapest, pp. 1-350.
- NJØS, R. – FOSSE, J. K. (2018): Linking the bottom-up and top-down evolution of regional innovation systems to policy: organizations, support structures and learning processes. *Industry and Innovation*, 26(4): pp. 419-438.
- OLÁH, I. – ALDORFAI, GY. – BÉRES-VIRÁG, Á. (2017): A települések egyenlőtlenségei turisztikai szempontból. *Studia Mundi Economic*, 4(4): pp. 38-48.
- PAPP, ZS. (2012): A turisztikai desztinációk versenyképessége –hogyan mérjük? Modellek és módszerek áttekintése. In: BAJMÓCY, Z. – LENGYEL, I. – MÁLOVICS, GY. (szerk.): Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság. JATEPress Kiadó, Szeged pp. 225-238.
- PARAMATI, S. R. – ALAM, M. S. – CHEN, C.-F. (2017): The Effects of Tourism on Economic Growth and CO2 Emissions: A Comparison between Developed and Developing Economies. *Journal of Travel Research*, 56(6): pp. 712–724.
- PARKINSON, M. – HUTCHINS, M. – SIMMIE, J. – CLARK, G. – VERDONK, H. (2004): *Competitive European Cities: Where do the Core Cities Stand?* Office of the Deputy Prime Minister, London, pp. 1-118.
- PARR, J. B. (2013): The Regional Economy, Spatial Structure and Regional Urban Systems. *Regional Studies*, 48(12): pp. 1926-1938.
- PATKÓS, CS. (2010): A régióképződés sajátosságai Magyarországon. In: SÜLI-ZAKAR, I (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 156-183.
- PATKÓS, CS. (2011): A magyarországi turisztikai régiók intézményesülése. In: DÁVID, L. – REMENYIK, B. (szerk.) A Kárpát-Pannon térség turizmusföldrajza. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 7-19.
- PÁLFI, A. – BARCZA, A. – AUBERT, A. (2017): TDM-szervezetek szerepe a desztinációk imázsának és arculatának kialakításában. *Prosperitas*, 4(2): pp. 57-70.
- PÁSZTOR, GY. – GÁBORA, A. – PÉTER, L. (2013): A turizmus mint a régiófejlesztés lehetséges eszköze: Körösrév határmenti kistérség példája. *Erdélyi Társadalom*, 11(2): pp. 121-134.
- PETRAKOS, G. (2009): Regional growth and inequalities in the European Union. *Discussion Paper Series*, 15(2): pp. 23-44.
- PETROVIĆ, M.D. – VUJKO, A. – GAJIĆ, T. – VUKOVIĆ, D.B. – RADOVANOVIĆ, M. – JOVANOVIĆ, J.M. – VUKOVIĆ, N. (2018): Tourism as an Approach to

- Sustainable Rural Development in Post-Socialist Countries: A Comparative Study of Serbia and Slovenia. *Sustainability*, 10(1): pp. 1-14.
- PÉNZES, J. (2014): Competitiveness of Hungarian towns after the change of regime. *Central European Regional Policy and Human Geography*, 4(1): pp. 49-61.
- PÉNZES, J. – DEÁK, A. – HEGEDŰS, L. (2018): Periférikusság és határmentiség Magyarországon. In: PÉNZES, J. (szerk.) *Falu - város - periféria: határon innen és túl, Süli-Zakar István professzor emlékére*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 227-235.
- PÉNZES, J. – FEKETE, J. (2014): Transformation of the spatial structure in the Visegrad countries in the light of the location of peripheral areas. In: RADICS, ZS. – PÉNZES, J. (szerk.): *Enhancing competitiveness of V4 historic cities to develop tourism: Spatial-economic cohesion and competitiveness in the context of tourism*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 11-24.
- PÉTER, ZS. (2009): Az Észak-magyarországi régió turizmusának esélyei a globális gazdasági válság időszakában. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 6(2): pp. 89-107.
- PIKE, A. – RODRÍGUEZ-POSE, A. – TOMANEY, J. (2017): *Local and Regional Development*. Routledge, London and New York, pp. 1-17.
- PINDZO, R. – RADULOVIC, D. (2017): The impact of the globalization on tourism industry. In: MARKOVIC, M. R. – FAROOQ, M. S. – VUJICIC, S. (eds.): *Organisational behavior and types of leadership styles and strategies in terms of globalization*. Compass Publishing, Newton Abbot, pp. 66-80.
- PISKÓTI, I. (2016): *Régió- és településmarketing*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 1-400.
- PUCZKÓ, L. – RÁTZ, T. (2005): *A turizmus hatásai*, 4. javított kiadás. Aula Kiadó, Budapest, pp. 1-494.
- RADICS, ZS. – PÉNZES, J. (szerk.) (2014): *Enhancing competitiveness of V4 historic cities to develop tourism, Spatial-economic cohesion and competitiveness in the context of tourism*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 1-220.
- RADICS, ZS. – PÉNZES, J. – MOLNÁR, E. (2011): The spatial aspects of the resource-allocation of the Regional Operational Programmes' development resources. In: KOZMA, G. (szerk.): *New Results of Cross-Border Co-Operation*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 119-126.
- RÁTZ, T. (2007): A turizmus hatásainak értékelése. In: DÁVID, L. (szerk.): *Turisztikai erőforrások: A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása*. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, pp. 228-250.
- RECHNITZER, J. (1995): Töprengések a területi szintű stratégiai tervezésről. *Tér és Társadalom*, 9(3-4): pp. 91-109.
- RECHNITZER, J. (2013): Adalékok Kelet-Közép-Európa térszerkezetének felrajzolásához. *Közép-Európai Közlemények*, 6(1-2): pp. 238-250.
- REHÁK, G. (2011): *Turizmuspolitika Magyarországon különös tekintettel a Kádár-korszak első tíz évére*. PhD Disszertáció, Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 78-94.

- REME NYIK, B. – BUJDOSÓ, Z. – RADICS, Zs. (2012): A turizmus kialakulása és fejlődése a Tisza-tó mentén. In: AUBERT, A. – GYURICZA, L. – HUSZTI, Zs. (szerk.): A kultúra turizmusa a turizmus kultúrája. IDResearch Kft., Publikon, Pécs, pp. 515-527.
- REME NYIK, B. – MUHI, B. (2012): A határ menti turizmus fejlődése a déli határaink mentén. In: SZALÓK, Cs. – REME NYIK, B. – ZIMÁNYI, K. (szerk.): Múlt a jövőben – Tradíció és megújulás a turizmusban és a vendéglátásban, tudományos kötet Dr. Csizmadia László 75. születésnapja alkalmából. BGF Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Budapest, pp. 128-134.
- RITTER, K. (2008): A helyi fejlesztés esélyei – agrárfoglalkoztatási válság és területi egyenlőtlenségek Magyarországon. *Területi statisztika*, 48(5): pp. 554-572.
- RITTER, K. – NAGY, H. – TÓTH, T. (2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy Észak-magyarországi példán keresztül. In: LUKOVICS, M. – SAVANYA, P. (szerk.): Új hangsúlyok a területi fejlődésben. JATE Press, Szeged, pp. 224-242.
- ROMÃO, J. (2018): *Tourism, Territory and Sustainable Development*. Springer, Singapore, pp. 11-36.
- RUBOVSZKY, M. – SZIGETI, A. – WALKÓ M. (2009): A magyar vendéglátás és turizmus újkori története. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, pp. 201-287.
- SARFARA, Z. – MAEDEH, S. – REZA, M. – ZAVADSKAS, M. (2015): Sustainable tourism: a comprehensive literature review on frameworks and applications. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 28(1): pp. 1-30.
- SÁRFALVI, B. (1987): Amerikai Egyesült Államok. In: MÉSZÁROS, R. – PROBÁLD, F. – SÁRFALVI, B. – SZEGEDI, N. (szerk.): *Amerikai gazdaságföldrajza*. Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 7-143.
- SCHMIDT, A. (2012): A régió fogalma. In: PÁLNÉ, KOVÁCS, I. – TUKA, Á. – SCHMIDT, A. – VADÁL, I. – KÁKAI, L. (szerk.): *Regionalizmus és területi kormányzás*. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, Pécs, pp. 73-83.
- SEBESTYÉNNÉ, SZÉP, T. – TÓTH, G. (2019): A gazdasági és az energetikai erőterek elmozdulása a világon. *Területi Statisztika*, 59(4): pp. 353-380.
- SIMON, Á. (2017): Koltai Z.: Sikeres és versenyképes városok. *Piackutatás a magyar települések körében. Tér és Társadalom*, 31(1): pp. 135-139.
- SHARPLEY, R. (2018): *Tourism, tourists and society*. Routledge, New York. pp. 3-7.
- STEWART, J. Q. – WARNTZ, W. (1958): *Physiscs of Population Distribution*. *Journal of Regional Science*, 1(1): pp. 99-123.
- STOFFELEN, A. – VANNESTE D. (2017): *Tourism and cross-border regional development: insights in European contexts*. *European Planning Studies*, 25(6): pp. 1013-1033.
- STRATIGEA, A. – GIAOUTZI, M. (2016): *ICTs and Local Tourist Development in Peripheral Regions*. In: GIAOUTZI, M. – NIJKAMP, P. (eds.): *Tourism and Regional Development*. Routledge, London and New York, pp. 1-12.
- SÜLI-ZAKAR, I. (2003): Az EU regionális politikájához való csatlakozás területfejlesztési következményei Magyarországon. In: SÜLI-ZAKAR, I.

- (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 305-329.
- SÜLI-ZAKAR, I. (2014): Hazánk határai. Történeti Földrajzi Közlemények, 2(1-2): pp. 23-36.
- SÜLI-ZAKAR, I. – LENKEY, G. (2014): A vidék mint földrajzi periféria és az oktatás mint kitörési pont. *Educatio*, 23(3): 371-383.
- ŠVAJDOVÁ, L. (2019): Modern Marketing Communication in Tourism. *Journal of International Business Research and Marketing*, 4(2): pp. 20-23.
- SZABÓ, P. – FARKAS, M. (2014): Kelet-Közép-Európa térszerkezeti képe. *Tér és Társadalom*, 28(2): pp. 67-86.
- SZABÓ, P. – JÓZSA, V. (2017): Beszámoló és gondolatok a Térszerkezeti kihívások és területfejlesztési válaszlehetőségek a 2010-es években Magyarországon című konferenciáról. *Tér és Társadalom*, 31(2): pp. 125-129.
- SZENTES, T. (2012): A nemzeti versenyképesség fogalma, mérése, ideológiája. *Magyar Tudomány*, 173(6): pp. 680-691.
- SZÉKELY, A. (2013): A turizmus térszerkezeti hatása a határ régiókban. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 8(1-2): pp. 83-87.
- SZEPESI, J. – ÉSIK, ZS. – SOÓS, I. – NOVÁK, T. – SÜTŐ, L. – RÓZSA, P. – LUKÁCS, R. – HARANGI, SZ. (2018): Földtani objektumok értékminősítése: módszertani értékelés a védelem, bemutatás, fenntarthatóság és a geoturisztikai fejlesztések tükrében. *Földtani Közöny*, 148(2): pp. 143-160.
- TASNÁDI, J. (2002): A turizmus rendszere. *Aula Kiadó, Budapest*, 244p.
- TASNÁDI, J. (2006): A turizmus az Európai Unióban és Magyarországon. *Vállalkozók Európában, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest*, pp. 7-47.
- ȚOCA, C.-V. – CZIMRE, K. (2016): Cross-border Cooperation at the EU Internal and External Borders. *Eurolimes*, 21(1): pp. 7-19.
- ȚOCA, C.-V. – ȘOPRONI, L. (2018): Cross-border communication at the Romanian-Hungarian border. In: PÉNZES, J. (szerk.) *Falu - város - periféria: határon innen és túl, Süli-Zakar István professzor emlékére*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 236-245.
- TÓTH, G. (2009): Kísérlet a regionális turisztikai GDP becslésére Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 87(10-11): pp. 1038-1057.
- TÓTH, G. (2011): A magyarországi idegenforgalmi régiók fejlettségének, versenyképességének és leterheltségének vizsgálata. In: DÁVID, L. – REMENYIK, B. (szerk.): *A Kárpát-Pannon térség turizmusföldrajza*. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 313-327.
- TÓTH, G. (2018): A térszerkezet átfogó vizsgálata az elérhetőség figyelembevételével. In: PÉNZES, J. (szerk.): *Falu – város – periféria: határon innen és túl, Süli-Zakar István professzor emlékére*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 20-25.
- TÓTH, G. – DÁVID, L. (2011): A turizmus szerepe a regionális fejlődésben. In: DÁVID, L. (szerk.) *Magyarország turisztikai régiói: „Komplex megközelítésű digitális tananyagfejlesztés a közgazdaságtudományi képzési terület turizmus alap- és mesterszakjaihoz” TAMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0051*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp.1-13.

- TÓTH, G. – NAGY, Z. (2016): Centrum periféria viszonyok Kelet-Közép-Európa térszerkezetében. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 13(1): pp. 18-31.
- TÓTH, J. (szerk.) (2016): *Világföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 54-713.
- TÓTH, T. (2014): A regionális gazdaságfejlesztés alapjai. In: KÁPOSZTA, J. – TÓTH, T. (szerk.): *Regionális és vidékfejlesztési ismeretek*. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, pp. 134-156.
- TÓZSA, I. (2014): A településmarketing elmélete. In: TÓZSA, I. (szerk.): *Turizmus és településmarketing*. Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék, Budapest, pp. 129-157.
- TÖMÖRI, M. – MICHALKÓ, G. (2019): A bevásárlóturizmus. In: IRIMIÁS, A. – JÁSZBERÉNYI, M. – MICHALKÓ, G. (szerk.): *A turisztikai termékek innovatív fejlesztése*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 31-49.
- VARGA, J. (2014): A versenyképesség többszintű értelmezése és az innovációval való összefüggései. PhD Disszertáció, Szent István Egyetem, Gödöllő, pp. 43-58.
- VARGA-NAGY, A. (2017): Turizmushoz kapcsolódó pályázati források eloszlása a 2007-2013-as programozási időszakban. In: ÁRPÁSI, Z. – GURZÓ, I. (szerk.): *Felelős turizmus, nemzetközi tudományos konferencia. Alapítvány a Felsőfokú Közgazdasági Képzésért Békés Megyében, Békéscsaba*, pp. 141-148.
- VARGÁNÉ, GÁLICZ, I. (2004): A turizmus gazdasági mutatóinak alakulása a 2007-2013 közötti időszakban. In: KARLOVITZ, J. (szerk.): *Kulturális és társadalmi sokszínűség a változó gazdasági környezetben*. IRI Társadalomtudományi Konferencia, International Research Institute, Komarno, pp. 116-123.
- VASVÁRI, M. (2016): Az Európai Unió által támogatott turisztikai fejlesztések és hatásaiknak vizsgálata alföldi mintaterületeken. PhD Disszertáció, Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 41-43.
- VERES, L. (2011): Budapest-Közép-Dunavidék. In: DÁVID, L. (szerk.): *Magyarország turisztikai régiói: „Komplex megközelítésű digitális tananyagfejlesztés a közgazdaságtudományi képzési terület turizmus alap- és mesterszakjaihoz”* TAMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0051. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 65-81.
- VERES, V. (2018): Társadalmi-gazdasági változás és fejlődés Romániában, közép- és kelet-európai kontextusban. *Erdélyi Társadalom*, 16(1): pp. 105-149.
- VIEIRA, A. C. – SANTOS, L. D. (2017): Tourism and regional development: a spatial econometric model for Portugal at municipal level. *FEP Working Papers* 589, Universidade do Porto, Faculdade de Economia do Porto, pp. 1-17.
- VIRÁG, Á. (2016): A turisztikai együttműködések gazdasági szerepe. *Studia Mundi – Economica*, 3(2): pp. 115-124.
- WONG, C. (2002): Developing Indicators to Inform Local Economic Development in England. *Urban Studies*, 39(10): pp. 1833-1863.
- YILMAZ, H. – COŞKUN, I. O. (2016): New Toy of Marketing Communication in Tourism: Gamification. In: SEZGIN, E. (eds.): *e-Consumers in the Era of*

- New Tourism. Managing the Asian Century. Springer, Singapore, pp. 53-71.
- YUDINA, T.A. – SAMSONENKO, T.A. – GRIGORYAN, T.A. – EREMINA, E.A. – KARAMOVA, A.S. (2020): The Concept of Russia's Becoming a Growth Pole of the Global Tourism: Pros and Cons. In: POPKOVA E. (eds.) Growth Poles of the Global Economy: Emergence, Changes and Future Perspectives. Lecture Notes in Networks and Systems, Springer, Cham, 73(1): pp. 151-158.
- ZHANG, B. – SHI, Z. – YU, L. – JIANG, W. – TIAN M. – LIU, L. (2014): Dabie mountain sports tourism project development location problems research under growth pole theory perspective. Journal of Chemical and Pharmaceutical Research, 6(6): 460–464.
- ZHANG, J. (2005/a): Documentation on Regional Tourism Satellite Accounts in Denmark. Center for Regional and Tourism Research, Copenhagen, 88. p
- ZHANG, J. (2005/b): Regional Tourism Satellite Accounts for Denmark, Accounting and modelling. In: 15th International Input-Output Conference, Beijing, pp. 1-28.

Hivatkozott törvények, határozatok, jogszabályok:

1. 1/2014. (I. 3.) OGY határozat a Nemzeti Fejlesztés 2030 - Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról
2. 1092/2017. (II. 21.) Korm. határozat a Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról
3. 1100/2005. (X. 7.) Korm. határozat a Nemzeti turizmusfejlesztési stratégiáról és az azzal kapcsolatos intézkedésekről
4. 1522/2017. (VIII. 14.) Korm. határozat a Debrecen, Hajdúszoboszló, Hortobágy és Tisza-tó kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes beruházásokról
5. 1550/2017. (VIII. 18.) Korm. határozat a Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról, valamint a térségben megvalósítandó egyes fejlesztésekről
6. 1990. évi C. törvény
7. 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
8. 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
9. 28/1998. (V. 13.) IKIM rendelet a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok, valamint a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok munkaszervezeteinek feladatairól
10. 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról
11. 96/2005. (XII. 25.) OGY határozat az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepcióról
12. 97/2005. (XII.25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról

Egyéb forrásmunka:

- BLANKE, J. – CHIESA, T. (eds.) (2009): The Travel and Tourism Competitiveness Report 2009. World Economic Forum, Geneva.
http://www.ontit.it/opencms/export/sites/default/ont/it/documenti/files/ONT_2009-03-04_02101.pdf Letöltés: 2019.09.02.
- DUPEYRAS, A. – N. MACCALLUM (2013): Indicators for Measuring Competitiveness in Tourism: A Guidance Document. OECD Tourism Papers, 2013/02, OECD Publishing, Paris.
<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k47t9q2t923-en.pdf?expires=1567754349&id=id&accname=guest&checksum=2FE0AD45A09E16FD99876155D08D4A2C> Letöltés: 2019.09.01.
- MAGYAR TURISZTIKAI HIVATAL (2005): Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013. Budapest, 210 p.
- MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG (2014): Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030. Budapest, pp. 6-139.
- MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG (2017): 2017. évi Hivatásturisztikai Statisztika. Budapest, pp. 1-22.
- ROP IRÁNYÍTÓHATÓSÁG (é.n.): Turizmusfejlesztés a Regionális Operatív Programokban. Budapest, pp. 4-50.

Internetes hivatkozások:

- INTERNET 1: <http://fuggelek.foldrajzmagazin.hu/szolgáltatások/turizmus-kibocsato-orzagok/> Letöltés: 2019.12.11.
- INTERNET 2: https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/themes/tourism/ Letöltés: 2019.04.15.
- INTERNET 3: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_aut%C3%B3p%C3%A1ly%C3%A1i#/media/F%C3%A1jl:Hungary_motorway_system_2019_10_02.png Letöltés: 2018.09.14.
- INTERNET 4: <https://www.futas.net/gps/gps-koordinatak-hely-keresese.php> Letöltés: 2019.09.15.
- INTERNET 5: <http://www.itthon.hu> Letöltés: 2019.06.14.
- INTERNET 6: <http://www.fatosz.eu/> Letöltés: 2019.06.18.
- INTERNET 7: <http://www.mltsz.hu/> Letöltés: 2019.06.23.
- INTERNET 8: <http://www.falusiturizmus.org> Letöltés: 2019.04.12.
- INTERNET 9: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200030.TV> Letöltés: 2019.11.17.
- INTERNET 10: <http://www.hungarikum.hu/hu/> Letöltés: 2019.06.17.
- INTERNET 11: <http://www.viziterkep.ini.hu/> Letöltés: 2019.06.02.
- INTERNET 12: <http://geoportal.vizugy.hu/atlasz/> Letöltés: 2019.05.26.
- INTERNET 13: <http://magyarnemzetiparkok.hu/> Letöltés: 2019.06.29.
- INTERNET 14: <https://nkfih.gov.hu/hivatalrol> Letöltés: 2019.06.30.
- INTERNET 15: <http://www.tdmszovetseg.eu/> Letöltés: 2019.05.26.
- INTERNET 16: <https://www.palyzat.gov.hu/> Letöltés: 2019.06.08.

INTERNET 17:

https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/atlas/programmes/2000-2006/hungary/regional-development-operational-programme-2004-2006

Letöltés: 2018.11.19.

INTERNET 18: https://mtu.gov.hu/documents/prod/MICE_statisztika_2017.pdf

Letöltés: 2018.10.16.

INTERNET 19:

https://mtu.gov.hu/documents/prod/OECD_competitiveness_osszefoglalo.pdf

Letöltés: 2019.09.16.

INTERNET 20: <https://mtu.gov.hu/cikkek/desztinacio-fejleszt%C3%A9s>

Letöltés:2019.09.26.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A turizmus rendszere	4
2. ábra: A turizmus rendszere és környezete.....	5
3. ábra: A területfejlesztés és a stratégiai szemlélet kapcsolata	7
4. ábra: Régióformáló folyamatok	8
5. ábra: Magyarország térszerkezete, 2014	10
6. ábra: A Széchenyi Terv keretében támogatást nyert egészségügyi pályázatok.....	26
7. ábra: Magyarország turisztikai régiói.....	31
8. ábra: Magyarország kiemelt turisztikai fejlesztési térségei.....	32
9. ábra: Észak-Magyarország régió, a vizsgált célterület.....	33
10. ábra: Az Észak-Magyarország régió lakosság száma 2010-től 2018-ig (fő). 34	
11. ábra: Az Észak-Magyarország régió középvárosainak lakosság száma (fő). 34	
12. ábra: Magyarország településeinek lakónépesség-változása 2006-ról 2016-ra	35
13. ábra: A munkanélküliség változása Magyarország településein 2006-ról 2016-ra (%)	37
14. ábra: Munkanélküliségi helyzet Magyarországon 2016-ban	38
15. ábra: Magyarország autópályáinak nyomvonala 2019-ben.....	39
16. ábra: Az Észak-Magyarország régió járásainak közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakásainak aránya	40
17. ábra: Az Észak-Magyarország régió járásainak internetkapcsolattal rendelkező lakások aránya.....	40
18. ábra: A Hoover-index képlete	43
19. ábra: A Hoover-index képlete	43
20. ábra: A súlypontszámítás képlete.....	44
21. ábra: A standard távolság (D) képlete	44
22. ábra: A duál mutató képlete	46
23. ábra: Területi (települési) versenyképesség számítása.....	51
24. ábra: Idegenforgalmi versenyképesség számítása.....	53
25. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2004-2006 között (Ft).....	56
26. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2007-2013 között (Ft).....	60
27. ábra: EU-s turizmusfejlesztési források megoszlása, 2007-2013 között.....	61
28. ábra: Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás szektorban foglalkoztatottak száma 2007-2012 között.....	62
29. ábra: Bruttó átlagkereset alakulása 2007-2013 között (Ft)	62
30. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország régióiban 2004-2013 között (Ft).....	64
31. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország megyéiben 2004-2013 között (Ft)	65
32. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország járásában 2004-2013 között (Ft)	66

33. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország településein 2004-2013 között (Ft)	67
34. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2014-2020 között (Ft)	69
35. ábra: Az Észak-Magyarország régió vendégéjszakáinak változása településenként 2004-ről 2018-ra (éj)	73
36. ábra: A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött átlagos tartózkodási idő hossza (nap).....	74
37. ábra: A kereskedelmi szálláshelyek szezonálisának mértéke (%) 2004-ben	75
38. ábra: A kereskedelmi szálláshelyek szezonálisának mértéke (%) 2018-ban	75
39. ábra: Az Észak-Magyarország régió vendégéjszakáinak súlypontváltozása 2004-2018 között	77
40. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek turisztikai vonzerőértékelése.....	81
41. ábra: Egészségturisztikai objektumok az Észak-Magyarország régió településein.....	83
42. ábra: Az Észak-Magyarország régió hivatásturizmusban érdekelt települései	84
43. ábra: Nemzetközi és magyar konferenciák időbeli megoszlása (%), 2017-ben	85
44. ábra: Az Észak-Magyarország régió összes szálláshelyek vendégéjszakáinak átlaga 2004-től 2018-ig	86
45. ábra: Az Észak-Magyarország régió összes szálláshelyek vendégéjszakáinak átlaga ezer főre vetítve 2004-től 2018-ig	87
46. ábra: Turisztikai hálózatok száma az Észak-Magyarország régió településein	88
47. ábra: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) az Észak-Magyarország régió településein 2004-2013-ig (Ft)	89
48. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek idegenforgalmi adóbevétele összesen 2004-2016 között.....	91
49. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek idegenforgalmi adóbevétele ezer főre vetítve 2004-2016 között.....	91
50. ábra: Települési turisztikai magterületek az Észak-Magyarország régióban	92
51. ábra: Térségi turisztikai magterületek az Észak-Magyarország régióban.....	94
52. ábra: A Tisza-tó idegenforgalmi régió településeinek kereskedelmi vendégéjszakáinak száma 2018-ban.....	95
53. ábra: Az Észak-Magyarország régió területi versenyképességének kategóriái településenként.....	101
54. ábra: Az Észak-Magyarország régió településeinek turisztikai versenyképessége	106
55. ábra: Az Észak-Magyarország régió turisztikailag meghatározó települései	108
56. ábra: A Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térségben tervezett projektek száma településenként	110

57. ábra: A Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térségben tervezett projektek száma településenként	111
58. ábra: A Hortobágy–Tisza-tó kiemelt turisztikai fejlesztési térségben tervezett projektek száma településenként	112

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: A megítélt támogatások mértéke 2004-2006 között az Észak-Magyarország régió leglátogatottabb településein	57
2. táblázat: A 2004-2006 között megítélt turisztikai célú források hatása a vendégejszakákra az Észak-Magyarország régióban	58
3. táblázat: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország régióiban 2004-2013 között és a GDP/fő mértéke 2015-ben (Budapest és a Közép-Magyarország régió külön értendő).....	64
4. táblázat: A megítélt turisztikai célú támogatások (ERFA) Magyarország megyéiben ezer főre vetítve 2004-2013 között	65
5. táblázat: A 2014-2020 közötti európai uniós fejlesztési időszak turizmusfejlesztési konstrukciója	70
6. táblázat: Az Észak-Magyarország régió hús leglátogatottabb települései 2004-ben és 2018-ban	72
7. táblázat: Turisztikai vonzerők hatókörei.....	80
8. táblázat: Az Észak-Magyarország régió legjelentősebb települései idegenforgalmi mutatószám tekintetében.....	87
9. táblázat: A kijelölt turisztikai magterületek idegenforgalmi értékelése	96
10. táblázat: Az Észak-Magyarország régió turisztikai magterület-lehatárolásban legtöbb pontot elért első hús település rangsora.....	98
11. táblázat: Turisztikai potenciál és a területi versenyképesség kapcsolata	102